

<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.814>

<https://orcid.org/0009-0006-3483-3141>

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Agnė Selvestravičiūtė-Borowiec

Įstatyminės ir komercinės daikto kokybės garantijos vartojimo santykiuose teorinės ir praktinės problemos

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai,
teisė (S 001)

VILNIUS 2025

Disertacija rengta 2018–2025 metais Vilniaus universitete.

Mokslinė vadovė – doc. dr. Danguolė Bublienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Gynimo taryba:

Pirmininkas – prof. habil. dr. Gintaras Švedas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Tomas Davulis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001),

prof. habil. dr. Monika Namysłowska (Lodzės universitetas, Lenkijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė – S 001),

prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001),

doc. dr. Vigita Vėbraitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2025 m. rugsėjo mėn. 3 d. 11 val. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Kazimiero Leono Sapiegos auditorijoje (302). Adresas: Saulėtekio al. 9, 10221, 302, Vilnius, Lietuva, tel. +370 5 236 6185; el. paštas tf@tf.vu.lt

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu:

<https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

VILNIUS UNIVERSITY

Agnė Selvestravičiūtė-Borowiec

Theoretical and Practical Problems of Applying Legal and Commercial Guarantees in Consumer Relations

DOCTORAL DISSERTATION

Social Sciences,
Law (S 001)

VILNIUS 2025

The dissertation was prepared between 2018 and 2025 at Vilnius University.

Academic Supervisor – Assoc. Prof. Dr. Danguolė Bublienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001).

This Doctoral Dissertation will be Defended in a Public Meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Habil. Dr. Gintaras Švedas (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001).

Members:

Prof. Dr. Tomas Davulis (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001),
Prof. Habil. Dr. Monika Namysłowska (University of Lodz, Social Sciences, Law – S 001),

Prof. Habil. Dr. Vytautas Nekrošius (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001),

Assoc. Prof. Dr. Vigita Vėbraitė (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 11 am on 3 September 2025 in Room No. 302 of Vilnius University Faculty of Law. Address: Saulėtekio av. 9, 10221, Room No. 302, Vilnius, Lithuania. Tel. +370 5 236 6185; e-mail: tf@tf.vu.lt

The text of this dissertation can be accessed at the library of Vilnius University, as well as on the website of Vilnius University:

www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

SANTRUMPOS

BVP	Bendrasis vidaus produktas
B2B	<i>Business to business</i> (verslas verslui)
BEUC	<i>Bureau Européen des Unions de Consommateurs</i> (Europos vartotojų organizacija)
CESL	<i>Common European Sales Law</i> (Bendroji Europos sutarčių teisė)
Chartija	Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija
DCFR	<i>Draft Common Frame of Reference</i> (Bendros principų sistemos metmenys)
Direktyva dėl vartotojų įgalinimo	Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. vasario 28 d. direktyva (ES) 2024/825, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2005/29/EB ir 2011/83/ES, siekiant geresne apsauga nuo nesąžiningos veiklos ir geresniu informavimu įgalinti vartotojus dalyvauti žaliuojoje pertvarkoje
EK, Komisija	Europos Komisija
Ekologinio projektavimo reglamentas	Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. birželio 13 d. reglamentas (ES) 2024/1781, kuriuo nustatoma tvarių gaminių ekologinio projektavimo reikalavimų nustatymo sistema, iš dalies keičiami Direktyva (ES) 2020/1828 bei Reglamentas (ES) 2023/1542 ir panaikinama Direktyva 2009/125/EB
ES, Sąjunga	Europos Sąjunga
ESTT, Teisingumo Teismas	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
Garantijų direktyva	Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. gegužės 25 d. direktyva 1999/44/EB dėl vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų tam tikrų aspektų
JT	Jungtinės Tautos
Lisabonos sutartis	Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje 2007 m. gruodžio 13 d.
Mastrichto sutartis	Europos Sąjungos sutartis, pasirašyta Maastrichte 1992 m. vasario 7 d.

Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva	Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004
Prekių pardavimo direktyva	Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. gegužės 20 d. direktyva (ES) 2019/771 dėl tam tikrų prekių pirkimo-pardavimo sutarčių aspektų, kuria iš dalies keičiami Reglamentas (ES) 2017/2394 ir Direktyva 2009/22/EB bei panaikinama Direktyva 1999/44/EB
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
Teisės į taisymą direktyva	Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. birželio 13 d. direktyva (ES) 2024/1799 dėl bendrųjų taisyklių, kuriomis skatinamas prekių taisymas, kuria iš dalies keičiami Reglamentas (ES) 2017/2394 bei direktyvos (ES) 2019/771 ir (ES) 2020/1828
Vartotojų teisių direktyva	Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB

TURINYS

IVADAS.....	9
I. VARTOJIMO PROBLEMOS – NE VARTOTOJŲ PROBLEMOS.....	23
1.1. Europos Sąjungos žaliosios pertvarkos gairės, kokybės garantijos ir vartotojai	25
1.1.1. Aplinkosaugos ramsčio svarba tvarumo koncepcijoje	25
1.1.2. Tvarūs gaminiai ir galių suteikimas vartotojams	30
1.1.2.1. Pirmalaikis (planuotas) nusidėvėjimas, išmetimo kultūra ir demonstratyvus vartotojiškumas	34
1.1.3. Priimtos Europos Sąjungos antrinės teisės priemonės – reglamentas ir direktyvos	41
1.2. Neišnaudota galimybė – privatinė teisė?.....	59
II. PREKIŲ PARDAVIMO DIREKTYVOJE REGULIUOJAMOS DAIKTO KOKYBĖS GARANTIJŲ NUOSTATOS IR TVARUMAS	65
2.1. Pagrindiniai Prekių pardavimo direktyvos ir kokybės garantijos bruožai.....	66
2.2. Patvarumo įtvirtinimas – direktyvos raktas į tvarumą?.....	74
2.3. Taisyimas ir jo vieta tarp kitų teisių gynimo priemonių neatitikties atveju	85
2.4. Komercinė (patvarumo) garantija	92
2.5. Tvarumas <i>nolens volens</i> ?	101
III. TEORINĖS KLIŪTYS ĮTRAUKTI TVARUMO SIEKĮ Į VARTOJIMO PIRKIMO-PARDAVIMO SANTYKIAMS TAIKOMAS TAISYKLES	106
3.1. Vartotojų apsaugos ir aplinkos apsaugos antagonizmas	106
3.2. Vartotojų apsaugos pagrindai.....	112
3.2.1. Vartotojų apsaugos įrankių teisinis pagrindas	113
3.2.2. Vartotojų apsaugos loginis pagrindas.....	118
3.3. Vartotojo įvaizdis.....	131
3.3.1. Pilietis, negalintis pasirinkti?.....	134

3.4. Apsaugos nuo vartotojų link?.....	140
3.5. Struktūrinės kliūtys sutarčių teisėje	145
IŠVADOS.....	155
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	157
SUMMARY	174
MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ IR PRISTATYTŲ PRANEŠIMŲ SĄRAŠAS, INFORMACIJA APIE AUTOREĮ	190

*„Kas blogai aviliui, blogai ir bitei“ – Markas Aurelijus¹;
„Gyventi – tai pirkti. Pirkimas yra galia. O galia yra pareiga“².*

IVADAS

Antikos klasikas Aristotelis preziumavo, kad materialieji žmogaus poreikiai nėra begaliniai, o geriausias būdas juos patenkinti, anot Sokrato, tai gyventi paprastą gyvenimą. Per pastarąjį šimtmetį šios, regis, nesudėtingos formulės kintamieji buvo apversti aukštyn kojomis, kadangi vartotojiškumo mitui pavyko mums įteigti, kad laimė yra tiesiogiai proporcinga suvartojamų prekių ir paslaugų kiekiui, o taupumas – tai liga, nuo kurios reikia gydytis. Vis dėlto toks hedonistinis „daugiau, geriau, greičiau“ mantra grįstas vartotojiško gyvenimo būdas, aplink kurį buvo sukurtas XX a. Vakaruose įsiviešpatavęs ekonomikos bei visuomenės gerovės modelis, įrodė turįs tam tikrų nenumatytų (ar, veikiau, iki šiol sąmoningai nepaisytų) šalutinių pasekmių. 2025 metais jų, kaip vieno iš egzistencinių visai žmonijai grasančių pavojų, nebeįmanoma ignoruoti ir esame verčiami persvarstyti istoriškai susiklosčiusį intensyvaus vartojimo ir ribotus išteklius turinčios gamtos koegzistavimo modelį.

Temos aktualumas ir problematika. Nors pasaulio šalių ekonomikos klesti arba žlunga priklausomai nuo to, ar gali nuolat skatinti bei išlaikyti aukštą vartojimo lygį, materialiai intensyvus gyvenimo būdas žymę palieka ne tik BVP rodiklių lentelėse – tai, ką ir kaip vartojame, paženklina ir aplinką, kurioje gyvename. Tiesa, žmogaus veikla buvo destruktvyvi praktiškai visą civilizacijos istoriją, dar gerokai prieš „taršiąją pramonės revoliuciją“ – jau žemės ūkio revoliucija įvardijama lūžiu, po kurio ranka numota į glaudų sugyvenimą su gamta ir galvotrukčiais pasileista organizuoto ekonominio godulio keliu (Harari, 2016, p. 99). Vis dėlto naujas antropoceno eros³ diskursas pasirodė ir „žalioji žinutė“ didesnio dėmesio (be kita ko, ir teisės formavimo politikoje bei teisės doktrinoje) sulaukė tik XXI a., kai dėl

¹ Markas Aurelijus, 2002, p. 81.

² Pirmosios tarptautinės pirkėjų lygos konferencijos 1908 m. šūkis (Trentmann, 2016, p. 156).

³ Antropocenu – arba žmonių amžiumi – įvardijama dabartinė geologinė epocha, kurioje, atsižvelgiant į mūsų veiklos padarinius Žemei ir atmosferai, pabrėžiamas centrinis žmonijos vaidmuo geologijoje ir ekologijoje. Čia žmonės suprantami kaip svarbus reiškiny, veikiantis kaip gamtos dalis ir ją keičiantis (Crutzen, 2006, p. 16; Halfmeier, 2016, p. 723). Tai ne tik suponuoja žmogaus svarbą į aplinkos apsaugą orientuotoje diskusijoje, bet ir būtinybę jį įtraukti į svarstomus sprendinius.

vykstančių pokyčių į anksčiau vien mokslininkų lūpose skambėjusias temas apie aplinkai kylančius iššūkius⁴ tapo nebeįmanoma nekreipti dėmesio.

Kadangi aplinkai grasančios problemos nepaiso valstybių sienų, viešajam pasaulio lyderių⁵ diskursui pakrypus jų sprendimo link, veiksmų imtasi tarptautinių organizacijų lygiu – 2015 m. iš paskutiniuosius metus skaičiuojančio Kioto protokolo estafetę perėmus Paryžiaus susitarimui dėl klimato kaitos⁶, taip pat priėmus Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 metų, užduotas aiškus tonas, kad perrašyti teks ir Europos Sąjungos politikos darbotvarkę. Atsižvelgiant į, be kita ko, dvyliktąjį minėtos darbotvarkės tikslą (t. y. „atsakingas vartojimas ir gamyba – tvaraus vartojimo ir gamybos modelių užtikrinimas“), jau dešimtmetį keičiamą Sąjungos kryptį tvarumo link įrėmino du pagrindiniai naujos politikos gairės Europoje brėžiantys dokumentai – 2019 m. Europos žaliasis kursas ir 2020 m. Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas⁷.

Juos priėmus Sąjungos vystymosi metraštyje buvo atverstas naujas lapas – pirmą kartą ES savo ekonomikai iškėlė ne tik konkurencingumo tikslą, bet ir tvarumo užduotį. Po instituciniu padidinauju stiklu pakišti ekonomikos veikėjų elgesio modeliai aiškiai rodė – „Žemės planeta tėra viena, tačiau iki 2050 m. pasaulio vartojimas bus tokio masto, tarsi jos būtų trys“ (Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020). Užsimota ne tik iki 2050 m. neutralizuoti ekonomikos poveikį klimatui pasiekiant nulinį grynojo išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį (Europos žaliasis kursas, 2019), bet ir atsieti ekonomikos augimą nuo išteklių naudojimo, o tvarius gaminius, paslaugas bei verslo modelius paversti nauja norma (Naujas

⁴ Tokius kaip, pavyzdžiui, ozono sluoksnio irimas, šiltnamio efektas, klimato kaita, oro, grunto bei vandens tarša (įskaitant ir išmestomis nebereikalingomis arba neveikiantėmis prekėmis), ledynų tirpsimas, jūros lygio kilimas, dykumėjimas, floros bei faunos nykimas, pirminių gamtos išteklių sekimas, sausros, nepažabojami gaisrai, potvynius sukeliančios liūtys ir kiti gamtos kataklizmai, siejami su žmogaus veiklos (be kita ko – pramoninės) nulemta neigiama įtaka aplinkai. Šis sąrašas, žinoma, nėra baigtinis, o ir šiuo disertaciniu tyrimu nėra pretenduojama tokias problemas (jų aprėptį) apibrėžti.

⁵ Įdomu, kad dėmesys aplinkos klausimams imtas skirti ne tik, pavyzdžiui, Pasaulio Ekonomikos Forumo susitikimuose (World Economic Forum, 2024), bet ir tokių simbolinių figūrų kaip Popiežiaus Pranciškaus enciklikoje (Šventasis Tėvas Pranciškus, 2015) ar Karaliaus Karolio III veikloje (The King and Sustainability, 2024).

⁶ 1997 m. Kioto protokolu buvo susitarta sumažinti į atmosferą išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį. 2015 m. Paryžiaus susitarimu dėl klimato kaitos buvo nustatyti veiksmai, kurių šalys imsis po 2020 m.

⁷ Pažymėtina, kad prieš jį 2015 m. buvo priimtas ir ES Žiedinės ekonomikos veiksmų planas.

žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020). Konstatuota, kad „ES yra kolektyviai pajėgi pertvarkyti savo ekonomiką ir visuomenę taip, kad jos siektų didesnio tvarumo“ (Europos žaliasis kursas, 2019). Toks pamatinę Europos (visų pirma, kaip ekonominės bendrijos) integracijos projekto misiją perorientuojantis tvarumo diskurso išsiplėtimas į visas sritis bei sluoksnius peržengia vienos konkrečios aplinkai kylančios problemos sprendimą ir į tvaraus vystymosi užduotį traukia visas disciplinas ir visą Sąjungos visuomenę – įskaitant ir vartotojus.

Naujame žiedinės ekonomikos veiksmų plane numatytoje tvarios gaminių politikos programoje referuojama ne tik į tvarių gaminių projektavimą, bet ir aptariamas galių suteikimas vartotojams atpažįstant, kad galių ir galimybių sutaupyti suteikimas vartotojams yra vienas iš pagrindinių tvarių gaminių politikos programos elementų (Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020). Numatyta peržiūra tų ES vartotojų teisės aktų, kurie yra reikalingi patikimos ir aktualios informacijos apie gaminius užtikrinimui, taip pat vartotojų apsaugai nuo ekomanipuliavimo ir ankstyvo moralinio nusidėvėjimo, naujos „teisės į taisymą“ įtvirtinimui. *Expressis verbis* (lot. aiškiais žodžiais, tiesiogiai) atpažinta potenciali kokybės garantijų svarba, dėl ko numatytas vos 2019 m. pasirodžiusios Prekių pardavimo direktyvos persvarstymas⁸ (Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020). Dar išsamiau daikto kokybės garantijų (ypač įstatyminės garantijos laikotarpio ir įrodinėjimo naštos perkėlimo kitai šaliai) svarba vartojimo transformavimo užduotyje buvo pažymėta 2015 m. ES Žiedinės ekonomikos veiksmų plane (ES Žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2015).

Kad su aplinka susiję klausimai tapo bendravardikliu tiek pagrindinių ES iššūkių⁹, tiek prioritetų sąrašuose, atspindėta ir Naujojoje vartotojų darbotvarkėje, papildančioje kitas ES iniciatyvas (*inter alia* Europos žaliąjį kursą ir Naują žiedinės ekonomikos veiksmų planą), kur pirmąją prioritetine sritimi įvardinta žilioji pertvarka – be ekomanipuliavimo ir ekologinio projektavimo, čia taip pat aptariami pagrindiniai su kokybės garantijų taikymu susiję klausimai (pavyzdžiui, pirmenybės teikimas prekės taisymui, o ne pakeitimui, naujo atsakomybės laikotarpio nustatymas prekę pataisius, atsakomybės už prekės kokybę laikotarpio pratęsimas), kuriuos, siekiant

⁸ Verta atkreipti dėmesį, kad tai vienintelė direktyva iš ES vartotojų teisės srities, tiesiogiai įvardinta minėto plano poskyryje dėl galių suteikimo vartotojams.

⁹ Europos Komisija strateginio prognozavimo ataskaitos komunikate apibrėžė pačios Europos Sąjungos pajėgumui ir laisvei veikti įtaką turinčias keturias pasaulines tendencijas, tarp kurių pažymėjo klimato kaitą ir kitus su aplinka susijusius iššūkius (ES pajėgumas ir laisvė veikti, 2021).

įgyvendinti žaliąją pertvarką, esą būtų galima išspręsti peržiūrint Prekių pardavimo direktyvą (Naujoji vartotojų darbotvarkė, 2020).

Kitaip tariant, paruoštuose Europos Sąjungos pertvarkos metmenyse buvo atpažinta tiek pačių vartotojų, tiek vartojimo pirkimo-pardavimo sutarčių atveju taikomų daikto kokybės garantijų svarba siekiant tvarumo. Tai suprantama – vartotojas yra svarbus veikėjas Sąjungos ekonomikoje, o vartojimas (ypač prekių įsigijimas ir jų atsisakymas) aplinkai daro didelę įtaką. Be to, būtent kokybės garantijų reguliavimas leidžia apibrėžti, kas laikytina kokybišku daiktu (o ypač – ar tam įtakos turi kriterijai, siejami su tvarumu), kiek laiko ši kokybė garantuojama (taip galint daryti įtaką daikto tarnavimo laikotarpiui), koku būdu (aplinkai palankiu ir į jos interesus atsižvelgiant, ar ne) kokybė atstatoma ir t. t. Pačios Prekių pardavimo direktyvos preambulėje taip pat yra užuominų, susijusių su tvaresnių vartojimo įpročių ir tvaraus vartojimo skatinimo svarba bei išreiškiamu žiedinės ekonomikos siekiu (žr. Prekių pardavimo direktyvos preambulės 32, 48 d.).

Tačiau pačioje Prekių pardavimo direktyvoje esantis reguliavimas jau buvo peržiūrėtas 2019 m., prieš pat pasirodant minėtiesiems ES darbotvarkės dokumentams, dėl ko kyla klausimas, kokia tikroji vieta žaliojoje pertvarkoje siekiant tvarumo atiteko vartotojams ir daikto kokybės garantijoms, ypač atsižvelgiant į tai, kad įgyvendinat žaliąją pertvarką buvo priimti kiti vartojimo santykiams aktualūs ES antrinės teisės aktai, kuriuose nuorodos daromos ir į Prekių pardavimo direktyvą (t. y. Ekologinio projektavimo reglamentas, Direktyva dėl vartotojų įgalinimo ir Teisės į taisymą direktyva). Taip pat ar šiuo metu aktualios Prekių pardavimo direktyvos taisyklės, kuriomis reguliuojamos daikto kokybės garantijos, iš tiesų dera su tvarumo siekiu, o galbūt, turint omenyje direktyvos tikslą užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį ir prisidėti prie tinkamo vidaus rinkos veikimo, skatinti išnaudoti visą vidaus rinkos potencialą, jam netgi trukdo.

Tyrimo objektas yra iš vartojimo pirkimo-pardavimo sutartinių santykių kylančių įstatyminės ir komercinės daikto kokybės garantijų instituto reguliavimas.

Analizuojamos dviejų tipų daikto kokybės garantijos: įstatyminė ir komercinė. Įstatyminė daikto kokybės garantija (kitai dar vadinama teisine kokybės garantija, garantija pagal įstatymą, atitikties garantija) yra suprantama kaip reiškianti pardavėjo atsakomybę vartotojui už bet kokią neatitiktį, esančią prekių pristatymo metu ir paaiškęjusią per dvejus metus¹⁰

¹⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad disertacijoje vadovaujamasi bendruoju (ir daugumoje ES valstybių narių taikomu) 2 metų terminu, įtvirtintu Prekių pardavimo direktyvos

nuo pristatymo (Prekių pardavimo direktyvos 10 str. 1 d.). Komercinė garantija (dar vadinama sutartine garantija, papildoma garantija) reiškia pardavėjo arba gamintojo (garanto), be pardavėjo teisinio įsipareigojimo, susijusio su atitikties garantija, priimtą įsipareigojimą vartotojui kompensuoti sumokėtą kainą ar pakeisti, pataisyti prekes ar teikti jų priežiūros paslaugas, jeigu šios prekės neatitinka garantijos dokumente arba aktualioje reklamoje, skelbtoje sudarant sutartį arba iki jos sudarymo, išdėstytų sąlygų ar kitų reikalavimų, nesusijusių su atitiktimi (Prekių pardavimo direktyvos 2 str. 12 d.).

Atsižvelgiant į Prekių pardavimo direktyvos 17 straipsnio 1 dalį, kaip komercinės daikto kokybės garantijos rūšis išskiriama ir nagrinėjama komercinė patvarumo garantija. Komercinė patvarumo garantija gamintojas įsipareigoja vartotojui dėl prekės patvarumo. Kitaip tariant, tai garantija, pagal kurią gamintojas visą jos galiojimo laikotarpį pagal Prekių pardavimo direktyvos 14 straipsnį yra tiesiogiai atsakingas vartotojui už tai, kad prekės būtų pataisytos ar pakeistos, kai prekės neišlaiko savo patvarumo (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26 d., 2 str.).

Dėl Europos Sąjungos kompetencijos vartotojų apsaugos srityje su valstybėmis narėmis pasidalijimo, taip pat maksimalaus Prekių pardavimo direktyvos harmonizavimo pobūdžio, dėl kurio valstybės narės negali nukrypti nuo Europos Sąjungos priimtų taisyklių (išskyrus pačioje direktyvoje tiesiogiai nurodytus atvejus), disertacijoje nagrinėjamas tik daikto kokybės garantijų reguliavimas Prekių pardavimo direktyvos nuostatose, o ne valstybių narių reguliavimas jas įgyvendinant nacionalinėje teisėje.

Kaip suponuoja disertacijos pavadinimas, yra nagrinėjami tik vartojimo teisiniai santykiai, susiklostantys tarp vartotojų (t. y. fizinių asmenų, kurie pagal sutartis, kurioms taikoma Prekių pardavimo direktyva, veikia siekdami savo su prekyba, verslu, amatu arba profesija nesusijusių tikslų¹¹) ir verslininkų – pardavėjų (t. y. valstybės ar privačiai valdomų fizinių arba juridinių asmenų, kurie veikia pagal sutartis, kurioms taikoma Prekių pardavimo direktyva, siekdami tikslų, susijusių su savo prekyba, verslu, amatu arba profesija, įskaitant bet kuriuos kitus asmenis, veikiančius to fizinio ar juridinio asmens vardu arba jo naudai¹²), o komercinių garantijų atveju – ir gamintojų (t. y. prekių gamintojų, jų importuotojų į Sąjungą ar bet kokių kitų

10 straipsnio 1 dalyje, tačiau to paties straipsnio 3 dalyje, nepaisant maksimalaus direktyvos harmonizavimo pobūdžio, yra nurodyta galimybė valstybėms narėms palikti galioti arba nustatyti ilgesnį terminą nei 2 metai (taip yra, pavyzdžiui, Suomijoje, Nyderlanduose).

¹¹ Prekių pardavimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalis.

¹² Prekių pardavimo direktyvos 2 straipsnio 3 dalis.

asmenų, ant prekių nurodančių savo pavadinimą, prekės ženklą ar kitą skiriamąjį ženklą ir taip prilygstančių gamintojui¹³). Vartojimo pirkimo-pardavimo sutartis yra tokia, pagal kurią pardavėjas vartotojui perleidžia ar įsipareigoja perleisti prekių nuosavybės teises, o vartotojas už jas sumoka arba įsipareigoja sumokėti¹⁴.

Kadangi pasirinkta temos nagrinėjimo kryptis yra susijusi su Europos Sąjungos žaliojoje pertvarkoje keliamu tvarumo siekiu, svarbu apsibrėžti šio tyrimo **ribas**. Atsižvelgiant į Prekių pardavimo direktyvos 2 straipsnio 5 dalį, kuriame nustatoma, kas yra prekės, šiame disertaciniame tyrime daikto kokybės garantijos nagrinėjamos jų taikymo naujiems kilnojamiesiems materialiams daiktams (toliau – ir prekė, daiktas) apimtyje. Nors skaitmeninių elementų turinčios prekės, būdamos kilnojamaisiais materialiais daiktais, irgi patenka į šį objektą, darbe nėra atskirai nagrinėjamos išimtinai su tokiu skaitmeniniu turiniu ar skaitmenine paslauga siejamos problemos. Siekiant disertacinio tyrimo analizės tikslumo ir koncentruotumo, į objektą nepatenka ir specifinės problemos, susijusios su naudotomis prekėmis; vandeniu, dujomis ir elektros energija, paruoštais pardavimui ribotu tūriu arba nustatytu kiekiu; gyvų gyvūnų pardavimu. Taip pat nėra analizuojamos situacijos, kai vartotojas ir pardavėjas sudaro sutartį dėl prekių, kurios turi būti pagamintos, tiekimo. Darbe nagrinėjamos tos daikto kokybės garantijų nuostatos (t. y. konkretūs jų elementai, tokie kaip patvarumo prekės atitikties reikalavimas, įstatyminės daikto kokybės garantijos terminas, pažeistų teisių gynimo priemonių pasirinkimas ir pasinaudojimas jomis, įrodinėjimo naštos perkėlimas, komercinės ir komercinės patvarumo garantijos), kurių taikymas turi įtakos problematikai, siejamai su tvarumu. Atitinkamai, kaip turintys didžiausią ryšį su daikto kokybės garantijų tema, yra nagrinėjami ir su pirmalaikiu (planuotu) nusidėvėjimu bei išmetimo kultūra susiję klausimai. Taip pat pažymėtina, kad vadinamoji „teisė į taisymą“, nustatyta Teisės į taisymą direktyvoje ir nesanti sudėtine daikto kokybės garantijų sistemos dalimi, analizuojama tik tiek, kiek tai būtina atskleisti jos santykį su įstatymine ir komercine daikto kokybės garantijomis.

Tyrimo tikslas. Šiuo disertaciniu tyrimu siekiama išanalizuoti ir atskleisti, ar dėl įstatyminės bei komercinės daikto kokybės garantijų teorinės prigimties ir praktinių šių garantijų taikymo aspektų jas reglamentuojančios taisyklės, nustatytos vartojimo pirkimo-pardavimo sutartiniais santykiais, yra suderinamos su tvarumu.

¹³ Prekių pardavimo direktyvos 2 straipsnio 4 dalis.

¹⁴ Prekių pardavimo direktyvos 2 straipsnio 1 dalis.

Tyrimo uždaviniai. Kad būtų galima įgyvendinti šį tikslą, atsižvelgiant į tyrimo objektą bei jo ribas, iškeliami trys pagrindiniai uždaviniai:

1. Išanalizuoti, kokia vieta siekiant tvarumo vartotojams ir įstatyminei bei komercinei daikto kokybės garantijoms yra numatyta Europos Sąjungos žaliojoje pertvarkoje ir jos įgyvendinimui priimtuose vartojimo santykių dalyviams skirtuose ES antrinės teisės aktuose, darančiuose nuorodas į Prekių pardavimo direktyvą – Ekologinio projektavimo reglamente, Direktyvoje dėl vartotojų įgalinimo ir Teisės į taisymą direktyvoje;

2. Atskleisti, ar dabartinis vartojimo santykiuose taikomas daikto kokybės garantijų instituto reguliavimas, nustatytas Prekių pardavimo direktyvoje, dera su tvarumu;

3. Vertinant pagrindinius vartotojų teisės ir sutarčių teisės, iš kurių ir kyla dualios prigimties įstatyminės ir komercinės daikto kokybės garantijos reguliavimas, bruožus, išanalizuoti, dėl kokių teorinių įstatyminės ir komercinės daikto kokybės garantijos kilmės priežasčių jos nėra suderinamos su tvarumu.

Literatūra ir naujumas. Išsamaus ir visapusiško mokslinio tyrimo, skirto konkrečiai Prekių pardavimo direktyvoje esančio daikto kokybės garantijų instituto ir tvarumo siekio santykio analizei, Lietuvos mokslininkų darbuose iki šiol nėra. Nors pradėjus šį disertacinį tyrimą Lietuvos teisės doktrinoje tokia tema dar išvis nebuvo nagrinėta, dabar jau galima išskirti tris mokslininkus, kurių darbai turi didžiausią ryšį su nagrinėta temos kryptimi – L. Novikovienę, I. Navickaitę-Sakalauskiene ir L. Didžiulį.

L. Novikovienė ir I. Navickaitė-Sakalauskiene bendroje publikacijoje nagrinėjo pusiausvyrą tarp konkurencingo verslumo ir tvaraus vartojimo, kur analizavo ne tik tvaraus vartojimo koncepciją, bet ir faktorius, darančius įtaką vartotojo įsitraukimui į tokį vartojimą, ES teise reikalaujamą dermę tarp vartotojų ir aplinkos apsaugos, su darniu vystymusi susijusią ES ir Lietuvos teisinę bazę (Novikovienė, Navickaitė-Sakalauskiene, 2020), tačiau jų tyrimas yra susijęs su kita vartotojų teisės sritimi – nesąžiningos komercinės veiklos draudimo reguliavimu, kur daugiausia dėmesio skirta ekologiniam manipuliavimui ir su tuo susijusiai problematikai.

L. Novikovienė, remdamasi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis, kuriomis dabar įgyvendinama Prekių pardavimo direktyva, ir jau anksčiau suformuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje nagrinėtos daikto kokybės garantijos, analizavo kokybės garantijų rolę palaikant tvarų vartojimą. Autorės straipsnyje apžvelgtas ne vienas ir šiam disertaciniam tyrimui aktualus aspektas: pavyzdžiui, Lietuvoje netaikytas hierarchijos reikalavimas pasirenkant pažeistų teisių gynimo priemonę; nedidelių ir esminių trūkumų įtaka teisei nutraukti sutartį ir to įtaka tvariam

vartojimui; „teisės į taisymą“ pasiūlymas ir praktiniai pasinaudojimo prekės taisymu klausimai, *inter alia* spręsti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje; planuoto nusidėvėjimo, kaip problemos, išskyrimas; komercinės patvarumo garantijos įvedimo faktas; taip pat šiame disertaciniame tyrime nenagrinėjamas kokybės garantijų teikimas naudotiems daiktams (Novikovienė, 2023). Vis dėlto L. Novikovienės tyrimas, nors ir, žinoma, siejant reguliavimą su jo ištakomis analizuojamuose ES teisės aktuose, yra atliktas per Lietuvos teisės perspektyvą (pristatomas kaip Lietuvos patirtis), todėl net ir persidengiant tam tikriems klausimams, jie autorės nagrinėjami kitaip – pristatomi kaip tam tikrų Lietuvos nacionalinės sistemos taisyklių ar jų teisminės interpretacijos rezultatai. Taip pat kai kurie aktualūs klausimai (pavyzdžiui, planuotas nusidėvėjimas, komercinė patvarumo garantija, patvarumas kaip atitikties kriterijus) aptariami tik bendrais bruožais, nepateikiant išsamesnės tokių klausimų analizės, arba yra iš esmės nenagrinėjami (pavyzdžiui, komercinė garantija). Todėl nors ir būdamas reikšmingas nacionalinės patirties apibendrinimas, aptariamas tyrimas savo pobūdžiu ir išsamumu skiriasi nuo šio disertacinio tyrimo.

Dėmesys atkreiptinas ir į L. Didžiulio indėlį analizuojant 2019 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2019/770 dėl tam tikrų skaitmeninio turinio ir skaitmeninių paslaugų teikimo sutarčių aspektų ir Prekių pardavimo direktyvą. Nors tvarumo siekis nebuvo pagrindinė šio autoriaus tyrimo kryptis, Prekių pardavimo direktyvos reguliavimo kontekste jis kaip specialų klausimą išskiria ir žaliąją ekonomiką bei analizuoja atvejus, kur Lietuvos teisinis reguliavimas kaip nors atspindi jos siekius – t. y. patvarumo reikalavimą, kai kurių nuostatų ryšį su ekologinio projektavimo reikalavimais, administracinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymą. Prekės taisymo ir pakeitimo klausimo kontekste šio autoriaus analizė yra susiejama ir su tvarumu, taip pat darbe yra minima pirmalaikio (planuoto) nusidėvėjimo problema (Didžiulis, 2023), tačiau dėl to, jog darbe tyrimas (nors ir atsispiriant nuo ES lygmens reguliavimo) yra pateikiamas iš nacionalinės (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso) perspektyvos, ir dėl to, kad jis visgi nėra skirtas būtent tvarumo klausimams, šie aspektai nėra nagrinėjami detaliai.

Lietuvos teisės doktrinoje taip pat nagrinėti keli kiti su šiuo disertaciniu tyrimu tam tikra apimtimi susiję aspektai – kaip pagrindines darnaus vystymosi problematiką nagrinėjusias autorės galima išskirti A. Jociutę, analizavusią darnaus vystymosi koncepciją (Jociutė, 2013), ir A. Žemeckę, tyrusią darnaus vystymosi realizavimo indikacijos problematiką (Žemeckė, 2014), kurių darbais remiamasi apibrėžiant tvarumą, atskleidžiant terminijos (tvarus / darnus) problematiką. Ekonominės veiklos laisvės ir aplinkos apsaugos pusiausvyrą Europos žmogaus teisių konvencijos ir Chartijos

kontekste nagrinėjo A. Juškevičiūtė-Vilienė (Juškevičiūtė-Vilienė, 2023), o tvarumo koncepcija konstitucinėje jurisprudencijoje buvo nagrinėta D. Jočienės (Jočienė, 2023), todėl aktualiais šių autorių darbų aspektais buvo pasiremta atskleidžiant tvarumo koncepciją, tačiau pažymėtina, kad jų atlikti tyrimai nebuvo siejami konkrečiai su vartotojų apsauga.

Žymiai daugiau dėmesio nagrinėjamai temai (ir atskiriems jos aspektams) buvo skirta užsienio teisės doktrinoje. Tarp vartotojų apsaugos ir aplinkos apsaugos kylanti įtampa pradėta nagrinėti dar XX a. pabaigoje – L. Krämer, analizavęs ryšį tarp vartotojų ir aplinkosaugos politikų, nurodė, kad šio praktiškai nėra *inter alia* dėl ryšio su darnaus vystymosi nebuvimu, nesirūpinimo asmens kolektyviniais interesais, apsiribojimo tik vartojimo klausimais (Krämer, 1993). C. Kye pabrėžė vartotojų ir aplinkos teisės siekių skirtingumus bei dėmesio sutelkimą ties skirtingais prioritetais, teigdama, jog daugiau dėmesio turėtų būti skiriama aplinkos ir vartotojų politikų integracijai (Kye, 1995). T. Wilhelmsson tyrimų rezultatai parodė, jog klasikinis vartotojo teisių katalogas savo esme neturi nieko bendro su aplinkos apsauga, kad tarp kitų priemonių pirkimo-pardavimo santykiams taikomos taisyklės galėtų būti „įdarbintos“ aplinkos naudai, ir kad vartotoją ilginiui turėtų pakeisti pilietis – utopinis žmogus, kuriam vienodai rūpi tiek aplinka, tiek vartojimas (Wilhelmsson, 1998; Wilhelmsson, 2003). K. Tonner tyrinėjo, kad ekologiškai atsakingą vartotojų elgesį reiktų vystyti kaip tarpdisciplininį teisės, ekonomikos ir elgsenos mokslo mišinį (Tonner, 2000).

Garantijų direktyvos peržiūrai įvykus beveik tuo pačiu metu kaip ir žaliosios pertvarkos paskelbimui, teisės doktrinoje kilo nemažas susidomėjimas vartotojų teisės ir tvarumo tema. Čia apibendrintai galima išskirti dvi pagrindines autorių grupes: pirmąją, į kurią patenka tie, kurie nagrinėjo konkrečiai Prekių pardavimo direktyvą ir iš esmės išvelgia dabartinės sistemos potencialą atliepti tvarumo siekį, jei bus padaryti įvairūs (jų darbuose nurodomi) jos nuostatų pakeitimai; ir antrąją, kur autoriai nagrinėjo ne minėtąją direktyvą konkrečiai, o bendrai vartotojų teisę, ir kurie mano, jog norint dabartinę vartotojų teisę suderinti su tvarumu ją reikia iš esmės perrašyti iš naujo.

Pirmojoje grupėje išskirtini šie autoriai ir jų tyrimai: E. Terryn (kartu ir su V. Mak), nors nagrinėjo ir patį daikto kokybės garantijų reguliavimą apskritai, didžiausią akcentą savo tyrimuose skyrė vartotojo teisei į taisymą, taip pat taisymo, kaip pagrindinės pažeistų teisių gynimo priemonės, nustatymą, sąlygų pačiam vartotojui (arba trečiosioms šalims) prekę taisyti sudarymui, vartotojo kaip piliečio idėjos apmąstymui (Terryn, 2019; Mak, Terryn, 2020). Vieną išsamesnių Prekių pardavimo direktyvos nuostatų analizių pateikė E. Van Gool bei A. Michel, tyrę atitikties kriterijus, kokybės

garantijos termino problematiką, teisių gynimo priemonės, jų hierarchiją, taisymo, kaip pagrindinės teisių gynimo priemonės, nustatymą, taip pat šie autoriai suformulavo tam tikras alternatyvas, kaip, jų vertinimu, su tvarumo siekiu nederantis reguliavimas galėtų būti pakeistas, kad tą siekį atlieptų (Van Gool, Michel, 2021). Itin vertingi ir išsamūs yra F. Zoll, K. Południak-Gierz ir W. Bańczyk atlikti Prekių pardavimo direktyvos tyrimai, kuriais ne tik nagrinėjama šios direktyvos dėmė su tvarumu, bet ir pateiktas išsamus, kaip šie autoriai tai pavadino, „akademiniis pasiūlymas“, kaip ir kokios konkrečios nuostatos turėtų būti pakeistos, kad ši dėmė atsirastų (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020; Zoll *et al.*, 2022; Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2023). Kad su tvarumu konkrečios Prekių pardavimo direktyvos nuostatos iš esmės nederą nagrinėjo ir M. García Goldar (García Goldar, 2022) bei K. Kryla-Cudna (Kryla-Cudna, 2020). Kiekvieno šių autorių pozicijos ir jų siūlomi padaryti pakeitimai yra plačiau nagrinėjami šio disertacinio tyrimo II dalyje.

Antrajai grupei priskirtini autoriai H.-W. Micklitz ir A. Halfmeier. Abu šie autoriai išsako abejones, kad dabartinė vartotojų teisė iš esmės gali būti kaip nors suderinta su tvarumo siekiu. Anot H.-W. Micklitz, vartotojų teisė yra jos sukūrimo eros produktas, kuriame daugiau vartojimo laikyta nauda pasaulinei ekonomikai, visuomenei ir vartotojui, todėl nepakanka vien, pasak jo, „ištempti“ egzistuojančius vartotojų teisės aktus taip, kad tvarumas būtų integruotas į atitikties kriterijus, pagal Prekių pardavimo direktyvą taikomas pažeistų teisių gynimo priemonės ar klaidinančius veiksmus pagal Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvą. Šio autoriaus teigimu, reikia permąstyti ir ekonomiką, ir pačią visuomenę, o vartotojui nustatyti tam tikrą atsakomybę, siejamą su tvariu vartojimu (Micklitz, 2019). Panašios pozicijos laikosi ir A. Halfmeier, priešinantis filosofinį požiūrį į vartotoją su antropoceno eros keliamomis problemomis. Šio autoriaus nuomone, vartotojų teisė savo loginiais pagrindais (nei rinką palaikančiu, nei ją kritikuojančiu) neturi nieko bendro su tvarumu, todėl norint kalbėti apie šių sričių suderinimą reikia nustoti palaikyti nerūpestingą vartojimą ir arba visai atsisakyti vartotojų teisės, arba ją taikyti tik tvariam vartojimui, arba ją taip iš pagrindų keisti, kad ji taptų tvarumą atliepiančia bendraja private teise (Halfmeier, 2016; Halfmeier, 2022).

Šiame disertaciniame tyrime yra derinamos abi nurodytos pozicijos – viena vertus, yra tiriama, kaip konkrečios su daikto kokybės garantijų reguliavimu siejamos nuostatos dera ar nederą su tvarumo siekiu, išryškinama, kokie po Garantijų direktyvos peržiūros padaryti pakeitimai (ar paliktos nepakeistos jos nuostatos) neatspindi tvarumo, tačiau, kita vertus, atsižvelgiama ir į principines vartotojų teisę ir sutarčių teisę sudarančias

nuostatas, dėl kurių ir atsiranda teorinės kliūtys darniam tokio siekio įtraukimui į Prekių pardavimo direktyvos taisykles, reglamentuojančias daikto kokybės garantijų veikimą. Priešingai nei su šia tema siejamuose darbuose, šiuo disertaciniu tyrimu yra nagrinėjami pagrindiniai žaliosios pertvarkos darbotvarę „įkūnijantys“ dokumentai, atskleidžiant, kokia vieta vartotojams ir daikto kokybės garantijoms buvo numatyta dar iki pradedant ES antrinės teisės pokyčius, taip pat analizuojamos aktualios trijų pagrindinių žaliąją pertvarką vartojimo santykiuose atspindinčių teisės aktų, turinčių ryšį su Prekių pardavimo direktyva (Ekologinio projektavimo reglamento, Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo ir Teisės į taisymą direktyvos), nuostatos. Tyrimas atliekamas ne tik prekių pirkimo-pardavimo taisyklių, bet ir vartotojų bei sutarčių teisės pagrindinių nuostatų kontekste. Be to, žymiai daugiau dėmesio nei anksčiau nurodytų Prekių pardavimo direktyvą analizavusių autorių darbuose šiame disertaciniame tyrime skiriama komercinėms ir komercinėms patvarumo garantijoms.

Paminėtini ir kiti daikto kokybės garantijų institutui nagrinėti svarbūs darbai, nors jie ir buvo atlikti dar galiojant senajai Garantijų direktyvai ir nėra tiesiogiai siejami su tuo metu dar nevykusia žaliąją pertvarką – darbe remiamasi K. Tonner ir R. Malcolm atlikta studija apie viso gyvenimo trukmės garantijų modelio įgyvendinimą, kuriame daug dėmesio skirta pagrindinių daikto kokybės garantijų aspektų (*inter alia* įstatyminės garantijos termino, garantijos teikėjo, įrodinėjimo naštos perkėlimo) analizei (Tonner, Malcolm, 2017); C. Hawes ir Ch. Twigg-Flesner atliktu bendrųjų daikto kokybės garantijų elementų tyrimu (Hawes, Twigg-Flesner, 2018); taip pat išsamiai komercinės daikto kokybės garantijas nagrinėjusios A. Wiewiórowskos-Domagalskos išvalgomis (Wiewiórowska-Domagalska, 2011). Paminėtina ir M. Grochowski publikacija, kurioje analizuoti vartotojų teisės pokyčiai po Naujų galimybių vartotojams nustatymo, įskaitant vartotojo autonomijos ir piliečio koncepcijos klausimus (Grochowski, 2020), bei K. Cseres analizė apie vartotojo indėlį tvarumui energetikos sektoriuje, didesnės atsakomybės jam priskyrimą (Cseres, 2019). Išskirtinas ir vartotojų teisę dar iki žaliosios pertvarkos permąstyti kvietusių G. Howells, Ch. Twigg-Flesner ir T. Wilhelmsson darbas, kurių išvalgomis tiek apie vartotojų teisę apskritai, tiek apie vartojimų sutarčių nuostatas konkrečiai (Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson, 2018) buvo remtasi ir šiame tyrime; taip pat M. W. Hesselink apibendrinimai, susiję su sutarčių teise, jos filosofija (Hesselink, 2016; Hesselink, 2022). Analizuojant pirmalaikio (planuoto) nusidėvėjimo fenomeną, svarbi buvo J. Malinauskaitės ir F. B. Erdem atlikta analizė (Malinauskaitė, Erdem, 2021), taip pat T. Brönneke išvalgos apie šio fenomeno ištakas ir apibrėžimo problemas (Brönneke, 2017).

Pagrindinis šio disertacinio tyrimo šaltinis buvo pati Prekių pardavimo direktyva. Atsižvelgiant į tai, kad dalis jos nuostatų buvo perkeltos iš peržiūrėtos pirmtakės – t. y. Garantijų direktyvos, – atskirais klausimais buvo aktualūs ir Garantijų direktyvos parengiamieji darbai, ir ją interpretavusi Teisingumo Teismo praktika, ir 2015 m. siūlymas panaikinti ir nauja pakeisti Garantijų direktyvą. Atskiriems šiam disertaciniam tyrimui reikšmingiems klausimams tam tikra apimtimi buvo nagrinėti ir tokie ES teisės šaltiniai kaip SESV, Chartija, 2024 m. priimti Ekologinio projektavimo reglamentas ir direktyvos dėl vartotojų įgalinimo bei teisės į taisyką. Paminėtini ir pagrindiniai žaliosios pertvarkos darbotvarkę „įkūniję“ dokumentai – Europos žaliasis kursas, Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, Naujoji vartotojų darbotvarkė.

Tyrimo metodai. Tyrime buvo naudoti tradiciniai jurisprudencijos tyrimų metodai, tarp kurių kaip svarbiausi išskirtini lingvistinis, sisteminės analizės, teleologinis ir kritinis. Prekių pardavimo direktyvos ir kitų darbe analizuotų Europos Sąjungos teisės aktų nuostatos pirmiausia vertintos pasitelkiant lingvistinį aiškinimą. Juo naudojantis taip pat išryškinta temai aktualios terminijos vertimų į lietuvių kalbą (pavyzdžiui, tvarus / darnus, aplinka / aplinkos apsauga / ekologija) problematika. Sisteminė analizė leido ne tik įvertinti pačios Prekių pardavimo direktyvos nuostatomis kuriamą vartojimo pirkimo-pardavimo startiniams santykiams taikomų taisyklių sistemą, bet ir jų sąsajas su vartotojų teise ir sutarčių teise, kurių kontekste šios taisyklės veikia. Daikto kokybės garantijų nuostatos buvo vertintos naudojantis kritiniu metodu, kad būtų galima identifikuoti tuos jų aspektus, kurie nederą su tvarumu. Galiausiai, teleologinio metodo pagalba analizuoti daikto kokybės garantijas reguliuojančių nuostatų nustatymo tikslai, kad būtų galima atsakyti, kokios teorinės jų kilmės priežastys gali kliudyti į jas įtraukti tvarumo siekį.

Disertacijos struktūra atspindi nusistatytus tyrimo uždavinius. Disertaciją sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys (kurių kiekvienos pabaigoje yra apibendrinamos tos dalies įžvalgos) ir išvados.

Disertacijos I dalyje pirmiausia yra apibrėžiama, kaip suprantamas ir šiame disertaciniame tyrime nagrinėjamas tvarumas ir su juo susiję klausimai, argumentuojama, kodėl išskiriamas būtent aplinkosauginis jo aspektas. Nagrinėjama, kokia vieta Europos Sąjungos politikos darbotvarkę brėžiančiuose dokumentuose siekti tvarumo yra matoma vartojimo santykių dalyviams ir daikto kokybės garantijoms. Analizuojami pirmalaikio (planuoto) nusidėvėjimo, išmetimo kultūros, demonstratyvaus vartotojiškumo fenomenai. Tiriami, kaip su vartotojais ir Prekių pardavimo direktyva susijusio reguliavimo vaidmuo yra atspindimas pagrindiniuose su vartojimo

santykiais siejamuose ES antrinės teisės aktuose (Ekologinio projektavimo reglamente, Direktyvoje dėl vartotojų įgalinimo ir Teisės į taisyklą direktyvoje), kurie buvo priimti vykdant žaliąją pertvarką. Galiausiai argumentuojama, kodėl reikėtų apsvarstyti ir privatinės teisės priemonių (šio tyrimo kontekste ir apimtyje – taikomų vartojimo pirkimo-pardavimo santykiams) pasitelkimą siekiant tvarumo.

Disertacijos II dalis yra pradedama trumpu pagrindinių įstatyminės ir komercinės daikto kokybės garantijų elementų apibūdinimu bei esminių Prekių pardavimo direktyvos bruožų, sudarančių analizuojamo reguliavimo kontekstą, išskirimu. Analizuojamas prekės patvarumo kaip atitikties kriterijaus įvedimas į direktyvos reikalavimus ir praktinės tokios naujovės pasekmės, taip pat vertinamas taisyklas kaip vartotojų pažeistų teisių gynimo priemonė ir tai, kokią vietą jis užima (ar turėtų užimti) tarp kitų priemonių neatitikties atveju. Analizuojamos komercinės ir komercinės patvarumo garantijos, pastarųjų nustatymo direktyvoje prasmė, komercinėmis ir komercinėmis patvarumo garantijomis galima daryti įtaka tvarumui, jų turinio šiuo atžvilgiu kontrolė. Ši dalis užbaigiama apibendrinant teisės doktrinoje išskiriamus vertinimus dėl Prekių pardavimo direktyvos ir visos vartotojų teisės nuostatų keitimo poreikio.

Disertacijos III dalyje pirmiausia yra nagrinėjama, koks yra vartotojų ir aplinkos apsaugos tarpusavio santykis Europos Sąjungos teisėje. Tuomet yra tiriami fundamentalūs vartotojų apsaugos elementai, siekiant iširti, dėl kokių teorinių kliūčių gali nepavykti į juos įtraukti tvarumo siekio. Visų pirma, analizuojami Sąjungoje priimamų vartotojų apsaugos įrankių teisinis pagrindas, apibrėžiamas ES pirminės teisės; tuomet vertinamas jo loginis pagrindas, lemiantis šios apsaugos poreikį ir ja siekiamus tikslus, apžvelgiant ir tokio pagrindo galimą ateities vystymosi kryptį. Antra, tirama, kiek dabartinis vartotojo įvaizdis tiek normatyvine, tiek funkcinė (dar kitaip vadinama instrumentine) prasme leidžia įtraukti tvarumo siekį vartotojui nustatant tam tikras pareigas, kaip tą galėtų pakeisti kitoks požiūris į vartotojo įvaizdį, ir apibendrinama, ką tokie pokyčiai reikštų šiandieninei vartotojų teisei. Galiausiai, analizuojama, kokie principiniai sutarčių teisės aspektai paaiškina kaip netvarias (ar nepakankamai tvarias) doktrinoje kritikuojamas daikto kokybės garantijų nuostatas, ir kaip dėl jų kyla kliūtys harmoningai įtraukti tvarumą į vartojimo pirkimo-pardavimo sutartims taikomas taisykles, reguliuojančias daikto kokybės garantijas.

Išskirtini šie disertacinio tyrimo **ginamieji teiginiai**:

1. Žaliąją pertvarką apibrėžiančioje politinėje darbotvarkėje pabrėžiama daikto kokybės garantijų instituto ir vartotojų vaidmens svarba,

tačiau ši pertvarka iš esmės yra įgyvendinama viešosios teisės priemonėmis ir neįpareigojant vartotojo.

2. Nei įstatyminės, nei komercinės daikto kokybės garantijų reguliavimu nėra siekiama tvarumo.

3. Tvarumas iš principo negali būti pasiektas per daikto kokybės garantijų institutą, kadangi sutarčių teisės ir vartotojų teisės, kurių dalimi jis yra, pagrindai, paskirtis ir struktūriniai elementai yra orientuoti tik į ekonominių sutarties šalių interesų ir Europos Sąjungos tikslo kurti bendrą rinką užtikrinimą.

I. VARTOJIMO PROBLEMOS – NE VARTOTOJŲ PROBLEMOS

Per kelis pastaruosius dešimtmečius daiktų įsigijimas, jų naudojimas bei atsikratymas jais – kitaip dar galimas pavadinti „vartojimu“ – tapo vienu esminių mus kaip visuomenę apibrėžiančių fenomenų. Nors, kaip pabrėžia F. Trentmann, joks konkretus bruožas ar veikla *per se* (lot. pats vienas, savaime) negali būti laikomi vieninteliu žmogaus identitetu, tam tikrais istoriniais laikotarpiais būtent asmens užimta rolė įrėmino tuometinės visuomenės kultūrą: Viduramžiais Europos gyventojai skirstėsi į riterius, didikus ir baudžiauninkus, Reformacija poliarizavo tikinčiuosius, o pramonės revoliuciją sekęs „komercinės visuomenės“ susikūrimas suformavo naują sociumą – iš pažiūros labiau nei bet kada anksčiau homogenišką vartotojų visuomenę (Trentmann, 2016, p. 1), kurios vieneto (asmens) savivertė apibrėžta per jo pirkimo galią. Vartojimą kaip tam tikrą Amerikos visuomenės bendravardiklį dar 1962 m. įvardino ir JAV prezidentas J. F. Kennedy, į Kongresą kreipęsis žodžiais „vartotojai – tai mes visi“ (Kennedy, 1962). Šis kreipimasis suteikė politinį kūną jau ne vieną dešimtmetį ekonomikoje stebėtam ir eksponentiškai augusiam reiškiniui.

Neilgai trukus vartojimas tapo ir globaliu bendravardikliu – būdamas vienu geriausiai eksportuojamų vakarietiško gyvenimo „produktų“, jis pasklido po daugelį pasaulio šalių ir jo augimas stebimas kasmet – vien Europos Sąjungoje suskaičiuojama beveik pusė milijardo vartotojų, o per artimiausią dešimtmetį visame pasaulyje jų bus daugiau nei penki milijardai (EU position in world trade, 2019). Tačiau plačiai paplitusi vartojimo kultūra paveikė ne tik vartotojus, bet ir juos supančią aplinką – konkretaus žmogaus gyvenimo kokybės rodikliui, regis, objektyviai gerėjant¹⁵, kolektyvinis žmonijos likimas mokslininkų neretai piešiamas kaip kybas ant plauko.

¹⁵ Vertinant nacionalinę gerovę įprasta absoliutinti BVP rodiklį ir jo augimą, tačiau tokioje socialinės pažangos vizijoje neatsižvelgiama į svarbius asmeninės ir socialinės gerovės elementus, tinkamai nepaisoma aplinkos ir socialinių aspektų (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2020). Europos Parlamentas dar 2008 m. rezoliucija kvietė Europos Komisiją bei valstybes nares įvertinti galimybę matuoti Europos šalių turtingumą ne tik BVP rodikliu, bet ir ekologinės gerovės bei asmeninės laimės rakursais, kur svarbus būtų ne tik galėjimas dalyvauti vartojime, bet ir švari „aplinkosauginė sąžinė“ (Karsten, Reisch, 2008, p. 48; Pasiūlymas dėl Europos Parlamento rezoliucijos, 2008). Juolab kai turtas, gautas tokio ekonominio augimo būdu, naudai pasiskirstant nelygiai, nebūtinai reiškia didesnę visuomenės gerovę – penktadaliui žmonijos tenka tik apie 2 proc. pasaulio turto (Sjåfjell, Richardson, 2015, p. 8), o globalūs Pietūs kenčia nuo Šiaurės grobuoniško požiūrio ir praktikų,

Pavyzdžiui, prognozuojama, kad per artimiausius dešimtmečius globalus vartojimas, planetos ribas pasiekęs dar 1986 m., jau prilygs trijų Žemės planetų galimybėms, ir toks chroniškas šių ribų nepaisymas negrįžtamai transformuos mums pažįstamą ekosistemą (Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020; Akenji, 2014, p. 16; Schally, 2019, p. 6). Jau ne vieną dešimtmetį skamba perspėjimai – ištekliai neišvengiamai išseks, ekosfera bus negrįžtamai sugadinta, o ateities kartų pasirinkimai – ženkliai apriboti, kadangi besaikis ekonomikos, vartojimo ir vartotojų populiacijos augimas fizines ribas turinčiame pasaulyje paprasčiausiai yra neįmanomas (Wilhelmsson, 1998, p. 49; Sjöfjell, Richardson, 2015, p. 6). Be to, nepasotinamas ir ekonominiam klestėjimui būtinas naudingųjų išteklių, kuriais pati Europa negali pasigirti, poreikis iš išorės daro mus, europiečius, tiesiogiai priklausomus nuo importo, pažeidžiamus aukštoms kainoms, rinkų svyravimams ir geopolitinėms įtampoms (Mazeika, 2019, p. 11; Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, 2022), kas ypač paaštrėjo karo fone, kai manipuliavimas tokių išteklių prieinamumu bei kaina tapo ir politinio spaudimo tarptautinėje arenoje priemone.

Ši žinutė pasiekė ir pasaulio lyderius – anot paskutiniųjų Pasaulio Ekonomikos Forumo apklausų, nors trumpuoju (t. y. dvejų metų) laikotarpiu pasaulio lyderių dėmesys nėra dominuojamas vien aplinkos klausimų (ko, veikiausiai, ir galima tikėtis susiklosčiusioje geopolitinėje situacijoje, grasančioje *inter alia* branduoliniu susinaikinimu), ilguoju (t. y. dešimties metų) laikotarpiu penkios iš dešimties didžiausių pasauliui gresiančių rizikų, jų vertinimu, yra siejamos su aplinka¹⁶ (World Economic Forum, 2024, p. 8).

Ieškodama būdų pertvarkyti savo ekonomiką taip, kad ji būtų ne tik konkurencinga, bet ir paisytų darnaus vystymosi tikslo, Europos Sąjunga, kaip, visų pirma, ekonominė bendrija, turėjo perrašyti savo politikos darbotvarkę ir rimtai persvarstyti ekonomikos veikėjams taikomų taisyklių suderinamumą su paskelbtu tvarumo siekiu. Siekdama nepakenkti ekonomikos našumui ir konkurencingumui, bet tuo pačiu ir apsaugoti aplinką, išlaikyti aukšto lygio vartotojų apsaugą, Sąjunga ėmė formuoti teisės aktų, skirtų pasiekti politikos darbotvarkėse užsibrėžtus tikslus, bazę. Dalis jų

sukeliančių nepageidautinų pasekmių grandinę – eko-pabėgėlius, badą ar sausrą (Mattei, Quarta, 2018, p. 1).

¹⁶ Pirmąsias keturias vietas pasidalino ekstremalūs meteorologiniai reiškiniai, kritiniai Žemės sistemos pokyčiai, biologinės įvairovės praradimas ir ekosistemų kolapsas, natūralių išteklių stygius, o dešimtuką užbaigė tarša (World Economic Forum, 2024, p. 8).

vienaip ar kitaip veikia ir vartojimo santykių subjektus – prekes gaminančius ir / ar parduodančius verslininkus ir, žinoma, jas perkančius vartotojus.

Tam tikrą savo vietą šioje pertvarkoje rado ne tik vartotojai, bet ir daikto kokybės garantijos. Atsižvelgiant į tai, šioje disertacinio tyrimo dalyje nagrinėjama, kokias problemas (ir kokiomis priemonėmis) vartojimo santykių kontekste Europos Sąjunga nori atliepti žaliojoje pertvarkoje, koks vaidmuo tame numatytas vartotojams ir daikto kokybės garantijoms, ir kodėl čia galima svarstyti ne tik viešosios teisės, bet ir privatinės teisės priemones.

1.1. Europos Sąjungos žaliosios pertvarkos gairės, kokybės garantijos ir vartotojai

1.1.1. Aplinkosaugos ramsčio svarba tvarumo koncepcijoje

2019 m. pasirodžiusiame Europos žaliojo kurso komunikate yra atkartojamas Komisijos įsipareigojimas imtis su klimatu ir aplinka susijusių iššūkių, kurie, anot minėto komunikato rengėjų, yra pagrindinis šios kartos uždavinys. Europos žaliasis kursas pristatytas kaip „nauja augimo strategija, kuria siekiama pertvarkyti ES į teisingą ir klestinčią visuomenę, pasižyminčią modernia, efektyviai išteklius naudojančia ir konkurencinga ekonomika, kurioje 2050 m. visai nebus grynojo išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio, o ekonomikos augimas bus atsietas nuo išteklių naudojimo“. Taip pat pabrėžiama, kad dėl pokyčių esmingumo „norint, kad politika būtų veiksminga ir priimama, visų pirma reikia aktyvaus visuomenės dalyvavimo pertvarkoje ir pasitikėjimo ja“. Čia pat išreiškiamas tikėjimas, kad „ES yra kolektyviai pajėgi pertvarkyti savo ekonomiką ir visuomenę taip, kad jos siektų didesnio tvarumo“. Dar daugiau, įgyvendindama žaliąjį kursą, Komisija į Europos politikos koordinavimo procesą „integruos Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslus, kad ekonomikos politikoje daugiausia dėmesio būtų skiriama tvarumui ir piliečių gerovei, o darnaus vystymosi tikslai taptų svarbiu ES politikos formavimo ir veiksmų elementu“ (Europos žaliasis kursas, 2019).

Toks numatytas Europos Sąjungos ekonomikos pertvarkymas siekiant tvarios ateities negali būti analizuojamas neatsakius, kas yra tvarumas (angl. *sustainability*), o tuo labiau – kaip tvarumas yra suprantamas ir su juo susiję klausimai nagrinėjami šiame disertaciniame tyrime. Pirmiausia dėmesys atkreiptinas į tai, kad anglų kalbos žodis „*sustainable*“ (kaip ir „*sustainability*“) Europos Sąjungos ir kituose dokumentuose, išverstuose į

lietuvių kalbą, pakaitomis verčiamas¹⁷ žodžiais „tvarus“ ir „darnus“ (įvairiuose – vartojimo, vystymosi, plėtos – kontekstuose). Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų darbotvarkės atveju įsitvirtinęs „darnos“ terminas, o gaminių politikos – „tvarumo“. Nors ir vartojami kaip sinonimai, šie žodžiai lietuvių kalboje nėra tapatūs – Lietuvių kalbos žodyne „tvarus“ aiškinamas kaip tvirtas, pastovus, išstvermingas, atsparus, nepraeinantis, ar netgi kuriamas, tveriamas; o „darnus“ – tinkamas, gražus, susiderinęs, harmoningas.

Nepaisant tokios lingvistinės apibrėžimų skirties ir besikartojančio vertimų išsiskyrimo, kuris gali skaitytoją netgi suklaidinti, šiame disertaciniame tyrime minėtieji terminai, sekant ES dokumentų pavydžiu ir tam tikrais jau nusistovėjusiais vertiniais, taip pat pavartojami kaip sinonimai.

Tvarumas – sąvoka, dažnam kelianti simpatijų, bet neretai diskusijose stokojanti preciziškumo, – paprastai akademinėje literatūroje¹⁸ yra nagrinėjamas ir aiškinamas per tvaraus vystymosi prizmę (t. y. pasitelkiamas kaip tvaraus vystymosi sinonimas¹⁹). Žymiojoje 1987 m. Brundtland ataskaitoje jis apibrėžtas kaip vystymasis, kuris patenkina dabarties poreikius, neužkirsdamas kelio ateities kartų galimybėms patenkinti savuosius (UN World Commission on Environment and Development, 1987; Žemeckė, 2014, p. 257; Jociutė, 2013, p. 8). Tvarus vystymasis, anot A. Jociutės, taip pat įvardijamas „kaip kompromiso siekimas tarp ekonominių, socialinių ir aplinkosaugos tikslų, tarp antropocentrinių ir ekocentrinių pažiūrų į tolesnį visuomenės vystymąsi, tarp skirtingų kartų interesų ir skirtinguose regionuose gyvenančios tos pačios kartos“; tai „požiūris į vystymąsi, subalansuojant skirtingus ir net konkuruojančius aplinkos, socialinių ir ekonominių informuotumo apribojimų, su kuriais susiduria visuomenė, poreikius“. „Poreikiai reiškia esmines visų planetos žmonių gyvenimo reikmes ir jų

¹⁷ Kaip paaiškina A. Jociutė, pradžioje oficialiuose dokumentuose buvo įprasta vartoti sąvoką „subalansuotoji plėtra“, o 2003 m. Valstybinė lietuvių kalbos komisija pasiūlė vartoti „darnaus vystymo(si)“ sąvoką. Skirtinguose šaltiniuose galima rasti įvairių šios sąvokos vertinių – subalansuota raida, tausojanti plėtra, tolydi plėtra, tvarus vystymasis ir t. t. (Jociutė, 2013, p. 8). Netgi tame pačiame dokumente – Naujame žiedinės ekonomikos veiksmų plane – „*sustainable development goals*“ verčiama kaip *darnaus vystymosi tikslai*; o „*sustainable product policy framework*“ – kaip *tvaryų gaminių politikos programa* (Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020).

¹⁸ Žiūrėti, pavyzdžiui, Sjøfjell, 2015, p. 51; Micklitz *et al.*, 2020, p. 8; Van Gool, Michel, 2021, p. 13, ir t. t. Analogiškas apibrėžimas iš Brundtland ataskaitos išliko iki pat šių dienų ir buvo atkartotas, be kita ko, Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 m. Kita vertus, dėmesio verta ir D. Jočienės cituojama A. Jakab įžvalga, jog darnaus vystymosi (angl. *sustainable development*) sąvoka reiškia tam tikrą pagerėjimą, o tvarumas (angl. *sustainability*) esą nereikalauja tokio pagerėjimo – pakanka to, kad situacija nepablogėtų (Jočienė, 2023, p. 47).

¹⁹ Žiūrėti, pavyzdžiui, Malinauskaitė, 2022, p. 338.

tenkinimą, galimybę siekti geresnės gyvenimo kokybės. Kita vertus, poreikių tenkinimas ir geresnio gyvenimo siekimas neturi kelti grėsmės aplinkai ir negali viršyti Žemės ekologinio talpumo ribų“ (Jociutė, 2013, p. 11-12).

Tokia Brundtland ataskaitoje suformuluota tvaraus vystymosi koncepcija tarptautinėje politikoje radosi kartu su tikslu pereiti prie tvaresnių vartojimo modelių ir, atitinkamai, buvo integruota į Jungtinių Tautų formuojamas vartotojų apsaugos gaires, o palaipsniui paskatino ir Europos Sąjungos veiksmus vystant savo pačios tvaraus vartojimo bei gamybos politiką (Van Gool, Michel, 2021, p. 136). Pažymėtina, kad tvarumas neatsitiktinai apibrėžtas aptakiai – aptakumas pasitarnavo pasiekiant pradinį (vėliau tobulintiną) konsensuą dėl pagrindinės idėjos (Connolly, Prothero, 2003, p. 276) ir leido daugiau pasaulio šalių vyriausybių išreikšti paramą tvariam vystymuisi kaip siektinam idealui. Nors pastangos sukonkretinti tvaraus vystymosi koncepciją yra nuolat dedamos, anot A. Žemckės, ji yra etinė, „pasireiškianti daugiau kaip siekis, nuolatinio tobulėjimo procesas, nei galutinis rezultatas. Ji skatina įsisąmoninti atsakomybę aplinkai, dabarties visuomenėms ir ateities kartoms“ (Žemckė, 2014, p. 257).

Tvarumas paprastai matomas kaip sistema, sudaryta iš trijų ramsčių – ekonominio, socialinio ir aplinkosaugos²⁰. Kaip apibendrinta Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonėje „Tvari ekonomika, kurios mums reikia“, ekonominis ramstis yra susijęs su įmonėmis ir užimtumu, užtikrinant deramą darbo užmokestį, taip pat su investicijų politika, užtikrinančia deramą gyvenimą ir pragyvenimą. Svarbus vaidmuo teikiamas verslumui. Įmonė turi būti pajėgi užtikrinti pagrindines priemones, kad visi piliečiai galėtų patenkinti savo esminius poreikius, susijusius su pragyvenimu, mityba, švriu vandeniu, įperkama energija, sveikatos priežiūra ir švietimu (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2020, 4.5 p.). Anot A. Jociutės, „skatinant ekonomikos plėtrą kuriama lanksti ir įvairiapusė ekonomika, užtikrinanti pakankamai darbo vietų; siekiama energetikos efektyvumo, neatsinaujinantieji ištekliai keičiami atsinaujinančiaisiais“ (Jociutė, 2013, p. 9).

Socialinis ramstis apibūdinamas kaip susijęs su visuomenės kokybe ir asmenų teisėmis sąžiningai ir teisingai dalyvauti visuomenėje. Piliečiai dažnai nepakankamai įvertinami, nors nė vienos šalies ekonomika negali veiksmingai

²⁰ Dėmesys atkreiptinas į vertimo ypatumus: angliškas žodis „*environmental*“ į lietuvių kalbą yra verčiamas įvairiai – tiek aplinkos, tiek aplinkosaugos (įskaitant aplinkos apsaugos) reikšmėmis, kartais netgi tampa „gamta“ ar (kaip tai nutiko „ekologinio manipuliavimo“ vertime) „ekologija“. Šiame disertaciniame tyrime pasirinktas vertinys „aplinkosauga“, susiejant jį su šios kategorijos išskyrimo tikslu – apsaugoti aplinką.

funkcionuoti jiems nedalyvaujant. Tai, kad piliečiai pirmiausia laikomi individualiais vartotojais, žmonėms užkrovė atsakomybę už savo pasirinkimą, nesuteikiant jiems prieinamų arba įperkamų alternatyvų (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2020, 4.7-4.8 p.). Tenkinant socialines reikmes kiekvienam suteikiama galimybė įgyti išsilavinimą, gauti darbą ir užimti norimą vietą visuomenėje; atsižvelgiama į įvairiapuses reikmes; visiems užtikrinamas tinkamas gyvenimo lygis bei sveikatai palanki aplinka; visų visuomenės sluoksnių atstovai įtraukiami į sprendimų svarstymą ir priėmimą (Jociutė, 2013, p. 9).

Galiausiai, kaip pažymi A. Jociutė, „žmogaus ir visuomenės gyvenimo sąlygos priklauso nuo gamtos išteklių ir veikia aplinką. Saugant ir gerinant aplinką vertinama ir saugoma gamtos įvairovė; tausojami gamtos ištekliai; aplinkos tarša nekelia pavojaus žmogaus sveikatai ir aplinkai; mažinamas atliekų kiekis, jos perdirbamos ir pakartotinai panaudojamos“ (Jociutė, 2013, p. 9). Taigi aplinkosaugos ramstis siejamas su aplinkosaugos apribojimais ir ribotais ištekliais – saugia veiklos erdve, kurioje turi būti vykdoma žmogaus veikla. Stokholmo atsparumo centras nustatė devynias planetos ribas, kurių žmonija negali peržengti, kad ateities kartos galėtų vystytis ir klestėti (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2020, 4.4 p.), tačiau dalies mokslininkų teigimu, bent keturi iš šių „slenksčių“ jau yra peržengti (Sariatli, 2017, p. 31).

Dėl tokio trilypumo darnus vystymasis suprantamas ne tik kaip priemonė aplinkos problemoms spręsti, bet ir kaip platesnis žmonijos gyvenimo sąlygų užtikrinimo garantas²¹ (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 528). Šiame disertaciniame tyrime jokių būdu nėra neigiamas šios „trejybės“ egzistavimas, kaip ir nėra neigiama individuali kiekvieno ramsčio svarba bei jų tarpusavio sąveikos būtinybė siekiant užsibrėžto rezultato. Anaiptol, kad būtų ne tik tvarus, bet ir teisingas, vystymasis iš tiesų turi išsitemti K. Raworth aprašytoje „spurgoje“, kur nepakildamas aukščiau negalimų viršyti ekologinių (aplinkosauginių) „lubų“ (kitaip ateities kartos negalės patenkinti savo poreikių), nenusileistų ir žemiau socialinių „grindų“, sudarančių sąlygas visiems patenkinti savo pagrindinius poreikius (Sjåfjell, Richardson, 2015, p. 313; Terryn, 2019, p. 872). Ieškodami aptariamų problemų sprendimų ir visiškai atmesdami socialinius, ekonominius interesus, rizikuotume pasileisti „ekologinio diktato“ keliu ir vartotojų teisę, vartojimo

²¹ Ypač atsižvelgiant į tai, kad pagrindiniu Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės siekiu visgi yra skurdo panaikinimas (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 528).

santykius paversti ne kuo daugiau nei aplinkos apsaugą aptarnaujančiomis kategorijomis.

Vis dėlto šiame disertaciniame tyrime kalbant apie tvarumą pagrindinis dėmesys (neneigiant koncepcijos trilypumo ir visų trijų ramsčių svarbos) skiriamas būtent jo aplinkosaugos dėmeniui ir dermei su konkrečiais ES teisės įrankiais. Kaip cituojant A. Jakab pažymėta D. Jočienės, darnaus vystymosi sąvoka pirmiausia ir yra siejama su aplinkosauga (aplinkosaugos tvarumu) (Jočienė, 2023, p. 47). Pritartina A. Halfmeier nuomonei, kad priešingai nei grėsmingas planetos ekosistemų trapumas, dauguma į išplėstinę (trinarę) tvarumo sampratą patenkančių ekonominių ir socialinių klausimų jau seniai domina žmoniją. Beveik visus politikos, ekonomikos ir socialinio gyvenimo aspektus priskirdami „tvarumo“ klausimų kategorijai, rizikuojame atimti iš jos išskirtinę prasmę ir padarome tvarumą tik dar vienu geros politikos, į kurią patenka viskas, sinonimu, nepakankamai pripažindami ypatingą jo aplinkosaugos dimensijos reikšmę (Halfmeier, 2016, p. 721; Halfmeier, 2022, p. 4). Be to, kaip doktrinoje pačios tvarumo koncepcijos kritikų balsus apibendrina A. Žemeckė, pati idėja ir taip yra pernelyg apibendrinta ir iš esmės gali reikšti bet ką, kas tuo metu aktualu ar reikalinga (Žemeckė, 2014, p. 257), todėl tokiame klausimų diapazone kyla grėsmė aplinkosaugos klausimus „pamesti“ bendroje diskusijoje – jeigu „tvarumas“ yra „viskas“, tuomet kartu yra ir „niekas“.

Turint omenyje klausimo ypatingumą, manytina esant verta šio disertacinio tyrimo tikslu ir apimtimi tvarumo klausimo nagrinėjimą siaurinti iki aplinkosaugos dėmens, kadangi tikint mokslininkų perspėjimais apie neišvengiamą planetos galimybių baigtumą, šiame ramstyje (priešingai nei ieškant pusiausvyros su kitais dviem) negalimi jokie kompromisai. Be to, dabartinė Sąjungos skuba keistis yra grindžiama ne socialiniais ar ekonominiais argumentais, o pirmiausia grasančia planetos resursų pabaiga. Dar daugiau – daikto kokybės garantijos, kaip daikto fizinės kokybės užtikrintojos, yra susijusios būtent su aplinkosaugos klausimais, kadangi turi (ar bent jau gali turėti) įtakos ne tik apibrėžiant kokybišką prekę kaip tvarią aplinkos atžvilgiu, bet ir daryti įtaką prekės tarnavimo laikotarpiui, kas daro tiesioginę įtaką aplinkos interesams. Kitkas, kaip, pavyzdžiui, vartotojo kaip piliečio mobilizavimas įsitraukti į bendrą Sąjungos politiką šiuo klausimu (t. y. socialinio ramsčio elementas), aptariama būtent aplinkosaugos kontekste.

Šių argumentų fone paminėtina ir E. Chiti įžvalga, jog Europos žaliajame kurse akcentuojamas gerovės (angl. *prosperity*) tikslas, panašu, nebėra vien pakartotinis jau anksčiau Europoje pripažinto vertybinio diskurso patvirtinimas – žmonės ir jų ekonominiai santykiai, buvę šio diskurso širdyje

nuo pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos (kas implikuojama ir Romos sutarties 2 straipsnio tekste²²), nepraėjus nė šimtui metų ima trauktis į antrą planą, vietą užleisdami gerovei kaip vertybei, tiesiogiai siejamai su žmogaus ir gamtos santykiu. Nors rinkos veikėjų tarpusavio santykiai ir toliau lieka labai svarbūs (juk, galiausiai, Europos integracijos projektas yra grįstas būtent ekonominio klestėjimo komponentu), po Europos žaliojo kurso priėmimo jie nebeatsiejami nuo aplinkos ir ekosistemų funkcionavimo. Anot E. Chiti, tai provokuoja ieškoti naujo žmonių bei gamtos interesus sutaikančio gerovės apibrėžimo ir suponuoja, kad tenkinant iš tiesų pačių žmonių interesus, planetos ekologiniai limitai turi būti prioritetizuojami ekonominių bei socialinių režimų atžvilgiu (Chiti, 2022, p. 38-39).

Be to, tokio prioriteto aplinkos apsaugai suteikimas ieškant jos ir tam tikrų ekonominių laisvių pusiausvyros yra vis labiau pastebimas ir Chartijos bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos interpretavimo praktikoje, kur, anot A. Juškevičiūtės-Vilienės, „žalumas“ „pastaruoju dešimtmečiu tampa esminiu akcentu, o žmogaus gerovė ir ekonominis augimas skatinamas iki tam tikros ribos, kol nėra keliama grėsmė aplinkai“ (Juškevičiūtė-Vilienė, 2023, p. 56).

Atsižvelgiant į anksčiau išdėstytus argumentus, šiame disertaciniame tyrime nagrinėjant daikto kokybės garantijų reguliavimo suderinamumą su tvarumo siekiu pirmiausia omenyje turimas tvaraus vystymosi koncepcijos aplinkosaugos ramstis.

1.1.2. Tvarūs gaminiai ir galių suteikimas vartotojams

Siekiant įgyvendinti Europos žaliąjį kursą, buvo numatytas poreikis parengti politikos priemonių, skatinančių esminius pokyčius, ir tą įgyvendinančių teisės aktų rinkinį. Tarp įvairias sritis apimančių programų (pavyzdžiui, klimato kaitos, energijos, statybos ir renovacijos, judumo ir t. t.) išskirtas ir pramonės mobilizavimas švariai žiedinei ekonomikai. Čia numatyta priimti Žiedinės ekonomikos veiksmų planą, kuriame bus suformuluota tvarių produktų politika ir priemonės, kaip paskatinti įmones siūlyti pakartotinai naudojamus, patvarius, pataisomus gaminius ir kaip sudaryti sąlygas vartotojams juos pasirinkti. Numatyta ir analizė, ar reikalinga nustatyti teisę į taisymą bei riboti suplanuotą daiktų nusidėvėjimą. Komunikato rengėjų

²² Bendrija, kurdama bendrąją rinką ir palaipsniui derindama valstybių narių ekonominę politiką, siekia visoje Bendrijoje skatinti darnią ekonominės veiklos plėtrą, nuolatinę ir subalansuotą plėtrą, didesnę stabilumą, spartesnę pragyvenimo lygio kilimą ir glaudesnius susivienijusių valstybių santykius. Romos (Europos ekonominės bendrijos steigimo) sutartis, 1957.

nuomone, vartotojų politika padės vartotojams įgyti galią priimti informacija pagrįstus sprendimus ir aktyviai dalyvauti ekologinės pertvarkos procese, o patikima, palyginama ir patikrinama informacija labai padės priimti tvaresnius sprendimus ir sumažins ekomanipuliavimo riziką. Taip pat atpažinta, kad Europos žaliąjo kurso tikslams pasiekti vien naujų priemonių nepakaks, todėl Komisija ne tik ims naujų iniciatyvų, bet ir stengsis užtikrinti jau taikomų su žaliuoju kursu susijusių teisės aktų ir politikos vykdymą ir veiksmingą įgyvendinimą (Europos žaliasis kursas, 2019).

2020 m. Naujame žiedinės ekonomikos veiksmų plane pateikta „į ateitį orientuota darbotvarkė, kurios tikslas – kartu su ekonominės veiklos vykdytojais, vartotojais, piliečiais ir pilietinės visuomenės organizacijomis sukurti švaresnę ir konkurencingesnę Europą“. Pagrindinis dėmesys skirtas tvirtos ir nuoseklios gaminių politikos programos, pagal kurią tvarūs gaminiai, paslaugos ir verslo modeliai taptų norma, o vartojimo modeliai pasikeistų taip, kad, visų pirma, nesusidarytų atliekų, sukūrimui. Vartotojų įgalinimo kontekste nurodyta, kad „Komisija pasiūlys persvarstyti ES vartotojų teisės aktus, kad būtų užtikrinta, kad vartotojai prekybos vietose gautų patikimą ir aktualią informaciją apie gaminius, įskaitant informaciją apie jų naudojimo trukmę ir remonto paslaugų, atsarginių dalių ir remonto instrukcijų prieinamumą. Komisija taip pat apsvarstys, kaip toliau stiprinti vartotojų apsaugą nuo ekomanipuliavimo ir ankstyvo moralinio nusidėvėjimo nustatant minimalius tvarumo ženklų ir (arba) logotipų ir informacinių priemonių reikalavimus“. Čia taip pat pabrėžta ekologiškumo teiginių pagrindimo svarba (Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020).

Pažymėtina, kad Prekių pardavimo direktyva yra vienintelė konkreti ES vartotojų teisės srities direktyva, *expressis verbis* nurodyta prie galių suteikimo vartotojams skilties, tačiau tiesioginis pačių kokybės garantijų paminėjimas šiame plane mįslingas – jos įvardintos kaip galinčios padėti užtikrinti platesnį žiedinių gaminių asortimentą (dėl ko ten pat numatyta išnagrinėti galimus pokyčius persvarstant Prekių pardavimo direktyvą). Vis dėlto tokia formuluotė neatrodo tiksli ir, greičiausiai, omenyje turėta tai, kad jos gali padėti užtikrinti, kad patys gaminiai būtų labiau žiediniai. Palyginę skirtingas kalbines versijas nerasime žodžio „asortimentas“ – pavyzdžiui, angl. „*Regarding the role that guarantees can play in providing more circular products*“; vok. „*Hinsichtlich der Rolle, die Garantien bei der Bereitstellung von stärker kreislaforientierten Produkten spielen können*“, pranc. „*Pour ce qui est du rôle que les garanties peuvent jouer dans la fourniture de produits plus adaptés à l'économie circulaire*“, lenk. „*Jeśli chodzi o rolę, jaką gwarancje mogą odgrywać w zwiększeniu ilości produktów o zamkniętym cyklu życia*“. Tačiau verta pažymėti, kad dėl tikrosios savo prasmės suabejoti

verčia net ir ta pati anglų kalbos versija – priklausomai nuo to, kaip šis sakinys skaitomas ir suprantamas, tai gali būti tikslas išsiaiškinti garantijų vaidmenį užtikrinant *daugiau* žiedinių gaminių (t. y. susijęs su skaičiumi gaminių, kurie yra žiediniai); arba užtikrinant, kad gaminiai būtų *labiau* žiediniai (t. y. susijęs su gaminių savybe). Lenkiškoji teksto versija atrodytų labiau atitinkanti pirmąjį, o prancūziškoji ir vokiškoji – antrąjį variantą.

Šalia minimos ir „teisės į taisymą“, naujų horizontalių vartotojų materialiuųjų teisių (pavyzdžiui, susijusių su atsarginėmis prekių dalimis, taisymu, paslaugų atnaujinimu) įtvirtinimo galimybės. Dėmesys atkreiptinas į tai, kad pirmajame Žiedinės ekonomikos veiksmų plano variante, pasirodžiusiame 2015 m., garantijų potencialas buvo atskleistas detaliau – pažymėta, kad „su garantijomis susiję aspektai, pavyzdžiui, teisinės garantijos laikotarpis ir prievolės įrodyti perkėlimas kitai šaliai, taip pat yra svarbi vartojimo dėlionės dalis – jie gali padėti apsaugoti vartotojus nuo produktų su defektais ir skatinti gaminti patvarius bei taisyti tinkamus gaminius, kurie netaptų atliekomis. Fizinėms prekėms ES taikoma dviejų metų teisinė garantija, tačiau vis dar pasitaiko jos taikymo problemų“. Numatyta, kad tokius klausimus Komisija peržiūrės tuo metu rengtame direktyvos, skirtos prekių pardavimui internetu, pasiūlyme (ES Žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2015), kuris, kaip žinia, taip niekada ir nebuvo priimtas, o vieningas taisyklių režimas, nepriklausomai nuo to, koku būdu prekė parduodama, konsoliduotas Prekių pardavimo direktyvoje.

Naujoji vartotojų darbotvarkė, apibrėžianti ES vartotojų politikos viziją 2020–2025 metais, papildė Europos žaliąjį kursą ir Naują žiedinės ekonomikos veiksmų planą. Nepaisant užklupusios Covid-19 pandemijos, sukėlusios nuogąstavimų, jog dėmesys vėl nusisuks nuo aplinkosaugos klausimų (Terryn, 2021, p. 2), pačia pirmąja prioritetine sritimi šiuo laikotarpiu visgi įvardinta žalioji pertvarka, kartu pripažįstant, kad reikia iš esmės ir greitai pakeisti savo įpročius ir elgesį. Darbotvarkėje akcentuojamos iniciatyvos, – o konkrečiai, tai tvarių gaminių politikos iniciatyvos ir iniciatyvos, susijusios su ekologiškumo teiginių pagrindimu, – kuriomis siekiama kovoti su ankstyvu nusidėvėjimu ir skatinamas produktų patvarumas, perdirbamumas, galimybė juos pataisyti, jų prieinamumas. Tiesiogiai išskiriama Prekių pardavimo direktyvos peržiūra siekiant ištirti, ką dar būtų galima padaryti, kad būtų skatinama taisyti ir rinktis tvaresnius žiedinius gaminius. Numatyta įvertinti įvairius variantus, susijusius su vartotojų teisių gynimo priemonėmis, pavyzdžiui, pirmenybę teikiant taisymui, o ne pakeitimui, pratęsiant minimalų naujų arba naudotų prekių atsakomybės laikotarpį, prekę pataisius nustatant naują atsakomybės

laikotarpį (Naujoji vartotojų darbotvarkė, 2020), kitaip tariant – susijusius *inter alia* ir su pagrindiniais daikto kokybės garantijų elementais.

Iš tokių trijų pagrindinių politikos gaires brėžiančių dokumentų ištraukų galima apibendrinti, kad jų rengėjai Europos Sąjungoje išskiria šias esmines sritis, kuriose įgyvendinant žaliąją pertvarką vaidmenį turi vartojimo santykių dalyviai ir / ar daikto kokybės garantijos: tvarių gaminių užtikrinimas (*inter alia* atliepian pirmalaikio nusidėvėjimo ir išmetimo kultūros, susijusios su teise į taisymą, problemas, kur tiesiogiai yra matomas daikto kokybės garantijų vaidmuo) ir kova su ekologiniu manipuliavimu (siejama su gaminių kokybės parametru komunikacija vartotojams ir tiesiogiai matomas nesąžiningos komercinės veiklos draudimo vaidmuo).

Atkreiptinas dėmesys, kad aptartuose dokumentuose nėra formuluojamas tikslas sumažinti vartojimo apimtį ar kitaip apriboti pačius vartotojus vartojant, pavyzdžiui, prastinant dabartines vartojimą įgalinančias sąlygas, nors tos problemos, kurias siekiama atliepti žaliąja pertvarka, ir yra neatsiejamos būtent nuo paties vartojimo paplitimo. Pavyzdžiui, sunaudojami bei vis labiau senkantys gamtos ištekliai, tarša, susidaranti atliekų kiekis, jų išvežimas į kitas (paprastai menkiausiai išsivysčiusias) šalis, atsainumas medžiagų perdirbimui ir pakartotiniam panaudojimui, nenoras investuoti į prekių taisymą „brangioje“ Europoje, kai galima sąlyginai pigiai (įskaitant menkai apmokamą darbo jėgą) pagaminti naujų prekių, pavyzdžiui, kur nors Azijoje, ne tik yra vienaip ar kitaip susiję su vartojimo reiškiniu, bet ir yra vartojimo keliamos kliūtys tvarumui.

Kaip nurodo L. Novikovienė ir I. Navickaitė-Sakalauskienė, dabartiniu darnaus vystymosi tikslu pabrėžiama svarba skatinti tokius vartojimo ir gamybos būdus, kurie darytų kuo mažesnę poveikį aplinkai ir galėtų patenkinti pagrindinius žmonių poreikius (Novikovienė, Navickaitė-Sakalauskienė, 2020, p. 873). Tačiau taip projektuojama ateities vizija, modeliuojama aplink „geresnius“ vartojimo ir gamybos būdus, yra grįsta visai ne principiniu vartojimo mažinimu, o savotišku „ekologinio modernizavimo“ požiūriu – t. y. tuo, kad išsivysčiusios šalys (jų ekonominio bendradarbiavimo blokai) gali vartoti kaip vartojusios, jei gamybos ir atliekų perdirbimo procesai bus labiau subalansuoti (Cooper, 2016).

Kitaip tariant, *lūkestis*, kad vartotojas vartos, niekur nedingsta, tiesiog kviečiama tą daryti kitaip – informuotai ir renkantis tvarias prekes. Tai suponuoja, kad etinį požiūrį nugalė technokratinis požiūris, pagal kurį tvarumo siekimas laikomas problema, kuriai reikia rasti technologinį (o ne filosofinį!) sprendimą (Sheehy, 2022, p. 4), ir pati jo apimtis mažėti neturėtų.

1.1.2.1. Pirmalaikis (planuotas) nusidėvėjimas, išmetimo kultūra ir demonstratyvus vartotojiškumas

Anot M. Maggiolino, galima pamanyti – net jei ir kiek naivokai, – kad konkretaus daikto tarnavimo laikotarpis yra nulemtas nekontroliuojamų išorinių faktorių: tiek labai banalių (pavyzdžiui, natūralaus panaudotų medžiagų nusidėvėjimo), tiek visai fatališkų (daikto likimo). Vis dėlto neretai jis yra tiesioginis rezultatas sprendimų, kuriuos dar projektavimo stadijoje už uždarų durų priima verslininkai. Ilgainiui šie sprendimai sąlygoja neišvengiamą tos pačios rūšies (ar netgi to paties gamintojo) prekių „kanibalizmą“ rinkoje – pirmalaikį (planuotą) nusidėvėjimą (Maggiolino, 2019, p. 405-406; Malinauskaitė, Erdem, 2021, p. 719-720). Kadangi tokia praktika turi aiškią įtaką prekės tarnavimo laikotarpiui, ši problema neabejotinai turi sąsajų ir su daikto kokybės garantijomis, kuriomis yra apibrėžiama prekės kokybė ir garantuojamas tam tikras prekės tarnavimo laikotarpis.

Dėl planuoto nusidėvėjimo savotiškas „Pelenės karietos sindromas“ kamuoja daugybę šiuolaikinių prekių – vidurnakčio dūžiams turint galią karietą paversti atgal į moliūgą, panašią galią šiandienos rinkoje turi ir įstatyminės garantijos termino, kurio metu verslininkas turi pareigą garantuoti daikto kokybę, pabaiga. Ne viena prekė vartotoją nustebina apytiksliai dvejų metų tarnavimo precizija, o garsiąją B. Franklino frazę, kad šiame gyvenime nėra nieko, dėl ko galėtum būti tikras, išskyrus mirtį ir mokesčius, populiariojoje kultūroje šmaikščiai papildoma trečioji aplinkybė – kad daiktas suges vos pasibaigus jo garantijai.

Šios bent šimtmetį skaičiuojančios praktikos pradžia siejama su pirmąja globalia „elektros lempučių konspiracija“ – *Phoebus* karteliu²³, – kai 1925 m. to meto didžiausi elektros lempučių gamintojai susitarė dirbtinai apriboti lempučių degimo laiką, kad galėtų padidinti savo pelną. Su jų ekonomine logika ginčytis sunku – kol dega senoji lemputė, nebus nupirktą nauja. Deja, ilgainiui ši logika persismelkė į daugybės prekių sektorius ir pademonstravo savo gyvybingumą netgi sparčiai technologiškai tobulėjančioje rinkoje – nesunkiai galima rasti ne vieną šiuolaikinį (įtariamo) pirmalaikio (planuoto) nusidėvėjimo pavyzdį, kaip antai greitai gendančius *Nintendo Switch* valdymo pultelius (BEUC, 2021, p. 1), sąmoningai apriboto naudojimo laiko

²³ Nors būtent šis suokaltis tradiciškai minimas kaip planuoto nusidėvėjimo praktikos pradininkas, literatūroje išskiriami ir kiti pavyzdžiai, kai pats daiktų dizainas ar pagaminimo technologija buvo orientuoti į neišvengiamą dažną jų keitimą naujais (pavyzdžiui, vienkartinės marškinių apykaklės, greitai plystančios nailoninės pėdkelnės ir t. t.) (Malinauskaitė, Erdem, 2021, p. 722).

spausdintuvus (EESC, 2016, p. 3), po įrašytų atnaujinimų specialiai sulėtinamas *iPhone* modelių operacines sistemas (BEUC, 2021a, p. 22) ir t. t. „Aukomis“ tampa ne tik rafinuotos elektronikos prekės, bet net ir, pavyzdžiui, vadovėliai, skubant išleisti atnaujintus leidimus dažniau nei iš tiesų reikėtų (Europos Parlamentas, 2016, p. 3).

Istoriškai planuoto nusidėvėjimo reiškinyje buvo įžvelgta ir teigiamo potencialo: Didžiosios depresijos metu tvirtos prekės virto našta, neleidžiančia ekonomikai atsigauti, todėl žymiojoje 1932 m. B. London brošiūroje „Depresijos užbaigimas per planuotą nusidėvėjimą“ tikinta, jog po iš anksto nustatyto laikotarpio „teisiškai mirusiomis“ paskelbtų prekių surinkimas ir sunaikinimas paskatintų naujų prekių gamybą ir pirkimą. Nors iš pradžių vertinta kontraversiškai, prie šios minties vėl buvo sugrįžta stengiantis įveikti pokario ekonominę krizę (Bisschop *et al.*, 2022, p. 272). Vis dėlto 2025 m. nekyla abejonų, kad pirmalaikis (planuotas) nusidėvėjimas teisėkūros subjektų yra aiškiai matomas kaip problema (be kita ko, aplinkosaugos), o ne koks nors sprendimas (Becher, Sibony, 2021, p. 99), ir gali būti vertinamas kaip nesąžininga komercinė veikla (pavyzdžiui, nuslepianč apie tai informaciją) arba (net ir pateikiant tokią informaciją) kaip nesąžininga sutarties sąlyga (Didžiulis, 2023a, p. 462).

Dar daugiau, šią problemą įžvelgia ne tik atskiros valstybės, ieškančios būdų kovoti su nepageidaujama praktika nacionalinėje teisėje²⁴, bet ir, kaip minėta, cituotuose žaliosios politikos dokumentuose daug kartų ją akcentuojanti pati Europos Sąjunga. Jos žala pabrėžiama ne tik vartotojų, bet ir aplinkos atžvilgiu, kadangi susidaro daugiau atliekų ir padidėja energijos bei medžiagų vartojimas (žr. Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 16 d.).

Pažymėtina, kad akademinėje literatūroje ilgai nebuvo prieita prie jokio vieningo planuoto nusidėvėjimo apibrėžimo. Viena pagrindinių to priežasčių – sudėtis iš vertinamųjų kriterijų, kaip antai, „planuotas“, „tyčinis“, „sąmoningas“, „dažnas“ ar „trumpesnis, nei galėtų būti“ tarnavimo laikotarpis. Tokios kiekvienu individualiu atveju turimos vertinti abstrakcijos suponuoja ne tik objektyvios realybės, bet ir subjektyvių verslininkų siekių įvertinimą, apsunkindamos konsensuso dėl vieno apibrėžimo pasiekimą.

Nelengva buvo sutarti ne tik dėl reiškinio apibrėžimo, bet net ir dėl paties jo pavadinimo – pavyzdžiui, toks terminas kaip „planuotas

²⁴ Pavyzdžiui, 2015 m. Prancūzija buvo pirmoji šalis pasaulyje, įstatymu uždraudusi planuotą nusidėvėjimą. Platus planuoto nusidėvėjimo apibrėžimas įrašytas Vartotojų kodekse, o už reikalavimo nesilaikymą numatyta bauda iki 300 000 Eur, laisvės atėmimo bausmė iki 2 metų. Nepaisant to, iki šiol nė viena įmonė nebuvo nubausta už konkrečiai šį pažeidimą (The Right to Repair Europe, 2024, p. 13).

nusidėvėjimas“ (o ypač jo vertimas į lietuvių kalbą) nėra labai tikslus nei dėl „planuoto“, nei dėl (lietuvių kalboje) „nusidėvėjimo“ dėmens. Nors ir kitomis kalbomis (pavyzdžiui, angl. „*planned obsolescence*“, pranc. „*l'obsolescence programmée*“, vok. „*geplante Obsoleszenz*“, isp. „*obsolescencia planificada*“, it. „*obsolescenza programmata*“ ar lenk. „*planowana przestarzałość*“) yra vartojamas „planavimo“ (arba „programavimo“) terminas, mokslinėje literatūroje šis fenomenas neatsitiktinai įvardijamas miriadu alternatyvių vardų: ankstyvu, išvengtinu, (su)planuotu, tikslingu, integruotu, specialiai sukeltu, priešlaikiniu, užprogramuotu, pirmalaikiu nusidėvėjimu (Malinauskaitė, Erdem, 2021, p. 5). Ginčijamasi net dėl formulotės korektiškumo – industrijų atstovams apskritai neigiant, kad toks reiškinys egzistuoja, žodis „planuotas“ suponuoja intenciją (Brönneke, 2017, p. 362), šiomis aplinkybėmis ne tik turinčią aiškią neigiamą konotaciją, bet ir galinčią apsunkinti valstybės priežiūrą vykdančių institucijų darbą įrodinėjant tokius atvejus²⁵. Anot T. Brönneke, reikėtų apskritai vengti esą provokuojančio „planavimo“ termino, kad diskusijose dėl tikrų ar (į)tariamų verslininkų tikslų iš dėmesio centro nepradingtų esmė – pats ankstyvo nusidėvėjimo faktas (Brönneke, 2017, p. 363). Ypač turint omenyje tai, kad nusidėvėjimą sukeliančių veiksmų priežastys gali svyruoti nuo paprasčiausio noro atpiginti prekę (dėl to, pavyzdžiui, pasirenkant mažiau kokybiškas ar patvarias detales, medžiagas²⁶) iki sąmoningos taktikos garantuoti nuolatinį poreikį įsigyti naują prekę.

Pirmieji su šiuo fenomenu susiję apibrėžimai atsirado Ekologinio projektavimo reglamente ir, iš dalies, Direktyvoje dėl vartotojų įgalinimo. Ekologinio projektavimo reglamente pirmalaikis nusidėvėjimas įvardintas kaip „suprojektuota gaminio savybė arba vėlesnis veiksmas ar neveikimas, dėl kurio gaminyje praranda funkcines savybes arba veikia prasčiau, nei būtų veikęs be funkcinių savybių ar veiksmingumo pakeitimų esant įprastam nusidėvėjimui“ (Ekologinio projektavimo reglamento 2 str. 21 d.), o Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 16 dalyje paaiškinta, kad *planuotas* ankstyvas nusidėvėjimas (patenkantis į platesnę – ankstyvo nusidėvėjimo kategoriją) yra komercinė politika, „pagal kurią produktas tyčia

²⁵ Per pasaulį skambiai nuaidėjusi *Samsung* išrašyta Italijos konkurencijos priežiūros institucijos bauda dėl elgesio, susijusio su planuotu nusidėvėjimu, buvo panaikinta teismui nustačius, kad priežiūros institucija neišpildė reikalavimų įrodinėdama savo teiginius (*Samsung Obtains Major Victory...*, 2023; *Arbour*, 2024, p. 110).

²⁶ Tam įvardinti netgi sukurtas naujas terminas „*skimpflation*“ (nuo angliško žodžio „*skimp*“ – taupyti, šykštėti), reiškiantis kokybės smukimą siekiant išlaikyti arba padidinti verslo pelną taupant patiriamus kaštus, tačiau nekeliant kainos vartotojams, už tą pačią sumą gaunantiems mažiau ar prastesnės kokybės prekių.

projektuojamas ar kuriamas ribotam naudojimo laikotarpiui ir po tam tikro laikotarpio arba iš anksto nustatyto naudojimo intensyvumo anksčiau laiko nusidėvi arba nustoja veikti“. Vis dėlto šis preambulėje pateiktas paaiškinimas nevirto apibrėžimu, įtrauktu į pagrindiniame Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo tekste nustatytus Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos ir Vartotojų teisių direktyvos pakeitimus.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuose ES teisės aktuose terminologija nebuvo suvienodinta – minėtame reglamente vartojamas būdvardis „pirmalaikis“ (angl. *premature*, pranc. *prématurée*, vok. *vorzeitige*), o direktyvoje – „ankstyvas“²⁷ (angl. *early*, pranc. *précoce*, vok. *frühzeitiger*). Be to, priešingai nei minėtoje direktyvoje, reglamento tekste nėra išskiriamas „planavimas“, kuris anksčiau buvo pabrėžiamas Europos Parlamento priimamuose dokumentuose (pavyzdžiui, rezoliucijos „Ilgesnė gaminių naudojimo trukmė: nauda vartotojams ir įmonėms“ 30-32 p.). Atsižvelgiant į anksčiau nurodytus argumentus dėl termino „planuotas“ problematikos, galima daryti prielaidą, kad tai buvo ne tik politinio korektiškumo žingsnis, o veiksmas, leidęs praplėsti šią kategoriją, į ją įtraukiant visus faktinius pirmalaikio nusidėvėjimo bruožus atitinkančius atvejus, nepaisant tikrų ar tariamų verslininkų motyvų, ir neužkrovęs sunkiai įgyvendinamos tokių motyvų įrodinėjimo naštos priežiūrą atliekančioms institucijoms.

Lietuvių kalboje problemų kelia ir „nusidėvėjimo“ terminas – anglų kalbos žodis „*obsolescence*“ yra veikiau siejamas su pasenimu, nebebuvimu naudingu ar reikalingu, netgi išėjimu iš mados. Tokio termino daugiasluoksniškumas išnyksta lietuvių kalboje pasirinkus žodį, implikuojantį fizinės kokybės rodiklių praradimą, nes nusidėvėjimas gali būti ne tik fizinis, bet ir technologinis (pavyzdžiui, nebepalaikant būtinų programų atnaujinimų) ar psichologinis (dar vadinamas moraliniu). Vis dėlto adekvačios alternatyvos lietuvių kalba, greičiausiai, irgi nėra – tokių artimiausių galimų pasiūlyti terminų, kaip „amžėjimo“, „senėjimo“, „pasenimo“ ar „naudingumo praradimo“ tikslumas taip pat turėtų priekaištų, todėl šiame disertaciniame tyrime (sekant Ekologinio projektavimo reglamentu) vartojamas „pirmalaikio nusidėvėjimo“, kaip galinčio apimti, kai reikalinga, ir planuotą nusidėvėjimą, terminas.

Platesnis „pirmalaikio nusidėvėjimo“ terminas pasitarnauja ir todėl, kad be planuoto nusidėvėjimo *sensu stricto* (lot. griežtai kalbant, tiksliai sakant), teisinėje literatūroje išskiriamas ir, pavyzdžiui, netiesioginis nusidėvėjimas

²⁷ Kita vertus, lenkų kalbinėje versijoje pasirinktas vertimas šio išsiskyrimo neatspindi – reglamente vartojamas „pirmalaikis“ ir direktyvoje vartojamas „ankstyvas“ terminai išversti tuo pačiu žodžiu – *przedwczesne*.

(sukeliamas iš rinkos gamintojui eliminavus daikto taisymui reikalingas detales, taisymo kainai kone prilygstant naujam pirkiniui, arba daiktą projektuojant tokiu būdu, kad jo taisyti būtų apskritai neįmanoma), nesuderinamumo nusidėvėjimas (nutinkas dėl programinės įrangos atnaujinimų, neįmanomų suderinti su turimo daikto operacine sistema, arba nebepalaikant senesnių versijų²⁸), stiliaus nusidėvėjimas (dar vadinamas psichologiniu arba moraliniu nusidėvėjimu, kai dėl dizaino sprendimų anksčiau įsigyta prekė praranda savo patrauklumą naujojo modelio šešėlyje), dėl ko reikšmingas yra ne tik fizinis, bet ir psichologinis patvarumas (Europos Parlamentas, 2017, p. 16; Malinauskaitė, Erdem, 2021, p. 724; Becher, Sibony, 2021, p. 101-105). Taip pat pastebima, kad pakaitomis gali reikštis ir daugiau nei viena nusidėvėjimo forma – kaip L. Novikovienė cituoja T. Kessler ir J. Brendel įžvalgas, prekės gyvavimo ciklo juostoje pirmiausia vartotojui komunikuojamas psichologinis nusidėvėjimas, tuomet pasireiškia technologinis nusidėvėjimas ir, jei vartotojas vis tiek neketina atsisveikinti su senuoju daiktu, gali prisidėti dėl teisės aktų reikalavimų atsirandantis nusidėvėjimas. Saugant verslo reputaciją, kokybės nusidėvėjimas esą pasireiškia paskutinytis (Novikovienė, 2023, p. 179).

Verta paminėti ir teisinio nusidėvėjimo grėsmę su prekės projektavimu susijusiems verslo sprendimams – įstatymų leidėjui galint bet kada uždrausti parduoti tam tikromis savybėmis pasižyminčius daiktus, vargiai galima tikėtis, kad verslas investuos laiką ir lėšas kurdamas, pavyzdžiui, kuo ilgiu tarnausiantį vidaus degimo variklį turintį automobilį, jei po kelerių metų jį išties bus uždrausti, kaip tą yra pasiūliusi Europos Komisija²⁹.

Istoriškai pirmalaikis nusidėvėjimas matytas ir kaip dalis „išmetimo kultūros“, leidusios parduoti vartotojui kažką šiek tiek naujesnio, šiek tiek geresnio, šiek tiek greičiau, nei jam išties to reikia (Malinauskaitė, Erdem, 2021, p. 720; Maggiolino, 2019, p. 405) – panašiu metu, kai elektros lemputės sabotavo *Phoebus* kartelis, *General Motors*, siekdamas konkurencinėje kovoje įveikti *Ford*, pradėjo leisti vis kitokio modelio automobilius, nepasižyminčius technologinėmis inovacijomis, norėdamas sužadinti

²⁸ Dėl technologijų svarbos, pavyzdžiui, bioinžinerijoje tokie veiksmai gali turėti itin apmaudžių padarinių – nusidėvėjimo grėsmė ištiko bionines akis turinčius pacientus po to, kai už technologiją atsakinga kompanija apleido šį projektą, dėl ko pacientai nebegauna technologijai tinkamai funkcionuoti reikalingų atnaujinimų (IEEE Spectrum, 2022; BBC, 2022).

²⁹ 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/631, kuriuo nustatomos naujų lengvųjų automobilių ir naujų lengvųjų komercinių transporto priemonių išmetamo CO₂ normos, ir kuriuo panaikinami reglamentai (EB) Nr. 443/2009 ir (ES) Nr. 510/2011.

vartotojų norą įsigyti naujausią rinkoje prieinamą prekę (taktika, plačiai paplitusi ir šiandien, pavyzdžiui, kasmet išleidžiant vos atnaujintą to paties išmaniojo telefono versiją). Vartojimo laikinumas ir įsigytų prekių keitimas naujomis dabar matomas itin ryškiai – pavyzdžiui, vidutinis amerikietis savo išmaniuoju telefonu naudojasi vos dvejus metus, o drabužį išmeta apsivilkęs jį septynis kartus (Shapira, 2024, p. 1170, 1161). Taigi satyriškai dar septintajame dešimtmetyje V. Packard aprašytas „Gausybės rago miestelis“ atspindi ir šiandien aktualią dirbtiniu stimuliu vartoti skatinamą „vienkartinę“ būtį – daiktai vertinami ne dėl savo funkcionalumo, o madingos išvaizdos, viršų imant pokyčių vardan pokyčių ir *du jour* (pranc. tos / šios dienos) modelio paieškom. Be kita ko, dar niekada nebuvo taip pigu pirkti naujus daiktus bei lengva atsikratyti senųjų (tai net laikoma tam tikra asmens laisve) (Packard, 1961, p. 8-9; Trentmann, 2016, p. 623, 635), o jaučiantieji kaltę gali prisidengti atliekų rūšiavimo „figos lapeliu“, nors būtent rūšiuojantieji rizikuoja būti dirbtinai nuraminti tvaraus elgesio regimybės, dėl ko neatsakingas elgesys būtų tik dar labiau paskatintas (Van Doorn, Kurz, 2021, p. 1).

Šiandieniam diskurse išmetimo kultūra (ir poreikis su ja kovoti) dažniausiai aptariama kartu su daiktų taisymo klausimu. Ir ne tik daikto kokybės garantijų taikymo kontekste, kai kalbama apie taisymą kaip vieną iš pažeistų vartotojo teisių gynimo priemonių, bet ir kaip savarankiška vartotojo „teise į taisymą“, siekiant ne tik vartotojų interesų, bet ir, be kita ko, aplinkos apsaugos tikslų įgyvendinimo – kaip nurodyta Teisės į taisymą direktyvos preambulės 3 dalyje, šia direktyva skatinamas tvarus vartojimas siekiant naudoti aplinkai, kartu teikiant naudą vartotojams.

Nors daiktų naudojimo laikotarpį pirmiausia lemia pačių produktų dizainas ir gamyboje priimti sprendimai, didelę įtaką jam daro ir vartotojų pasirinkimai. Neretai iš dalies arba visiškai veikiantys (tačiau tam tikrą iš principo taisytiną defektą turintys) gaminiai išmetami, nes jų objektyviai negalima pataisyti dėl verslo (ne)sudarytų sąlygų, baterija negali būti pakeista arba tą daryti nėra ekonomiškai, programinė įranga nebepalaikoma, nebeatnaujinama, negaminamos arba neprieinamos atsarginės dalys, taisymas įmanomas tik specializuotuose punktuose, taip smarkiai pabranginant jo kainą ir prieinamumą, ir t. t. Visi šie veiksniai padaro įtaką vartotojo sprendimui įsigyti naują ir išmesti senąją prekę (Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020), o taip pat glaudžiai siejasi su anksčiau aptarta netiesioginio nusidėvėjimo problema. Be to, kokybės garantijų kontekste, sąlygų prekių taisymui nesudarymas (įskaitant technologinius, dizaino sprendimus), net kai vartotojas tokios priemonės reikalauja pagal įstatyminę daikto kokybės garantiją, nepatogumų sudarymas juo naudojantis, prioriteto taisymui

neskyrimas kitų vartotojo pažeistų teisių gynybės būdų atžvilgiu taip pat gali prisidėti prie šios problemos kurstymo.

Galiausiai, gyvename socialinio kultūrinio fenomeno, pavertusio vartojimą niekada nesibaigiančiomis kopėčiomis, laikais – demonstratyvus vartotojiškumas yra vienas ryškiausių (nors ir toli gražu neunikalus) šiuolaikinės visuomenės atributų. Anot T. Wilhelmsson, vartotojiškoje visuomenėje laimė matuojama vartojimo lygiu (Wilhelmsson, 1998, p. 48), peržengusiu vien poreikių patenkinimą ir tapusį identiteto formavimo dalimi. Kaip nurodo M. Rimkevičius, tam tikros pačių žmonių susikurtos elgesio taisyklės, principai yra ne kas kita, kaip noras viešai deklaruoti, pabrėžti aukštesnį savo socialinį statusą visuomenėje. Šia prasme tam tikrų produktų įsigijimas, jų nuosavybės viešas demonstravimas suprantamas kaip priemonė, pakelianti jų socialinę vertę, išryškinanti materialinę gerovę (Rimkevičius, 2012, p. 407). Socialinės medijos palaikomai kultūrai skatinant atrasti savo vietą bendruomenėje per daiktų įsigijimą, asmeninė ir kolektyvinė savimonė konstruojama per vartojimą – demonstratyvų vartotojiškumą motyvuoja noras parodyti savo socialinę klasę bei pritapti menamose socialinėse grupėse. Daiktai pabrėžia priklausymą šioms grupėms, leidžia jose išlaikyti statusą ir įgalina parodomąsias materialines grumtynes tarp turtingųjų bei besistengiančiųjų juos imituoti.

Jei tai daroma akiai vaikantis mados ir nuolat keičiant vienas prekes kitomis (kaip, pavyzdžiui, yra „greitosios mados“ (angl. *fast fashion*) ar tokių technologinių gaminių kaip išmanieji telefonai sferose), aplinkai neabejotinai yra padaroma žala ir toks „vartojimas dėl vartojimo“ kenkia tvarumui. Kita vertus, kartais demonstratyvaus vartotojiškumo sąnaudos gula tik ant to konkretaus vartotojo pečių ir netgi gali padėti sumažinti vartojimo poveikį aplinkai – pavyzdžiui, kaip nurodo R. Shapira, *Patek Phillipe* laikrodžiai reklamuojami kaip naudosimi ne tik jų, bet ir jų anūkų; *Rolls-Royce* ir kiti garsūs prekių ženklai propaguoja idėją, kad dabar įsigytas gaminys ateityje bus dar vertingesnis; o *BMW*, kiti prabangūs prekių ženklai reklamuoja savo ilgaamžiškumą, siūlydami nemokamą techninę priežiūrą visą gyvenimą. Tokiu būdu šie pirkiniai labai brangiai kainuoja individualiam vartotojui, tačiau sumažina aplinkosaugos našą ateities kartoms (Shapira, 2024, p. 1173).

Ši socialinė ir kultūrinė dimensija yra itin reikšminga vartotojų politikos formavimo ir vartotojo vaidmens ne tik ekonomikoje, bet ir tvarumo tikslo įgyvendinime suvokimui, kadangi vartotojų elgesys yra veikiamas ne tik išorinių veiksnių, bet ir vidinių impulsų. Tokie vidiniai impulsai paprastai nėra grįsti ekonominiu racionalumu ar pragmatiškumu, kurių iš rinkoje dalyvaujančių vartotojų tikimasi jiems priimant sprendimus. Taip pat juos

sunkiai gali paveikti ir informacija, kadangi tokio elgesio priežastys nėra niekaip susijusios su informacijos asimetrija, t. y. vartotojas taip elgiasi ne todėl, kad apie prekę žino mažiau nei pardavėjas, ar kad nesuvokia, jog jo elgesys veikia aplinką. Kartu demonstratyvaus vartotojiškumo priežastys glaudžiai siejasi su aptartu nusidėvėjimu (ypač vadinamuoju psichologiniu nusidėvėjimu), o jo efektas – su išmetimo kultūra.

1.1.3. Priimtose Europos Sąjungos antrinės teisės priemonės – reglamentas ir direktyvos

Anksčiau minėtose Europos Sąjungos politikos darbotvarkėse kaip Sąjungos darbo baras, kur vaidmenį turėtų vartojimo santykių dalyviai ir / ar daikto kokybės garantijos, įvardintas tvarių gaminių užtikrinimas ir kova su ekologiniu manipuliavimu, todėl šiems klausimams buvo paskirtos įvairios Europos Sąjungos antrinės teisės priemonės. Kaip pagrindinius ryšium su tuo priimtus ES teisės aktus, kuriuose yra minimi ir vartotojai bei daikto kokybės garantijos, kaip jos suprantamos Prekių pardavimo direktyvoje, galima išskirti Ekologinio projektavimo reglamentą, Direktyvą dėl vartotojų įgalinimo ir Teisės į taisyklę direktyvą. Savo ruožtu, jais padaroma įtaka (įtraukiami atitinkami pakeitimai) ir kitiems vartotojų teisės pamatą sudarantiems teisės aktams, kaip antai, Vartotojų teisių direktyvai, Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvai ir Prekių pardavimo direktyvai.

Savo eilės laukia ir dar viena – Ekologiškumo teiginių – direktyva³⁰, kuria turi būti nustatomos konkretesnės taisyklės ir papildomi Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos pakeitimai, turintys spręsti skirtingus to paties politikos priemonių rinkinio elementus (Ekologiškumo teiginių direktyvos aiškinamasis memorandumas, 2023). Šios direktyvos pasiūlymas pasirodė 2023 m., tačiau disertacijos rengimo metu teisėkūros procedūra dar nėra pasibaigusi.

Kalbant apie tvarių gaminių, kurių vienas iš svarbių elementų yra patvarumas laike, užtikrinimą, pažymėtina, kad teisės doktrinoje pripažįstama, jog būtent daikto kokybės garantijų ir ekologinio projektavimo reikalavimų tandemas yra svarbus užtikrinant, kad daiktai būtų kuriami patvaresni ir jais naudojamosi ilgiau – pavyzdžiui, jeigu ekologinio projektavimo taisyklėmis būtų nustatyti tam tikri prekių tarnavimo laikotarpiai, prekei sugedus anksčiau vartotojas turėtų galėti kreiptis pagal

³⁰ Pasiūlymas 2023 m. kovo 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvai dėl aiškių ekologiškumo teiginių pagrindimo ir pranešimo apie juos (Ekologiškumo teiginių direktyva).

kokybės garantiją (Tonner, Malcolm, 2017, p. 9), todėl tarpusavyje šie reikalavimai turėtų derėti. Nepaisant galimo neigiamo poveikio inovacijoms bei Europos gamintojų konkurencingumui kitose rinkose, šioje srityje pirmiausia matyti rėmimasis labiausiai į gamintojų veiklą įsiterpiančiais viešosios teisės³¹ reikalavimais. Naujuoju Ekologinio projektavimo reglamentu nustatoma ekologinio projektavimo reikalavimų, kuriuos turi atitikti gaminiai, kad juos būtų galima pateikti rinkai arba pradėti naudoti, nustatymo sistema, siekiant pagerinti gaminių aplinkosauginį tvarumą, be kita ko, kad tvarūs gaminiai taptų norma (žr. Ekologinio projektavimo reglamento 1 str. 1 d.).

Iki 2024 m. vasaros, kai buvo priimtas Ekologinio projektavimo reglamentas, verslui jau buvo kelti tam tikri sektoriai reikalavimai – dar 2009 m. priimta Ekologinio projektavimo direktyva³² kūrė su energija susijusių gaminių ekologinio projektavimo reikalavimų nustatymo sistemą, konstruotą, be kita ko, Komisijos priimamais deleguotaisiais aktais atskiroms gaminių grupėms³³. Vadovautasi pozicija, kad viešosios teisės priemonėmis (t. y. reikalavimais, keliamais prekės gamintojui) galima iš rinkos pašalinti „blogąsias“ prekes ir, pasitelkiant ženklavimo taisykles, suteikti vartotojui informaciją, kurios prekės yra „gerosios“. Tačiau toks modelis buvo

³¹ Pažymėtina, kad toks terminas šiame disertaciniame tyrime vartojamas kalbant apie tam tikrus Sąjungos reguliavimu nustatytus imperatyvus, kurie valstybėse narėse paprastai būtų suprantami kaip viešosios teisės sferai priskirtini reikalavimai. Vis dėlto autorė pripažįsta, kad kalbant apie ES teisę toks terminas nėra iki galo tikslus, kadangi pačioje ES teisėje formaliai nėra skirties (kaip ji suprantama nacionalinėje teisėje) tarp viešosios ir privatinės teisės įrankių (žiūrėti, pavyzdžiui, Cherednychenko, 2019, p. 27; Reich, 2010, p. 56; Halfmeier, 2016, p. 726; Comparato, Micklitz, Svetiev, 2016, p. 48). Kaip nurodoma doktrinoje, jos prigimtis yra sąmoningai dviprasmiška: tai nėra „viešojo teisės“ griežtąja prasme, kaip ji suprantama nacionaliniu lygmeniu, bet nėra ir privatinė teisė; ji pakliūna į abi kategorijas, o kartu – ir į nė vieną. Neturėdama tokio „inkaro“, ES teisė kartais yra sunkiai kategorizuojama (Cherednychenko, 2019, p. 28).

³² 2009 m. spalio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/125/EB, nustatanti ekologinio projektavimo reikalavimų su energija susijusiems gaminiams nustatymo sistemą. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Ekologinio projektavimo reglamento 79 straipsnį tam tikros Ekologinio projektavimo direktyvos nuostatos yra taikomos ir po 2024 m. liepos 18 d. – iki 2026 m. gruodžio 31 d., iki 2030 m. gruodžio 31 d., taip pat iki to laiko, kol Komisija priims įgyvendinimo priemones dėl konkrečiai nurodytų gaminių ir t. t. Vis dėlto atsižvelgiant į tai, kad pats reglamentas jau yra priimtas ir įsigaliojęs, šiame disertaciniame tyrime aptariamas jo reguliavimas.

³³ Pažymėtina, kad tokių taisyklių yra priimta, pavyzdžiui, Reglamentu 617/2013 kompiuteriams ir serveriams, Reglamentu 666/2013 siurbliams, Reglamentu 2019/2019 šaldymo aparatams, Reglamentu 2019/2020 šviesos šaltiniams, Reglamentu 2019/2023 skalbyklėms-džiovyklėms, Reglamentu 2023/1670 išmaniesiems mobiliesiems telefonams ir kišeniniams kompiuteriams, ir kt.

neišbaigtas – ekologinio projektavimo reikalavimus taikius tik tam tikros kategorijos gaminiams (pavyzdžiui, su energija susijusioms prekėms) ir tik tam tikrais jų charakteristikų aspektais (pavyzdžiui, energijos vartojimo), nesukurta platesnė sistema, kuria būtų iš tiesų įgyvendintas toks rinkos apvalymo ir „išgryninimo“ siekis.

Be to, kaip tai buvo pastebėta ir teisės doktrinoje, vien tam tikros rūšies elektros lempučių ar didesnio galingumo siurblių selektyvus išskyrimas (greičiausiai, ne be lobistų pagalbos), kaip esą svarbesnių kovoje saugant aplinką, leido įtarti, kad ne konkrečios lemputės ar siurbliai yra pačios opiausios problemos aplinkai, o veikiau, kad tam tikros interesų grupės atitinkamose sferose geba veiksmingai pasiekti suverenų reguliavimą, kai kitur, atsižvelgiant į pakankamai stiprius oponuojančius interesus (pavyzdžiui, didelių tarptautinių korporacijų, dėl kapitalo koncentracijos galinčių turėti nemažą politinę įtaką), viešosios teisės reguliavimo vengiama (Halfmeier, 2016, p. 744-745; Mattei, Quarta, 2018, p. 4-5).

Atsižvelgiant į tai, kad prekių projektavimo etape nulemiama iki 80 procentų būsimųjų gaminių poveikio aplinkai (Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020), naujuoju reglamentu pasiryžta išplėsti ekologinio projektavimo metodą ir pritaikyti jį kuo didesniai gaminių asortimentui. Todėl „šis reglamentas taikomas kiekvienai fizinei prekei, kuri pateikiama rinkai arba pradedama naudoti, įskaitant komponentus ir tarpinius gaminius“, išskyrus reglamente nurodytas išimtis, tokias kaip, pavyzdžiui, maistas, gyvi augalai ar tam tikros transporto priemonės (žr. Ekologinio projektavimo reglamento 1 str. 2 d.). Reglamento 4 ir 72 straipsniais Europos Komisijai yra suteikiami įgaliojimai priimti deleguotuosius aktus, kuriais reglamentas papildomas nustatant konkrečius ekologinio projektavimo reikalavimus, o taip pat numatyta galimybė priimti horizontaliuosius reikalavimus tam tikroms gaminių grupėms (Ekologinio projektavimo reglamento 5 str. 7 d.). Kitaip tariant, reglamentu ne nustatomi konkretūs reikalavimai, o veikiau sukurama sistema, kuria naudodamasi Komisija *galės* juos nustatyti.

Šio reglamento preambulės 7 dalyje nurodyta, kad „ekologinio projektavimo reikalavimais taip pat turėtų būti atsižvelgta į praktiką, susijusią su pirmalaikiu nusidėvėjimu. Tokia praktika daro bendrą neigiamą poveikį aplinkai, nes didėja atliekų kiekis ir energijos bei medžiagų naudojimas, kurį galima sumažinti taikant ekologinio projektavimo reikalavimus ir taip prisidėti prie tvaraus vartojimo“. Ekologinio projektavimo reikalavimais, kai aktualu, remiantis reglamento I priede nurodytais gaminio parametrais užtikrinama, kad gaminiai nenusidėvėtų anksčiau laiko dėl tokių priežasčių kaip, be kita ko, gamintojų projektavimo pasirinkimai, komponentų, kurie yra gerokai mažiau tvirti nei kiti komponentai, naudojimas, apsunkintas

pagrindinių komponentų išardymas, neprieinama informacija apie taisymą ar atsargines dalis, programinė įranga, kuri neveikia atnaujinus operacinę sistemą, arba nepateikiami programinės įrangos naujiniai (Ekologinio projektavimo reglamento 5 str. 2 d.).

Taigi šiuo reglamentu tiesiogiai atliepiamas pirmalaikis nusidėvėjimas³⁴, kam anksčiau Ekologinio projektavimo direktyvos vis nepavykdavo pritaikyti, ir ne tik dėl siauro į direktyvos taikymo sritį patenkančių gaminių apibrėžimo (t. y. kaip energiją vartojančių), bet ir dėl pačių direktyvos reikalavimų sutelktumo vien į energijos vartojimo efektyvumo taisyklės (Tonner, Malcolm, 2017, p. 41). Dar daugiau, dabar reglamento I priedo a punkte kaip vienas iš gaminio parametrų įvardintas „gaminio arba jo komponentų patvarumas ir patikimumas, išreiškiamas garantuota gaminio naudojimo trukme, technine naudojimo trukme, vidutine trukme tarp gedimų, informacijos apie tikrąjį naudojimą pateikimu ant gaminio, atsparumu įtempiams arba senėjimui“. Tokiame aprašyme aiškiai galima įžvelgti sąsajas su daikto kokybės garantijomis, kadangi patvarumas yra vienas iš objektyviųjų atitikties reikalavimų, aktualių vertinant daikto kokybę (Prekių pardavimo direktyvos 7 str. 1 d. d p.), o ir pats pirmalaikio nusidėvėjimo problemos sprendimas teisės doktrinoje būdavo matomas per daikto kokybės garantijų instituto tobulinimą (ypač įstatyminės garantijos termino prailginimą ir komercinės garantijos taikymo išplėtimą).

Atitinkami parametrai (įskaitant ir patvarumą) svarbūs ir todėl, kad apie juos turi būti suteikiama informacija. Informacijos surinkimui ir perdavimui numatyta nauja priemonė – skaitmeninis gaminio pasas (žr. Ekologinio projektavimo reglamento III skyrių, III priedą). Jis, kaip paaiškinta reglamento preambulės 32 dalyje, matomas kaip „svarbi priemonė, kuria užtikrinama, kad informacija būtų prieinama visos vertės grandinės dalyviams“, kuri, be kita ko, „turėtų padėti klientams priimti informacija pagrįstus sprendimus, nes pagerėtų jų prieiga prie jiems aktualios informacijos“ ir „papildyti neskaitmenines informacijos perdavimo formas, pavyzdžiui, informaciją gaminio vadove ar etiketėje“. Kitaip tariant, reglamento kūrėjai dėmesį atkreipė ne tik į imperatyvius reikalavimus, skirtus pačių gaminių savybėms, bet ir informacijos apie jas prieinamumą, todėl šiuo reglamentu nustatyti informacijos reikalavimai apima ir reikalavimą pateikti tokį pasą. Priklausomai nuo konkretaus deleguotojo akto, tokiame pase gali būti nurodoma informacija *inter alia* apie gaminio patvarumo įvertį,

³⁴ Nors doktrinoje atkreiptas dėmesys, kad minėtas psichologinio nusidėvėjimo reiškinys visgi ir toliau niekaip nėra atliepiamas (Keirsblick, 2024, p. 211).

pataisomumo įvertį ir t. t. (žr. Ekologinio projektavimo reglamento III priedo a p. ir reglamento 7 str. 2 d. b p. i) pp.).

Tačiau nepaisant to, jog prekės bus taikomi konkretūs ekologinio projektavimo reikalavimai, o klientai³⁵ apie juos informaciją gaus su skaitmeniniais gaminio pasais, lygiagrečiai nenumatyta jokių įstatyminės garantijos termino išlygų, jeigu, pavyzdžiui, aukštą patvarumo įvertį skaitmeniniame gaminio pase turinti prekė netektų savo reikalingų funkcijų ir veikimo savybių praėjus nors kiek ilgiau nei dvejiems metams, kai prekę nustoja „saugoti“ įstatyminės daikto kokybės garantijos terminas.

Vietoje to vartotojui numatyta galimybė kreiptis į gamintoją³⁶ su prašymu atlyginti žalą, jei gaminyje neatitinka delegalizuotuosiuose aktuose nustatytų ekologinio projektavimo reikalavimų (Ekologinio projektavimo reglamento 76 str.). Nors ir nurodoma, kad tokia teisė į žalą atlyginimą neturėtų daryti poveikio kitoms teisių gynimo priemonėms, kuriomis vartotojai gali naudotis pagal Prekių pardavimo direktyvą, nukreiptomis prieš prekės pardavėją, jei prekės neatitinka reikalavimų (žr. Ekologinio projektavimo direktyvos preambulės 117 d.), reglamente plačiau nepaaiškinama, kaip tai vyktų procesiškai (*inter alia*, kam tektų įrodinėjimo, jog prekė iš tikrųjų neatitinka ekologinio projektavimo reikalavimų, našta, kuri gerokai apsunkintų vartotojo galimybes naudotis tokia teise). Be to, reglamente pažymima, kad „valstybėms narėms neturėtų būti trukdoma išlaikyti arba nustatyti vartotojų teisių į kitas teisių gynimo priemones pagal nacionalinę teisę, pavyzdžiui, teisę reikalauti sutaisyti arba pakeisti ekologinio projektavimo reikalavimų neatitinkančius gaminius“ (Ekologinio projektavimo reglamento preambulės 117 d.), bet vien tokia užuomina preambulėje yra miglota – neaišku, ar omenyje turima tai, jog pagal nacionalines nuostatas vartotojas turėtų galėti reikalauti būtent gamintojo sutaisyti arba pakeisti minėtų reikalavimų neatitinkantį daiktą, ir kaip tokių (galimų) reikalavimų nustatymas praktiškai veiktų paraleliai daikto kokybės garantijų režimui ir startuosiančiai į gamintojo pareigą taisyti nukreiptai „teisei į taisymą“.

Dėmesys atkreiptinas ir į reglamentu reguliuojamą žaliųjų viešųjų pirkimų (Ekologinio projektavimo reglamento 65 str.) klausimą. Pagal reglamentą „perkančiosios organizacijos ir subjektai turėtų, kai tinkama,

³⁵ Skaitmeninis gaminio pasas yra aktualus ne tik vartotojams, bet ir klientams plačiąja prasme (pagal Ekologinio projektavimo reglamento 2 str. 35 d. šiam apibrėžimui neturi įtakos, kokiais tikslais gaminių įgyja fizinis ar juridinis asmuo), taip pat priežiūros institucijoms, muitinėms, tyrėjams ir t. t.

³⁶ Arba, jei jis neįsisteigęs Sąjungoje, importuotoją ar gamintojo įgaliotąjį atstovą, arba, jei nė vienas jų nėra įsisteigęs Sąjungoje – užsakymų vykdymo paslaugų teikėją.

suderinti savo viešuosius pirkimus su konkrečiais žaliųjų viešųjų pirkimų reikalavimais. Palyginti su savanorišku požiūriu, privalomais žaliųjų viešųjų pirkimų reikalavimais bus užtikrinta, kad būtų kuo labiau padidintas viešųjų išlaidų svertas siekiant paskatinti veiksmingesnių gaminių paklausą“. „Tie žaliųjų viešųjų pirkimų reikalavimai turėtų būti minimalieji reikalavimai, t. y. perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai turėtų galėti nustatyti papildomus ir griežtesnius reikalavimus“ (žr. Ekologinio projektavimo reglamento preambulės 100 d.).

Kaip pažymi K.-M. Halonen, perėjimas nuo savanoriško reguliavimo prie (aptariamo reglamento atveju – tam tikros apimties) privalomų taisyklių yra grindžiamas empiriniais ekonominiais duomenimis ir gali būti gal net vienintelė galimybė paskatinti žaliuosius viešuosius pirkimus³⁷, nes vien daugiau informacijos apie jų suteikiamas galimybes reikšmingai nepadidino žaliaisiais kriterijais grįstų viešųjų pirkimų skaičiaus. Kaip matyti iš jos aprašomo tyrimo, atlikto Kinijoje, atvirkščiai, daugiau informacijos tam tikrais atvejais netgi atbaidė nuo tokio elgesio, o viena to priežasčių, neatmestina, galėjo būti ir netikrumas dėl konkretaus žaliojo viešojo pirkimo poveikio aplinkai (Halonen, 2021, p. 544).

Nors viešiesiems pirkimams taikomų taisyklių sistema, žinoma, nėra taikoma vartojimo santykiams, iš šios nuostatos įtraukimo į Ekologinio projektavimo reglamentą galima padaryti bent tris simbolines išvadas, rodančias paraleles ir su pirkėjo, kuris pagal Sąjungos teisę yra vartotojas, asmeninių pirkimų reguliavimo klausimų filosofija. Pirma, apsisprendimas įtraukti privalomus reikalavimus liudija pačius reglamento rengėjus suprantant, jog vien nuo „blogųjų“ prekių apvalytos rinkos ir prieinamos informacijos apie „žalumą“ bei jo naudą savaime nepakanka, kad pirkėjas (viešųjų pirkimų atveju – perkančioji organizacija ar subjektas) padarytų „žalią“ sprendimą. Bent minimalūs privalomi reikalavimai, atliepiantys aplinkosaugos poreikius, padeda užtikrinti, kad jų iš tikrųjų bus paisoma.

Antra, siekiant tvarumo, Sąjungos taisyklėmis iš principo nėra bodimasi *įpareigoti* pirkėją priimti tvarų sprendimą, o ne vien „stumtelti“ tvaraus sprendimo priėmimo link per suteiktą informaciją. Kitaip tariant, teisėkūroje

³⁷ Visgi pati K.-M. Halonen nebūtinai sutinka su tokiu privalomumu – anot jos, nors dabartinių žaliųjų viešųjų pirkimų tyrimų centre matyti tendencija ieškoti būdų, kaip pasiekti pirkimo kultūros pokyčio griežtesnėmis privalomo taikymo nuostatomis, visuose kvietimuose tą daryti trūksta išsamios sąnaudų ar šių pasiūlymų sukeltamų pasekmių rinkai analizės. Be to, beveik nebandyta lyginti viešųjų pirkimų taisyklių su kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, tam tikromis mokestinėmis priemonėmis, leidimais, nors tokių pasiūlymų ilgainiui buvo pateikta politikos dokumentuose ir ekonomikos tyrėjų darbuose (Halonen, 2021, p. 544).

pripažįstami ne tik „meduoliai“, bet ir „botagai“, kai kalbama apie tvarių vartojimo (plačiąja prasme) įpročių formavimą. Tačiau tai daroma tik specifinių santykių – viešųjų pirkimų – rėmuose.

Trečia, atpažįstamas istoriškai su vartotojais susijusiuose judėjimuose svarbų vaidmenį užėmęs „balsavimo pinigine“ (angl. „*voting with your wallet*“) principas, kai pirkėjo ekonominiai sprendimai daro įtaką bendram pasiūlos formavimui. Kaip minėta anksčiau cituotoje Ekologinio projektavimo reglamento preambulės ištraukoje, tokiomis žaliųjų viešųjų pirkimų taisyklėmis siekiama užtikrinti, kad būtų kuo labiau padidintas viešųjų išlaidų svertas siekiant paskatinti veiksmingesnių gaminių paklausą. Analogiškos įžvalgos aktualios ir vartotojų atveju – jų privačių išlaidų svertas, idant būtų paskatinta veiksmingesnių vartojimo gaminių paklausa, irgi *galėtų* užimti labai svarbų vaidmenį. Ypač tada, jei šis svertas būtų kokia nors forma privalomas.

Apibendrinant pažymėtina, kad pirminė prekės tvarumo ir tam tikrų kokybės aspektų, įskaitant ir jos patvarumo, nustatymo logika remiasi ne pardavėjo santykiu su vartotoju (t. y. iš tokio santykio kylančiomis daikto kokybės garantijomis), o prekės ekologinio projektavimo reikalavimais (ir kitomis iš jų išplaukiančiomis taisyklėmis), keliamais jos gamintojui. Šios krypties tikslingumas įrašytas ir į Prekių pardavimo direktyvos preambulę – „su konkrečiais produktais susiję Sąjungos teisės aktai yra tinkamiausia priemonė patvarumo ir kitiems su produktais susijusiems reikalavimams, taikomiems konkrečioms produktų rūšims ar grupėms, nustatyti šiuo tikslu panaudojant pritaikytuosius kriterijus“ (Prekių pardavimo direktyvos preambulės 32 d.). Kitaip tariant, daikto kokybės garantijų sistema iš principo gali papildyti patvarumo ar kitas su tvarumu susijusias priemones, tačiau ji tikrai nėra matoma kaip pirmąjį (ar netgi lygiavertę) šių siekių įgyvendinimo priemonė – tam pirmiausia yra į verslininkus nukreiptos viešosios teisės normos, turinčios pripildyti rinką „gerųjų“ prekių, o neatitikties atveju vartotojas, be Prekių pardavimo direktyvos suteikiamų teisių, papildomai galės pasinaudoti prašymu atlyginti žalą pagal reglamentą. Visgi šiame kontekste reikšminga tai, kad konkrečius gaminio aspektus nustatantys deleguotieji aktai (ar jie būtų sektoriniai, ar horizontalieji reikalavimai) dar tik bus priimami ir jų laikantis pagamintos prekės pasieks rinką tik ateityje. Kol kas rinką yra (ir bent kurį laiką išliks) pilna prekių, kurios nebuvo kuriamos atsižvelgiant į tokius reikalavimus, tad jau egzistuojančios (*inter alia* pirmalaikio nusidėvėjimo) problemos (ypač nekeičiant Prekių pardavimo direktyvos nuostatų) ir toliau nebus sprendžiamos.

Kitas svarbus Sąjungoje priimtas teisės aktas, kuriuo apibrėžiama vartotojų vieta žaliojoje pertvarkoje, yra Direktyva dėl vartotojų įgalinimo³⁸. Šia direktyva siekiama „prisidėti prie tinkamo vidaus rinkos veikimo, grindžiamo aukšto lygio vartotojų apsauga ir aplinkos apsauga, ir daryti pažangą žaliosios pertvarkos srityje“ (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 1 d.). Ji – kaip ir kitos vartotojų teisės srities direktyvos – yra priimta SESV 114 straipsnio (t. y. bendrosios rinkos sukūrimo) pagrindu. Kitaip tariant, nors yra nurodytas siekis, susijęs su žaliaja pertvarka, aplinkos apsaugą, kaip pažymi ir B. Keirsblick, čia tėra šalutinis vartotojų apsaugos tikslo produktas, kaip ir pati vartotojų apsauga tėra šalutinis produktas tikslo sukurti vidaus rinką (Keirsblick, 2024, p. 206).

Siekiant skatinti vartotojus vartoti tvariai, Direktyva dėl vartotojų įgalinimo „kovojama su nesąžininga komercine veikla, kuri klaidina vartotojus ir neleidžia jiems rinktis vartoti tvariai, kaip antai veikla, susijusi su ankstyvu prekių nusidėvėjimu, klaidinančiais ekologiškumo teiginiais <...>, klaidinančia informacija apie produktų ar prekyautojų įmonių socialines savybes arba neskaidriais ir nepatikimais tvarumo ženklais“ (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 1 d.). Kaip sufleruoja pats direktyvos pavadinimas, siekiama vartotojus įgalinti, o ne įpareigoti (ar juo labiau priversti) kažką daryti žaliojoje pertvarkoje, todėl, kaip ir Ekologinio projektavimo reglamento, taip ir šios direktyvos nuostatos yra nukreiptos į reikalavimus, keliamus verslininkams. Daugiausia jos yra susijusios su įvairiais informavimo (tiek jo turinio, tiek formos prasme) reikalavimais.

Visų pirma, Direktyvoje dėl vartotojų įgalinimo kovojama su pirmalaikiu nusidėvėjimu (kaip minėta anksčiau, šioje direktyvoje jis vadinamas „ankstyvu nusidėvėjimu“ ir nėra apibrėžtas pagrindiniame direktyvos tekste, tik bendrais bruožais apibūdintas jos preambulės 16 dalyje), atliepiant vartotojui komunikuojamos informacijos tikslumą. Tam pasitelkiamos nesąžiningos komercinės veiklos draudimo taisyklės.

Iki šiol Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvoje nebuvo jokių nuostatų, aiškiai atliepiančių pirmalaikio nusidėvėjimo problemą³⁹, tačiau Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo priede yra nurodyti Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos I priedo, nustatančio sąrašą visada nesąžiningomis laikomų, todėl draudžiamų veiklų pakeitimai, susiję su

³⁸ Pažymėtina, kad ji buvo priimta 2024 m. vasario 28 d., o į nacionalinę teisę perkeltos jos nuostatos valstybėse narėse turės būti taikomos nuo 2026 m. rugsėjo 27 d.

³⁹ Nors indikacijų, kad ji gali patekti į šios direktyvos 7 straipsnio ir / arba 5 straipsnio 2 dalies taikymo sritį, anot B. Keirsblick, jau būta Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos taikymo gairėse (Keirsblick, 2024, p. 211).

tvarumo ženklo (turinčio indikuoti vartotojui informaciją apie prekės tvarumą) naudojimu, ekologiškumo teiginiais (turinčiais leisti vartotojui pasirinkti prekę, kuri yra ekologiška) ir net septyni nauji punktai, susiję su pirmalaikiu nusidėvėjimu.

Pažymėtina, kad tokie Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos pakeitimai visgi nereiškia paties pirmalaikio nusidėvėjimo uždraudimo – jais tėra papildoma Ekologinio projektavimo reglamento reguliavimo matrica ir yra uždraudžiama komunikuoti melagingą (arba nutylėti reikšmingą) su nusidėvėjimu susijusią informaciją, taip pat informaciją, paveikiančią vartotojo elgesį tos prekės (jo dalies) atžvilgiu⁴⁰ (Keirsblick, 2024, p. 212).

Dėmesys atkreiptinas į Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo priedo 4 dalies įterpiamą punktą 23f, pagal kurį nesąžininga, todėl draudžiama veikla laikomas ir „bet kokio pobūdžio komercinis pranešimas dėl prekės, kurioje įdiegta ypatybė siekiant sumažinti jos patvarumą, nepaisant to, kad prekiautojas turi informacijos apie tą ypatybę ir jos poveikį prekės patvarumui“⁴¹. Visgi tai nėra paties planuoto nusidėvėjimo draudimas, o tik atitinkamos komunikacijos (komercinių pranešimų) draudimas – kaip pažymėta Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 19 dalyje, „prekių gamyba ir tiekimas rinkai nėra komerciniai pranešimai. Tas draudimas turėtų būti daugiausia taikomas prekiautojams, kurie taip pat yra prekių gamintojai, nes jie nulemia prekių patvarumą“. Tiems prekiautojams, kurie nėra prekės gamintojai, toks draudimas gali būti taikomas, jei jie „gavo patikimos informacijos apie tokią ypatybę ir jos poveikį patvarumui, pavyzdžiui, kompetentingos nacionalinės institucijos pranešimą arba gamintojo pateiktą informaciją“.

⁴⁰ Pavyzdžiui, yra draudžiama klaidingai teigti, kad prekei būdingas tam tikras patvarumas naudojimo laiko ar intensyvumo atžvilgiu; skatinti pakeisti ar papildyti prekės vartojamąsias priemones anksčiau, nei tai būtina dėl techninių priežasčių; taip pat negalima slėpti nuo vartotojo, kad programinės įrangos naujinys turės neigiamo poveikio prekių naudojimui, arba klaidinti, kad programinės įrangos naujinys yra būtinas, nors jis tik pagerina funkcionalumą, ir t. t. Nors tarp pakeitimų atsirado ir draudimas nurodyti, kad prekes galima taisyti, jei iš tikrųjų taip nėra, pastebėtina, kad pavymui neįtrauktas verslininko nutylėjimas, jog prekės pataisyti negalima, kuris vartotojui yra ne ką mažiau svarbus (ypač turint omenyje „teisės į taisymą“ įsigaliojimą) nei klaidinimas dėl taisymo galimumo.

⁴¹ Kaip tokių ypatybių pavyzdžiai direktyvoje nurodomi programinė įranga, dėl kurios prekė po tam tikro laiko nustoja veikti arba jos funkcionalumas sumažėja, arba aparatinės įrangos elementas, suprojektuotas taip, kad po tam tikro laiko sugestų. Taip pat projektavimo ar gamybos defektas, kuris, nors ir neįdiegtas tuo tikslu kaip ypatybė, lemia prekės pirmalaikį gedimą, jeigu jis nepašalinamas iš karto, kai prekiautojas gauna informacijos apie ypatybės buvimą ir poveikį.

Vis dėlto santykis su Prekių pardavimo direktyva čia apibrėžtas nepreciziškai – pagal tos pačios Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 19 dalį „šis draudimas papildo vartotojams prieinamas teisių gynimo priemonės ir nedaro joms poveikio tuo atveju, kai nevykdomi reikalavimai pagal Direktyvą (ES) 2019/771. Prekių patvarumą mažinančių ypatybių naudojimas turėtų būti atskirtas nuo gamybos metodų, kai prekių patvarumas yra ribotas dėl naudojamų prastos kokybės medžiagų ar procesų. Prekės neatitiktis dėl naudojamų prastos kokybės medžiagų ar procesų ir toliau turėtų būti reglamentuojama prekių atitikties taisyklėmis, išdėstytomis Direktyvoje (ES) 2019/771“. Toks aprašymas palieka daug neaiškumų dėl praktinių situacijų sprendimo. Iš vartotojo perspektyvos nėra aišku kaip atskirti, ar konkretus trūkumas atsirado dėl patvarumą mažinančių ypatybių naudojimo, ar dėl naudojamų prastos kokybės medžiagų ar procesų; ir, atitinkamai, ar dėl to jis gali tik kreiptis į pardavėją pagal daikto kokybės garantiją, ar ir inicijuoti procesą dėl nesąžiningos komercinės veiklos draudimo pažeidimo nagrinėjimo. Galų gale, kaip taikliai pastebi B. Keirsblick, neaptarti ir tokie praktiniai klausimai, kaip toks draudimas turėtų koreliuoti su, pavyzdžiui, vartotojo jau pateikta pretenzija pardavėjui dėl prekės kokybės neatitikties, ar kaip įrodyti, kad prekiautojas tikrai turėjo tokios (su kokybe susijusios) informacijos ir kad ji patikima (Keirsblick, 2024, p. 212).

Direktyva dėl vartotojų įgalinimo yra numatyti ir daliniai Vartotojų teisių direktyvos pakeitimai, daugiausia susiję su daikto kokybės garantijomis ir jas reguliuojančia Prekių pardavimo direktyva. Šioje apimtyje jie iš esmės apsiriboja vartotojui privalomos pateikti informacijos sąrašu (pavyzdžiui, apie taisomumo įvertį), be kita ko, akcentuojant patį tokios informacijos pateikimo būdą (kitais tariant, pastebimai ir naudojant naują suderintą ženklą⁴² – Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo 2 str. 2 d. a-b p.), ir vartotojo „atminties gerinimu“ tiesiogiai primenant apie kokybės garantijų egzistavimą ir sąlygas jomis pasinaudoti.

Nors pagal Vartotojų teisių direktyvą jau ir taip buvo reikalaujama pateikti vartotojams informaciją apie įstatyminės daikto kokybės garantijos ir papildomų komercinių garantijų teikimą (Vartotojų teisių direktyvos 5 str. 5 d. e p., 6 str. 1 d. l, m p.), Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 27 dalyje pabrėžta, kad iš naujausių ataskaitų matyti, jog vartotojai dažnai nežino savo teisių pagal Prekių pardavimo direktyvą. Todėl suderintame pranešime vartotojams turėtų būti primenama apie įstatyminės garantijos

⁴² Šio ženklo (o kartu ir pranešimo) dizainas ir turinys bus suderintas ne vėliau kaip 2025 m. rugsėjo 27 d., kai Europos Komisija turės nustatyti jų dizainą ir turinį.

buvimą ir pagrindinius jos elementus, įskaitant jos minimalią dvejų metų trukmę ir bendrą nuorodą į tai, kad pagal nacionalinę teisę jos trukmė gali būti ilgesnė. Esą taip bus išvengta galimos painiavos su informacija apie komercinę patvarumo garantiją.

Šalia įtvirtintas ir papildomas reikalavimas pateikti informaciją (jei taikoma) apie tai, kad yra garantinis aptarnavimas ir komercinės garantijos ir jų sąlygos (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo 2 str. 2 d. b p. ec pp.). Taip pat ir naujas informacijos pateikimo reikalavimas, susijęs su Prekių pardavimo direktyvoje naujai įtvirtinta gamintojo siūloma komercine patvarumo garantija. Kaip nurodyta Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 28 dalyje, suderintas ženklas turėtų būti aiškiai nurodytas ir naudojamas taip, kad vartotojai galėtų lengvai identifikuoti konkrečias prekes, kurioms suteikiama komercinė patvarumo garantija, tačiau ne kiekviena komercinė patvarumo garantija „nuspelno“ šio ženklo. Tam, kad šį ženklą būtų galima panaudoti, reikia tenkinti tam tikras papildomas sąlygas: jis taikomas tik tada, kai tokia garantija teikiama nemokamai („be papildomų išlaidų“), ji taikoma visai prekei (o ne tik tam tikroms jos dalims ar priedams), ilgiau nei dvejus metus (taigi siūlant apsaugą ilgiau nei yra numatyta pagal įstatyminę garantiją⁴³), ir kai ši informacija yra pateikta prekiautojui. Pabrėžtina, kad Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26 dalyje nurodyta, jog neturėtų būti reikalaujama, kad prekiautojas aktyviai siektų gauti tokią informaciją iš gamintojo, pavyzdžiui, ieškant informacijos produktui skirtose interneto svetainėse, dėl ko, kaip tą pažymi ir B. Keirsblick, yra reikšmingai sumažinama šio naujo informacijos reikalavimo taikymo apimtis ir poveikis (Keirsblick, 2024, p. 214). Pažymėtina, kad pagal tos pačios direktyvos preambulės 28 dalį gamintojai, siūlantys tokias komercines patvarumo garantijas, gali patys pateikti suderintą ženklą tiesiogiai ant konkrečios prekės arba jos pakuotės, siekdami įgyti komercinį pranašumą, o prekiautojai turėtų užtikrinti, kad suderintas ženklas būtų aiškiai matomas.

⁴³ Atkreiptinas dėmesys, kad tokia sąlyga aiškiai norėta, jog ypatingu ženklų paženklininti savo prekes galėtų tik tie gamintojai, kurie iš tiesų suteikia ilgesnę atitikties apsaugą nei ji yra ir taip garantuojama pagal įstatymą. Tačiau tokia formuluotė (konkretaus laikotarpio, o ne, pavyzdžiui, nurodant, kad tokios garantijos trukmė turi būti ilgesnė nei įstatyminės garantijos) nebuvo atsižvelgta į tas valstybes nares, kurių teisėje yra numatytas ilgesnis nei 2 metų įstatyminės garantijos terminas. Tokiose valstybėse naudotis suderintu ženklų bus galima ir tuo atveju, jei garantuojama atitikties trukmė sutaps (ar neviršys) įstatymine garantija jau teikiamos apsaugos, ko, manytina, ir stengiasi išvengti šio termino kaip apribojančios sąlygos įtraukimu; kita vertus, turint omenyje bendrą ES rinką, skirtingi reikalavimai, siejami su terminu, apsunkintų kitose valstybėse narėse veikiančius gamintojus ir jie suderintu ženklų savo prekes žymėti turėtų skirtingai.

Pažymėtina, kad tarp naujų informavimo įpareigojimų taip ir neatsirado įpareigojimas informuoti vartotojus apie gamintojo numatomą prekių naudojimo trukmę – kaip paaiškinta Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo pasiūlymo aiškinamajame memorandumė, ši galimybė buvo svarstyta, tačiau nepasirinkta nutarus, kad standartizuotai apskaičiuoti visų tipų, kuriems taikomas šis reikalavimas, produktų numatomos naudojimo trukmės neįmanoma. Atkreiptinas dėmesys, kad jeigu tokios informacijos (ar ji būtų įvardinta kaip prekių naudojimo, tarnavimo trukmė, ar kaip jų patvarumas laike ir pan.) reikalavimas visgi būtų įtrauktas į Vartotojų teisių direktyvą kaip ikisutartinės informacijos pateikimo prievolė, tokie pareiškimai taptų sutarties dalimi ir prekės kokybė turėtų jiems atitikti, tačiau net ir tokiu atveju vartotojas tuo realiai galėtų pasinaudoti tik tada, jei kartu atitinkamai būtų pratęstas ir įstatyminės garantijos terminas.

Vietoj tokios prievolės Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26 dalyje nurodyta, kad „geras prekės patvarumo rodiklis – gamintojo komercinė patvarumo garantija“, tačiau manytina, kad vien įpareigojimas pateikti informaciją apie vienašališkai teikiamos komercinės patvarumo garantijos egzistavimą bei trukmę iš tikrųjų niekaip neprisideda prie to, kad vartotojai būtų tinkamai informuoti apie prekių patvarumą. Kaip pažymima BEUC nuomonėje dėl Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo pasiūlymo, komercinė patvarumo garantija (kaip ir kitos komercinės garantijos), būdama visiškai savanoriška, išlieka gamintojo komerciniu gestu, kurio daugybė aspektų Prekių pardavimo direktyvoje net nėra reguliuojami (BEUC, 2022, p. 12). Jeigu ši garantija nėra privaloma (o kaip žinia – nėra), vien informacijos apie ją nurodymas nebūtinai skatina gamintoją ją teikti, o vartotojas informaciją apie prekės patvarumo laikotarpį gauna tik apie tas prekes, kurioms garantija taikoma. Manytina, kad visai kitokio poveikio būtų galima tikėtis tada, jei ant prekių, kurioms gamintojas neteikia tokios garantijos, būtų įpareigojama aiškiai ir pastebimai nurodyti, jog gamintojas jokie jų tarnavimo laikotarpio garantuoti negali.

Pažymėtina, kad anksčiau nurodytomis aptariamomis direktyvos nuostatomis nedaroma jokia įtaka pačiai Prekių pardavimo direktyvai. Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo rengėjai, akivaizdu, problema laiko tai, kad vartotojai apie kokybės garantijas nežino arba negeba jų atskirti, todėl akcentą deda geresniam jų išviešinimui. Tokiu būdu dar ir netiesiogiai skatindami gamintojus teikti konkretaus turinio komercinės patvarumo garantijas, kad šie galėtų pasinaudoti suderinto ženklo teikiama nauda konkurencinėje kovoje. Vis dėlto tokia veikimo modelyje visai nėra atsižvelgiama, ar pačiomis garantijomis, apie kurias taip aktyviai nurodoma priminti, pirmiausia nėra

trukdoma žaliosios pertvarkos, kurioje vartotojas ir turi būti įgalintas veikti, tikslams.

Kol laukiama minėtos Ekologiškumo teiginių direktyvos priėmimo, daug dėmesio klaidinantiems ekologiniams teiginiams, kurie, sekant Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 1 dalimi, toliau įvardijami kaip ekologinis manipuliavimas⁴⁴, yra skiriama Direktyvoje dėl vartotojų įgalinimo. Ekologinis manipuliavimas apima įvairią veiklą, pradedant tyčiniu ar aplaidžiu informacijos nutylėjimu, baigiant perdėtais ar neskaidriais pareiškimais, susijusiais su ekologiniais prekės aspektais⁴⁵. Daugybė pastarųjų kelerių metų skandalų, kilusių dėl ekologinio manipuliavimo, pakirto vartotojų pasitikėjimą ekologiniais teiginiais ir pakenkė numatytam rinkos mechanizmui, pagal kurį vartotojai dėl gautos informacijos būtų stumtelėti priimti tvarų sprendimą. Žala padaryta ne tik vartotojams, bet ir įmonėms, kurios, iš tiesų siekdamos tvarumo, sąmoningai investuoja į savo vertės grandinę ir nori veiksmingai iškomunikuoti šias pastangas visuomenei (Jung, Dowse, 2024, p. 12).

Sąjungos susirūpinimas dėl vartotojų gaunamos informacijos yra aiškiai matomas visose anksčiau cituotose politikos darbotvarkėse, nes nuo pat Europos žaliojo kurso patvirtinimo buvo akcentuojama, kad vartotojų įsitraukimas į žaliąją pertvarką visų pirma turi vykti jiems suteikiant informaciją apie išgyjamų prekių tvarumą. Aiškiai matyti ir sąsaja tarp tokių pareiškimų ir daikto kokybės garantijų instituto – vienas iš objektyviųjų atitikties reikalavimų, keliamų prekei, yra pasižymėjimas savybėmis ir

⁴⁴ Dar kartą susiduriama su vertimo iššūkiu – šiame kontekste, kalbant apie ekologinį manipuliavimą, pavyzdžiui, anglų kalboje yra vartojamas ne iš žodžio „ecology“ kildinamas terminas, bet žodis „environmental“ (angl. *misleading environmental claims* ('greenwashing')). Nepaisant to, kad kituose (anksčiau minėtuose) Sąjungos dokumentuose šis žodis į lietuvių kalbą verčiamas kaip „aplinkos“, „aplinkos apsaugos“ (aplinkosaugos), oficialiame Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo vertime vartojamas „ekologijos“ terminas. Atsižvelgiant į tai ir siekiant nepainioti skaitytojo, šiame disertaciniame tyrime laikomasi oficialios Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo vertimo į lietuvių kalbą terminologijos.

⁴⁵ Tai gali būti bendro pobūdžio ekologiniai teiginiai, pavyzdžiui, „nekenkiantis aplinkai“, „tausojantis aplinką“, „žalias“, „nekenkiantis gamtai“, „ekologinis“, „palankus aplinkai“ ir panašūs teiginiai, kuriais nurodomas puikus aplinkosauginis veiksmingumas (arba sukuriamas toks išpūdis) (žr. Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 9 d.). Taip pat gali būti teiginiai apie visą produktą, nors jis iš tikrųjų yra susijęs tik su tam tikru jo aspektu (žr. Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 11 d.), arba apie tam tikrą prekės poveikį aplinkai (žr. Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 12 d.). Draudžiama ir nurodyti tvarumo ženklus, kurie nėra pagrįsti sertifikavimo sistema arba nėra sukurti valdžios institucijų (žr. Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 7-8 d.) ir t. t.

ypatybėmis, kurių vartotojas pagrįstai gali tikėtis, atsižvelgdamas į *inter alia* pardavėjo arba kitų asmenų, dalyvavusių ankstesnėse sandorių grandinės grandyse, įskaitant gamintoją, arba jų vardu pateiktus viešus pareiškimus, visų pirma reklamuojant prekes arba jas ženklinant (žr. Prekių pardavimo direktyvos 7 str. 1 d. d p.).

Apibendrinant pažymėtina, kad Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo kryptis savaime nėra nauja – visos klasikinės vartotojų apsaugos priemonės, kaip ir pati vartotojų teisė, remiasi informacijos paradigma⁴⁶, todėl verslui yra nustatomi įpareigojimai suteikti vartotojui tam tikrą informaciją ir draudimai teikti informaciją, kuri yra klaidinanti, siekiant apsaugoti vartotojo laisvę apsispręsti dėl jo sudaromo sandorio. Kitaip tariant, vartotojo vaidmuo žaliojoje pertvarkoje Europos Sąjungos teisės aktų leidėjo yra matomas tik informacijos paradigmos rėmuose, pareigas, susijusias su tvarumo siekiu ES, priskiriant ne vartotojui, o verslininkui. Tuo tarpu iš vartotojo yra *tikimasi* geresnių sprendimų manant, kad informacija padės stumtelti jį elgtis tvariai. Šios vilties išreiškimu netgi pradedamas Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo tekstas – anot jos rengėjų, „labai svarbu, kad vartotojai *galėtų* priimti informacija pagrįstus sprendimus dėl pirkimo ir taip prisidėti prie tvaresnių vartojimo modelių“ (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 1 d.).

Vis dėlto akivaizdu, kad geresnė taisyklių sistema, skirta kovai su klaidinančiais teiginiais apie prekės savybes, projektavimą, suderintų ženklų ar kitokių eko-etikečių taikymas bei kitos informacinio pobūdžio priemonės turi aiškias savo efektyvumo ribas: viena vertus, empirinių tyrimų rezultatai perspėja, kad informacijos paradigma, buvusi vartotojų teisės ramsčiu nuo pat jos kūrimosi, yra kamuojama trūkumų ir kritikuojama elgsenos ekonomikos tyrinėtojų. Nors visos viltys yra dedamos į patį informacijos pateikimo faktą, tam, kad ji iš tiesų atliktų savo funkciją, neužtenka vien tenkinti nurodytus formalius reikalavimus – ne mažiau svarbu, kad vartotojai būtų motyvuoti tą informaciją perskaityti, o perskaite – ją suprastų ir būtų motyvuoti į ją atsižvelgti. Todėl tokio modelio (įskaitant ir informacijos apie daikto kokybės garantijas teikimo) efektyvumui įtaką daro faktoriai, susiję ne tik su

⁴⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad šiame disertaciniame tyrime vertinys „informacijos paradigma“ (angl. *information paradigm*) yra vartojamas ta prasme, kuri jam priskirta vartotojų teisė nagrinėjančioje literatūroje – t. y. juo pabrėžiamas informavimo taisyklių, tokių kaip, pavyzdžiui, pareigos atskleisti informaciją vaidmuo rinkos reguliavime. Atitikdama daugybę skirtingų politinių teorijų, kuriomis siekiama skirtingų tikslų, ji patraukli visam politiniam spektrui kaip tikėtina priemonė suderinti skirtingus vartotojų rinkose pageidautinai laikomus tikslus (Jabłonowska, Tagiuri, 2023, p. 353). Tai nusistovėjęs terminas vartotojų teisė nagrinėjančioje doktrinoje, todėl, nors ir neatitinka griežto žodžio „paradigma“ apibrėžimo lietuvių kalboje, kaip informacijos taisyklių visumos svarba yra pavartojamas ir šiame tyrime.

informacijos pateikimu (jos informatyvumu, visapusiškumu, išsamumu, pastebimumu, savalaikiškumu), bet ir pačiu vartotoju (*inter alia* jo motyvacija, žiniomis, įsitikinimais) (Helberger *et al.*, 2021, p. 30-31). Be to, išaugęs tokių etikečių naudojimas gali netgi painioti vartotojus, nes tyrimai rodo, kad vartotojams yra sunku suprasti aplinkosauginių logotipų reikšmę ir jie praktiškai neatskiria nesertifikuotų (t. y. paties verslo susigalvotų) ir sertifikuotų (trečiosios šalies patvirtintų) etikečių (Mak, Terryn, 2020, p. 232-233), nors galima kelti klausimą, ar šios problemos ilgainiui negalėtų išspręsti paplitęs anksčiau minėto suderinto ženklų naudojimas.

Kita vertus, net jei rinkoje pavyktų (o tai praktiškai neįmanoma) išnaikinti visus klaidinančius teiginius ir visas tvarumą imituojančias etiketes, o vartotojui kaskart galėtume suteikti reikalingą informaciją bei prekę apklijuoti pastebimais ženklais, primenančiais apie garantijas, tai savaime nereikštų jo elgesio pokyčių. Kaip matyti iš, pavyzdžiui, anksčiau aprašyto žaliųjų viešųjų pirkimų pavyzdžio, pats Sąjungos teisės aktų leidėjas mano, kad aplinkosaugos argumentų įtraukimui į ekonominių sprendimų darymą kartais reikalinga „pagalba“ (kaip antai tam tikri minimalūs reikalavimai), tačiau vartojimo santykių atveju vadovaujamasi vien tikėjimu, jog vartotojo elgesį, lygiagrečiai netaikant jokių (*inter alia* ekonominių) paskatų, transformuos informacija. Tai būtų teisinga, jei vienintelė priežastis, kodėl vartotojai priima vienokius ar kitokius ekonominius sprendimus, būtų nežinojimas apie jų pasirinkimo įtaką aplinkai, ir būtent šis aspektas rikiuotųsi pačiame sprendimo priėmimui reikšmingų aplinkybių sąrašo viršuje. Tačiau tokia prielaida prieštarauja vartotojų elgsenos tyrinėjimų rezultatams, bylojantiems apie neatitiktį tarp vartotojų deklaruojamų vertybių ir realiai daromų ekonominių sprendimų – kaip pažymi R. Mazeika, vartotojams pirmiausia rūpi ne žiedinė, o jų pačių namų ūkio ekonomika (Mazeika, 2019, p. 12), nes už aplinkos „pasaugojimą“ jie susimoka iš savo kišenės. Nepaisant to, Direktyva dėl vartotojų įgalinimo vartotojų teisės nėra papildomos jokiomis vartotojo pareigomis, susijusiomis su tvarumu.

Pozityvo visgi įneša tai, kad pasikeitęs Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos mechanizmas tais atvejais, kai minėti informacijos reikalavimai bus pažeisti, ne tik leis nubausti ūkio subjektą dėl nesąžiningos komercinės veiklos draudimo nesilaikymo, bet ir sudarys sąlygas vartotojui pasinaudoti savo pažeistų teisių gynybos priemonėmis. Iki 2019 m. direktyva 2019/2161⁴⁷ padaryto Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos papildymo

⁴⁷ Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. lapkričio 27 d. direktyva (ES) 2019/2161 kuria iš dalies keičiama Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir

11a straipsniu, diskrecijos teisė nustatyti, ar išvis ir kokias individualias pažeistų teisių gynbos priemonės galės prašyti taikyti patys vartotojai, buvo palikta valstybėms narėms, o keliamų reikalavimų pažeidimas reiškė atsakomybę (pavyzdžiui, administracinę), išreikštą pinigine bauda, kurią skiria kompetentinga priežiūros institucija. Nuo 2022 m. gegužės 28 d., kai pradėtos taikyti direktyvos pakeitimus į nacionalinę teisę perkeliančios nuostatos, pagal minėtą 11a straipsnį „vartotojai, nukentėję nuo nesąžiningos komercinės veiklos, turi turėti galimybę pasinaudoti proporcingomis ir veiksmingomis teisių gynimo priemonėmis, įskaitant atlyginimą už vartotojo patirtą žalą ir, atitinkamais atvejais, kainos sumažinimą arba sutarties nutraukimą. Valstybės narės gali nustatyti tų teisių gynimo priemonių taikymo ir jų poveikio sąlygas“.

Dar vienas tvarių gaminių programos elementas, išgrynintas Sąjungos antrinėje teisėje, ir siejamas su daikto kokybės garantijomis yra sukurtas reguliavimas vadinamajai „teisei į taisymą“. Kaip nurodyta Teisės į taisymą direktyvos⁴⁸ 1 straipsnio 1 dalyje, „šia direktyva nustatomos bendros taisyklės, kuriomis sugriežtinamos nuostatos, susijusios su prekių taisymu, siekiant prisidėti prie tinkamo vidaus rinkos veikimo, kartu užtikrinant aukštą vartotojų ir aplinkos apsaugos lygį“. Atkreiptinas dėmesys, kad pačioje direktyvoje ši vartotojo teisė konstruojama per gamintojo pareigą (Teisės į taisymą direktyvos 5 str.) pataisyti prekes. Visgi ji nėra universali – pareiga taikoma tik toms prekėms, kurioms taikomi Teisės į taisymą direktyvos II priede nurodytuose Sąjungos teisės aktuose⁴⁹ numatyti taisomumo reikalavimai; ir tik tokiu mastu, koku jie numatyti. Žinoma, gamintojas neprivalo taisyti ir tokių prekių, kurių pataisyti neįmanoma (Teisės į taisymą direktyvos 1 str. 3 d., 5 str. 1 d.).

Nors šia direktyva buvo padaryti ir Prekių pardavimo direktyvos pakeitimai (taikomi tik po 2026 m. liepos 31 d.), susiję, pavyzdžiui, su taisomumo kaip atitikties reikalavimo įtraukimu, vienkartinio įstatyminės garantijos termino trukmės pratęsimu, taisymo kaip pažeistų teisių gynimo priemonės sąlygomis (Prekių pardavimo direktyvos 10 str. 2a, 3, 5a d., 13 str.

Tarybos direktyvos 98/6/EB, 2005/29/EB ir 2011/83/ES, kiek tai susiję su geresniu Sąjungos vartotojų apsaugos taisyklių vykdymo užtikrinimu ir modernizavimu.

⁴⁸ Pažymėtina, kad jos nuostatos į valstybių narių nacionalinę teisę turi būti perkeltos ne vėliau kaip iki 2026 m. liepos 31 d.

⁴⁹ Teisės į taisymą direktyvos II priede išvardyti 10 ES teisės aktų, skirtų tokioms prekių kategorijoms kaip indaplovės, šaldymo prietaisai, buitinės skalbyklės ir buitinės skalbyklės-džiovyklės, dulkių siurbiai, mobilieji telefonai, belaidžiai telefonai ir kišeniniai kompiuteriai, prekės su mažųjų transporto priemonių baterijomis ir kt.

2a d., 14 str. 1 d., 7 str. 1 d. d p.), pažymėtina, kad pati Teisės į taisymą direktyva vartotojų įsigytų prekių taisymui taikoma tais atvejais, kai prekės trūkumai atsiranda arba paaiškėja, kai įstatyminės garantijos terminas yra pasibaigęs (žr. Teisės į taisymą direktyvos 1 str. 2 d.). Kitaip tariant, pati teisė į taisymą yra už Prekių pardavimo direktyvos ir daikto kokybės garantijų instituto ribų išeinanti priemonė, leidžianti vartotojui kreiptis į gamintoją su prašymu pataisyti prekę, kai įstatyminės garantijos apsauga jai nebetaikoma.

Negausūs Teisės į taisymą direktyva padaryti Prekių pardavimo direktyvos pakeitimai vis dėlto yra pakankamai reikšmingi – Prekių pardavimo direktyvos 10 straipsnis buvo papildytas 2a dalimi, numatančia, kad pasirinkus prekę taisyti pardavėjo atsakomybės laikotarpis pratęsimas vieną kartą dvylikai mėnesių. Be to, prieš suteikdamas vartotojui teisių gynimo priemonę, pardavėjas Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnio 2a dalimi privalo informuoti vartotoją ne tik apie tai, kad šis gali prekę taisyti arba pakeisti, bet ir apie galimą atsakomybės laikotarpio pratęsimą, jei prekė bus taisoma. Taigi kaip ir kituose aptartuose įrankiuose yra akcentuojama informacijos vartotojui suteikimo ir priminimo apie jo teises svarba – tikimasi, kad ją gavęs vartotojas sprendimą priims atsižvelgdamas į tvarumo siekį.

Pastebėtina, kad direktyva siekiama ir kovoti su tam tikrų praktikų, sabotuojančių prekių taisymą, taikymu – kaip nurodyta Teisės į taisymą direktyvos 5 straipsnio 6 dalyje, „gamintojai nenaudoja jokių sutarties sąlygų, aparatinės ar programinės įrangos metodų, kurie trukdytų pataisyti prekes, kurioms taikomi II priede išvardyti Sąjungos teisės aktai, išskyrus atvejus, kai tai pateisinama teisėtais ir objektyviais veiksniais, įskaitant intelektinės nuosavybės teisių apsaugą pagal Sąjungos ir nacionalinę teisę“. Taigi ja, kaip ir Ekologinio projektavimo reglamentu, prekės gamintojui keliami tam tikri *inter alia* projektavimo reikalavimai, tačiau jie (dėl direktyvos taikymo srities) yra labai apriboti, o išlyga, leidžianti pateisinti taisymo neprieinamumą, apsunkina nuoseklios ir vieningos sistemos sukūrimą. Be to, numatyta išimtis dėl intelektinės nuosavybės atspindi teisės doktrinoje vykstančią diskusiją, kad intelektinės apsaugos nuostatos gali tam tikra apimtimi apspręsti šios teisės taikymo perspektyvas⁵⁰.

Neginčytina, kad ji pasitarnaus vartotojams, siekiantiems savo prekes naudoti ilgiau, išvengti išlaidų, susijusių su naujais pirkimais, o taip pat ja yra skatinamas ir tvarus vartojimas siekiant naudoti aplinkai, skatinant prekių

⁵⁰ Plačiau apie tai žiūrėti, pavyzdžiui, A. Tischner ir K. Stasiuk (2023) „*Spare Parts, Repairs, Trade Marks and Consumer Understanding*“; A. D. Rosborough, L. Wiseman ir T. Pihlajarinne (2023) „*Achieving a (copy)right to repair for the EU's green economy*“.

gyvavimo ciklą, kuris apima pakartotinį naudojimą, taisymą ir atnaujinimą (Teisės į taisymą direktyvos preambulės 3 d.). Be to, vartotojui (nors ir tik direktyvoje apibrėžtų prekių apimtyje) suteikiama iki šiol neegzistavusi teisė, praplečianti jo reikalavimų „arsenalą“ įsigijus prekę, kurios kokybė ir tarnavimo laikotarpis, jei jis peržengia įstatyminės daikto kokybės garantijos termino ribas ir jam nebuvo taikoma komercinė (ar komercinė patvarumo) garantija, neatitiko vartotojo lūkesčių.

Tačiau kovojusieji už šios teisės įvedimą nėra patenkinti rezultatu – direktyva kritikuojama tiek dėl, pavyzdžiui, savo siaurai apibrėžtos taikymo srities, tiek dėl nepakankamai keliamos ambicijos padaryti teisę į taisymą universalia Europos Sąjungos vartotojų teise. Gamintojai ir pardavėjai nėra pakankamai spaudžiami iš tikrųjų *taisyti* daiktus jiems sugedus – galiojant daikto kokybės garantijoms, ir toliau galima sugedusį daiktą pakeisti nauju, jei tai pigiau, o joms pasibaigus gamintojai privalo taisyti tik tam tikras dalis tuose keliuose gaminiuose, kuriems apskritai yra taikomas šis reikalavimas. Be to, pats vartotojas praktiškai neturi galimybių taisyti savo daikto pats, kadangi šiuo metu jis neturi teisės gauti jokių pagrindinių gaminio vidaus dalių, ir toks taisymas gali paneigti turimos komercinės garantijos apsaugą⁵¹. Pažymėtina ir tai, kad žvelgiant į bendrą Sąjungos tvarumo siekio paveikslą, sunku paaiškinti, kodėl teisė į taisymą yra apribota tik vartojimo santykiais, jei aplinkos interesus aiškiai atlieptų tokios teisės išplėtimas ir į B2B santykių sferą (The Right to Repair Europe, 2024, p. 17, 20).

Šių trijų ES antrinės teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad Europos Sąjungos reguliavimas pirmiausia koncentruojasi į verslui keliamus reikalavimus, susijusius su prekių savybėmis, ir informaciją (*inter alia* jos tikslumą bei pastebimumą), kuri komunikuojama vartotojams. Išskyrus ribotos apimties teisę į taisymą, vartotojas žaliajoje pertvarkoje yra matomas informacijos paradigmos taikymo rėmuose ir Sąjungos pertvarkoje siekiant tvarumo nėra svarbus veikėjas – nors vartotojams turėtų būti padedama įgyti galią priimti informacija pagrįstus sprendimus, jų įsitraukimas taip, kad šis procesas būtų stumiamas pirmyn pačių vartotojų, nėra rimtai svarstomas ir vartotojui nėra nustatytos jokios su tvarumu siejamos pareigos. Kliaujantis informacijos paradigma, iš vartotojų tikimasi tik savanoriškumo, o jei kartais juos „apgautų“ (per nesąžiningą komercinę veiklą ar ekologinio projektavimo reikalavimų nesilaikymą) – prašyti žalos atlyginimo, tačiau tokios priemonės

⁵¹ Kaip žinia, komercinėse garantijose neretai atsiranda sąlygos, neleidžiančios daikto taisyti nei pačiam vartotojui, nei trečiosioms šalims: pavyzdžiui, lipdukai „garantija negalioja, jei plomba sulaužyta“ (Terry, 2019, p. 862).

prie žaliosios pertvarkos formuluojamo tvarumo siekio gali prisidėti (jei išvis) tik netiesiogiai.

Nepaisant to, kad Prekių pardavimo direktyva buvo vienintelė ES vartotojų teisės srities direktyva, *expressis verbis* įvardinta Naujame žiedinės ekonomikos veiksmų plane, daikto kokybės garantijos šiuose aptartuose teisės aktuose taip pat minimos fragmentiškai, o su jomis susijusios nuostatos didžiaja dalimi siejamos su siekiu į jas atkreipti vartotojo dėmesį (išimtis – vienkartinis įstatyminės garantijos termino pratęsimas Teisės į taisyklą direktyva). Pirminei daikto parametrų kokybės nustatymo logikai remiantis ne pardavėjo santykiu su vartotoju (ir iš tokio santykio kylančiomis daikto kokybės garantijomis), o gamintojui keliamais projektavimo reikalavimais, daikto kokybės garantijos net nėra įvardijamos kaip lygiavertis instrumentas tvarių gaminių projektavimo politikoje. Dar daugiau – tai ne tik pačių garantijų svarbos neatpažinimas (ar nepripažinimas) bei vartotojų nustūmimas į žaliosios pertvarkos paraštes, bet ir platesnės – t. y. privatinės teisės, kaip galimai neišnaudoto įrankio Sąjungos pertvarkoje – problemos dalis.

1.2. Neišnaudota galimybė – privatinė teisė?

Renkantis priemones, tinkamiausias atliepti žaliosios politikos ir visų iš jos išplaukiančių teisės pokyčių katalizatorių (t. y. grasančią ekologinę suirutę), kone instinktyviai linkstama prie tų, kuriomis tiesiogiai įgyvendinamas politinis suverenumas. Tradiciniame teisiniame mąstyme tai lygu viešosios teisės įrankiams, leidžiantiems subjektams nurodyti privalomą elgesio modelį. Tai, matyt, yra viena iš priežasčių, kodėl ligi šiol daugiausia dėmesio siekiant tvarumo būdavo skirta vien aplinkos teisei, kurios centre yra tiesioginė elgesio kontrolė per valstybės nustatomus įpareigojimus ir draudimus (Mattei, Quarta, 2018, p. 4; Halfmeier, 2016, p. 738). Tuo pat metu į kitokios prigimties priemones, įkūnijančias dvišalius konfliktus tarp kontrahentų, įtraukti bendrojo intereso klausimų darbotvarkės nėra nebuvo svarstoma.

Prieš beveik du tūkstančius metų klasikinėje romėnų teisėje Ulpianas suformulavo skirties tarp viešosios ir privatinės teisės maksimą: „*Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*“⁵². Nors bėgant amžiams ji ir kritikuota kaip nepakankamai atspindinti realybę, jos pamatinė mintis vis dar aktuali – privatinės ir viešosios teisės reguliavimu siekiami tikslai (ir tam pasitelkiami metodai) iš tiesų skiriasi. Skiriasi jų pagrindimas, principai, veikėjai, vykdymo užtikrinimas,

⁵² Lot. „viešojoji teisė yra ta, kuri susijusi su Romos valstybės santvarka, o privatinė – ta, kuri susijusi su atskirų asmenų interesais“.

modus operandi (lot. veikimo būdas). Į privatinės teisės užduotis nepatenka valstybės imperatyvams (ar net prievartos priemonėms) „nepasidavusių“ bendrųjų tikslų lopymas *ad hoc* (lot. esant konkrečiai situacijai, tik šiuo atveju). Bendro intereso gynimo monopolis tradiciškai suteiktas viešajai teisei, susitelkusiai ties vertikaliu santykiu tarp asmenų ir valdžios institucijų (be kita ko, viešosios valdžios struktūroms užtikrinant asmenų teises ir pareigas), o horizontaliuose privatinės teisės santykiuose siekiama balanso tarp šalių, leidžiant joms pačioms kurti norimo turinio teisinius santykius (Ranchordas, 2021, p. 225; Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2023, p. 1; Stonys, 2012, p. 123; Cherednychenko, 2019, p. 32).

Tokiu būdu valstybės įtakos erdvė, kurioje vyrauja jos turima politinė prerogatyva, yra atskiriama nuo privačios sferos, kurioje savarankiški asmenys sąveikauja pagal savo pačių pageidavimus (Reich, 2010, p. 56) – juk vienas kertinių privatinės teisės principų, skirtingai nuo viešosios teisės, siejamos su prievarta ir pavaldumu, yra privati autonomija, o šio principo apsauga nuo išorinių (t. y. viešosios teisės) tikslų ir vertybių primetimo matoma kaip būdas apsaugoti net ir pačią privatinės teisės kaip šakos autonomiją (Comparato, Micklitz, Svetiev, 2016, p. 43; Halfmeier, 2016, p. 738). Atitinkamai, žvilgsnis į ją (ar atskirus jos institutus) dėl kokių nors kitokių tikslų nukrypsta (jei išvis) tik kaip *ultima ratio* (lot. paskutinė priemonė).

Be to, privatinės teisės kandidatūra įgyvendinti aplinkosaugos politiką būdavo *a priori* atmetama dėl įvairių teorinių ir praktinių argumentų: pavyzdžiui, iki šiol buvo sutariama, kad privatinės teisės priemonių dėmesio sutelktumas ties individualia sutartimi gali apsunkinti tinkamą išorinių veiksmų (*inter alia* susijusių su aplinkos apsauga) perėmimą jos vidun (Condon, 2020, p. 220), o tais atvejais, kai nėra sutarties šalių interesų konflikto (pavyzdžiui, abiem kontrahentams nesirūpinant tvarumu), subjektų elgesio kontrolė privatinės teisės priemonėmis netgi apibūdinta kaip iš principo netinkama (Wilhelmsson, 1998, p. 59). Palyginus su viešąja teise, kuri, įgyvendinant aplinkosaugos politikos priemones, pasižymi prevenciniu pobūdžiu, kritikuotas ir privatinės teisės gebėjimas atliepti problemą tik tada, jei konkretus asmuo yra tuo suinteresuotas ir imasi atitinkamų veiksmų (kas ypač aktualu įvertinus tai, kad privačių subjektų užtikrinamas teisės vykdymas (angl. *private enforcement*), pavyzdžiui, vartotojų vykdomas konkurencijos teisėje, žymių pokyčių neatnešė) (Sousa Ferro, 2022, p. 578). Taip pat išskirta esą reaktyvi privatinės teisės esybė, dėl kurios tam tikro intereso gynybos kelias jos instrumentais yra ilgesnis ir veikiantis tik *ex post* (lot. po fakto) (Donson, Lee, 1996, p. 58). Vis dėlto verta priminti, kad įstatymų leidėjui nepavykstant užkardyti, be kita ko, rinkos klaidų atsiradimo, teismų vykdoma

korekcija per *ex post* kontrolę pabrėžia būtent privatinės teisės mechanizmų galimą normatyvinį pranašumą prieš viešosios teisės svertus (Domurath, 2013, p. 128). Tai galioja ir tais atvejais, kai kalbama apie į baudžiamosios ar administracinės (taigi – viešosios) teisės sferą patenkančius aplinkosaugos klausimus, kadangi nesilaikius iš anksto nustatytų taisyklių ši korekcija irgi įvyksta *post factum*.

Siūlymas įtraukti viešuosius tikslus į privatinę teisę netgi gali sulaukti kaltinimų pasikėsinimu į pačią jos esybę – juk išskyrus, pavyzdžiui, kai kurias normatyvines sutarčių teisės teorijas, atspindinčias bendresnes moralines ar politines teorijas (Hesselinck, 2016, p. 511-513), paprastai laikoma, kad „sekuliarioje“ privatinėje teisėje apskritai nėra vietos su socialiniu teisingumu ar kitais viešaisiais interesais siejamiems klausimams, nes ji visiškai neutrali, apolitiška ir neinstrumentinė; „uždara privatinės teisės draugija“ esą yra atskirta nuo likusios visuomenės, besivadovaujanti savo vertybėmis ir netrukdoma bendrų viešojo gyvenimo ar politikos suvaržymų bei konfliktų (Lurger, 2011, p. 95). Vis dėlto visiškai bendro intereso atskyrimas nuo privatinės teisės tam tikra prasme tėra iliuzija, kadangi ir privatūs asmenys (*inter alia* būdami ne tik ekonominių transakcijų efektyvumu susirūpinę vartotojai, bet ir piliečiai) yra suinteresuoti viešaisiais interesais, iš tam tikros perspektyvos reiškiančiais artikuliuotą ir unifikuotą privačių asmenų privatų interesą. Tuo pačiu valstybė teikia apsaugą privačiuose teisiniuose santykiuose ir užtikrina privačių šalių prisiimtų įsipareigojimų vykdymą, kas kartu reiškia ir viešą suinteresuotumą privačiais santykiais (Stonys, 2012, p. 123).

Be to, anot A. Halfmeier, nors ideologinis privatinės teisės fasadas yra skirtas tam tikriems galios santykiams pristatyti kaip laisvai pasirinktai tvarkai (ir jų įteisinimui tokiu būdu), nusimetus šią „kaukę“ tarp privatinės ir viešosios teisės lieka gan techninis skirtumas: viešoji teisė tiesiogiai sprendžia valstybės organizuoto jėgos panaudojimo leistinumo klausimą, o privatinė teisė apibūdina ypatingas sąlygas, kuriomis vienas asmuo gali apginti savo interesus prieš kitą asmenį tą valstybės jėgos aparatą pasitelkdamas savo iniciatyva (Halfmeier, 2016, p. 738-739).

Dar daugiau – verta atkreipti dėmesį į tai, kad vidaus rinką reguliuojančių priemonių (*inter alia* vartotojų teisės), kurias priima ES institucijos, turinys paprastai kuriamas neatsižvelgiant į skirtumą tarp to, kas yra viešoji, o kas – privatinė teisė, kaip tai suprantama tradicinėje nacionalinės teisės klasifikacijoje. Kaip nurodo O. Cherednychenko, ES teisė iš esmės atsisako šios skirties – europinė *acquis communautaire*, veikianti privačių šalių santykius, pirmiausia yra orientuota į vidaus rinkos kūrimą ir, atitinkamai, savo esme ir prigimtimi yra reguliacinė bei funkcinė

(Cherednychenko, 2019, p. 32). Tokiu būdu yra sudaromos prielaidos galimai hibridinei taisyklių sąrangai, pasižyminčiai įsiterpimu į sutartinius santykius dėl priežasčių, kylančių iš viešosios teisės tikslų (Comparato, Micklitz, Svetiev, 2016, p. 43). Juolab, kai Europos Sąjungos direktyvų (net jei jos ir sprendžia vartotojų apsaugos sutartiniuose santykiuose klausimus) tikslai, anot M. Hesselink, ir patys turėtų būti suprantami kaip viešieji tikslai (Hesselink, 2022, p. 286).

Taigi privatinė teisė taip pat yra susijusi su politikos⁵³ (angl. *policy*) sprendimais, nors, palyginus su viešąja teise, tai daug geriau paslėpta (Claes, 2013, p. 38). Tai ypač pasakytina apie vadinamąją Europos reguliacinę privatinę teisę (angl. *European regulatory private law*), aiškinamą kaip ES teisės aktų leidėjo sukurtos taisyklės, kuriomis siekiama palengvinti privatinės teisės rėmuose vykstančius santykius, tuo pačiu siekiant konkrečių politikos tikslų, *inter alia* vartotojo apsaugos arba ES vidaus rinkos integracijos. Kitaip tariant, ja ne tik siekiama tam tikrų reguliacinių tikslų pačioje privatinėje teisėje, bet ir politikos tikslų įgyvendinimo siekiama *per* privatinę teisę (Mak, 2016, p. 381, 395), o tai, kaip C. U. Schmid tezes apibendrina M. Claes, lemia pagrindinės privatinės teisės funkcijos pasikeitimą, nes sąžiningos ir teisingos teisinio santykio šalių interesų pusiausvyros paieškas pakeičia kolektyviniai Europos integracijos tikslai (be vidaus rinkos, šie tikslai apima ir vartotojų bei aplinkos apsaugą) (Claes, 2013, p. 37-38).

Čia taip pat verta paminėti, kad viešosios ir privatinės teisės ribas trina ir pati vartotojų teisė, ilgus dešimtmečius kitų teisės sričių ekspertų vaizduojama esanti sunkiai kategorizuojama teisės mokslo „įdukra“, kaip teisė savyje turinti pernelyg daug politikos ir gerokai per mažai teisės. Pragmatiškai įgyvendinant jai nubrėžtas politikų (angl. *policies*) gaires, joje derinamos tiek privatinės, tiek viešosios teisės priemonės, tačiau ji pati iki galo nėra nei viešoji, nei privatinė teisė (Micklitz, Sibony, Esposito, 2018, p. 1; Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson, 2018, p. 341). Pavyzdžiui, nesąžiningai komercinei veiklai taikomos taisyklės daugiausia matomos per viešosios teisės prizmę, vartojimo pirkimo-pardavimo sutartys – per privatinės, o nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės mechanizmas pasižymi tiek viešosios, tiek privatinės teisės elementais. Vartotojų apsaugos režimo efektyvumas yra tinkamų materialinių teisės normų, jų įgyvendinimo apimties ir taikomų sankcijų efektyvumo kombinacija, todėl vartotojų teisėje ir yra reikalinga

⁵³ Atkreiptinas dėmesys, kad anglų kalboje esantys du skirtingos reikšmės žodžiai – *politics* ir *policy* – lietuvių kalboje yra verčiami tuo pačiu terminu „politika“. Todėl šiame disertaciniame tyrime „politika“ (o ypač „vartotojų politika“) yra vartojama *policy* reikšme, t. y. kaip idėjų rinkinys arba planas, apibrėžiantis elgesį tam tikrose situacijose, dėl kurio buvo oficialiai susitarta.

pasitelkti kompleksines skirtingos prigimties priemonės (Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson, 2018, p. 10, 341).

Taip pat išskiriama ir tai, kad žmogaus veikla jau ilgą laiką vyksta pančiojama viešosios teisės svertais įgyvendinamų ribojimų bei taisyklių, tačiau bendrieji aplinkos apsaugos aktai pasirodė esantys nepakankami⁵⁴, kad būtų įgyvendinti apribojimai, būtini siekiant išsaugoti aplinką ateities kartoms. Geriausiu atveju jie irgi tesuveikė kaip dalinis suvaržymas, pasiūlęs ribotas teisių gynimo priemonės *post factum* (lot. po to, kai padaryta, po visa ko) (Sheehy, 2022, p. 14), o tų pačių veiksmų kartojimas pranašauja tų pačių rezultatų gavimą. Be kita ko, į realybę sugrąžina ir A. Halfmeier pastaba, kad viešosios teisės veiksmingumo ribos svarbiais klausimais gali būti pasiektos įsikišus lobistams ar didelėms savo interesus ginančioms korporacijoms (Halfmeier, 2016, p. 744).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta anksčiau, nenuostabu, kad vien pasiūlymas apsvarstyti į žaliąją pertvarką rimčiau įtraukti privatinės teisės priemonės yra sutinkamas atsargiai. Visai kaip vėlyvojo XV a. atradimai, reikšmingai praplėsdami civilizacijos fizines ribas, nulėmė jos raidą, taip antropocene suvokti ekologiniai limitai šias ribas sugrąžino, todėl derėtų bent *apsvarstyti* iki šiol nuošalyje paliktų priemonių pasitelkimą, kad žinotume, kaip (jei iš viso) jos gali prisidėti prie tektoninius pokyčius išgyvenančios Sąjungos tikslų siekio. Juk yra gerai žinoma, kad teisė formuoja ir socialinį kontekstą, kuriame vyksta vartojimas, pripažindama teises ir nustatydama pareigas rinkos veikėjams, o taip pat įstengdama skatinti arba riboti vartojimą, įgalinti ar sudrausminti vartotojų pasirinkimus (Cseres, 2019, p. 96, 98; Halonen, 2021, p. 539). Keičiant kryptį ir permažstant patį rinkos veikimo mechanizmą privatinė teisė neturėtų likti vieninteliu „saugiu uostu“, kur tvarumo ne tik nesiekama, bet net ir nepaisoma. Juo labiau, kai (nepaisant minėtos Europos Komisijos politinėje darbotvarkėje pasitelkiamos retorikos, susijusios su daikto kokybės garantijomis kaip viena iš priemonių žaliojoje pertvarkoje įgalinti ir vartotojus) nėra žinoma, ar tokie konkretūs teisės įrankiai kaip daikto kokybės garantijų institutas tikrai negalėtų būti tiesiogiai išnaudojami, pavyzdžiui, praktiškai įgyvendinant tvarių gaminių politiką, ir neužduodamas klausimas, ar jie patys nekliudo šiai naujai Sąjungos kryptčiai.

Svarbu pažymėti, kad tokios galimybės apsvarstymas jokių būdu nereiškia, jog tvarumo siekio našta turėtų būti visiškai perkelta vien ant

⁵⁴ Doktrinoje netgi išsakoma nuomonė, kad sporadiškos teisės triumfo akimirkos aplinkos klausimuose neturėtų suklaidinti – daugių daugiausia tai galima laikyti teisės pagalba sušvelninta situacija, kuri antraip būtų dar blogesnė (Sjåfjell, Richardson, 2015, p. 12-13).

privatinės teisės pečių – anaipol, tai veikiau būtų modelio, kuriame privatinė teisė prisijungia *prie* viešosios teisės mechanizmų, paieškos siekiant, kad ir privatinė teisė tenkintų tam tikrą socialinę funkciją. Kaip pabrėžia B. Sjøfjell, norėdami prisidėti prie šiandienos ir ateities iššūkių sprendimo, teisės mokslininkai negali remtis vien retrospektyviniu, statišku teisės supratimu – jų pareiga yra žvelgti į ateitį ir ypač matant, kad naudojimasis privatinės teisės logika kurtais instrumentais yra problemos dalis, ieškoti būdų padaryti juos ir dalimi sprendimo (Sjøfjell, 2015, p. 71). Žinoma, to sėkmė tiesiogiai priklauso nuo to, kiek tvarumas gali būti įsileistas į *tokią* privatinę teisę, kokia ji yra dabar.

Apibendrintina, kad aptartomis Europos Sąjungos politikos darbotvarkėmis (Europos žaliuoju kursu, Naujuoju žiedinės ekonomikos veiksmų planu ir Naująja vartotojų darbotvarke) nubrėžtomis Sąjungos ateities veiksmų ir teisėkūros gairėmis pripažįstama vartotoją turint vietą žaliojoje pertvarkoje, kuria siekiama tvarumo, ir pabrėžiamas galimas daikto kokybės garantijų vaidmuo. Vis dėlto kelių pagrindinių su šia pertvarka siejamų teisės aktų (Ekologinio projektavimo reglamento, Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo ir Teisės į taisymą direktyvos) esminių nuostatų analizė suponuoja, kad pirminė daikto parametrų kokybės (įskaitant jo patvarumo, taigi, ir jo tarnavimo trukmės) užtikrinimo logika remiasi ne pardavėjo santykiu su vartotoju (ir, atitinkamai, daikto kokybės garantijomis), o gamintojui keliamais projektavimo reikalavimais. Daikto kokybės garantijos net nėra įvardijamos kaip lygiavertis instrumentas tvarių gaminių projektavimo politikoje. Tuo pačiu įvairios su vartojimu siejamos problemos (pradedant išteklių naudojimu, baigiant susidarančiomis atliekomis), esančios iššūkiais siekiant tvarumo, nėra matomos kaip vartotojų turimos aktyviai spręsti problemos. Vartotojo vaidmuo yra apribotas informacijos paradigmos rėmais – jam nesukuriamos jokios pareigos, susijusios su tvarumo siekiu, tačiau tikimasi, kad gavęs reikalingą informaciją, priminimus apie kokybės garantijų egzistavimą, jis savo veiksmus su juo derins savanoriškai. Pokyčio siekiant viešosios teisės reikalavimais, nukreiptais į verslininką, vartotojui vietoj pareigų elgtis tvariai numatytos tam tikros papildomos teisės (pavyzdžiui, tam tikrais atvejais kreiptis dėl žalos atlyginimo), kas tiesiogiai nesprenžia dėl vartojimo kylančių problemų, esančių iššūkiais siekiant tvarumo, ir gali prisidėti prie tvarumo siekio nebent netiesiogiai. Be to, atsižvelgiant į sprendžiamos problemos išskirtinumą, dera bent kelti klausimą, ar prie šių valstybės įpareigojimų verslininkams neturėtų prisijungti ir privatinės teisės sferos priemonės, *inter alia*, nukreiptos į pačius vartotojus.

II. PREKIŲ PARDAVIMO DIREKTYVOJE REGULIUOJAMOS DAIKTO KOKYBĖS GARANTIJŲ NUOSTATOS IR TVARUMAS

Retorika, lydėjusi dokumentus, brėžiančius Europos Sąjungos žaliosios pertvarkos politikos (angl. *policy*) gaires, sudarė išpūdį, jog į visas sritis išsiplėtęs tvarumo diskursas ne tik suformuos naujas šiai politikai įgyvendinti skirtas taisykles, bet ir neaplenks jau egzistuojančių (ir netgi paraleliai panašiu metu peržiūrimų) teisės aktų. Juolab kai Naujame žiedinės ekonomikos veiksmų plane prie galių suteikimo vartotojams skilties netgi eksplicitiškai buvo įvardinta Prekių pardavimo direktyva ir joje esančios daikto kokybės garantijos, ir numatyta išnagrinėti galimus pokyčius persvarstant šią direktyvą.

Juk ir be gilesnės analizės galima nujauti, kad iki Sąjungos principinę ekonomikos ir tolesnio vystymosi kryptį keičiančio Europos žaliojo kurso pasirodymo priimti teisės aktai sau tokio (t. y. tvarumo) tikslo nekėlė – netgi atvirkščiai, jie koncentravosi ties Europos bendrosios rinkos integracijos projekto plėtojimu ir stiprinimu, kuris grindžiamas prekybos vystymu ir vartojimo įgalinimu. Turint omenyje naujojo tikslo platumą, keliantį darnaus vystymosi užduotį visai visuomenei *in corpore* (lot. visi drauge), gali kilti klausimas, ar tomis jau galiojančių teisės aktų nuostatomis prisidedama prie tokio tikslo siekimo; ar jos yra šiuo atžvilgiu neutralios; o galbūt jomis netgi yra jam kliudoma.

Kaip tai nagrinėta I šio disertacinio tyrimo dalyje, pagrindinių su žaliaja pertvarka ir vartotojų įgalinimu joje veikti siejamų Europos Sąjungos antrinės teisės aktų nuostatomis (išskyrus kelis Teisės į taisyklę direktyva padarytus papildymus) pačios Prekių pardavimo direktyvos taisyklės nebuvo paliestos, o daikto kokybės garantijų paminėjimas juose iš esmės apsiribojo vartotojų dėmesio atkreipimu į jų egzistavimą (t. y. neperžengė informacijos paradigmos ribų). Tai, kad jų taisyklės faktiškai nebuvo pakeistos, o pagrindinis dėmesys buvo skirtas įpareigojimams į jas atkreipti vartotojų dėmesį, galėtų sufleruoti arba tai, kad jas peržiūrėję politikų rengėjai ir įgyvendintojai manė, jog 2019 m. patvirtintas garantijų reguliavimas jau dabar yra pakankamas palaikyti tvarumo siekį ir įgalinti vartotojus, todėl turi pakakti vartotojams vien apie šias garantijas priminti; arba nematė jokių kitų (papildomų) galimybių garantijas įveiklinti tvarumo labui. Žinoma, gali būti ir taip, jog tokiomis garantijų teikiamomis galimybėmis priėmus atitinkamas viešosios teisės taisykles nuspręsta nepasinaudoti.

Todėl šioje disertacinio tyrimo dalyje analizuojamos pagrindinės kokybės garantijų savybės, nagrinėjama, ar konkrečiomis naujai peržiūretomis daikto kokybės garantijų taisyklėmis palaikomas tvarumas, ir svarstoma, ką šis rezultatas byloja apie gilesnes nagrinėjamo instituto teorines bei praktines problemas tvarumo siekio kontekste.

2.1. Pagrindiniai Prekių pardavimo direktyvos ir kokybės garantijos bruožai

2019 m. gegužės 20 d. priimta ir nuo 2022 m. sausio 1 d. sudarytoms sutartims taikoma Prekių pardavimo direktyva pakeitė iki tol dvidešimt metų galiojusią (ir visą tą laiką praktiškai nekoreguotą) Garantijų direktyvą. Ne paslaptis, kad iki šios peržiūros Europos Sąjungoje jau kurį laiką buvo „blaškomasi“ pergalvojant⁵⁵ ne tik vartojimo pirkimo-pardavimo sutartinių santykių taisyklės, bet ir platesnį privačių asmenų santykius veikiantį reguliavimą – bandyta pakartotinai peržvelgti egzistuojantį *acquis*, Garantijų direktyvą įtraukti į maksimalaus harmonizavimo pobūdžio Vartotojų teisių direktyvos projektą, taip pat konstruoti naujus privačių asmenų santykiams taikytinus taisyklių rinkinius, tokius kaip, pavyzdžiui, CESL (Bendroji Europos sutarčių teisė) ar DCFR (Bendros principų sistemos metmenys). Tuo pačiu vartotojams aktuali *acquis communautaire* buvo permąstoma naujų technologijų įgalintame e. prekybos amžiuje, dėl ko 2015 m. pasirodė Prekių pardavimo direktyvos „juodraštis“ (t. y. projektas, kurio pagrindu vėliau buvo kurtas Prekių pardavimo direktyvos tekstas) – pasiūlymas direktyvai dėl tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių pardavimo sutarčių aspektų, kurio, kaip minėta, galiausiai buvo atsisakyta.

Prieš nagrinėjant konkrečias naujos Prekių pardavimo direktyvos nuostatas, kuriose yra įtvirtintos daikto kokybės garantijos, dera aptarti tam tikrus pagrindinius daikto kokybės garantijų bruožus. Kaip ir Garantijų direktyvos, taip ir Prekių pardavimo direktyvos esmę sudaro įstatyminei ir komercinei daikto kokybės garantijai taikomos taisyklės. Įstatyminė daikto kokybės garantija (doktrinoje dar vadinama teisine kokybės garantija, garantija pagal įstatymą, atitikties garantija) yra suprantama kaip reiškianti pardavėjo atsakomybę vartotojui už bet kokią neatitiktį, esančią prekių pristatymo metu ir paaiškėjusią per dvejus metus nuo pristatymo (Prekių pardavimo direktyvos 10 str. 1 d.). Garantuojamą kokybę direktyvoje ir

⁵⁵ Tiek praktinius, tiek akademinius bandymus apibendrina M. B. M. Loos, apžvelgdamas bendresnius Europos Sąjungos ir atskirų akademikų ratelių mėginimus peržiūrėti privatiems santykiams taikytiną reguliavimą (Loos, 2017, p. 7-13).

išreiškia ši atitikties (angl. *conformity*) kategorija, kuri yra nulemiama ne tik subjektyviųjų ir objektyviųjų reikalavimų (Prekių pardavimo direktyvos 6-7 str.), bet ir, tam tikrais atvejais, prekių įdiegimo (Prekių pardavimo direktyvos 8 str.). Po 2019 m. peržiūros Prekių pardavimo direktyvą papildė ir 9 straipsnis, iš esmės reiškiantis „teisinių defektų“ kategorijos atpažinimą (t. y. dėl trečiosios šalies teisių, visų pirma, intelektinės nuosavybės teisių, paneigiamą arba apsunkinamą prekės naudojimą). Pažymėtina, kad ši garantija yra teikiama tik pardavėjo ir nepriklauso nuo jo valios, t. y. (direktyvos taikymo apimtyje) yra taikoma visada, nepaisant to, ar pardavėjas norėtų ją teikti, ar ne; ar pardavėjui buvo žinoma apie vėliau pasireiškusius trūkumus, ar ne; ar jis vartotojui apie jos teikimo faktą pranešė, ar ne; taip pat pardavėjas neturi teisės vienašališkai jos kaip nors riboti ar varžyti, nukrypdamas nuo privalomo reguliavimo.

Ši kokybės garantija turi galias istorines šaknis – kaip paaiškina H. Collins, dar Senovės Romoje atpažintą pardavėjo atsakomybę už jam iš tikrųjų žinomus trūkumus papildė griežtoji atsakomybė ir už bet kokius paslėptus trūkumus, nustatyta Justiniano *Corpus Iuris Civilis*. Iš pradžių kilusi iš specialiųjų nuostatų, reglamentuojančių prekybą vergais (Collins, 2014, p. 631), tik vėliau ji tapo tradiciškai rinkose susiklosčiusių santykių atspindžiu. Šiuolaikinės įstatyminės daikto kokybės garantijos teorinis įtvirtinimo pagrindas yra susijęs su vartotojų interesų apsauga – „išnaudojimo“ teorija byloja, kad pardavėjai, būdami palankesnėje pozicijoje dėl turimos rinkos galios, ją gali panaudoti nustatydami sau palankias sąlygas ir apribodami jiems tenkančius įsipareigojimus (pavyzdžiui, nurodyti, jog už kokybę jie apskritai neatsako) (Howells, Weatherill, 2005, p. 202). Saugantis tokio elgesio, šiuolaikinės vartotojų teisės pirkimo-pardavimo nuostatomis aukštyn kojomis buvo apversta dar Senovės Romoje užgimusi ir į kodeksus iš bendrosios teisės tradicijos atėjusi taisyklė *caveat emptor* (lot. te pirkėjas saugosi) – dabar ji, atsižvelgiant į vartojimo sutarties šalių disponuojamos informacijos asimetriją, yra virtusi *caveat venditor* (lot. te pardavėjas saugosi) principu ir vartotojui ne tik turi būti garantuojama prekės atitiktis sutarčiai visą įstatyminės kokybės garantijos laikotarpį, bet ir teikiama informacija apie bet kokius pardavėjui žinomus prekės trūkumus dar iki sudarant vartojimo pirkimo-pardavimo sutartį. Net jei pačiam pardavėjui šie trūkumai, esantys jau prekės perdavimo metu, nėra žinomi, tai nekeičia įstatyminės garantijos teikiamos apsaugos vartotojui ir pagal ją numatytų įpareigojimų pardavėjui.

Neatitikties atveju vartotojas turi teisę pasitelkti jam numatytas pažeistų teisių gynimo priemones – reikalauti, kad būtų užtikrinta prekių atitiktis (prekę taisant arba pakeičiant), arba prašyti proporcingai sumažinti kainą, arba nutraukti sutartį (Prekių pardavimo direktyvos 13 str. 1 d.). Dėl maksimalaus

Prekių pardavimo direktyvos harmonizavimo pobūdžio, valstybės narės, priešingai nei pagal Garantijų direktyvą, negali vartotojams suteikti teisės laisvai rinktis bet kurią iš šių priemonių savo nuožiūra⁵⁶ – privalu laikytis atitinkamos hierarchijos, įrašytos į Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnį.

Šalia įstatyminės daikto kokybės garantijos (bet ne vietoje jos!) dar gali būti siūloma pardavėjo arba gamintojo teikiama komercinė daikto kokybės garantija. Komercinė garantija (doktrinoje dar vadinama sutartine garantija, papildoma garantija) reiškia pardavėjo arba gamintojo (garanto), be pardavėjo teisinio išipareigojimo, susijusio su atitikties garantija, prisiimtą išipareigojimą vartotojui kompensuoti sumokėtą kainą ar pakeisti, pataisyti prekes ar teikti jų priežiūros paslaugas, jeigu šios prekės neatitinka garantijos dokumente arba aktualioje reklamoje, skelbtoje sudarant sutartį arba iki jos sudarymo, išdėstytų sąlygų ar kitų reikalavimų, nesusijusių su atitiktimi (Prekių pardavimo direktyvos 2 str. 12 d.).

Priešingai nei istoriškai susiklosčiusi įstatyminė garantija, ši garantija ir poreikis ją reguliuoti Europos Sąjungos lygmeniu atsirado iš konkurencijos – nuostatas, įpareigojančias pardavėjus patvirtinti parduodamų daiktų kokybę, jau ir taip įtraukiant tiek į nacionalinius teisės aktus, tiek ir į tarptautines su prekyba susijusias konvencijas, papildomi išipareigojimai garantuoti kokybę buvo vertinami išimtinai kaip konkurencijos proceso dėmuo. Viena vertus, kaip įrankis, naudą nešantis jį siūlantiems verslininkams; kita vertus, kaip grėsmė sudarkyti rinkos funkcionavimo darną. Šios garantijos turinį formuoja trys grupės teisiškai reikšmingų elementų: atitinkamos nurodytos prekių savybės; sąlygos, kuriomis komercinė garantija yra siūloma bei teikiama; ir garantijos davėjo išipareigojami atlikti veiksmai (Wiewiórowska-Domagalska, 2012, p. 11, 72-73), kurie, nors ir turi panašumų su įstatymine garantija, yra reguliuojami pagal kitokią – sutarčių laisvės – logiką. Žinoma, vartojimo teisiniuose santykiuose ši laisvė negali peraugti į nesąžiningų sutarčių sąlygų nustatymą.

Komercinės garantijos ribos, palyginus su įstatymine garantija, yra gerokai platesnės ir mažiau formaliai apribotos – ją teikti gali tiek pardavėjas, tiek gamintojas (o taip pat netgi jie abu). Jos trukmė gali būti tiek trumpesnė, tiek ilgesnė, tiek ir sutampanti su įstatyminės daikto kokybės garantijos trukme. Ja gali būti prisiimti įvairaus pobūdžio išipareigojimai, susiję su kokybės užtikrinimu (pavyzdžiui, siūlomas tik vienas konkretus kokybės atstatymo būdas arba siūloma visada sugrąžinti sumokėtą kainą).

⁵⁶ Pažymėtina, kad Garantijų direktyvą įgyvendinusiuose nacionaliniuose teisės aktuose net aštuonios valstybės narės netaikė hierarchijos reikalavimo (Loos, 2017, p. 25), t. y. nustatė vartotojui palankesnes taisykles nei Garantijų direktyvoje.

Priklausomai nuo to, koks jos turinys, šia garantija taip pat gali būti atliepiami kitokie trūkumai, nesusiję su atitiktimi (t. y. nesusiję su tais kokybės kriterijais, kurie taikomi prekės atitikčiai) – pavyzdžiui, netgi sukelti paties vartotojo veiksmais (kaip savotiškas garantinio aptarnavimo užtikrinimas ar netgi draudimo santykių teikiamos „apsaugos“ paralelė). Kaip yra paaiškinęs Teisingumo Teismas, ja gali būti apimti ir kiti garanto įsipareigojimai suinteresuotam vartotojui dėl su šio vartotojo asmeniu susijusių aplinkybių, pavyzdžiui, vartotojo subjektyviai vertinamu pasitenkinimu įsigyta preke, kurio net nereikia niekaip objektyviai įrodinėti (žr. Teisingumo Teismo sprendimo *LACD* 33-34 p.). Šia garantija taip pat gali būti nustatytos kitokios (palankesnės) pasinaudojimo ja sąlygos (pavyzdžiui, nereikalaujant nekokybiškos prekės niekur pristatyti, o atvykstant jos tvarkyti ar pasiimti tiesiai iš vartotojo namų, iki Prekių pardavimo direktyvos 14 str. 1 d. papildymo – ir suteikiant pakaitinę prekę). Kitaip tariant, ji it chameleonas gali prisitaikyti prie konkrečios situacijos – palyginus su įstatymine kokybės garantija, ja galima siaurinti, išlaikyti ar plėsti tiek patį garantijos objektą, tiek vartotojui prieinamas teisių gynimo priemonės, tiek ir kitas susijusias sąlygas.

Ankstesnėje pastraipoje neatsitiktinai bent aštuonis kartus pakartotas žodis „gali“. Vieni svarbiausių šios garantijos bruožų ir yra savanoriškumas bei tam tikra laisvė – garantijos davėjas yra laisvas pasirinkti, ar išvis ir kokiomis sąlygomis (kiek tai neperauga į nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas) šią garantiją teiks. Pavyzdžiui, komercinės garantijos davėjas gali vartotojui kompensuoti sumokėtą kainą ar pakeisti, pataisyti prekes ar teikti jų priežiūros paslaugas (Prekių pardavimo direktyvos 2 str. 12 d.). Kitaip tariant, ne tik pats tokios garantijos teikimo faktas, bet ir būdai, kaip jis ją įgyvendins, yra palikti garantijos davėjo diskrecijai (žinoma, vėliau jis negali nukrypti nuo vartotojui savo paties iškomunikuoto būdo ar jų eiliškumo, pasinaudojimo sąlygų ir t. t., taip pat ir nustatyti nesąžiningų sąlygų). Pažymėtina ir tai, kad kaip ir senoje, taip ir naujoje direktyvoje komercinės garantijos davėjo laisvė reguliuoti būdus, kuriais atsiradęs trūkumas yra atliepiamas, nėra varžoma nei tokio trūkumo sudėtingumu, nei jo įtaka bendrai daikto būklei ar kitais kriterijais (Wiewiórowska-Domagalska, 2012, p. 77), nors įstatyminei garantijai tokie suvaržymai yra taikomi.

Galiausiai, priešingai nei įstatyminę garantiją, komercinę garantiją teikiantis subjektas gali ją siūlyti nemokamai arba už papildomą užmokestį⁵⁷.

⁵⁷ Žinoma, toks teiginys yra sąlyginis tuo požiūriu, kad už komercinę garantiją gali būti paprašyta susimokėti atitinkamą vartotojui iškart žinomą kainą, o įstatyminės garantijos teikiamos apsaugos kaina konkrečiam vartotojui yra kur kas labiau latentinė – verslas savo patiriamų rizikų kaštus jau iš anksto įskaičiuoja į prekių kainą, todėl už

Atkreiptinas dėmesys, kad nors Garantijų direktyvos reguliavimas buvo kurtas nemokamai teikiamoms komercinėms garantijoms (Garantijų direktyvos 1 str. 2 d. e p.), nebuvo draudžiamos ir garantijos, siūlomos vartotojui įsigyti už tam tikrą mokestį. Nors pagal Prekių pardavimo direktyvos preambulės 62 dalį valstybės narės turėtų likti galinčios nustatyti, kad komercinės garantijos būtų teikiamos nemokamai, pačiame komercinės garantijos apibrėžime, įtvirtintame direktyvos 2 straipsnio 12 dalyje, nuorodos į vykdymą „be papildomo užmokesčio“ nebeliko.

Prekių pardavimo direktyvoje atsirado ir nauja komercinės garantijos rūšis – komercinė patvarumo garantija, – kurią gali teikti prekės gamintojas (Prekių pardavimo direktyvos 17 str. 1 d.). Komercinė patvarumo garantija gamintojas įsipareigoja vartotojui dėl prekės patvarumo. Kitaip tariant, tai garantija, pagal kurią gamintojas visą jos galiojimo laikotarpį pagal Prekių pardavimo direktyvos 14 straipsnį yra tiesiogiai atsakingas vartotojui už tai, kad prekės būtų pataisytos ar pakeistos, kai prekės neišlaiko savo patvarumo (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26 d., 2 str.).

Žinant šį kokybės garantijų instituto turinį, tam tikras dėmesys atkreiptinas ir į bendruosius Prekių pardavimo direktyvos bruožus. Naujai peržiūrėta Prekių pardavimo direktyva, pirmiausia, yra Europos bendrosios skaitmeninės rinkos strategijos rezultatas, orientuotas į „archajiškų“ taisyklių pritaikymą prie pasikeitusios skaitmeninės realybės. Tą liudija ir pats jos tekstas bei preambulėje pirmuoju šios numeriu įvardintas tikslas⁵⁸, ir aplinkybė, kad buvo priimta kartu su 2019 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/770 dėl tam tikrų skaitmeninio turinio ir skaitmeninių paslaugų teikimo sutarčių aspektų. Toks duetas, ypač atsižvelgiant į šių direktyvų maksimalaus harmonizavimo pobūdį, turėjo išspręsti visus skaitmeninėje erdvėje kylančius klausimus (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 527) ir pagilinti bendrosios rinkos integraciją.

Jei nesileisime būti suklaidinti daugiau nei tris kartus (palyginus su pirmtake Garantijų direktyva) pailgėjusio teksto, papildyto skaitmeninės

įstatymu numatytą apsaugą (nepriklausomai nuo to, ar ja vėliau naudojasi, ar ne) bet koku atveju susimoka visi vartotojai.

⁵⁸ „Kad Sąjunga toliau būtų konkurencinga pasaulinėse rinkose, ji turi pagerinti vidaus rinkos veikimą ir sėkmingai išspręsti daugybę uždavinių, kurie šiandien kyla dėl vis labiau technologija paremtos ekonomikos. Bendrosios skaitmeninės rinkos strategijoje nustatyta išsami sistema, kuria sukuriamos palankesnės sąlygos įtraukti skaitmeninį aspektą į vidaus rinkos kūrimo procesą. Pirmojo bendrosios skaitmeninės rinkos strategijos uždavinio tikslas – pašalinti visas pagrindines kliūtis plėtoti tarpvalstybinę e. prekybą <...>“.

pertvarkos nuostatomis⁵⁹, įsitikinsime, kad Prekių pardavimo direktyva nėra ryžtinga koncepcinė reforma. Tai greičiau senos struktūros atnaujinimas, įvilikimas į naują, prie pakitusių technologijų geriau pritaikytą „viršelį“, daugeliu atžvilgių atspindintis 1999 m. Garantijų direktyvos priėmimo priežastis, tikslus ir logiką – kurti bendrąją rinką, gerinti jos integraciją ir prisidėti prie aukšto lygio vartotojų apsaugos sukūrimo.

Netgi jų priėmimo pagrindas išliko tas pats – SESV 114 straipsnis (buvęs Europos Bendrijos steigimo sutarties 95 str.), skirtas vidaus rinkos sukūrimui užbaigti. Tik jeigu Garantijų direktyva norėta įgalinti vienoje valstybėje narėje gyvenančius vartotojus savo nuožiūra pirkti prekes kitos valstybės narės teritorijoje (Garantijų direktyvos preambulės 2 d.), Prekių pardavimo direktyva, būdama pakitusio technologijų pasaulio produktu, ši tikslą išplečia, siekdama šalinti kliūtis vystyti tarpvalstybinę e. prekybą (žr. Prekių pardavimo direktyvos preambulės 1 d.). Tuo pačiu norėta atliepti ir teisinio reguliavimo fragmentaciją, atsiradusią dėl skirtingai nacionalinės teisės aktuose įgyvendintos Garantijų direktyvos – valstybės narės naudojosi galimybe, kaip tai įvardijama doktrinoje, „paukuoti“ (angl. *gold plate*) minimalius direktyvos reikalavimus ir taip pagerinti vartotojo padėtį (žr. Prekių pardavimo direktyvos preambulės 6-8 d.).

Be to, kai kurios naujos šios direktyvos nuostatos yra paprasčiausias negausių Teisingumo Teismo sprendimų, priimtų aiškinant Garantijų direktyvą, kodifikavimas, tokiu būdu padidinant kazuistinių taisyklių skaičių – pavyzdžiui, Prekių pardavimo direktyvos 14 straipsnio 3 dalyje nurodyta vartotojo teisė į jau įdiegtų nekokybiškų prekių pašalinimą ir pakeistų ar pataisytų prekių įdiegimą (arba tokių išlaidų atlyginimą) yra ne kas kita, kaip *Weber-Putz* bylos rezultatas, o to paties straipsnio 4 dalies taisyklė, kad vartotojas neprivalo mokėti už įprastinį pakeistų prekių naudojimą laikotarpiu iki jų pakeitimo, atkartoja išvadą, Teisingumo Teismo padarytą sprendime *Quelle AG* (Loos, 2017, p. 25). Sekant *Sabrina Wathelet* bylos aiškinimu buvo papildytas „pardavėjo“ apibrėžimas, įtraukiant ir nuorodą į asmenis, veikiančius kito asmens vardu ar jo naudai (Prekių pardavimo direktyvos 2 str. 3 d.), o dėl *Christian Füllä* byloje spęstos situacijos 56 dalimi pasipildė Prekių pardavimo direktyvos preambulė, eksplicitiškai nurodant, kad tai nacionalinei teisei paliekama išspręsti, kur, turint įvykdyti skolininko pareigas, yra pristatymo vieta, arba kur turi būti atliekamas prekės taisymas arba pakeitimas. *Froukje Faber* bylos išaiškinimas dėl įrodinėjimo naštos

⁵⁹ Pradedant anksčiau Garantijų direktyvoje neregistruojamais terminais (pavyzdžiui, skaitmeninių elementų turinčios prekės, skaitmeninis turinys ir t. t.), baigiant konkrečiomis šiuos terminus „įdarbinančiomis“ taisyklėmis.

perkėlimo ir to, ką vartotojui reikia įrodyti, atspindėtas Prekių pardavimo direktyvos preambulės 45 dalyje.

Be to, dėl apsisprendimo pereiti prie maksimalaus harmonizavimo (žr. Prekių pardavimo direktyvos 4 str.) dar ir reikėjo įtraukti detalius naujai įvestų kategorijų paaiškinimus ir aprašymus, preambulėje sumodeliuoti įvairias galimas praktines situacijas, reikalingas geresniam taisyklių iliustravimui, taip stengiantis palengvinti ir užtikrinti taisyklių aiškinimo ir taikymo vienodumą visose valstybėse narėse.

Nors Teisės į taisyką direktyvoje nurodyta, kad Prekių pardavimo direktyva yra „siekiama pagerinti vidaus rinkos veikimą kartu užtikrinant aukštą vartotojų apsaugos lygį ir *didesnį ekonomikos žiediskumą*“ (paryškinta autorės) (Teisės į taisyką direktyvos preambulės 1 d.), pačioje Prekių pardavimo direktyvoje tiesioginių užuominų, kad ji kokia nors apimtimi būtų matoma ne tik kaip bendrosios rinkos integracijos proceso, skaitmeninės transformacijos, bet ir reikšminga žaliosios pertvarkos dalis, šykštima. Be Prekių pardavimo direktyvos preambulės 32 ir 48 dalių, tvarumas, žiediskumas ir kiti su žaliaja pertvarka siejami aspektai direktyvos tekste apskritai nėra eksplicitiškai minimi. Jiems vietos neatsirado nei Prekių pardavimo direktyvos 1 straipsnyje, apibrėžiančiame direktyvos dalyką ir tikslus, nei pirmose direktyvos preambulės dalyse, paaiškinančiose jos kūrėjų motyvaciją. Tikriausiai tą galima aiškinti tuo, jog formaliai direktyvą spėta priimti dar iki oficialiai pasirodant Europos žaliajam kursui. Tačiau nemanytina, kad tai turėtų būti pasiteisinimas (ar netgi tikroji priežastis) – galutinis jos tekstas buvo derinamas jau žinant, kad toks Sąjungos ekonomikos struktūrą ir politikas keisiantis kursas yra ruošiamas, juo labiau, kai pirmasis pačios Europos Sąjungos Žiedinės ekonomikos veiksmų planas ir Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkė buvo priimti dar 2015 m.⁶⁰ Be to, kad garantijų reguliavimu būtų galima prisidėti, pavyzdžiui, prie tokios su tvarumu siejamos problemos kaip daikto naudojimo laikotarpio ilginimas, doktrinoje rašyta dar gerokai prieš priimant direktyvą (pavyzdžiui, Tonner, Malcolm, 2017). Bet kokių atveju, eksplicitinis žaliosios politikos darbotvarkės neįvardijimas ar tvarumo, kaip vieno iš direktyvos tikslų, nenurodymas neeliminuoja poreikio įvertinti, ar ir kaip šios direktyvos normos, kuriomis yra reguliuojamos daikto kokybės garantijos, atitinka šį tikslą.

⁶⁰ Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tiek 32, tiek 48 Prekių pardavimo direktyvos preambulės dalių esminės mintys buvo suformuluotos dar 2015 m. direktyvos dėl tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių pardavimo sutarčių aspektų pasiūlyme (atitinkamai, pasiūlymo preambulės 23 ir 26 d.).

Ką siejamo su tvarumu Prekių pardavimo direktyva mini konkrečiai? Trumpai tariant – patvarumą ir taisymą. Prekių pardavimo direktyvos preambulės 32 dalyje kalbama apie didesnio prekių patvarumo užtikrinimą esant svarbų siekiant tvaresnių vartojimo įpročių ir žiedinės ekonomikos. Kaip jau minėta I šio disertacinio tyrimo dalyje, direktyva šiuo atžvilgiu savo vaidmenį mato tik kaip pagalbinį sistemai, kuriai viešosios teisės aktų nuostatomis, ir, jos pačios žodžiais, „siekiant tų tikslų, su konkrečiais produktais susiję Sąjungos teisės aktai yra tinkamiausia priemonė patvarumo ir kitiems su produktais susijusiems reikalavimams, taikomiems konkrečioms produktų rūšims ar grupėms, nustatyti šiuo tikslu panaudojant pritaikytuosius kriterijus. Todėl šia direktyva turėtų būti papildomi tikslai, kurių siekiama tokiais konkrečiais Sąjungos produktus reglamentuojančiais teisės aktais, ir joje turėtų būti numatyta, kad patvarumas yra objektyvusis prekių atitikties vertinimo kriterijus“.

Tokia pozicija labai paranki – viena vertus, išlaikoma retorinė vertybinė dermė su kitais Sąjungos siekiais; kita vertus, neužsikraunama pareiga parodyti lyderystę pertvarkant direktyvos taisyklių struktūrą taip, kad jos viršuje būtų ne vartojimo įgalinimo (idant sėkmingai veiktų vidaus rinka), o tvarumo siekis. Kaip sako anglai, „*a win-win situation*“ (angl. abipusiai naudinga situacija).

Preambulės 48 dalyje direktyvos dėmesys atkreipiamas į taisymą – „vartotojams suteikus galimybę reikalauti atlikti taisymo darbus, turėtų būti skatinamas tvarus vartojimas ir galėtų būti prisidedama prie didesnio produktų patvarumo“. Kaip minėta anksčiau, 2024 m. Teisės į taisymą direktyva buvo padaryti ir keli Prekių pardavimo direktyvos pakeitimai, susiję, pavyzdžiui, su pačia pasinaudojimo taisymu procedūra ir įstatyminės garantijos termino prailginimu vieną kartą dvylikai mėnesių. Nors Teisės į taisymą direktyva padaryti Prekių pardavimo direktyvos pakeitimai faktiškai bus pradėti taikyti tik po 2026 m. liepos 31 d. (kai įsigalios jų perkėlimas į nacionalinę valstybių narių teisę), kadangi jie jau yra priimti, o šiame disertaciniame tyrime nagrinėjamas ne konkrečios valstybės narės, bet Europos Sąjungos reguliavimo lygmuo, jie kompleksiskai aptariami kartu su originaliomis Prekių pardavimo direktyvos nuostatomis.

Atsižvelgiant į tai, daikto kokybės garantijų reguliavimo dermė su žaliojoje pertvarkoje formuluojamu tvarumo siekiu (*inter alia* tvarių gaminių politika) turėtų būti vertinama pirmiausia apžvelgiant šias – t. y. patvarumo ir taisymo – nuostatas daikto kokybės garantijose.

2.2. Patvarumo įtvirtinimas – direktyvos raktas į tvarumą?

Minėta, kad tvarių gaminių užtikrinimo politikoje, *inter alia* susijusioje su daikto patvarumo užtikrinimu ir kova su pirmalaikiu nusidėvėjimu, buvo pastebėta (ir įvardinta) daikto kokybės garantijų rolė. Nors vėliau pagrindinis vaidmuo čia visgi atiteko Ekologinio projektavimo reglamento reguliavimui, o apie garantijas Direktyva dėl vartotojų įgalinimo buvo įpareigota tik priminti, teisės doktrinoje kaip pagrindinė priemonė, galinti paskatinti gaminti ilgiau tarnaujančias prekes, vartotojų apsaugos rėmuose yra įvardijama būtent kokybės garantija (Novikovienė, 2023, p. 171), o sąlyginai trumpas įstatyminės garantijos terminas (dveji metai) netgi yra laikomas viena iš aplinkybių, apsunkinančių kovą su pirmalaikiu nusidėvėjimu. Po Garantijų direktyvos peržiūros Prekių pardavimo direktyvoje atsirado nauja (ar bent tokia besistengianti atrodyti) patvarumo kategorija, kuria padedama papildyti minėtu reglamentu ir jį įgyvendinti turėsiančiais sektoriniais Sąjungos teisės aktais prekėms keliamų reikalavimų poveikį.

Preambulėje užsiminus ir apie didesnio patvarumo užtikrinimo svarbą siekiant tvaresnį vartojimo įpročių, ir apie tvaraus vartojimo skatinimą taisymu prisidedant prie prekių patvarumo, pagrindiniame direktyvos tekste jis apibrėžiamas 2 straipsnio 13 dalyje kaip prekių gebėjimas išlaikyti savo reikalingas funkcijas ir veikimo savybes šias prekes naudojant įprastai. Prekių pardavimo direktyvos 7 straipsnio 1 dalies d punkte patvarumas taip pat nurodytas kaip vienas objektyviųjų atitikties reikalavimų, keliamų prekei.

Nors patvarumas visada yra objektyvusis atitikties reikalavimas pagal Prekių pardavimo direktyvos 7 straipsnį, šios direktyvos preambulės 32 dalis⁶¹ suponuoja, kad tam tikrais atvejais konkrečiai su patvarumu susijusi nurodyta informacija gali būti vertinama dar ir kaip subjektyvusis atitikties kriterijus (García Goldar, 2022, p. 15). Nepaisant to, Prekių pardavimo direktyvos 6 straipsnio a punkte prie kitų subjektyviųjų reikalavimų jis eksplisitiškai neįvardintas. Primintina, kad ne visos Sąjungos teisės aktų dalys turi vienodą galią – nors preambulėje esantis tekstas iš tiesų yra svarbus aiškinimo elementas, galintis atskleisti teisės akto autoriaus valią, pagal Teisingumo Teismo praktiką direktyvų preambulės neturi privalomosios teisinės galios ir jomis neturėtų būti remiamasi nei nukrypstant nuo atitinkamo akto nuostatų, nei jas aiškinant akivaizdžiai priešingai jų formuluotei (žr. Teisingumo

⁶¹ „<...> jeigu kokiame nors ikisutartiniame pareiškime, kuris yra sudedamoji pirkimo–pardavimo sutarties dalis, nurodoma konkrečiai su patvarumu susijusi informacija, vartotojas turėtų galimybę remtis tokia informacija kaip subjektyviuoju atitikties kriterijumi“.

Teismo sprendimo *Puppinck ir kt. prieš Komisiją* 75-76 p.). Vis dėlto tikriausiai šiuo atveju, kaip tą nurodo E. Van Gool ir A. Michel, jį galima laikyti kaip patenkantį po 6 straipsnio a punkte esančios nuorodos „ir kitas savybes“ skėčiu (Van Gool, Michel, 2021, p. 138) ir todėl, esant tam tikriems pranešimams, sistemiškai aiškinant kartu su direktyvos preambule laikyti jį ir tokios atitikties dalimi.

Viena vertus, pats patvarumo kriterijaus svarbos atpažinimas (ir eksplicitinis įvardijimas) gali būti vertinamas teigiamai – patvari, ilgai (ar kuo ilgiau) tarnaujanti prekė iš vartotojo perspektyvos yra vienas iš esminių kokybės garantavimo tikslų. Išskyrus tuos ribinius atvejus, kai vartojama „vienkartiškai“ (pavyzdžiui, perkant minėtą „greitąją madą“), vartotojui svarbu ne tik tai, kad prekė yra tinkamos kokybės vos ją įsigijus, bet ir kad tokios kokybės išliks tam tikroje laiko perspektyvoje. Kaip pažymi L. Novikovienė, sociologiniai vartotojų nuomonės tyrimai rodo, jog reikšminga vartotojų dalis teikia pirmenybę ilgai tarnaujantiems daiktams ir jie netgi būtų pasirengę už tai daugiau susimokėti (Novikovienė, 2023, p. 171). Dalis vartotojų tą jau dabar daro tam tikroms ilgesnio vidutinio tarnavimo laikotarpio prekėms papildomai įsigydami komercines garantijas (kai tai yra siūloma).

Be to, patvarumo reikalavimas turėtų įkūnyti ir kovą su pirmalaikiu nusidėvėjimu – reikalavimas prekėms gebėti išlaikyti savo funkcijas ir veikimo savybes tam tikrą laikotarpį yra pirmalaikio tokių funkcijų ir savybių praradimo antitezė. Tuo pačiu patvarios prekės prisideda ne tik prie vartotojo (visų pirma, ekonominių) interesų apsaugos, bet ir prie aplinkos interesų užtikrinimo, taip įkūnydamos vieną tų retų sričių, kur tiek vartotojų, tiek aplinkos interesai sutampa. Būtent siekiu prisidėti prie didesnio produktų patvarumo pateisinamas ir taisyms skatinimas (žr. Prekių pardavimo direktyvos preambulės 48 d.).

Kita vertus, vien tokios nuostatos įtraukimo faktas savaime nieko nereiškia, kol sistemiškai neįvertiname jos sąveikos su kitomis Prekių pardavimo taisyklėmis, o konkrečiai – *naujų* teisių bei pareigų, kurias ji sukelia nagrinėjamų pirkimo-pardavimo santykių subjektams. Pažymėtina, kad teisės doktrinoje dominuoja pozicija, jog Garantijų direktyvoje patvarumo klausimas (tiksliau, jo reikalavimas) eksplicitiškai įvardintas tikrai nebuvo (Carvalho, 2019, p. 198) ir nei dvejų metų įstatyminės daikto kokybės garantijos terminas (Staudenmayer, 2000, p. 556), nei vienerius metus (anksčiau pagal Garantijų direktyvą – šešis mėnesius) trunkas įrodinėjimo naštos perkėlimo terminas *per se* nėra (ir nebuvo) patvarumo garantija (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 535). Pirmuoju atveju, dveji metai simbolizuoja laikotarpį (tačiau jokių būdu ne senaties terminą) (Smits, 2016,

p. 11), nustatanti pardavėjo atsakomybės pradžią ir pabaigą⁶², ir pateikia atsakymą į klausimą, kada neatitiktis (jau buvusi prekės perdavimo metu, bet dar neatsiskleidusi) turi išaiškėti, kad šiuo pagrindu pirkėjas turėtų atitinkamas reikalavimo teises (žr. Generalinio advokato M. Szpunar išvadą byloje *Christian Ferenschild*, 49 p.). O antruoju išreiškiamas tam tikrą laiką galiojantis procesinis palengvinimas vartotojui pasinaudoti pažeistos teisės gynimo priemone, kai nebuvo įgyvendinta pardavėjo pareiga perduoti tinkamos kokybės prekę. Pritartina F. Zoll, K. Południak-Gierz ir W. Bańczyk, kad net jei naštos perkėlimo laikotarpis galėtų sukurti paskatą pardavėjui užtikrinti prekės patvarumą, jis nėra specialiai patvarumo skatinimui sukurtas mechanizmas (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 535). Juo labiau, kai ir šią taisyklę *Froukje Faber* byloje išsamiai nagrinėjęs Teisingumo Teismas nedavė jokių užuominų, jog ji gali turėti ką nors bendro su patvarumu (jo garantavimu).

Tačiau nepaisant tiesioginio teorinio patvarumo reikalavimo įtvirtinimo ankstesnio nebuvimo, yra pagrindo suabejoti, ar iš tikrųjų vien patvarumo kaip atitikties kriterijaus įtraukimą reikėtų sveikinti kaip anksčiau nematytą Europos sutarčių teisės inovaciją, reikšmingai pakeisiančią kokybės reikalavimų sistemą. Nors anot naujove tai laikančio R. Schulze, patvarumo reikalavimu, dėl kurio prekės atitiktis sutarčiai priklauso nuo būsimų pokyčių, nukrypstama nuo tradicinio pirkimo-pardavimo sutarčių principo, pagal kurį vertinant prekės kokybę lemiamą reikšmę turi jos pristatymo momentas (Schulze, Zoll, 2021, p. 225), vertinant praktinį šio nuostatos įtraukimo poveikį, manytina, racijos esant J. Vanherpe išsakomoje abejonėje, kad net nėra aišku, ką be to, kad įkūnija ES žiedinės ekonomikos politiką, toks tiesioginis patvarumo įvardijimas išvis duoda (Vanherpe, 2020, p. 260).

Iš tiesų – skaitant Prekių pardavimo direktyvos 7 straipsnio 1 dalies d punktą, be kita ko, aktualų ir patvarumui, apima *déjà vu* (pranc. jau matyta), jog šios nuostatos tikrai kažkur jau matytos. Kaip tą patvirtina ir Prekių pardavimo direktyvos priede esanti atitikties lentelė, šis punktas atitinka Garantijų direktyvos 2 straipsnio 2 dalies d punktą, tačiau yra „pagražintas“, t. y. „apaugintas“ papildomais, anksčiau eksplacitiškai nesurašytais reikalavimais – prekės turi pasižymėti ten išvardintomis, pavyzdžiui, funkcionalumo, suderinamumo, saugumo savybėmis, o priėmus Teisės į taisymą direktyvą šį sąrašą papildė dar ir taisomumo kriterijus. Nors ten ir

⁶² Kad vienas šio termino elementų yra siekis užtikrinti teisinį tikrumą ir patiems pardavėjams (kadangi jų atsakomybės laikotarpis negali būti neapibrėžtas laike ar tęstis neprotingą laiką) pripažįstama ir Prekių pardavimo direktyvoje (jos preambulės 41 d.).

nerasime žodžio „patvarumas“, Garantijų direktyvos 2 straipsnio 2 dalies d punkto pamatinė idėja aiški – prekė turi pasižymėti tokia kokybe ir veikimu, kurie paprastai būdingi tokio paties pobūdžio prekėms ir kurių vartotojas gali pagrįstai tikėtis, todėl galima manyti, kad į tokį platų „kokybės ir veikimo“ apibrėžimą dėl vartotojo turimų lūkesčių pateko ir patvarumas. Be to, implicitinį patvarumo įtvirtinimą per pagrįstų vartotojo lūkesčių kategoriją dar Garantijų direktyvoje išvelgė ir autoriai G. Howells, Ch. Twigg-Flesner bei T. Wilhelmsson (Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson, 2018, p. 183). Kita vertus, reikšminga yra ir F. Zoll, K. Południak-Gierz ir W. Bańczyk pastaba, kad Prekių pardavimo direktyvoje tiesiogiai įtvirtintas patvarumo reikalavimas yra siejamas su visai kita aksiologija – jis nustatytas ne tam, kad būtų atkurta pusiausvyra tarp sutarties šalių ar apsaugoti silpnesnės šalies interesai, bet tam, kad į atliekamą vertinimą būtų inkorporuoti ir bendrieji interesai, o konkrečiai – darnus vystymasis (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 535-536).

Manytina, kad įtraukto patvarumo kriterijaus turinį sudarantis funkcionalumo ir veikimo savybių išlaikymo visą įstatyminės garantijos laikotarpį reikalavimas, nors anksčiau ir nebuvo įvardintas „patvarumo“ vardu, *de facto* (lot. faktiškai, iš tikrųjų) Garantijų direktyvoje ir buvo laikytas vienu iš prekės atitikties kriterijų, o dėl įstatyminės garantijos termino, nors ir turinčio kitokį (t. y. ne patvarumo kaip tokio užtikrinimo) teorinį pagrindimą, buvo galima tikėtis, kad prekė (žinoma, atsižvelgiant į jos pobūdį) išliks patvari bent dvejus metus. Jei daiktas per dvejus metus prarasdavo savo funkcionalumą ar nustodavo kitų veikimo savybių, vartotojas galėjo kreiptis į pardavėją dėl nekokybiškos prekės. Senojo reguliavimo bėda buvo visai ne paties patvarumo kaip atitikties kriterijaus eksplicitinis neįvardijimas, o tai, kad nemažos dalies prekių (ypač brangesnių, rečiau keičiamų, pavyzdžiui, automobilių, buitinės technikos, aukštųjų technologijų elektronikos prekių, tauriųjų metalų ir brangakmenių juvelyrikos) tarnavimo laikotarpis (ir su juo siejami vartotojų lūkesčiai) buvo gerokai ilgesnis nei dveji metai, tačiau jiems praėjus vartotojas nebeturėjo jokių pagal įstatyminės garantijos modelį numatytų priemonių atstatyti prekės kokybę. Visgi net ir tiesiogiai įvardinus patvarumą, šių teisių pagal Prekių pardavimo direktyvą nepadaugėjo.

Be to, stebina ir pats Prekių pardavimo direktyvos 2 straipsnio 13 dalyje įtvirtintas patvarumo apibrėžimas – kaip nurodo E. Terryn, jis aprašytas taip miglotai, kad gali suteikti mažai pridėtinės vertės bandant nustatyti prekės atitiktį pagal direktyvos nuostatas (Terryn, 2019, p. 859), ir, pavyzdžiui, iš pradžių netgi buvo neaišku, ar prie prekės patvarumo kriterijaus reikėtų priskirti ir jos taisomumą: viena vertus, Prekių pardavimo direktyvos preambulės 48 dalies tekstas suponavo aiškų ryšį tarp prekės patvarumo ir

vartotojo galimybės reikalauti būtent pataisyti prekę, todėl prekę (žinoma, kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į jos pobūdį) iš principo turėtų būti taisytina. Anot autorių E. Van Gool ir A. Michel, žvelgiant iš Sąjungos žiedinės ekonomikos politikos perspektyvos, standartinis taisymas netgi turėtų tapti Prekių pardavimo direktyvos 2 straipsnio 13 dalyje nurodyto prekių „įprasto naudojimo“ dalimi (Van Gool, Michel, 2021, p. 138). Tačiau Teisės į taisymą direktyva padarytu pakeitimu Prekių pardavimo direktyvos 7 straipsnio 1 dalies d punktas visgi buvo papildytas taisomumo kriterijumi, taip išskiriant jį kaip savarankišką, kuris, nors ir aiškiai susijęs, visgi neturėtų būti sutapatinamas su patvarumu ar laikomas jo dalimi.

Keisčiausia, kad į šį apibrėžimą niekaip nebuvo įtraukta jokia nuoroda į laiką. Visiškai sutiktina su M. García Goldar, kad patvarumas turėtų būti suprantamas kaip prekių gebėjimas išlaikyti savo reikalingas funkcijas ir veikimo savybes šias prekes naudojant įprastai *tam tikrą laiką*, nes vartotojams patvarumas pirmiausia ir asocijuojasi su tuo, kad prekės ilgai išliks puikios būklės. Laiko dimensija nėra paminėta ne tik direktyvos 2 straipsnio 13 dalyje, bet ir jos preambulės 32 dalyje, nors pastarojoje ir užsiminta, kad gali būti atsižvelgta ir į tai, kaip intensyviai ar dažnai vartotojas naudojosi preke (García Goldar, 2022, p. 14-15). Taip pat iš tokių apibrėžimų nėra aišku, kaip – ypač pačiam vartotojui – konkrečiu atveju visgi reikėtų atskirti, kada prekių patvarumas yra ribotas dėl naudojamų prastos kokybės medžiagų ir procesų, kas yra reglamentuojama Prekių pardavimo direktyvos taisyklėmis, o kada tai perauga į patvarumą mažinančių ypatybių naudojimą, kurį, kaip minėta I šio disertacinio tyrimo dalyje, Direktyva dėl prekių įgalinimo priskiria jau nesąžiningos komercinės veiklos sričiai (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 19 d.).

Verta pažymėti ir tai, kad nepanašu, jog patvarumo kriterijaus įvedimu rimtai norėta spręsti pirmalaikio nusidėvėjimo problemą. Neneigiant pažangos, padarytos skaitmeninių elementų turinčioms prekėms aktualių naujinių teikimo klausimu, įtvirtinant tokią pareigą eksplisitiškai ir taip sumažinant greito technologinio nusidėvėjimo riziką (Van Gool, Michel, 2021, p. 139), kitos Prekių pardavimo direktyvos nuostatos, manytina, nėra sukalibruotos palaikyti patvarumo kriterijų, ir nors, kaip tai nagrinėta I šio disertacinio tyrimo dalyje, daug didesnis dėmesys šiai problemai dabar jau skirtas ateityje ES gaminsimoms prekėms, rinka dar ilgą laiką bus pripildyta prekių, kurioms tie reikalavimai nebuvo taikomi.

Visų pirma, kartu su patvarumu reikalavimu nebuvo įtraukti jokie apčiuopiami, objektyviai pamatuojami kokybiniai kriterijai – pagal Prekių pardavimo direktyvos 7 straipsnio 1 dalies d punktą prekės turi pasižymėti tokiais ypatybėmis ir kitomis savybėmis, įskaitant susijusias su patvarumu,

„kuriomis paprastai pasižymi tokios pat rūšies prekės ir kurių vartotojas pagrįstai gali tikėtis“, atsižvelgiant į toje straipsnio dalyje (ir direktyvos preambulės 32 d.) nurodytas aplinkybes – *inter alia* prekių pobūdį, kainą, pardavėjo ar kitų asmenų pranešimus. Vietoje to akcentuojamas vartotojo pagrįstas lūkestis, jau savaime keliantis klausimų dėl vartotojiškoje visuomenėje nusistovėjusių standartų. Ką tokia nuostata, nedarant nuorodos į palyginimą vien su tam tikrą standartą tenkinančiomis prekėmis, reiškia kovos su pirmalaikiu nusidėvėjimu kontekste? Kad šios savybės (įskaitant ir lūkestį prekės patvarumui) yra nustatomos pagal kitų panašių ar vienodų rinkoje esančių prekių savybes, nedarant jokios nuorodos, kad į palyginimą patenka tik iš tiesų patvarūs gaminiai.

Tai reiškia, kad tol, kol viešosios teisės priemonėmis iš rinkos nėra pašalintos prastos kokybės, nepatvarios, netgi pirmalaikiam nusidėvėjimui užprogramuotos prekės, vertinimas vyksta ir jų kontekste – nors Ekologinio projektavimo reglamentu šis rinkos „apvalymo“ postūmis yra žymesnis nei kad pavyko padaryti jo pirmtakei Ekologinio projektavimo direktyvai, ir tam tikri reikalavimai (sektoriniai ar horizontalūs) galiausiai bus priimti, vis dėlto patvarumo reikalavimo atžvilgiu jis nėra visaapimantis (kaip minėta, Ekologinio projektavimo reglamento I priede jis nurodytas kaip vienas iš gaminio parametrų, naudojamų, kai tinkama, pavieniui arba su kitais parametrais) ir orientuotas į ateitį. O kol rinkoje yra *įvairių* prekių, toks objektyvusis atitikties reikalavimas, kaip M. García Goldar apibendrina M. Sánchez García įžvalgas, nėra suderinamas su pirmalaikio nusidėvėjimo reiškiniu sprendimu. Jei prekės kokybė yra nustatoma pagal kitų panašių ar vienodų rinkoje esančių prekių savybes (pavyzdžiui, visi *iPod* turėjo problemų dėl ličio baterijų), tai leistų daryti išvadą, kad prekė, turinti pirmalaikio nusidėvėjimo problemų, atitiktų sutarties kokybės reikalavimus (García Goldar, 2022, p. 16), nors tai akivaizdžiai prieštarauja patvarumo kriterijaus įtraukimo tikslui ne tik vartotojų ekonominių interesų apsaugos, bet ir tvarumo siekio kontekste.

Papildomai pažymėtina, kad į vartotojų lūkesčių klausimą kitaip žvelgia F. Zoll, K. Południak-Gierz ir W. Bańczyk. Jie nurodo, kad teisėtų vartotojo lūkesčių standarto vartotojų teisėje vystymas, kartu su vykstančiu prekių normalizavimu, lemia tai, jog direktyvoje kalbant apie prekės atitiktį sutarčiai omenyje turimas ne faktinis bendras tokios prekės standartas, bet *pageidaujamas* tos pačios prekės standartas. Todėl, anot jų, vertinant atitiktį sutarčiai reikėtų atsižvelgti ne tik į palyginamų egzistuojančių prekių patvarumą, bet ir į galimą tokios prekės patvarumą dabartinėje technologinėje realybėje (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 534). Sutiktina, kad pageidaujamo standarto kriterijus išspręstų nurodytą nuogastavimą dėl

atitikties apibrėžimo prekę lyginant ir su prastos kokybės (nepatvariomis) prekėmis. Tačiau toks vertinimas (t. y. lyginant su pageidaujamomis prekės savybėmis) pačiame Prekių pardavimo direktyvos tekste niekaip nėra atskleistas. Nei direktyvos 7 straipsnio 1 dalies d punkte, nei preambulės 32 dalyje nėra jokios nuorodos į tokio vertinimo pagrindą. Netgi atvirkščiai, preambulėje nuoroda daroma į tokias aplinkybes kaip prekių kaina, o tai reiškia, kad pigesnės prekės yra lyginamos su pigesnėmis, brangesnės – su brangesnėmis, o patvarumas, nesant jokio kito vienijančio kokybinio kriterijaus, jose neabejotinai skirsis. Be to, prekės kokybės standartas (ir, manytina, tą patį galint pasakyti ir atskirai apie patvarumo kriterijų), kaip pažymi C. Hawes ir Ch. Twigg-Flesner, negali būti nustatytas kaip tobulybė, nes tai pardavėjams užkrautų sunkią ir nerealistišką našą (Hawes, Twigg-Flesner, 2018, p. 178), be to, neišvengiamai sumažintų pasiūlą ir padidintų rinkoje galimų įsigyti prekių kainą.

Itin reikšminga tai, kad patvarumas, būdamas aiškiai susijęs su kokybės išlikimu laike, nepadarė jokios įtakos svarbiausiam terminui, per kurį vartotojas dėl prekės kokybės gali kreiptis į pardavėją. Nors atrodytų natūralu, kad prekei taikant patvarumo reikalavimą, jos tarnavimo trukmė koku nors būdu būtų atspindima ir vartotojui suteikiamose teisėse, kaip antai kokybės garantijos terminė. Pardavėjo atsakomybė už prekės kokybę pagal įstatymą, kaip ir anksčiau, kai patvarumo reikalavimas eksplicitiškai direktyvoje nebuvo įtvirtintas, yra apribota tais pačiais dvejais metais (Prekių pardavimo direktyvos 10 str. 1 d., Garantijų direktyvos 5 str. 1 d.), o vartotojo teisės Prekių pardavimo direktyvoje nepasipildė jokiais su tuo susijusiomis nuostatomis. Įstatyminės daikto kokybės garantijos termino nepratęsimas įvedus patvarumą kaip atitikties kriterijų *ipso facto* (lot. tuo pačiu, savaime) suponuoja jo nominalumą – jeigu vartotojas į pardavėją dėl prekės patvarumo praradimo gali kreiptis tik pirmuosius dvejus metus nuo jos įsigijimo, nesunku apskaičiuoti, kiek laiko prekę turėtų išlikti patvari, o nuo kada jokia atsakomybė pirkimo-pardavimo sutartinių santykių ribose už ją nebėra prisiimama. Be to, sunku pagrįsti, kaip patvarumo reikalavimas išties ilgą laiką naudojamoms prekėms daugiausia prasmės turėtų būtent pirmųjų dvejų metų, o ne vėlesnio jų naudojimo metu.

Kaip pažymi E. Terryn, skirtingų, tačiau tarpusavyje susijusių Prekių pardavimo direktyvos ir kitų specifinių ES instrumentų, kuriais skatinamas ilgesnis prekių tarnavimo laikas, nuostatų nesinchronizavimas gerokai sumažina jų praktinį poveikį (Terryn, 2019, p. 859). Todėl įdomu tai, kad nors įstatyminės garantijos terminas nebuvo koreguotas, 2023 m. Europos Parlamento teisėkūros rezoliucijos projekte dėl pasiūlymo dėl Ekologinio projektavimo reglamento buvo siūloma papildyti svarstomą reglamento tekstą

69a straipsniu, pagal kurį „jei gaminys neatitinka ekologinio projektavimo reikalavimų, jis laikomas neatitinkančiu pirkimo-pardavimo sutarties, kaip apibrėžta Direktyvos (ES) 2019/771 5 straipsnyje, ir vartotojams suteikiama teisė į teisių gynimo priemonę šios direktyvos 13 straipsnyje nustatytais sąlygomis, neatsižvelgiant į tai, ar pasibaigia šios direktyvos 10 straipsnyje nustatyti terminai“ (Europos Parlamentas, 2023). Tai būtų buvęs reikšmingas pokytis, tarpusavyje suderinantis Prekių pardavimo direktyvos ir Ekologinio projektavimo reglamento nuostatas ir suteikiantis vartotojams teises (*inter alia* dėl to, kad prekė neatitiko reikalaujamo patvarumo kriterijaus, kai jis nustatytas kaip ekologinio projektavimo reikalavimas) net ir po įstatyminės daikto kokybės garantijos termino pabaigos, kas dabar ir laikytina pagrindine problema, neleidžiančia „atsiskleisti“ patvarumo kriterijaus įvedimo svarbai.

Vis dėlto nei pačiame reglamente, nei Prekių pardavimo direktyvoje tokių nuostatų galiausiai neatsirado – daugiausia, kas padaryta, tai siekiant palengvinti privačių asmenų atliekamą šio reglamento vykdymo užtikrinimą numatyta vartotojo teisė į gamintoją kreiptis dėl žalos, patirtos dėl gaminio neatitikties ekologinio projektavimo reikalavimams. Pažymėtina, kad tokia teise nedaromas poveikis kitų teisių gynimo priemonių, kuriomis vartotojai gali naudotis pagal Sąjungos ar nacionalinę teisę, taikymui, įskaitant teisių gynimo priemones prieš pardavėją, jei prekės, parduotos pagal Prekių pardavimo direktyvą, neatitinka reikalavimų (žr. Ekologinio projektavimo reglamento 76 str., preambulės 117 d.). Tačiau jokių detalizuojančių nuostatų, kaip turėtų veikti šie paraleliniai režimai, reglamentas nepateikia. Be to, kaip buvo minėta, privačių asmenų atliekamas teisės vykdymo užtikrinimas (angl. *private enforcement*), pavyzdžiui, konkurencijos teisėje neatnešė žymių rezultatų, tad kiek ši nuostata bus veiksminga ateityje parodys tik laikas. Kita vertus, galbūt daugiau „gyvybės“ šiuo klausimu įneštų nukentėjusių vartotojų reiškiami grupės ieškiniai.

Šiame kontekste verta dėmesį atkreipti ir į tai, kad įstatyminės garantijos termino nepratęsimas, nepaisant įvesto patvarumo kriterijaus, nėra atsitiktinumas – tai politinio konsensuso nesuradimo rezultatas. Dvejų metų trukmės terminas kadaise buvo parinktas kaip adekvatus kompromisas tarp įvairių laikotarpių, galiojusių skirtingų valstybių narių sistemose (Garantijų direktyvos aiškinamasis memorandumas, 1996, p. 12). Daugumai valstybių narių jį įgyvendinus, o rinkos dalyviams praktiškai pripažįstant, kad tai yra pagrįstas laikotarpis, nuspręsta jį taikyti ir toliau (Prekių pardavimo direktyvos preambulės 41 d.). Bandymai jį keisti kol kas būdavo sutinkami labai jautriai ir jokios maksimalaus harmonizavimo iniciatyvos šiuo klausimu galiausiai nebūdavo priimtose. Nors tam tikri protingi laiko limitai yra privalomi, nes negalima tikėtis, kad prekės gyvuos amžinai, o pardavėjų

atsakomybė jų atžvilgiu niekada nesibaigs (Hawes, Twigg-Flesner, 2018, p. 183), jau anksčiau sutarta, kad dvejų metų nepakanka (Tonner, Malcolm, 2017, p. 16; Mak, Lujinovic, 2019, p. 170; Kryla-Cudna, 2020, p. 17), kadangi jie neatspindi tikrojo daugybės daiktų tarnavimo laikotarpio, užtikrina vartotojo ekonominių interesų apsaugą sąlyginai trumpą laiką, be to, su tokiu laikotarpio trumpumu sietos ir pirmalaikio nusidėvėjimo problemos šaknys, kadangi pakankamai greitas atsakomybės už prekės kokybę išnykimas laikytas galinčiu viliooti kurti ne tokias kokybiškas prekes (Becher, Sibony, 2021, p. 142; Loos, 2017, p. 20-21).

Pažymėtina, kad nepaisant Prekių pardavimo direktyvos maksimalaus harmonizavimo pobūdžio, jos 10 straipsnio 3 dalimi šiuo klausimu padaryta derinimo išimtis ir valstybėms narėms leista palikti galioti ilgesnį nei dvejų metų terminą – tokia „nuolaida“ iš esmės buvo motyvuota baimės, jog keliose ES valstybėse narėse bus sumažintas iki šiol buvęs vartotojų apsaugos lygis, tačiau, kaip pažymima doktrinoje tokių autorių kaip, pavyzdžiui, M. B. M. Loos, E. Terryn, E. Van Gool ir A. Michel, visiškas harmonizavimas būtų galėjęs būti žalingas ir tvarumo siekiui, kadangi tikima(si), jog ilgesnis įstatyminės daikto kokybės garantijos terminas skatina patvaresnių daiktų gamybą (Loos, 2017, p. 21; Terryn, 2019, p. 858-859; Van Gool, Michel, 2021, p. 141), arba bent jau daroma prielaida, kad trumpesnis terminas gali viliooti patvarumo standartą dar pažeminti. Tačiau ar tokios „nuolaidos“ pakanka? Manytina, kad ne. Įstatyminės garantijos termino nepratęsimas visgi neatliepia nei vartotojo, nei aplinkos interesų, neprisideda prie kovos su pirmalaikiu nusidėvėjimu, neleidžia atsiskleisti kokiai nors patvarumo kategorijos eksplisitinio atpažinimo svarbai ir, svarbiausia, vieno reikšmingiausių įstatyminės daikto kokybės garantijų atributo – jos termino – neįtraukia siekiant tvarumo.

Kita vertus, kol kas išsamių empirinių studijų, leidžiančių vienareikšmiškai patvirtinti, jog tose šalyse, kuriose numatytas ilgesnis įstatyminės garantijos laikotarpis, iš tiesų pastebėtas ženklus teigiamas pokytis jų rinkoms teikiamų prekių kokybėje, nėra. Tą, žinoma, tikriausiai galėtų pakeisti bendras ilgesnio nei dvejų metų laikotarpio įstatyminės garantijos reikalavimas *visose* ES valstybėse narėse, kadangi atsakomybės taisyklių homogeniškumas padiktuotų, jog vienoje stipriausių ir didžiausių pasaulio ekonomikų nėra vietos nepatvarioms, trumpai tarnaujančioms prekėms, ir todėl jas čia parduoti paprasčiausiai neapsimoka – atsakomybė už tai ūkio subjektą galiausiai vis tiek pasivys per įstatyminės garantijos nuostatas. Galbūt tai ir buvo motyvacija Ekologinio projektavimo reglamentą papildyti vartotojo teise reikalauti žalos atlyginimo. Tačiau įstatyminės garantijos termino apimtyje šis argumentas turi būti matomas kartu su platesne

problema – įstatyminę garantiją teikia pardavėjas, kuris paprastai nėra prekės gamintojas. Kadangi akivaizdu, kad įstatymine garantija nebuvo siekta išspręsti anksčiau aptartas problemas, tą direktyvos rengėjai iš dalies bando atliepti per savanoriškai siūlomas, t. y. komercines garantijas.

Kalbant apie įstatyminės garantijos terminą dėmesį reikia atkreipti ir į kitą esminės reikšmės jos panaudojimui turintį terminą – įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę, Prekių pardavimo direktyvoje išreikštą prezumpcija: „bet kokia neatitiktis, kuri paaiškėja per vienus metus nuo prekių pristatymo, laikoma buvusią prekių pristatymo metu, nebent būtų įrodyta kitaip arba jei ši prielaida būtų nesuderinama su prekių pobūdžiu arba neatitikties pobūdžiu. Ši dalis taip pat taikoma skaitmeninių elementų turinčioms prekėms“ (Prekių pardavimo direktyvos 11 str. 1 d.). Pažymėtina, kad kaip ir įstatyminės garantijos terminas, taip ir ši prezumpcija išvengė maksimalaus direktyvos harmonizavimo poveikio, ir valstybėms narėms palikta laisvė savo nacionalinėje teisėje nustatyti ne vienerių, o dvejų metų įrodinėjimo naštos perkėlimo laikotarpį (Prekių pardavimo direktyvos 11 str. 2 d.). Taigi (nebent konkrečios valstybės narės pasirinko kitaip) prekės trūkumams atsiradus per pirmuosius dvylika mėnesių nuo prekės įsigijimo vartotojas gali lengviau pasinaudoti įstatyminės garantijos institutu, o likusius dvylika mėnesių jis jau pats turės įrodinėti, kad prekė kokybę prarado ne dėl vartotojo elgesio su ja, o joje buvusių paslėptų trūkumų.

Pagal Teisingumo Teismo praktiką, vartotojui tenkanti įrodinėjimo našta palengvinama dėl to, kad neatitikimui išaiškėjus tik po prekės pateikimo, įrodymas, kad šis neatitikimas egzistavo ją pateikiant, gali tapti „neįveikiama kliūtimi vartotojui“ – paprastai verslininkui daug paprasčiau įrodyti, kad neatitikimo nebuvo pateikimo momentu ir kad jis atsirado, pavyzdžiui, dėl netinkamo vartotojo naudojimo. Šiuo palengvinimu siekiančiam pasinaudoti vartotojui reikia įrodyti, pirma, prekės neatitikties sutarčiai egzistavimą (tačiau jis neturi įrodyti nei jo priežasties, nei kilmę susieti su pardavėju) ir, antra, kad neatitikimas išaiškėjo per (priimant sprendimą šešis mėnesius, o dabar – vienerius / dvejus metus) per atitinkamą laikotarpį nuo prekės pateikimo. Neatitikimui išaiškėjus per šį trumpą laikotarpį, galima manyti, kad pateikimo momentu jis „embriono būsenos“ jau egzistavo prekėje (žr. Teisingumo Teismo sprendimą *Froukje Faber* 54, 69-72 p.).

Nors teigiamai vertintinas tokios prezumpcijos galiojimo kartelės kilstelėjimas nuo šešių mėnesių iki vienerių (privalomai, o valstybei narei pasirinkus – ir dvejų) metų, ši taisyklė turi labai aiškias praktines implikacijas pasinaudojimui įstatyminės garantijos apsauga – turėdamas pareigą pats įrodyti, kad prekė buvo netinkamos kokybės dar jos perdavimo metu, tik prirėkę laiko tam pasireikšti, vartotojas gali nebepasinaudoti net ir ta kaip per

trumpa kritikuojama įstatyminės garantijos teikiama apsauga. Kaip nurodo M. García Goldar, negalėdamas įrodyti, kad daiktas buvo netinkamos kokybės nuo pat jo perdavimo, vartotojas negalės pasinaudoti ir pažeistų teisių gynbos būdais, o tai gali priversti jį tokią prekę išmesti ir pirkti naują (García Goldar, 2022, p. 18). Neabejotina, kad kuo artimesnis šis terminas yra įstatyminės daikto kokybės garantijos terminui, tuo labiau užtikrinama, kad vartotojas galės iš tikrųjų pasinaudoti jam įstatymais numatyta apsauga, o tai savo ruožtu reiškia ir vartotojo ekonominių interesų apgynimą, ir prisidėjimą prie tvarumo tikslo įgyvendinimo.

Šių terminų tarpusavio priklausomybę supranta ir direktyvos rengėjai – nors galiausiai Prekių pardavimo direktyvoje atsirado vienerių metų terminas, pirminis 2015 m. siūlytos direktyvos sumanymas visgi buvo suvienodinti jį (t. y. nustatyti jį trunkant dvejus metus) visose valstybėse narėse (2015 m. direktyvos dėl tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių pardavimo sutarčių aspektų pasiūlymo 8 str. 3 d.). Tačiau tokia idėja, kaip ir spėjo nutiksiant M. B. M. Loos, galiausiai atmesta kaip pernelyg politiškai kontraversiška (Loos, 2017, p. 25). Papildomai pažymėtina, kad dėl maksimalaus Prekių pardavimo direktyvos harmonizavimo pobūdžio net ir tos valstybės, kurios pasirinko išlaikyti ilgesnį nei dvejų metų įstatyminės garantijos laikotarpį, negali prie jo priderinti ilgesnio įrodinėjimo naštos pardavėjui perkėlimo laikotarpio, kadangi direktyvos nuostatose aiškiai nurodyta, jog vietoj nustatyto vieno metų laikotarpio valstybės narės gali numatyti dvejų metų laikotarpį (Prekių pardavimo direktyvos 11 str. 2 d.), o jokiems kitiems terminams (t. y. tokiems, kurie faktiškai sutaptų su visu toje valstybėje taikomu įstatyminės garantijos terminu, jei jis ilgesnis nei dveji metai) laisvės nėra palikta.

Negalėjimas priderinti įrodinėjimo naštos perkėlimo termino prie pačios įstatyminės garantijos termino sumažina šios garantijos potencialią naudą (net ir prailginto įstatyminės garantijos termino atveju) (Tonner, Malcolm, 2017, p. 9), todėl, jei neįmanoma rasti politinio sutarimo ir pratęsti tiek įstatyminės garantijos, tiek ir taikomos prezumpcijos termino, sutiktina su E. Van Gool ir A. Michel, kad būtent prezumpcijos termino prailginimas iš tvaraus vartojimo perspektyvos (kaip įgalinantis pasinaudoti ja visus dvejus metus) turėtų būti svarbesnis prioritetas. Kita vertus, negalima visiškai atmesti ir rizikos, kad ilgesnis įrodinėjimo naštos perkėlimo laikotarpis paskatintų vartotojus su daiktu elgtis mažiau atsakingai, dėl ko galiausiai tvarumui numatyta nauda visgi būtų anuliuota (Van Gool, Michel, 2021, p. 142).

Apibendrinant darytina išvada, kad ne tik galima suabejoti į Prekių pardavimo direktyvą įvesto patvarumo kriterijaus naujumu dėl juo padaromos įtakos (palyginus su Garantijų direktyvos reguliavimu), bet ir matyti, jog

Prekių pardavimo direktyvoje nebuvo sukalibruotos su jo įgyvendinimu susijusios nuostatos – nei prailgintas įstatyminės daikto kokybės garantijos terminas, nei prie tokios garantijos termino priderintas tokį patį laiką trunkantis įrodinėjimo naštos perkėlimas, nei suteiktos kokios nors kitos teisės vartotojui, kurio įsigyta prekė pasirodo esanti nepatvari jau pasibaigus įstatyminiam daikto kokybės garantijos terminui. Todėl vien tokio kriterijaus įvedimas yra veikiau simbolinis ir nereiškia nei kovos su pirmalaikiu nusidėvėjimu, nei tvarumo siekio atliepimo vartojimo pirkimo-pardavimo sutartiniuose santykiuose. Šiuo atžvilgiu, konkrečiai patvarumo reikalavimo rėmuose, reikšmingesnės yra Ekologinio projektavimo reglamento nuostatos, *inter alia* leidžiančios vartotojui kreiptis į gamintoją dėl žalos atlyginimo.

2.3. Taisymas ir jo vieta tarp kitų teisių gynimo priemonių neatitikties atveju

Net jeigu patvarumo kaip atitikties kriterijaus įtvirtinimą dėl neišbaigto su juo siejamo reguliavimo galima vertinti kaip veikiau fasadą, kad Prekių pardavimo direktyvoje mėginta atliepti tvarumo tikslą, analizės vertos ir kitos šios direktyvos nuostatos. Atsižvelgiant į pačios Prekių pardavimo direktyvos užduodamą toną dėl prekės taisymo, dera nagrinėti šią vartotojo teisių gynimo priemonę *inter alia* kitų vartotojui prieinamų priemonių kontekste.

Pirmiausia pažymėtina, kad dėl Prekių pardavimo direktyvos maksimalaus harmonizavimo pobūdžio jos 13 straipsnio 1 dalyje esanti gynimo priemonių hierarchija yra privaloma. Pagal ją „neatitikties atveju vartotojas turi teisę reikalauti, kad būtų užtikrinta prekių atitiktis arba kad būtų proporcingai sumažinta kaina, arba nutraukti sutartį šiame straipsnyje išdėstytomis sąlygomis“. Iš pradžių vartotojas renkasi tarp prekių atitikties užtikrinimo (t. y. prekės taisymo ir pakeitimo), ir tik tada galimos kitos paminėtos teisių gynimo priemonės. Anot L. Didžiulio, europietiška teisių gynimo priemonių struktūra yra orientuota į proporcingumą ir patikrinta laiko, ir taip turėtų būti užtikrinamas teisinis tikrumas tiek dėl verslininko, tiek dėl vartotojo teisių ir pareigų (Didžiulis, 2023a, p. 458).

Prekių pardavimo direktyvą nagrinėjusioje literatūroje vieningai sutariama, jog dabartinis vartotojo teisių gynimo priemonių neatitikties atveju hierarchijos parinkimas, kai prekės taisymas yra lygiavertė priemonė jos pakeitimui (t. y. neprioretizuojama keitimo atžvilgiu), yra nepateisinamas iš tvarumo siekio perspektyvos. Pavyzdžiui, C. Hawes ir Ch. Twigg-Flesner dar iki Prekių pardavimo direktyvos priėmimo kėlus klausimą, ar tikrai, atsižvelgiant į aplinkai daromą įtaką, neturėtų būti skatinamas sugedusios

prekės taisymas vietoje jos atsikratymo ją keičiant nauja (Hawes, Twigg-Flesner, 2018, p. 182), poziciją, kad pirmenybė pakeitimo atžvilgiu visgi aiškiai turėtų būti teikiama prekės taisymui, užėmė ir M. García Goldar (García Goldar, 2022, p. 19), E. Terryn (Terryn, 2019, p. 858; taip pat Mak, Terryn, 2020, p. 237), V. Mak ir E. Lujinovic (Mak, Lujinovic, 2019, p. 172), E. Van Gool ir A. Michel (Van Gool, Michel, 2021, p. 144), F. Zoll, K. Południak-Gierz ir W. Bańczyk (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 540). Tai, kad Sąjungos lygmeniu turėtų būti apsvaistyta galimybė tiesiogiai patvirtinti „žaliuosius“ kriterijus, taikomus pasirenkant teisių gynimo būdus, o ypač taisymą ir pakeitimą, nurodo ir L. Didžiulis (Didžiulis, 2023a, p. 467). Nors ir nepalaikydama tokio reikalavimo dėl sutarčių teisėje vyraujančios logikos, iš esmės minčiai, kad taisymo prioretizavimas vestų prie tvaresnių rezultatų, pritaria ir K. Kryla-Cudna (Kryla-Cudna, 2020, p. 6).

Tokia vieninga pozicija suponuoja, kad (siekiant tvarumo) pagrindine teisių gynimo priemone, kai prekė pasirodo esanti nekokybiška, turėtų būti prekės taisymas. Žinoma, viskas gali priklausyti ir nuo konkrečios situacijos – kaip nurodo F. Pflücke, laisvė rinktis, ar taisyti, ar keisti, nebūtinai yra blogas dalykas, jei įvertinsime tai, kad visiems bendrai taikoma taisymo prioriteto taisyklė kartais gali būti nepagrįsta nei ekonominiu, nei tvarumo požiūriu (Pflücke, 2024, p. 310). Tačiau palyginus taisymu ir prekės pakeitimu aplinkai padaromą įtaką nekyla jokių abejonių, kuri priemonė (žvelgiant apibendrintai) yra palankesnė – prekę taisant, o ne keičiant nauja, pratęsiamas to konkretaus daikto naudojimo laikotarpis, padaroma mažiau neigiamo išorinio poveikio, ir vietoj išteklių gavybos ir gamybos veiklos, vykdomos tolinoje (neretai – ekonomiškai menkiausiai išsivysčiusioje) šalyje, sukuriama vietinės kvalifikuotos darbo jėgos vietos. Tuo pačiu dar sugebama ir patenkinti abi sutarties šalys – vartotojo prekei sugrąžinama kokybė, o pardavėjas gauna progą ištaisyti savo iš pradžių netinkamai įvykdytą prievolę (Van Gool, Michel, 2021, p. 144). Be to, nekurstoma išmetimo kultūra, kadangi pardavėjas neišmeta vartotojo jau turėtos prekės, kurią susigrąžinęs neturi kaip kitaip jos komerciškai panaudoti.

Doktrinoje išsakyta nuogaštavimų ir dėl to, kad pagal Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnio 3 dalį pardavėjas gali atsisakyti užtikrinti prekių atitiktį, jeigu prekių neįmanoma pataisyti ar pakeisti arba dėl to jis patirtų neproporcingų išlaidų, atsižvelgiant į visas aplinkybes, įskaitant vertę, kurią prekės turėtų, jeigu nebūtų neatitikties, ir neatitikties reikšmingumą, o kad tokią prievolę kaip nors keistų ne ekonominiai, bet ekologiniai (t. y. su tvarumu susiję) argumentai, direktyvoje nutylima (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 541; Mak, Terryn, 2020, p. 236). Tokia formuluotė atveria kelią pardavėjams siūlyti prekę ne taisyti, o keisti, teigiant, kad taisymas yra

neįmanomas ar neproporcingas – juk naujai pagaminto daikto, kuriuo pakeičiamas senasis, kaina neatspindi išorės (ekologinių) veiksmų, kai sąnaudos dėl masinės gamybos užsienyje gali būti nedidelės, palyginus su vietinės (taigi brangiau apmokamos) darbo jėgos reikalaujančiu taisymu (Van Gool, Michel, 2021, p. 144).

Vis dėlto nei pirminėje Prekių pardavimo direktyvos versijoje, nei joje padarytuose ateiityje įsigaliosiančiuose pakeitimuose (pagal Teisės į taisymą direktyvą) taisymas netapo pirmąja ir pirmenybę prieš prekės pakeitimą turinčia pažeistos teisės gynimo priemone. Įdomu tai, kad Teisės į taisymą direktyva siūlytu Prekių pardavimo direktyvos pakeitimu norėta leisti vartotojui rinktis pakeitimą kaip teisių gynimo priemonę tik tada, kai tai yra pigiau už taisymą⁶³. Nors tai būtų buvęs teigiamas postūmis tvarumo tikslo įgyvendinimo požiūriu, visgi ši mintis nebuvo iki galo išbaigta – pavyzdžiui, nebuvo paaiškinta, kas ir kokia metodologija remdamasis turi nustatyti, ar taisymas tikrai būtų pigesnis nei pakeitimas, arba ką daryti reikėtų tais atvejais, jei konkrečiu atveju ekonomiškai taisyti prekę būtų pigiau nei pakeisti, tačiau tokios prekės tolesnis naudojimas sąlygotų neproporcingą ekologinę naštą. Be to, tokia nuostata iš esmės būtų buvęs paneigtas Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnio 2 dalies pirmasis sakiny, leidęs vartotojui rinktis tarp taisymo ir pakeitimo – prioritetą teikiant vien gynimo priemonės sukeliams išlaidoms, prasmės netektų įvairios aptariamoje straipsnio dalyje nurodytos aplinkybės, pavyzdžiui, prekės vertė, kurią ji turėtų, jei nebūtų neatitikties, neatitikties reikšmingumas ar sukeliama dideli nepatogumai vartotojui. Galiausiai tokio pasiūlymo apskritai buvo atsisakyta.

Vietoje to pasirinktas kitas požiūris – ne vartotojo privertimas (nepaliekant kitų alternatyvų) rinktis taisymą, bet patrauklumo tą daryti didinimas. Kaip minėta, Teisės į taisymą direktyva Prekių pardavimo direktyvos 10 straipsnis buvo papildytas 2a dalimi, pagal kurią „jei pagal 13 straipsnio 2 dalį taisymas atliekamas kaip teisių gynimo priemonė siekiant užtikrinti prekių atitiktį, atsakomybės laikotarpis pratęsiamas vieną kartą dvylikai mėnesių“. Dar kartą nusižengiant maksimaliam Prekių pardavimo direktyvos harmonizavimo pobūdžiui, Teisės į taisymą direktyvos 16 straipsnio 2 dalies b punktu valstybėms narėms netgi palikta teisė nustatyti ilgesnį nei dvylikos mėnesių terminą. Be to, Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnio papildymu 2a dalimi akcentuojama informacijos vartotojui

⁶³ Pasiūlymo dėl teisės į taisymą direktyvos 12 straipsnis: Direktyvos (ES) 2019/771 13 straipsnio 2 dalis papildoma šiuo sakiniu: „Nukrypstant nuo pirmojo šios dalies sakinio, kai pakeitimo išlaidos yra tokios pačios arba didesnės už taisymo išlaidas, pardavėjas prekes privalo pataisyti, kad tos prekės atitiktų reikalavimus.“

pateikimo svarba – „prieš suteikdamas teisių gynimo priemonę siekiant užtikrinti prekių atitiktį, pardavėjas informuoja vartotoją apie vartotojo teisę pasirinkti, ar pataisyti prekę, ar ją pakeisti, taip pat apie galimą atsakomybės laikotarpio pratęsimą, kaip numatyta 10 straipsnio 2a dalyje“. Informacija apie tokią papildomą naudą turėtų paskatinti prioritetą teikti tvarumo požiūriu priimtinesnei priemonei – prekės taisymui.

Tokiu būdu yra nors kiek sumažinama neatitiktis tarp rezultatų, kuriuos vartotojas gauna pasinaudojęs skirtingomis teisių gynimo priemonėmis – kaip kvalifikuotai taisymas bebūtų atliktas, jis apima tam tikrą kokybės riziką. Kaip taikliai pažymi E. Van Gool ir A. Michel, net ir kokybiškai sutaisytos prekės gali tarnauti trumpiau nei visiškai naujai pagamintos prekės, o pakeitimu galimas ne tik tokios pačios prekės, bet net ir geresnės gavimas – jei prašoma pakeisti prekę nebegaminama, tapo technologiškai pasenusi arba kai tai tikslinga reputaciškai, vartotojui gali būti pasiūlytas išvis naujas patobulintas modelis (Van Gool, Michel, 2021, p. 144). Todėl toks įstatyminės daikto kokybės garantijos prailginimas bent iš dalies atliepia vartotojo nuogastavimus dėl esą prastesnės kokybės daikto – pratęsiamas terminas suponuoja, kad vartotojo turimo daikto naudojimo laikotarpis nesutrumpėja, todėl atsisakydamas pakeitimu galimos gauti visiškai naujos prekės (kuriai garantijos termino pratęsimas direktyvos nuostatomis nėra numatytas) jis užsitikrina ilgesnę teisinę apsaugą laike. Kita vertus, kaip buvo minėta anksčiau, vien įstatyminės garantijos termino pratęsimas, kartu nepratęsiant ir įrodinėjimo naštos perkėlimo termino trukmės, sumažina praktines galimybes pasinaudoti tokiu apsaugos prailginimu.

Dar vienas vartotojui pasiūlomas „meduolis“ rinktis taisymą – pakaitinės prekės suteikimas arba atnaujintos prekės paskolinimas. Kaip nurodyta Teisės į taisymą direktyvos 16 straipsnio 4 dalyje, kurioje numatytas Prekių pardavimo direktyvos 14 straipsnio 1 dalies pakeitimas, „taisymo metu, atsižvelgiant į atitinkamos prekių kategorijos ypatumus, visų pirma į vartotojo poreikį, kad tokios prekės būtų nuolat prieinamos, pardavėjas gali nemokamai suteikti vartotojui pakaitinę prekę, be kita ko, paskolinti atnaujintą prekę“. Kaip paaiškinta Teisės į taisymą direktyvos preambulės 42 dalyje, „siekiant padėti vartotojams ir skatinti taisymą, pardavėjas turėtų, priklausomai nuo atitinkamos prekių kategorijos ypatumų, paskolinti vartotojui pakaitinę prekę tuo atveju, jei taisymas neužbaigiamas per pagrįstą laikotarpį arba vartotojui dėl taisymo sukeliama didelių nepatogumų. Tokia pakaitinė prekę galėtų būti ir atnaujinta prekę. Bet kuriuo atveju pakaitinė prekę vartotojui turėtų būti laikinai paskolinama nemokamai. Be to, pardavėjas vis tiek turėtų pataisyti prekę per pagrįstą laikotarpį. Prekės paskolinimas taisymo laikotarpiui gali padėti išvengti didelių nepatogumų

vartotojui, tačiau ši priemonė negali pateisinti nepagrįstai ilgo taisymo laikotarpio“.

Kadangi vartotojo patiriami nepatogumai (t. y. negalėjimas naudotis daiktu) taisymo metu yra vienas iš pasinaudojimo šia teisių gynimo priemone kliuvinių, atbaidančių vartotojus nuo prioriteto taisymui suteikimo, tokią iniciatyvą galima vertinti teigiamai. Vis dėlto dėmesys atkreiptinas į formuluotės suponuojamą neprivalomumą – pardavėjas *gali* nemokamai suteikti pakaitinę prekę, bet gali jos ir nesuteikti. Neabejotina, kad tokios prekės pasiūlymas, lygiagrečiai atliekant prekės taisymą, reikštų papildomas išlaidas pardavėjui. Kita vertus, paskata tą daryti būtų tais atvejais, kai alternatyviai galimas pasirinkti prekės pakeitimas nauja jam reikštų dar daugiau išlaidų. Be to, tai būtų būdas įveiklinti tas prekes, kurios, pavyzdžiui, vartotojų jau buvo grąžintos ir vėliau pardavėjo atnaujintos.

Šiame kontekste verta atkreipti dėmesį į tai, kad dėl Teisės į taisymą direktyva padarytų pakeitimų pirmą kartą Prekių pardavimo direktyvoje *expressis verbis* paminimos atnaujintos (angl. *refurbished*) prekės⁶⁴. Ir ne tik kaip savanoriškai suteikiamos pakaitinės prekės variantas, bet ir kaip prekės pakeitimo naudojantis pažeistų teisių gynimo priemonėmis opcija.

Prekių pardavimo direktyvos 14 straipsnio 1 dalis yra papildoma nuostata, kad „Pardavėjas tam, kad įvykdytų savo pareigą pakeisti prekę, gali, gavęs aiškų vartotojo prašymą, pateikti atnaujintą prekę“. Šios nuostatos įtraukimas išsprendė doktrinoje užvirusias diskusijas⁶⁵, susijusias su prekės pakeitimo būtinai nauja ar ir atnaujinta preke galimybių – direktyvai neapibrėžiant, kas yra „pakaitalas“ (angl. *replacement*), nebuvo aišku, ar jis privalo būti identiškas keičiamai prekei (Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson, 2018, p. 189). Kadangi tokia prekių atnaujinimo praktika jau buvo pradėjusi plisti rinkoje (ir ne tik sudėtingų elektronikos, bet net ir,

⁶⁴ Ekologinio projektavimo reglamento 2 straipsnio 18 dalyje atnaujinimas apibrėžtas kaip „veiksmas, atliekamas gaminiui ar išmestam gaminiui parengti, išvalyti, išbandyti, pradėti naudoti ir, kai reikia, sutaisyti, siekiant atkurti jo veiksmingumą ar funkcinės savybes pagal gaminio pateikimo rinkai metu numatytą paskirtį ir veiksmingumo intervalą, iš pradžių numatytus projektavimo etape“. Kaip galima suprasti iš reglamento preambulės 17 dalies, atnaujinti gaminiai, priešingai nei perdaryti gaminiai, nėra laikomi naujais gaminiais.

⁶⁵ Pažymėtina, kad jos prasidėjo dar anksčiau nei buvo priimta Prekių pardavimo direktyva – pavyzdžiui, M. B. M. Loos, komentuodamas dar 2015 m. siūlyta direktyvą, nurodė, kad nėra aišku, ar, pavyzdžiui, prekę pusantrų metų jau naudojęs vartotojas turi teisę į jos pakeitimą visiškai nauja, ar tokia pačia jau pusantrų metų naudota preke; anot jo, tokia galimybė leistų panaudoti vartotojų sugrąžintas prekes ir užkrautų mažesnę našą pardavėjams (Loos, 2017, p. 26).

pavyzdžiui, galanterijos prekių sektoriuose⁶⁶), nuo pat Prekių pardavimo direktyvos pasirodymo buvo keliamas klausimas, ar (ypač atsižvelgiant į tvarumo siekį) prekės pakeitimas būtinai turi būti daromas nauja preke, ar tą būtų galima daryti ir atnaujinta preke. Galimybė prekę pakeisti ne nauja, o atnaujinta, netgi galėtų pateisinti prekės taisymo kaip pirmos ir prioritetą prieš pakeitimą turinčios teisių gynimo priemonės neįtvirtinimą.

Tiek pradėjusioje rasti Europos šalių praktikoje, tiek doktrinoje⁶⁷ buvo prisirišama prie Teisingumo Teismo *Quelle AG* sprendimo logikos, kodifikuotos Prekių pardavimo direktyvos 14 straipsnio 4 dalyje – vartotojas neprivalo mokėti už įprastinį pakeistų prekių naudojimą laikotarpiu iki jų pakeitimo. Nors *Quelle AG* sprendimo dėmesio centre buvo vartotojo turimo sumokėti atlygio klausimas, pati sprendimo argumentacijos logika suponavo, jog vartotojas pakeitimu turėtų gauti naują daiktą (Terry, 2019, p. 861; Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 540) – „jei pardavėjas pateikia sutarties neatitinkančią prekę, jis netinkamai įvykdo pardavimo sutartimi prisiimtą įsipareigojimą ir todėl turi prisiimti tokio netinkamo sutarties įvykdymo pasekmes. Gaudamas naują prekę, pakeičiančią sutarties neatitinkančią, vartotojas, kuris savo ruožtu sumokėjo pardavimo kainą, taigi tinkamai įvykdė sutartinį įsipareigojimą, netampa nepagrįstai praturtėjusiu. Jis tiesiog pavėluotai gauna sutarties nuostatas atitinkančią prekę, kokią turėjo gauti iš pat pradžių“ (Teisingumo Teismo *Quelle AG* sprendimo 41 p.).

Atnaujintos prekės, kuri, ypač vartotojo akimis, potencialiai yra prastesnės kokybės nei tokia pati nauja prekė⁶⁸, suteikimas gali būti interpretuojamas kaip nepelnytas vartotojo „nubaudimas“ už tai, kad prekę, prieš pasireiškiant jos trūkumui, jis jau naudojo. Teisės doktrinoje pažymima, kad Danijos, Nyderlandų teismai jau yra pripažinę, jog toks pakeitimas vartotojo pažeistų teisių gynimo požiūriu nėra tinkamas ir į tvarumo aspektą šių sprendimų argumentacijoje atsižvelgta nebuvo (Kryla-Cudna, 2020, p. 14-15; Terry, 2019, p. 860-861; García Goldar, 2022, p. 19).

⁶⁶ Pavyzdžiui, *Apple Certified Refurbished*, 2024; *Nike Refurbished*, 2024.

⁶⁷ Kaip išimtis pažymėtina E. Van Gool ir A. Michel pozicija, anot kurių turėtų būti keliamas klausimas, ar jau naudota, pataisyta arba perdaryta prekė būtų tenkinusi atitikties sutarčiai reikalavimus. Jei taip, tiek taisymas, tiek „žiedinis pakeitimas“ (t. y. atnaujinta preke) ištaisyti pardavėjo atsakomybės priežastį, o toks aiškinimas atitiktų platesnę direktyvos teorinę sistemą ir neleistų pakeitimui tapti iš esmės netvaria teisių gynimo priemone, kuri prieštarautų visai Europos žiedinės ekonomikos idėjai (Van Gool, Michel, 2021, p. 146).

⁶⁸ Ir tai nėra vien vartotojų prietarai – 2024 m. atliktos apklausos rezultatai rodo, kad 32 proc. atnaujintas prekes įsigijusių vartotojų susidūrė su problemomis ir 34 proc. nurodė esantys „(labai) nepatenkinti“ atnaujintos prekės įsigijimu (Euroconsumers, 2024).

Vis dėlto nauja Prekių pardavimo direktyvos 14 straipsnio 1 dalies taisyklė, kad pardavėjas pakeisti prekę atnaujinta preke gali tik gavęs aiškų vartotojo prašymą, reiškia, kad pirmenybę spręsti, ar toks pakeitimas jam tinka, turi vartotojas, o ne savo pareigos perduoti tinkamos kokybės prekę iš pirmo karto neįvykdęs pardavėjas. Be to, nors direktyvoje ir suformuluota kaip vartotojo prašymas, manytina, kad praktikoje tai greičiausiai veiks kaip vartotojo aiškiai išreikštas sutikimas pačiam pardavėjui tokią galimybę pasiūlius. Socialiai atsakingas ir tvarumu susirūpinęs vartotojas turi galimybę sutikti ir su tokiu pakeitimu, tačiau jis nėra automatiškai taikomas visoms vartojimo pirkimo-pardavimo sutartims, kas būtų pageidautina tiek iš verslininkų interesų, tiek tvarumo siekio perspektyvos (nors greičiausiai nepageidautina pačių vartotojų).

Atkreiptinas dėmesys, kad vartotojo sutikimas su tokiu pakeitimu, priešingai nei prekę taisant, neprailgina įstatyminės daikto kokybės garantijos termino. Nesant aiškių taisyklių, kad kaip teisių gynimo priemonę pasirinkus pakeisti prekę automatiškai „restartuojamas“ (pradedamas skaičiuoti iš naujo) įstatyminės garantijos terminas (Loos, 2017, p. 26), tokios nuostatos neįtraukimas gali reikšmingai apriboti vartotojų norą sutikti, kad pakeitimas būtų atliktas atnaujinta preke, kadangi visą su jos kokybe susijusią riziką po originalaus įstatyminės garantijos termino likučio pabaigos vartotojas prisiims sau. Tokiu būdu apriojamas šios išlygos potencialas – jei pakeitus prekę būtent atnaujinta (o ne nauja) preke, kaip ir prekę taisant, būtų pratęsiamas įstatyminės kokybės garantijos laikotarpis, tai galėtų vartotojus paskatinti rinktis tarp dviejų tvarumo požiūriu sąlyginai panašiai „draugiškų“ priemonių (taisymo arba pakeitimo atnaujintu daiktu). Nepratęsiant šio termino ir lygiagrečiai pripažįstant, kad prekės pakeitimas atnaujinta preke galimas *tik* vartotojui prašant, suponuojama, kad vartotojui nėra didelių paskatų rinktis būtent atnaujintą prekę kaip sugedusiosios pakaitalą (kas būtų pageidautina tvarumo požiūriu).

Be prekių taisymo ir pakeitimo, pagal numatytą teisių gynimo būdų sistemą vartotojas gali prašyti proporcingai sumažinti prekės kainą arba nutraukti sutartį. Nors kainos sumažinimas leistų išvengti aplinkai poveikį darančių išorės veiksnių, kylančių iš, pavyzdžiui, prekės transportavimo, paties taisymo ir pan. (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 542; Zoll *et al.*, 2022, p. 142), jis paliktas antroje teisių gynimo priemonių pakopoje, į kurią „patenkama“ tik suteikus pardavėjui šansą pasitaisyti ir tinkamai įvykdyti savo sutartinę prievolę (*inter alia* tokiu būdu kaip prekės pakeitimas nauja).

Kita vertus, vartotojas neturi teisės nutraukti sutartį, jeigu neatitiktis yra tik nedidelė (pareiga tą įrodyti tenka pardavėjui) (Prekių pardavimo

direktyvos 13 str. 5 d.). Kaip nurodo L. Novikovienė, teisės nutraukti vartojimo sutartį dėl nedidelio trūkumo apribojimas gali būti laikoma viena iš sąlygų, kuri netiesiogiai prisideda prie tvaraus vartojimo skatinimo (Novikovienė, 2023, p. 173-174). Tačiau dėmesys atkreiptinas į tai, kad pagal Prekių pardavimo direktyvos preambulės 19 dalį valstybės narės gali leisti vartotojams pasirinkti konkrečią teisių gynimo priemonę, jeigu per trumpą laikotarpį (kuris neturėtų viršyti trisdešimties dienų) po pristatymo paaiškėja prekių neatitiktis. Nors ši nuostata visiškai suprantama iš vartotojo interesų apsaugos perspektyvos, vertinant per tvarumo tikslą tokia „manevro laisvė“ neabejotinai padarytų daugiau žalos, nei vadovaujantis direktyvos 13 straipsnio nustatoma hierarchija pasirinktas gynimo būdas.

Žvelgiant apibendrintai, sutarties nutraukimas graso didesniu poveikiu aplinkai, kadangi kyla rizika, jog pardavėjui sugrąžintos prekės bus sunaikintos, o vartotojas, siekdamas jas pakeisti, pirs naujas prekes (Van Gool Michel, 2021, p. 146). Kita vertus, priklausomai nuo trūkumo pobūdžio, gali susiklostyti ir tokios situacijos, kai sutarties nutraukimas tvarumo požiūriu bus geriausias gynimo būdas, nes tolesnis tokios prekės naudojimas (pavyzdžiui, sumažinus jos kainą) darytų neproporcingą žalą aplinkai.

Šios dalies poskyriuose analizuotos nuostatos rodo, kad nors pačioje Prekių pardavimo direktyvoje iš principo būtų vietos įtraukti tvarumą labiau palaikančias nuostatas (be kita ko, nustatant ilgesnį įstatyminės kokybės garantijos, įrodinėjimo naštos perkėlimo terminą), kol kas su pagrindiniais įstatyminės daikto kokybės garantijos struktūros elementais siejamos normos prisidėjimą siekiant tvarumo atspindi menkai. Didžiausiu postūmiu laikytinas po Teisės į taisymą direktyvos priėmimo padarytas pakeitimas, kuriuo vartotojas yra paskatinamas atviriau žvelgti į prekės taisymą kaip pažeistos teisės gynimo priemonę tiek dėl jam primenamos informacijos, tiek ir dėl šiek tiek pagerintos padėties (palyginus su Garantijų direktyvos ar originaliu 2019 m. Prekių pardavimo direktyvos tekstu). Kita vertus, nuostatos, leidžiančios pakeisti prekę atnaujinta, potencialas neišnaudotas, o tvarumo požiūriu viena „draugiškiausių“ jam priemonių – kainos sumažinimas – apskritai nepasiekiamas kaip pirmosios pakopos teisų gynimo priemonė, nors toje pakopoje yra su tvarumu sunkiai suderinamas prekės pakeitimas nauja preke.

2.4. Komercinė (patvarumo) garantija

Turint omenyje anksčiau išsakytas pastabas dėl su vartotojų teisių gynimo priemonėmis susijusių nuostatų reguliavimo ir vien formalaus patvarumo

kriterijaus įtraukimo nepakankamumo atliepti tvarumo tikslą vartojimo pirkimo-pardavimo santykiuose, dera atskirai aptarti ir komercines daikto kokybės garantijas, o ypač – komercines patvarumo garantijas, naujai įtvirtintas Prekių pardavimo direktyvos 17 straipsnyje. Pastarosios intriguoja jau vien dėl to, kad ir taip dualumu pasižymėjusi garantijų sistema buvo dar kartą „pasmulkinta“ – dabar „garantija“, visų pirma, yra skirstoma į privalomai teikiamą pagal įstatymą ir savanoriškai teikiamą pagal sutartį, o pastaroji dar kartą išskiriama į pardavėjo ir / ar gamintojo siūlomą „tradicinę“ komercinę garantiją ir vien tik gamintojo siūlomą komercinę patvarumo garantiją.

Turint omenyje ir taip daug kritikuotą komercinės garantijos užgožimo poveikį įstatyminės garantijos teikiamai apsaugai bei ribotą vartotojų gebėjimą tinkamai jas vieną nuo kitos atskirti (Wiewiórowska-Domagalska, 2011, p. 89; Hawes, Twigg-Flesner, 2018, p. 193), dar vienos garantijos rūšies įvedimas, atrodytų, turėtų būti grįstas labai reikšmingais reguliavimo pakeitimais, kurie negalėjo būti suderinti su jau egzistuojančia komercine garantija (t. y. būti į ją įtraukti). Vis dėlto pačių susijusių Prekių pardavimo direktyvos nuostatų analizė kelia abejonių, kad taip iš tiesų nutiko.

Daikto kokybės garantijas nagrinėjusioje literatūroje jau kurį laiką vykus diskusijoms⁶⁹, kaip jos galėtų būti panaudotos užtikrinti ilgesnį prekių tarnavimo laikotarpį, nauja „patvarumo garantija“ dėl savo pavadinimo gali pasirodyti kaip šių doktrinos įžvalgų rezultatas, ne tik aktualizavęs komercinių garantijų reguliavimą, kad būtų apginti vartotojų ekonominiai interesai, bet ir atliepiantis pirmalaikio nusidėvėjimo problemą ar kitaip paskatinantis vartotoją kuo ilgiau išlaikyti įsigytą prekę.

Prekių pardavimo direktyvos 1 straipsnio 12 dalyje „tradicinė“ komercinė garantija apibrėžta kaip pardavėjo arba gamintojo (garanto), be pardavėjo teisinio įsipareigojimo, susijusio su atitikties garantija, prisiimtas įsipareigojimas vartotojui kompensuoti sumokėtą kainą ar pakeisti, pataisyti prekes ar teikti jų priežiūros paslaugas, jeigu šios prekės neatitinka garantijos dokumente arba aktualioje reklamoje, skelbtoje sudarant sutartį arba iki jos sudarymo, išdėstytų sąlygų ar kitų reikalavimų, nesusijusių su atitiktimi. Kaip pažymi E. Terryn, komercinių garantijų taikymas savaime gali turėti neigiamų padarinių tvarumui, kadangi jų turinys šiuo atžvilgiu yra nereguliuojamas – vartotojams neretai yra pasiūloma sugedusią prekę iškart pakeisti nauja preke

⁶⁹ Išsamiai apibendrintoms K. Tonner ir R. Malcolm vykdytoje studijoje „*How an EU Lifespan Guarantee Model Could Be Implemented Across the European Union*“ (angl. „Kaip ES viso gyvenimo trukmės garantijų modelis galėtų būti įgyvendintas Europos Sąjungoje“).

(Terry, 2019, p. 862), tą pateikiant kaip pagrindinį privalumą. Be to, kaip išplaukia iš Teisingumo Teismo *LACD* sprendimo, pasinaudojimas jomis (priklausomai nuo to, kas buvo garantuojama) gali reikšti netgi sutarties nutraukimą vien dėl vartotojo subjektyvaus nepasitenkinimo preke, sunkiai suderinamą su tvarumo siekiu.

Prekių pardavimo direktyvos 17 straipsnio 1 dalyje šalia „tradicinės“ įtvirtinta speciali komercinės garantijos rūšis, orientuota į konkrečiai patvarumo užtikrinimą, ir susieta su prekės kokybės atstatymu (t. y. jos pataisymu arba pakeitimu pagal tos pačios direktyvos 14 str.) – komercinė patvarumo garantija. Direktyvoje dėl vartotojų įgalinimo paaiškinta, kad „gamintojo komercinė patvarumo garantija yra gamintojo įsipareigojimas vartotojui dėl prekės patvarumo. Konkrečiau – tai įsipareigojimas, kad prekė išlaikys reikiamas funkcijas ir veikimą ją įprastai naudojant“ (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26 d.).

Pirmiausia verta išskirti, kuriais aspektais „tradicinė“ komercinė daikto kokybės garantija (toliau vadinama ir tiesiog „komercinė garantija“) gali skirtis nuo ir taip pagal įstatymą taikomos įstatyminės daikto kokybės garantijos ir kaip tai gali paveikti tvarumo siekį. Juos galima apibendrinti iki kelių pagrindinių: kokybę garantuojančių subjektų ratas; kokybės garantijos terminas; savanoriškumas; laisvė apibrėžiant kokybės atstatymo ar kitus būdus; palankesnės papildomos sąlygos pasinaudoti (pavyzdžiui, nustatant prievolės įvykdymo vietą ar suteikiant naudoti pakaitinę prekę, tačiau atsižvelgiant į tai, kad pakaitinę prekę dėl anksčiau aptartų Prekių pardavimo direktyvos pakeitimų pasiūlyti galima jau ir pagal įstatyminę garantiją, šio aspekto neverta plačiau aptarti).

Dėl kokybę garantuojančių subjektų primintina, kad pagal įstatymą (kitaip tariant, privalomai, nesavanoriškai) kokybę garantuoja tik pardavėjas. Komercinę patvarumo garantiją, vadovaujantis Prekių pardavimo direktyvos 17 straipsnio 1 dalimi, gali teikti *tik* gamintojas. Anot L. Novikovienės (tiesa, komentuojant direktyvą įgyvendinančios nacionalinės teisės kontekste), taip yra išplečiamas už prekės kokybės garantiją atsakingų subjektų ratas (Novikovienė, 2023, p. 179). Vis dėlto gamintojas galėjo (ir toliau pagal Prekių pardavimo direktyvos 17 str. gali) teikti komercinę garantiją ir anksčiau, iki komercinės patvarumo garantijos sukūrimo. Todėl šiuo atžvilgiu neįžvelgtinas joks pokytis.

Kitas svarbus (jei ne pats svarbiausias) aspektas yra komercinės garantijos terminas. Čia tokių garantijų pranašumas, palyginus su įstatymine daikto kokybės garantija, yra akivaizdus. Būtent galimybė ilgiau apsaugoti prekę garantijos pagalba ir yra viena pagrindinių priežasčių, kodėl jos vartotojams apskritai yra reikalingos. Kaip minėta, daugybės prekių vidutinis

tarnavimo laikotarpis yra gerokai ilgesnis nei įstatyminės garantijos terminu garantuojami dveji metai⁷⁰, todėl tokio tipo prekėms papildoma iš komercinių garantijų kylanti apsauga yra itin aktuali. Kokios trukmės ši garantija turėtų būti direktyvoje nenurodyta, bet paprastai tokių garantijų prasmė atsiskleidžia būtent tada, kai jos „dengia“ likusį daikto tarnavimo laikotarpį jau pasibaigus įstatyminei garantijai.

Vis dėlto komercinės garantijos terminas neprivalo būti ilgesnis nei įstatyminės garantijos terminas – garantijos davėjas yra laisvas siūlyti jo trukmę. Ko visgi galima tikėtis iš komercinių patvarumo garantijų (nors iš esmės tas pats buvo taikytina ir „tradicinėms“ komercinėms garantijoms, jeigu jas teikdavo gamintojas), tai šių garantijų nustatomo termino pozicionavimo rinkoje kaip tam tikro kokybės standarto, kadangi jomis pats gamintojas savo reputaciją, produkcijos patikimumą tiesiogiai susieja su savo gaminio patvarumu laike. Kaip jau minėta, Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26 dalyje gamintojo komercinė patvarumo garantija yra laikoma geru prekės patvarumo rodikliu, tačiau jos trukmė Prekių pardavimo direktyvos nuostatomis nėra apibrėžiama.

Kita vertus, tai savaime nereiškia, kad pati tokių prekių kokybė (patvarumo atžvilgiu) iš tiesų būtų geresnė – kaip pažymi C. Hawes ir Ch. Twigg-Flesner, iš principo tikrasis signalas, kurį siunčia garantijos pasiūlymas (o tas pats taikytina ir komercinei patvarumo garantijai), yra nebūtinai konkrečios prekės, o veikiau ją aptarnaujančio mechanizmo kokybė (Hawes, Twigg-Flesner, 2018, p. 193). Taigi nėra garantuojama, kad pati komercinė (ar komercinė patvarumo) garantija saugomo daikto kokybė bus geresnė, bet suponuojama, kad atsiradus trūkumams vartotojui bus lengviau juos ištaisyti nei tais atvejais, kai tokia garantija neteikiama.

Išskirtina ir tai, kad komercinė ir komercinė patvarumo garantijos išliko savanoriškomis, kitaip tariant, pardavėjas ir / ar gamintojas jokiomis priemonėmis – nei „meduoliu“⁷¹, nei „botagu“ – nėra skatinamas ar įpareigojamas jas teikti. Todėl bent jau pirmalaikio nusidėvėjimo problemos

⁷⁰ Komentuodami Nyderlanduose taikomą modelį, pagal kurį vidutinis daikto tarnavimo laikotarpis nustatomas vadovaujantis priimtomis UNETO-VNI gairėmis, K. Tonner ir R. Malcolm pažymi, jog pagal tą sąrašą tik saujelė prekių savo vidutiniu naudojimo laikotarpiu neviršija dvejų metų, tačiau tuo pačiu išskiriamos ir vos kelios grupės gaminių, kurių naudojimo laikotarpis viršytų ketverius metus (Tonner, Malcolm, 2017, p. 22-23).

⁷¹ Išskyrus tam tikras nustatytas taisykles atitinkančias komercines patvarumo garantijas, kurias taikantieji galės naudotis I šio disertacinio tyrimo dalyje minėtu suderintu ženklu.

sprendimui jos, manytina, neturi realios įtakos – tokią praktiką taikantys gamintojai paprasčiausiai nesiūlys papildomos garantijos.

Pažymėtina, kad teisės doktrinoje būtent komercinės garantijos buvo laikytos vienu iš būdų per vartojimo pirkimo-pardavimo santykiams taikomas nuostatas atliepti pirmalaikio (planuoto) nusidėvėjimo problemą – K. Tonner ir R. Malcolm siūlė, pavadinkime oksimoroniškai, „prievartinės savanorystės“ (t. y. savanoriškai siūlomų, bet nesiūlančiuosius viešai apie tai prasinešti įpareigojančių) komercinių garantijų modelį (Tonner, Malcolm, 2017, p. 32). Mintis paprasta: gamintojus įpareigojus vartotojui, pirma, pateikti informaciją apie vidutinį daikto tarnavimo laikotarpį (kitais tariant – tikėtiną patvarumo terminą, kas derėtų ir su pabrėžiama informacijos suteikimo vartotojui svarba) ir, antra, tokiam pačiam terminui suteikti komercinę patvarumo garantiją (o nusprendus jos neteikti – įpareigoti aiškiai informuoti vartotoją, kad gamintojas jokio šio daikto tarnavimo laikotarpio garantuoti negali), nauda būtų dvejopa. Visų pirma, vartotojas gautų aiškią su prekės patvarumu tam tikram laikui susijusią informaciją iki įsigydamas prekę. Antra, dėl turėjimo nedviprasmiškai paskelbti, kad jokio daikto patvarumo termino pats gamintojas garantuoti negali, būtų galima tikėtis dažnesnio šių garantijų siūlymo. Turint omenyje vieną pagrindinių komercinės garantijos kaip konkurencinės kovos įrankio bruožų⁷², komerciškai nenaudinga nesiūlyti išvis arba siūlyti trumpesnį tokios garantijos laikotarpį nei siūlo kiti panašias prekes gaminantys ūkio subjektai. Kartu būtų galima atliepti pirmalaikio nusidėvėjimo, kai jį sukelia sąmoningi (planuoti) gamintojo pasirinkimai, problemą bei netgi (netiesiogiai) kilstelėti bendrą prekių kokybę rinkoje (per tokiu būdu skatinamą tarpusavio konkurenciją). Vis dėlto visiškai savanoriškumas tiek komercinės, tiek komercinės patvarumo garantijos atveju šias naudas eliminuoja.

Kitas svarbus bruožas yra tai, koku būdu yra atliepiami atsiradę prekės trūkumai. Jeigu iš komercinės garantijos apibrėžimo išplaukia, kad čia patenka vartotojo sumokėtos kainos kompensavimas, prekės pataisymas, pakeitimas, jos priežiūros paslaugos (žr. Prekių pardavimo direktyvos 2 str. 12 d.), komercinė patvarumo garantija *expressis verbis* numato tik prekės taisymą arba jos pakeitimą pagal Prekių pardavimo direktyvos 14 straipsnį (žr. Prekių pardavimo direktyvos 17 str. 1 d.). Pažymėtina, kad kaip ir įstatyminės daikto kokybės atveju, taip ir komercinės ir komercinės patvarumo garantijos atveju vartotojas neprivalo rinktis prekės taisymo vietoj pakeitimo, o

⁷² Tai yra komercinės garantijos naudojamos kaip aukštesnės kokybės indikatorius ir yra vienas iš įrankių, kuriais gamintojai (o kuo toliau, tuo labiau ir pardavėjai) konkuruoja dėl vartotojų (Hawes, Twigg-Flesner, 2018, p. 187).

garantijos teikėjas neturi jam siūlyti pirmiausia prekę taisyti (ko jis pats, kaip minėta, gali būti nesuinteresuotas daryti, jei pakeitimas sugeneruotų mažiau kaštų nei taisymas). Be to, Prekių pardavimo direktyva nėra imtasi ir jokių veiksmų užkardyti komercinės garantijos sąlygomis galimą padaryti žalą tvarumo siekiui, pavyzdžiui, pagal komercinę garantiją visada siūlant sugrąžinti vartotojo sumokėtus pinigus arba iškart duoti naują, o ne taisyti prekę. Jos turinys šiuo atžvilgiu nėra kontroliuojamas, dėl ko gali būti ne pasipirtimi, o netgi kelti pavojų tvarumo siekiui. Kita vertus, reikia pripažinti doktrinoje pagrįstai pabrėžiant, kad griežtesnis komercinių ar komercinių patvarumo garantijų reguliavimas tam, kad būtų geriau atlieptas tvarumo siekis, gali apskritai atbaidyti nuo jų siūlymo ir / ar naudojimosi jomis (Van Gool, Michel, 2021, p. 146-147; Terry, 2019, p. 862).

Įdomu tai, kad nors taisant prekes pagal įstatyminės daikto kokybės garantijos modelį numatyta vieną kartą dvylikai mėnesių prailginti šios garantijos terminą (taip paskatinant vartotoją tai daryti), ta pati taisyklė nėra taikoma komercinių ir komercinių patvarumo garantijų atveju. Priklausomai nuo konkrečios komercinės arba komercinės patvarumo garantijos sąlygų, netgi gali susidaryti situacija, kad nepasibaigus įstatyminės garantijos terminui vartotojui (prekės taisymo atveju) net nevertėtų jomis pasinaudoti, nes prašydamas pataisyti tą pačią prekę pagal įstatyminės daikto kokybės garantijos nuostatas jis galėtų gauti dar ir ilgesnį garantijos terminą, o prašydamas tą patį padaryti pagal komercinę arba komercinę patvarumo garantiją jis tokios papildomos naudos negautų. Kitaip tariant, prekė ir vienu, ir kitu atveju būtų pataisyta, bet likęs įstatyminės garantijos terminas, pasinaudojus viena iš komercinių garantijų, neprateštas.

Dėmesys atkreiptinas ir į tai, kad nors komercinės patvarumo garantijos bruožu nurodomas prekių kokybės atstatymas atliekant pataisymą arba pakeitimą, pagal Prekių pardavimo direktyvos 17 straipsnio 1 dalį „gamintojas gali pasiūlyti vartotojui palankesnes nei komercinės patvarumo garantijos pareiškime nustatytos sąlygos“. Tai gana paini formuluotė – visų pirma, manytina, kad vertimas į lietuvių kalbą yra nevisai tikslus. Nors vertime nurodyta gamintojui galint pasiūlyti vartotojui „palankesnes nei komercinės patvarumo garantijos pareiškime nustatytos sąlygos“ (paryškinta autorės), palyginimas su kitais direktyvos kalbiniais variantais⁷³ suponuoja, jog omenyje turima laisvė būtent pačiame komercinės patvarumo garantijos

⁷³ Pavyzdžiui, angl. „The producer may offer to the consumer more favourable conditions in the commercial guarantee of durability statement“, lenk. „Producent może zaoferować konsumentowi w oświadczeniu o handlowej gwarancji trwałości korzystniejsze warunki“, vok. „Der Hersteller kann dem Verbraucher in der Haltbarkeitsgarantieerklärung günstigere Bedingungen anbieten“.

pareiškime vartotojui pasiūlyti palankesnes sąlygas, nei nurodytos konkrečiame direktyvos straipsnyje (o ne siūlyti sąlygas, palankesnes nei nurodytos šiame pareiškime, kaip tai suformuluota lietuvių kalba).

Antra, nėra aišku, ar vartotojui gali būti pasiūlytos sąlygos, palankesnės vien už tas, kurios reglamentuotos direktyvos 14 straipsnyje (pagal kurį atliekamas taisymas ar pakeitimas), ar ir už tas, kurios numatytos toje pačioje 17 straipsnio 1 dalyje (susijusios būtent su priemonėmis, kurias komercinėje patvarumo garantijoje siūlo gamintojas, t. y. įtraukti ne tik pataisymą ar pakeitimą, bet ir, pavyzdžiui, sutarties nutraukimą). Be kita ko, atsižvelgiant į maksimalų direktyvos harmonizavimo pobūdį, manytina, kad logiškiausia būtų, jei omenyje turimos būtent tos sąlygos, kuriomis prekės taisymas ar pakeitimas yra vykdomas, o ne papildomų priemonių pasiūlymas – jeigu į komercinės patvarumo garantijos turinį būtų įtrauktas ir kitų priemonių siūlymas, tuomet ji vargiai kuo besiskirtų nuo „tradicinės“ komercinės garantijos, kurią taip pat gali siūlyti gamintojas, ir šie įrankiai vienas kitą dubliuotų.

Pačiam Prekių pardavimo direktyvos 17 straipsniui nutylint šių garantijų kompensavimo klausimą, direktyvos preambulės 62 konstatuojamoji dalis sufleruoja, kad komercinės garantijos gali būti teikiamos tiek už papildomą užmokestį, tiek nemokamai⁷⁴. Nepaisant to, kad toje dalyje būtent komercinės patvarumo garantijos eksplicitiškai ir nėra minimos, direktyvos 17 straipsnio 1 daliai nurodant, kad komercinės patvarumo garantijos yra teikiamos pagal šiame straipsnyje nustatytas sąlygas, manytina, jog tos pačios taisyklės dėl apmokėjimo taikomos tiek „tradicinių“, tiek komercinių patvarumo garantijų atžvilgiu. Ir nors Direktyvoje dėl vartotojų įgalinimo nurodyta, kad prekiautojai apie komercinę patvarumo garantiją (jos buvimą ir trukmę) turi informuoti vartotojus, kai gamintojas ją siūlo be papildomų išlaidų visai prekei ilgesnei nei dvejų metų trukmei (Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26 d.), manytina, kad tai nereiškia, jog tokia garantija būtinai turi būti teikiama nemokamai. Veikiausiai tai viena iš sudėtinių sąlygų, kurioms esant pardavėjas *privalėtų* (tokią

⁷⁴ Prekių pardavimo direktyvos preambulės 62 konstatuojamoji dalis: „<...> Nors valstybės narės turėtų likti *galinčios nustatyti*, kad komercinės garantijos būtų teikiamos *nemokamai*, jos turėtų užtikrinti, kad bet koks pardavėjo ar gamintojo įsipareigojimas, kuris patenka į šioje direktyvoje nustatytą komercinės garantijos apibrėžtį, atitinka suderintas šios direktyvos taisykles“ (paryškinta autorės). Be to, papildomo užmokesčio sąlyga, priešingai nei Garantijų direktyvoje (Garantijų direktyvos 1 straipsnio 2 dalies e punktas, pagal kurį į tos direktyvos taikymo sritį patenka tik komercinės garantijos, teikiamos be papildomo užmokesčio. Plačiau žr. Wiewiórowska-Domagalska, 2011, p. 65), nėra paminėta ir pačios komercinės garantijos apibrėžime (Prekių pardavimo direktyvos 2 str. 12 d.).

nuostatą įtraukiant į Vartotojų teisių direktyvos 5 str. 1 d.) vartotojui pateikti informaciją apie šią garantiją ir ji galėtų būti įkūnyta suderinto ženklo, apie kurį minėta I šio disertacinio tyrimo dalyje, pavidalu.

Atkreiptinas dėmesys, kad Prekių pardavimo direktyvoje nei komercinės patvarumo garantijos apimtis (taikoma visai prekei ar ne), nei trukmė (ilgiau nei dveji metai ar ne), nei jos užmokesčio klausimas nėra kaip nors aptartas ir vien dėl Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26-32 dalyse nurodytų aplinkybių, kada prekiautojui apie tokias garantijas privaloma pranešti, neturėtų būti sprendžiama, kad taip yra apribojama jų apimtis. Manytina, kad tai tiesiog apsprendžia (griežtesnes) sąlygas, kuriomis teikiant komercinę patvarumo garantiją gamintojas gali ją išreikšti suderintu ženklu, tapsiančiu svarbia konkurencine priemone bendrojoje rinkoje, taip paskatinant teikti būtent tokias – nemokamas, ilgesnes, visą prekę apimančias – garantijas, tačiau gali egzistuoti ir kitokio turinio (mokamos, trumpesnės, tik tam tikroms prekės dalims taikomos) komercinės patvarumo garantijos.

Nors komercinės patvarumo garantijos, palyginus su komercine garantija, negali teikti prekės pardavėjas, ir ja (greičiausiai) leidžiama prekę tik taisyti arba pakeisti, neatrodo, kad jos suteikiamos naudos negalėjo įkūnyti „tradicinės“ komercinės garantijos. Visgi galima įtarti, kad pats komercinės patvarumo garantijos objektas yra siauresnis (priešingai nei komercinės garantijos atveju, negalintis apimti, pavyzdžiui, vartotojo pasitenkinimo preke). Komercine patvarumo garantija išipareigojama, kad prekę išlaikys reikiamas funkcijas ir veikimą ją įprastai naudojant (žr. Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo preambulės 26 d.). Vis dėlto nepadarius jos privalomos (ar bent „primygtinai rekomenduotinos“ dėl galimos reputacinės žalos nurodant, kad jokio patvarumo gamintojas negali garantuoti), visos tos pačios sąlygos, numatytos komercinei patvarumo garantijai, galėtų būti gamintojo nurodomos ir „tradicinėje“ komercinėje garantijoje. Todėl toks komercinės patvarumo garantijos išskyrimas veikia primena simbolinį žingsnį, siekiant pabrėžti gamintojo išipareigojimą dėl prekės patvarumo, o ne kažkokią naują atsakomybės sistemą, susijusią su patvarumo užtikrinimu. Komercinių patvarumo garantijų sukūrimą daugiau pateisina minėto suderinto ženklo įvedimas, kuriuo galės pasinaudoti tik tokias garantijas teikiantys gamintojai, tačiau atsižvelgiant į tai, kad šio ženklo panaudojimas ir informacijos vartotojui suteikimas irgi yra susietas su tam tikromis tos garantijos teikimo sąlygomis (kaip minėta – neatlygintumu, apimtimi ir trukme), tą patį, manytina, būtų buvę galima pasiekti ir taikant šį ženklą tik tam tikras sąlygas atitinkančioms „tradicinėms“ komercinės garantijoms, teikiamoms gamintojų. Kita vertus, galima spėti, kad po šios garantijos įtraukimo į Prekių pardavimo direktyvą, „tradicinės“ komercinės garantijos galimai faktiškai liks

siūlomos tik pardavėjų, nes gamintojai galės naudotis specialiai sukurta garantijų sistema, leidžiančia pasinaudoti specialiu suderintu ženklu.

Papildomai pažymėtina, kad galima kelti klausimą, kiek aktualus komercinių garantijų reguliavimas išliks lygiagrečiai egzistuojant naujai įtvirtintai teisei į taisymą. Jeigu dažniausia priežastis, paskatinanti naudotis (o ypač jai esant mokamai – įsigyti) komercine garantija yra tai, kad įstatyminė daikto kokybės garantija jau pasibaigė, galima tik spėlioti, kaip jos patrauklumą paveiks gamintojo pareiga pataisyti prekę po tokio termino pabaigos. Vis dėlto turint omenyje tai, kad ši teisė kol kas yra pakankamai ribota (t. y. aktuali toms prekėms, kurioms numatyti taisytinumo reikalavimai), o Teisės į taisymą direktyvoje neišspręsti įvairūs praktinio pobūdžio klausimai, nuo kurių priklausys pasinaudojimo šia teise sėkmė (pavyzdžiui, tais atvejais, kai taisymas atliekamas ne nemokamai, o už „pagrįstą kainą“, arba kai kalbama apie atsarginių dalių ir įrankių siūlymą už „pagrįstą kainą“, nors nėra jokių kriterijų, kuriais vadovaujantis tas „pagrįstumas“ būtų nustatytas) (The Right to Repair Europe, 2024, p. 10), komercinių garantijų vaidmuo kol kas negali būti paneigtas. Juk, kaip apibendrina L. Novikovienė, tvariam vartojimui pirmenybę teikiančiam vartotojui (t. y. tokiam, kuris nori įsigyti patvarią ir ilgą laiką trunkančią prekę) komercinė garantija yra papildomas rodiklis priimant sprendimą (Novikovienė, 2023, p. 179), kurią prekę įsigyti, ir yra viena svarbiausių priemonių (kai ji siūloma) vartotojui atstatyti prekės kokybę jau po to, kai yra pasibaigusi įstatyminės garantijos teikiama apsauga.

Apibendrinant pažymėtina, kad komercinės patvarumo garantijos turinys nėra tiek inovatyvus, kad tos pačios sąlygos nebūtų galėtos įtraukti į „tradicines“ komercines garantijas. Komercinės patvarumo garantijos daugiau primena simbolinį gestą, pabrėžiant gamintojo išipareigojimą dėl kokybės, kuris – tenkinant atitinkamas anksčiau aptartas sąlygas – bus įkūnytas suderintu ženklu, į kurį bus papildomai atkreipiamas vartotojo dėmesys. Kitaip tariant, gamintojams, siūlantiems nemokamas, visai prekei taikomas ir ilgesnes nei dvejų metų komercines patvarumo garantijas, yra pasiūlomas „meduolis“ – konkurencinėje kovoje pasinaudoti suderintu ženklu, tačiau niekaip „nebaudžiama“ (pavyzdžiui, neįpareigojama nurodyti, kad gamintojas negali garantuoti jokios trukmės), jei gamintojas garantijos nenorėtų teikti.

Kita vertus, reikšminga ir tai, kad gamintojams, nepretenduojantiems į tokio suderinto ženklo naudojimą, taip pat gamintojams ir pardavėjams, teikiantiems „tradicines“ komercines garantijas, nėra nustatomi reikalavimai, kad jų siūlomos garantijos būtinai derėtų su tvarumo siekiu (pavyzdžiui, nesiūlytų vien iškart pakeisti prekės nauja). Todėl jomis (jei jos išvis pasiūlomos) gali būti prisidėta prie, pavyzdžiui, ilgesnio prekės kokybės

išlaikymo, bet taip pat ir gali būti atvirai nepaisoma tvarumo, siūlant vartotojo ekonominiais interesams patrauklių, nors ir su tvarumu nesuderinamų, sąlygų komercines garantijas. Vietoje dėmesio tokių garantijų turiniui Prekių pardavimo direktyvoje, Sąjungos teisės aktų leidėjo dėmesys visgi buvo sutelktas į vartotojo informavimą apie pačias garantijas. Vis dėlto jei garantijomis (jų turiniu) nėra atspindimas tvarumas, tuomet ir vien priminimas apie jas vartotojui negali būti laikomas pakankama priemone jo siekti.

2.5. Tvarumas *nolens volens*?

Nors dabartinis kokybės garantijų prisidėjimas prie tvarumo siekio yra ribotas, o tam tikrais atvejais jam netgi ir kenkiama (pavyzdžiui, leidžiant iškart prašyti pakeisti prekę nauja pagal įstatyminę garantiją arba visiškai nekontroliuojant komercinių garantijų turinio dermės su tokiu siekiu), teisės doktrinoje jau dabar netrūksta pasiūlymų, ką reikėtų daryti, kad tai pasikeistų – paprastai netgi nepaisant to, ar to norėtų pačios vartojimo pirkimo-pardavimo sutarties šalys (t. y. *nolens volens*) (lot. noromis nenoromis).

Praktiškai visi Prekių pardavimo direktyvą per tvarumo siekio prizmę nagrinėję autoriai, kurių darbais remtasi ir šioje disertacinio tyrimo dalyje⁷⁵, įžvelgia prasmę koreguoti tas direktyvos taisykles, kurių taikymas, jų vertinimu, prieštarauja tvarumo siekiui, taip pat nustatyti papildomas taisykles, kurios geriau padėtų jo siekti. Tai apima beveik visas Prekių pardavimo direktyvos nuostatas, pradedant eksplicitiškai tvarumo interesą išreiškiančio tikslo į direktyvos 1 straipsnį įtraukimo ir naujų tvarumui svarbių kriterijų į direktyvos objektyviuosius atitikties reikalavimus įrašymo, baigiant platesnių informacijos reikalavimų, vartotojo pažeistų teisių gynimo būdų hierarchijos perskirstymo, ilgesnių terminų nustatymo, tiesioginio reikalavimo teisės į gamintoją suteikimo, įpareigojimų, susijusių su atsarginių dalių teikimu, nustatymu ir t. t. Šis sąrašas yra tiek pat ilgas, kiek ir platus, o kai kurie reikalavimai netgi turėtų atsirasti ne pačioje Prekių pardavimo direktyvoje, o susijusiuose teisės aktuose arba būti priimti nacionalinių įstatymų leidėjų.

Dėmesys atkreiptinas ir į F. Zoll, K. Południak-Gierz ir W. Bańczyk raginimą nenuvertinti vertybinės interpretacijos galios, leidžiančios direktyvos nuostatas aiškinti atsižvelgiant ne tik į pirkimo-pardavimo sutarties šalių, bet ir ekologinio efektyvumo interesus, nors jie ir patys pripažįsta, kad

⁷⁵ Pavyzdžiui, V. Mak ir E. Terryn, 2020; E. Terryn, 2019; F. Zoll, K. Południak-Gierz ir W. Bańczyk, 2020; F. Zoll *et al.*, 2022; E. Van Gool ir A. Michel, 2021; V. Mak ir E. Lujinovic, 2019.

tai atliekant reikia būti itin atsargiems – ties aplinkos interesais susitelkęs vertinimas gali privesti prie susikirtimo su kitomis vertybėmis, saugomomis Prekių pardavimo direktyva (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 530-532). Kaip bebūtų, liūto dalis Prekių pardavimo direktyvos taisyklių buvo tik peržiūrimos, o ne naujai kuriamos (tuo metu oficialiai dar tik artėjančios) žaliosios pertvarkos fone, tad dėl kitokio jų interpretavimo gali būti nebepasiekti tikrieji jų tikslai.

Tiek šioje disertacinio tyrimo dalyje analizuotų, tiek ir aktualioje teisės doktrinoje išvardintų Prekių pardavimo direktyvos taisyklių, kurias galima keisti, gausa visgi liudija ne tai (ar ne vien tai), kad daikto kokybės garantijų institute iš principo *būtų* erdvės bent iš dalies atliepti tvarumo klausimus. Kartu tuo pranešama ir apie kitą rimtą problemą – tam, kad tvarumo tikslą galėtume įsprausti į vartotojų pirkimo-pardavimo sutartiniams santykiams taikomą reguliavimą, praktiškai turime visas jį sudarantį taisykles (metaforiškai) versti į „ekologinę Prokrusto lovą“ ir, visai nepaisydami tokių taisyklių *raison d'être*, „pjaustyti“ ir „tempti“ jas vien tam, kad šis tikslas į jas tilptų. Tai verčia sau užduoti klausimą, kodėl taip yra. Ar tik todėl, kad *šitos* Prekių pardavimo direktyvos nuostatos buvo kurtos rimtai nesvarstant apie tvarumą? Ar problema visgi yra gilesnė, susijusi su vartojimo prekių-pardavimo sutartinių santykių (ir jų reguliavimo) struktūra, kurios „kosmetinis“ taisymas jai primetant tvarumo tikslą tėra problemos, kurią vis tiek kada nors reikės spręsti iš esmės, laikinas maskavimas?

Doktrinoje išreikšto noro perrašyti bent pusę visos Prekių pardavimo direktyvos teksto nepalaiko ir H.-W. Micklitz. Nors jo pozicija formuluojama ne išimtinai vartojimo pirkimo-pardavimo santykių, bet platesniame – visos vartotojų teisės – kontekste, toliau nagrinėjant tvarumo dermę su kokybės garantijų institutu verta atkreipti dėmesį į jo brėžiamą filosofinę kryptį. Anot H.-W. Micklitz, nors ir jokiū būdu negalima sumenkinti pastangų įtraukti tvarumą į jau egzistuojančius vartotojų teisės įrankius, visgi nebeužtenka paprasčiausiai „ištempti“ dabartinį vartotojų taisyklių rinkinį, kad tvarumą galėtume įtraukti į prekės kokybės apibrėžimą, pažeistų teisių gynimo būdus ar klaidinančią informacijos nutylėjimą. Atliepiant šį tikslą reikalingas pačios vartotojų teisės permąstymas. Ir tą permąstymą jis mato ne kaip senų konstruktų atnaujinimą, o kaip vartotojų teisės kūrimą nuo nulio (Micklitz, 2019, p. 237). Tam antrina ir A. Halfmeier, pridėdamas, kad vartotojų teisė turi būti pertvarkyta taip, kad pati atitiktų ekologijos reikalavimus, o tai gali reikšti netgi jos atsisakymą, vietoje to formuojant bendrą privatinę teisę, labiau orientuotą į tvarumą (Halfmeier, 2022, p. 8).

Tokį dramatišką požiūrį visgi derėtų patikrinti. Ypač kai su vartotojų teise dabartine jos forma doktrinoje spėta atsisveikinti jau ne kartą – „myriop“

ji lydėta ir dėl savo apsaugos funkcijos praradimo (Micklitz, 2012, p. 2), ir dėl judėjimo prie apibendrinto „kliento“ apsaugos (Schulte-Nölke, 2015, p. 138), dekonstruojant konservatyviąją vartotojo sampratą (Zoll, 2018, p. 91), dėl poreikio pereiti prie naujo „judančio“ apsaugos modelio (Micklitz, 2012a, p. 67), dėl pernelyg didelio susitelkimo ties vidaus rinkos siekiu ir nepakankamo – ties socialinės gerovės (angl. *social welfarism*) tikslais (Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson, 2018, p. 2). Ch. Twigg-Flesner beveik analogiškais žodžiais, vėliau jau žaliosios pertvarkos kontekste išsakytais H.-W. Micklitz, tokį patį naujos vartotojų teisės nuo nulio sukūrimo poreikį deklaravo dėl... prasidėjusios skaitmeninės transformacijos (Twigg-Flesner, 2017, p. 189).

Tad visos taisyklių knygos išmetimo lauk idėja savaime nėra nauja – ji iškeliama kiekvieną kartą susidūrus su naujo tipo sunkumais. Akademinuose „užkulisuose“ bent dešimt metų kalbama apie tai, kad ES vartotojų teisė yra kryžkelėje, pasiekę aklavietę, reikalauja naujos struktūros ar bent jau šviežio požiūrio (Schulte-Nölke, 2015, p. 135), nors, tuo pačiu, prabėgę šešiasdešimt formavimosi metų vartotojų teisės esą dar nespėjo nugludinti ir ji, būdama „jauna“, turi potencialo vystytis ir pildytis įvairiomis kryptimis (Bublienė, Selvestravičiūtė, 2022, p. 56-57). Net ir Europos Komisija, vykdydama „*fit-for-purpose*“ ir „*fitness checks*“ procedūras, jau dvidešimt metų nuolat sugrįžta prie klausimo, ar atskiri vartotojų teisę sudarantys instrumentai vis dar yra tinkami savo paskirčiai, o galbūt juos reikia peržiūrėti ir atnaujinti.

Nors iki šiol visi vartotojų teisei doktrinoje rašyti „nekrologai“ ir buvo perdėti, praplečiant minėtą H.-W. Micklitz mintį būtent žaliosios pertvarkos ir daikto kokybės garantijų instituto kontekste, dvilypė jo prigimtis, kur derinama ne tik vartotojų apsaugos, bet ir sutarčių teisės logika, lemia, kad tokioje mąstymo kryptyje iššūkis prisitaikyti turėtų būti metamas joms abiems. Todėl net įdomesnis klausimas yra ne kokiais fragmentiškais atnaujinimais į vartojimo pirkimo-pardavimo santykių taisyklės būtų galima įtraukti tvarumo siekį, nepaisant to, ar jis ten tinka, ar ne, bet kas jose (t. y. kokybės garantijų, kaip vartotojų ir sutarčių teisės produkto, bendroje teorinėje prigimtyje) iš principo neleidžia jo ten priimti ir ar tai tikrai tokios svarbos elementai, kad reikėtų ne tik naujos vartotojų, bet gal net ir visos sutarčių teisės pradžios.

Apibendrinant pažymėtina, kad vos du kartus (prie patvarumo kriterijaus įvedimo ir prekių taisymo skatinimo) Prekių pardavimo direktyvos preambulėje paminėtas tvarumas menkai teatsispindi ir pagrindinėse Prekių pardavimo direktyvos nuostatose, aktualiose daikto kokybės garantijoms. Esą naujai kaip objektyvusis (nors galintis būti ir subjektyvuoju) atitikties

kriterijus įtrauktas „patvarumas“ iš tikrųjų nėra palaikomas jokiais naujomis aiškiais jo įgyvendinimui reikalingomis įstatyminės daikto kokybės garantijų nuostatomis (juo nei referuojama į laiką, nei prailginami įstatyminės garantijos ar įrodinėjimo naštos perkėlimo terminai, kas padėtų ir kovojant su pirmalaikio nusidėvėjimo problema). Nesukalibruota ir teisių gynimo priemonių neatitikties atveju sistema – nors prekės taisymo patrauklumas yra didinamas ne tik suteikiant informaciją, bet ir motyvuojant vartotoją jo interesus atliepiančiomis priemonėmis (t. y. primenant apie įstatyminės daikto kokybės garantijos termino pratęsimą, taisymo metu galint pasiūlyti pakaitinę prekę), kitos teisių gynimo priemonės arba tiesiogiai kertasi su tvarumo siekiu (taip yra su prekių pakeitimu naujomis prekėmis, neleidimu iškart prašyti sumažinti prekės kainą), arba galėtų būti geriau jam pritaikytos (pavyzdžiui, pratęsiant įstatyminės daikto kokybės garantijos apsaugą, jei vartotojas nori pakeisti prekę ne nauja, o atnaujinta, prioretizuojant prekės taisymą ir pan.). Dabartinė sistema veikiau įgalina vartotoją paisyti tvarumo (rinktis taisymą, prašyti atnaujintos prekės), jei jis to pats nori, ir, savo ruožtu, yra priklausoma nuo to, ar pardavėjas palaiko tokį tikslą (t. y. sudaro galimybes prekę taisyti, suteikia vartotojui pakaitinę prekę, neteigia, kad taisymas būtinai reikš neproporcingas išlaidas, palyginus su prekės pakeitimu nauja, ir pan.).

Ne iki galo aiškūs komercinių patvarumo garantijų išskyrimo nuo „tradicinių“ komercinių garantijų tikslai ir motyvacija, kadangi analogiškos apimties garantiją gamintojas galėjo teikti ir pagal senąją komercinių garantijų struktūrą. Ją įprasmina nebent Direktyvos dėl vartotojų įgalinimo nuostatos, leidžiančios tam tikro turinio (t. y. nemokamas, taikomas visai prekei ir teikiamas ilgiau nei dvejus metus) komercinės patvarumo garantijas žymėti suderintu ženklu, informuoti apie jas vartotojus ir taip įgyti konkurencinį pranašumą. Tačiau tol, kol visos komercinės garantijos yra savanoriškos, o jų nenorintys teikti gamintojai neprivalo pranešti, jog jokios daikto kokybės garantuoti negali, jų teigiamas poveikis siekiant tvarumo yra ribotas, o pirmalaikio nusidėvėjimo klausimas nėra sprendžiamas. Be to, tvarumui komercinėmis (net ir komercinėmis patvarumo) garantijomis gali būti ir tiesiogiai kenkiama, nes gamintojams, nepretenduojantiems į tokio ženklo naudojimą, taip pat gamintojams ir pardavėjams, teikiantiems „tradicines“ komercinės garantijas, nėra nustatomi su tuo susiję šių garantijų turinio reikalavimai. Juo labiau reikalavimas, kad jų siūlomos garantijos būtinai derėtų su tvarumo tikslu. Todėl, priklausomai nuo jų taikymo sąlygų, jomis gali būti prisidėta prie tvarumo, bet taip pat ir gali būti pakenkta (pavyzdžiui, siūlant bet kokiais aplinkybėmis prekę pakeisti nauja).

Nors dalies autorių nuomone tokias kliūtis galima pataisyti keičiant Prekių pardavimo direktyvos reguliavimą, atsiranda ir balsai, kviečiantys iš esmės peržiūrėti vartotojų (o čia pat galima pridėti, kad dar ir sutarčių) teise.

III. TEORINĖS KLIŪTYS ĮTRAUKTI TVARUMO SIEKĮ Į VARTOJIMO PIRKIMO-PARDAVIMO SANTYKIAMS TAIKOMAS TAISYKLES

Daikto kokybės garantijų prigimtis yra dvilypė: viena vertus, jos kyla iš sutarčių teisės, kita vertus, dėl ypatingo vartojimo pirkimo-pardavimo santykių konteksto jos kartu yra ir vartotojų teisės produktas. Todėl neįmanoma nagrinėti daikto kokybės garantijų nuostatų neatsižvelgiant į šių dviejų sričių bendrąsias taisykles bei principus.

Europos Sąjungoje vartotojų politika ir jai normatyvinį kūną suteikianti vartotojų teisė istoriškai nuo pat pradžių formuotos pasišvenčiant vartojimui – vartotojų teisėje viskas sukasi aplink ypatingą veikėją ekonomikoje – vartotoją (Cseres, 2005, p. 320), – ir bet kokios su vartojimu susijusios (tačiau ne jo keliamos) problemos vartotojų politikoje (angl. *policy*), o galiausiai – ir teisėje, atsispindėdavo tik tada, jei jos sudarydavo sunkumų pačių vartotojų dalyvavimui bendrojoje rinkoje, taip *inter alia* kliudant jos vidaus integracijai ir plėtrai. Pavyzdžiui, komercinės daikto kokybės garantijos Bendrijos lygiu imtos reguliuoti pirmaisia ne siekiant apsaugoti vartotojų interesus, o dėl keliamos grėsmės bendros rinkos funkcionavimui iškraipant konkurenciją (Wiewiórowska-Domagalska, 2011, p. 28).

Todėl ir bandymai „įsprausti“ tvarumo siekį į vartotojų teisės „marškinėlius“ (kaip ir kritika dėl to nepadarymo) neišvengiamai reikalauja atsigręžti į vartotojų teisės ištakas ir pagrindines ją apibrėžiančias idėjas – šie pamatai neatsiejami nei nuo konkrečių vartojimo santykiams reguliuoti priimtų teisės aktų, kuriuos jau turime (bei analizuojame) dabar, nei nuo parametrų, kuriuose apskritai veikia vartotojams skirta teisėkūra. Tuo pačiu turi būti atsižvelgiama ir į sutarčių teisės brėžiamas ribas, nustatančias, ką galima (ar ko negalima) dėl tvarumo daryti jos rėmuose, kad nebūtų paneigta pačių santykių prasmė.

Todėl šioje disertacinio tyrimo dalyje įvertinama, kokie principiniai vartotojų ir aplinkos apsaugos prieštaravimai trukdo suderinti šis sritis, analizuojama, ar tvarumo siekis gali būti įtrauktas į pagrindinius vartotojų teisės elementus (*inter alia* jos teisinį, loginį pagrindus, vartotojo įvaizdį), ir nagrinėjama, kaip tvarumo siekio įtraukimą gali paveikti sutarčių teisės ribos.

3.1. Vartotojų apsaugos ir aplinkos apsaugos antagonizmas

Analizę derėtų pradėti nuo to, kad tvarumo siekio įtraukimas į vartotojų teisės taisyklių taikymo lauką negali būti matomas atsietai nuo pačios vartotojų

teisės santykio (*inter alia* istoriškai susiklosčiusio) su aplinkosaugos politika. Europos Sąjungoje tiek vartotojų apsaugos, tiek aplinkos apsaugos politikos (angl. *policies*) formaliai dalijasi tuo pačiu atskaitos tašku – abi pirmąkart į tuometinės Bendrijos darbotvarkę buvo įtrauktos 1972 m. Paryžiaus susitikime. Iki jo (Bendrijos lygmeniu) buvo įstrigusios savotiškoje pilkojoje zonoje – viena vertus, dar oficialiai neatpažintos pirminėje teisėje, kita vertus, pernelyg reikšmingos, kad būtų visiškai ignoruojamos tuomečių Bendrijos institucijų (Statement from the Paris Summit, 1972; Krämer, 1993, p. 457).

Vis dėlto nei bendras atskaitos taškas laike, nei aktualių klausimų persidengimas bei abipusės integracijos siekį lydėję lozungai netapo garantija, kad chronologiškai paraleliai vykęs jų vystymas iš tiesų bus kaip nors tarpusavyje derinamas. Skyrių apie aplinkosaugos politiką Suvestiniu Europos Aktu į Romos sutartį įtraukus dar 1986 m., vartotojų politikai teko luktelti iki 1992 m., kol bus pasirašyta Maastrichto sutartis (Tonner, 2000, p. 64). Apie vartotojų teisės ir aplinkos teisės tarpusavio santykio konfliktus buvo pradėta rašyti dar praėjusio amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje (Micklitz *et al.*, 2020, p. 7), o iš tiesų prasmingos diskusijos apie realų jų derinimą po Maastrichto sutarties buvo uždelstos dar bent 15 metų, kai pasirašius Lisabonos sutartį daugiau dėmesio pradėta kreipti į skirtingų Europos Sąjungos politikų tarpusavio integraciją.

Iš pirmo žvilgsnio galėtų pasirodyti, kad vartotojų apsauga ir aplinkos apsauga turi pakankamai nemažai panašumų: abi jos buvo įkvėptos tikslo apginti neginamąjį (silpnesnįjį; atitinkamai, vartotoją arba aplinką); abi siekė suteikti teises ten, kur anksčiau jos buvo iš esmės neįgyvendinamos arba apskritai bandomos paneigti; abiejose susipynė fundamentalių žmogaus teisių idėjos (Kye, 1995, p. 32-33); abiem nesvetimos mažesnės ar didesnės „gerovės valstybės“ intervencijos į rinkos santykius, kad, modifikuojant nepageidaujamais laikomus laisvo rinkos veikimo rezultatus, būtų pasiekti tam tikri socialinės gerovės (angl. *welfarism*) tikslai; abiejų pirmieji žingsniai buvo per minkštosios teisės (angl. *soft law*) instrumentus (pavyzdžiui, politikos programas ir veiksmų planus); abiejų efektyvumas matuojamas gebėjimu užkirsti kelią pažeidimui, o ne suteikti gynybos būdą jau atsiradus žalai. Bent iš dalies panašūs ir jų intervencijų į rinką metodai (Wilhelmsson, 1998, p. 48; Karsten, Reisch, 2008, p. 53; Mak, Terryn, 2020, p. 234; Cseres, 2005, p. 156).

Dar daugiau – ES pirminės teisės nuostatos rodo, jog vartotojų ir aplinkos apsaugos klausimai strategiškai visada buvo matomi (arba bent jau *turėjo būti* matomi) šalia vienas kito: Europos Sąjungos sutarties preambulė atskleidžia siekiant, be kita ko, skatinti ekonominę ir socialinę pažangą,

atsižvelgiant į darnaus vystymosi principą⁷⁶, vidaus rinkos sukūrimą, aplinkos apsaugą, ir užtikrinti tokios politikos įgyvendinimą, kad ekonominės integracijos pažangą lydėtų pažanga ir kitose srityse. Be to, SESV 114 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas siekis Sąjungoje užtikrinti aukšto lygio ne tik vartotojų, bet ir aplinkos apsaugą. SESV 11 straipsniu netgi įpareigojama nustatant ir įgyvendinant Sąjungos politikos ir veiklos kryptis (taigi neišskiriant ir vartotojų klausimų), ypač siekiant skatinti tvarią plėtrą, atsižvelgti į aplinkos apsaugos reikalavimus; SESV 12 straipsniu – atsižvelgti į vartotojų apsaugos reikalavimus nustatant bei įgyvendinant kitas Sąjungos politikos ir veiklos kryptis (taigi ir aplinkosaugos); o pagal SESV 7 straipsnį Sąjunga užtikrina savo politikos kryptį ir veiksmų suderinimą atsižvelgdama į *visus* savo tikslus. Šalia šių sutarčių, Chartijos 37 straipsniu įpareigojama aukštą aplinkosaugos lygį ir aplinkos kokybės gerinimą integruoti į Sąjungos politiką ir užtikrinti pagal tvaraus (darnaus) vystymosi principus; o Sąjungos politika, kaip tai nurodyta Chartijos 38 straipsnyje, užtikrina aukštą vartotojų apsaugos lygį.

Kitaip tariant, visos šios nuostatos įpareigoja į aplinkos ir vartotojų apsaugos politikas tiek jas kuriant, tiek įgyvendinant žiūrėti sistemiškai. Ypač turint omenyje šių sričių priemonių tarpusavio susietumą ir atvirkštinį proporcingumą – griežtesnės aplinkosaugos taisyklės neišvengiamai paveikia vartotojų pasirinkimus, o didesnė vartotojų apsauga (t. y. tokia, kuria laiduojama vartojimo sąlygų laisvė) – aplinką. Kad darnaus vystymosi idėją norėta integruoti jau į pačią vartotojų politiką nurodo ir L. Novikovienė su I. Navickaitė-Sakalauskiene – anot jų, ES pirminės teisės paveiksle vartotojų apsaugos tikslus įgyvendinant lygiagrečiai kartu su aplinkosaugos politika buvo siekta užtikrinti, kad vartotojai savo poreikius patenkintų nesukeldami negrįžtamų pokyčių aplinkai, tačiau iki dabar vartotojų teisė buvo apleidusi aplinkosaugos dimensiją, dėl ko abi šios teisės nuėjo skirtingomis kryptimis ir dabartinė vartotojų teisė iš tiesų nepakankamai atsižvelgia į tvarumo tikslą (Novikovienė, Navickaitė-Sakalauskienė, 2020, p. 871-872).

⁷⁶ Dėmesys atkreiptinas į tai, kad oficiali vertimo į lietuvių kalbą versija vietoj darnaus vystymosi principo teigia esant „nenutrūkstamos plėtros principą“, tačiau palyginus su kitomis kalbinėmis versijomis (pavyzdžiui, angl. „*taking into account the principle of sustainable development*“, lenk. „*przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju*“, vok. „*unter Berücksichtigung des Grundsatzes der nachhaltigen*“) aiškėja, jog omenyje turėtas būtent darnus vystymasis. Kita vertus, tokį vertimą į lietuvių kalbą netgi galima laikyti savotišku savo epochos „*Freudian slip*“ (angl. Froidiškas paslydimas) – vertimo metu vystymasis tikrai galėjo būti laikomas paprasčiausia plėtra ir matytas ne kaip tvarus, ypač kaip nors tai susiejant su aplinka, o kaip pastovus, nenutrūkstamas, nuolat vykstantis.

Žvelgiant į šiuolaikinės vartotojų teisės taisykles matyti, kad jų derinimas su aplinkos interesais vyko nebent nominaliai, kuo mažiau varžant ir vengiant kištis į rinkoje vystomus vartojimo santykius privalomais nurodymais (juolab nurodymais vartotojui). Vietoje to kliautasi pasiūlą formuojančių viešosios teisės priemonių bei į vartotoją nukreiptos informacijos paradigmos galiomis. Tai aiškiai matyti ir I šio disertacinio tyrimo dalyje aptartame požiūryje bei II dalyje nagrinėtame daikto kokybės garantijų instituto reguliavime – aplinkosaugos politikos derinimas su vartotojų teise atsispindi nebent reikalavimuose verslininkams (be kita ko, ekologinio projektavimo taisyklėmis, nesąžiningos komercinės veiklos draudimu, atitinkamos informacijos pateikimo reikalavimais), tačiau vartotojas yra tik informuojamas ir taip įgalinamas atsižvelgti į tvarumą (pavyzdžiui, esant neatitiktčiai, prašyti prekę pataisyti, ją pakeisti atnaujinta preke) bei, kai tai numatyta, prašyti atlyginti padarytą žalą. Jokių su tuo susijusių pareigų jam nėra nustatoma. Kitaip tariant, aplinkos ir vartotojų apsaugos yra derinamos informacijos paradigmos priemonėmis.

Analizuotose daikto kokybės garantijų taisyklėse nerasime nė vieno pavyzdžio, kur sutarties šalys būtų *verčiamos* ką nors daryti dėl tvarumo, kas išbalansuotų jų tarpusavio santykius; kitaip tariant, nėra tokių taisyklių, kur nuostatų derinimas su aplinkosauga vyktų prioritetą teikiant aplinkai, o ne vartojimo santykių dalyvių tarpusavio teisių ir pareigų pusiausvyrai (pavyzdžiui, įpareigojimo pirmiausia prekę taisyti, nepaisant dėl to vartotojui kylančių didelių nepatogumų, nurodymo sutikti su pakartotiniu prekės taisymu, jei pirmasis – ar pirmieji – bandymas nebuvo sėkmingas; įpareigojimo pardavėjui atsižvelgti ne į ekonominį neproporcingumą, bet ekologinę tokio veiksmo įtaką atsisakant užtikrinti prekių atitiktį, pareigos gamintojui teikti komercinę patvarumo garantiją visam prekės tarnavimo laikotarpiui ir t. t.). Net jeigu konkrečia nuostata ir suvaržoma, pavyzdžiui, vartotojo teisė rinktis teisių gynimo būdą (kaip antai, iškart prašyti nutraukti sutartį), tokia nuostata tvarumo siekis palaikomas atsitiktinai, nes tikrasis jos tikslas yra, visų pirma, sutarties šalių interesų pusiausvyros užtikrinimas. Kaip jau minėta, aplinkos apsauga tėra šalutinis vartotojų apsaugos tikslo (kuris savo ruožtu yra šalutinis rinkos integracijos tikslo) produktas.

Šių sričių tarpusavio integraciją itin apsunkina tai, kad pirmiau nurodyti vartotojų ir aplinkos apsaugos panašumai yra paviršutiniai, o skirtumai susiję su daug gilesnėmis jų struktūromis. Visų pirma, yra mąstoma absoliučiai skirtingomis laiko ir veiksmų taikymo apimties perspektyvomis, kas neišvengiamai paveikia ir siekiamus (bei sąlygojamus) rezultatus. Jau minėtam Brundtlando komisijos suformuluotam tvarumo apibrėžimui įtraukiant *ateities* kartas, aplinkosaugos politika ir jos įgyvendinimo

priemonės projektuojamos perspektyvoje – paskirstant išteklius tarp dabartinės ir būsimosios kartos, prioritetas suteikiamas ateičiai, t. y. tam, kad jie būtų išsaugoti ateities gyventojams, dabarties gyventojams yra nustatomi apribojimai (Sheehy, 2022, p. 13). Vartotojų politika ir ją įkūnijanti teisė neperžengia *dabarties* vartotojo ir jo įgalinimo vartoti dabar ribų. Atitinkamai, čia nėra apmąstomi planetos limitai ar ateities kartų interesai, nes tai paprasčiausiai nepatenka į vartotojų apsaugos regėjimo lauką. Be to, aplinkosaugos problemos, nepavaldžios žemynų riboms ar valstybių sienoms, yra *globalios*, taigi ir iš aplinkosaugos politikos reikalaujančios platesnio požiūrio sprendimų, kuo nepasižymi vartotojų apsaugos politika, besirūpinanti *konkreto* regiono vartotojų (ar, konkretaus santykio atveju, konkretaus vieno vartotojo) situacija (Mont, Dalhammar, 2005, p. 273).

Taip pat šios sritys yra persmelktos ne šiaip skirtingos, bet tarpusavyje iš principo nesutaikomos filosofijos: jei vartotojų politika (kas vėliau atsispindi ir vartotojų teisėje) yra kildinama iš nevaržomo (ir netgi skatinamo) vartojimo, be kita ko, įgalinamo dar J. F. Kennedy įvardintos ir pamatine laikomos vartotojo teisės pasirinkti, aplinkos teisė ir aplinkosaugos politika siekia apsaugoti gamtą nuo nevaržomai vartojančios visuomenės keliamų grėsmių ir kuo labiau apribojant vartotojo pasirinkimą⁷⁷ iš pagrindų pakeisti patį juo grindžiamą vartojimo modelį. Kitaip tariant, kas aplinkosaugos politikos traktuojama kaip būsimos atliekos ir problemų šaltinis (prekės ir paslaugos), tas vartotojų apsaugoje laikoma šaltiniu siektinos naudos ir gerovės, kurią stengiamasi sukurti ir apsaugoti vartotojų teisės taisyklėmis (Mont, Dalhammar, 2005, p. 274). Jų „*zero sum game*“ (angl. „nulinės sumos žaidimas“) tarpusavio santykio, reiškiančio, kad vienos pusės laimėjimas kartu yra ir lygiavertis kitos pusės praradimas, neišsprendžia ir žalioji pertvarka, nes joje remiamasi ekologiniu modernizavimu⁷⁸ – tvaresnių prekių vartojimas vis tiek yra vartojimas, o jo apimties mažinimo tikslas, kaip minėta, net nėra formuluojamas.

Taigi net tais atvejais, kai abiejose regimai kalbama apie tą patį, t. y. tvarumą, diskusijų centre iš tikrųjų atsiduria skirtingos kategorijos ir su jomis

⁷⁷ Nors tradiciškai šie ribojimai pasireiškia, pavyzdžiui, siekiu kontroliuoti ar apskritai uždrausti tam tikras prekes ar paslaugas viešosios teisės priemonėmis (Kye, 1995, p. 42; Wilhelmsson, 1998, p. 54-55), manytina, jog jie galėtų būti suprantami ir plačiau, be kita ko, kaip ribojimas vartotojui pasirinkti tam tikrus pažeistų teisių gynybos būdus, nustatyti pasinaudojimo jais sąlygas, „apsunkinti“ vartojimą panaikinant teisę atisakyti sutarties ir pan.

⁷⁸ Kaip minėta, reiškiančiu, kad išsivysčiusios šalys (jų ekonominio bendradarbiavimo blokai) gali vartoti kaip vartojusios tol, kol gamybos ir atliekų perdirbimo procesai bus labiau subalansuoti. Kitaip tariant, nėra keliama pačios vartojimo apimties mažinimo užduotis.

rišami siekiai – vartotojų teisės atstovai kalba apie „žalias“ prekes ir aplinkosaugą, orientuotą į antropoceną (t. y. rūpinasi, kad ir toliau būtų užtikrintos sąlygos, reikalingos žmonijos klestėjimui ir ateities vartojimui), o aplinkosaugininkai akcentuoja ekocentrinę viziją, grįstą aplinkos savaime turima verte, kur vartotojai („natūralūs aplinkos priešai“) aplinkos labai turi išvis nevertoti (Micklitz *et al.*, 2020, p. 7; Meller-Hannich, Krausbeck, 2020, p. 169; Roethe, 2021, p. 309). Ir ši problema yra gerokai gilesnė nei bendro žodyno stokojimas – dėl skirtingo žiūros rakurso vartotojų apsauga, net ir ieškodama kur įtraukti tvarumą, save mato tam tikra prasme „svarbesnė“ už aplinką (t. y. jos aptarnaujamą) ir turinčią su ja derėti tik tiek, kiek tai būtina tolesniam vartojimui užtikrinti; o aplinkos apsauga, visai nesijaučianti vartojimo vasalu, vartojimą (ir jo centre stovinčią figūrą – vartotoją) mato ir matys kaip priešą, prie kurio reikia ne taikytis, o visomis išgalėmis kovoti. Kaip sufleruoja „zero sum game“ filosofija, tiek, kiek vartojimui bus nusileista, gamtos bus prarasta, nes iš padarytų kompromisų visada išloš vartotojas.

Aiškliai skiriasi ir jų požiūris į ginamuosius: vartotojų teisei atsispiriant į subjekto – vartotojo⁷⁹ – apsaugą, jos normos taip pat buvo kurtos kaip konkreti ir skubi (ar bent jau skubesnė) asmens (jų grupės) pažeistų teisių gynība, o aplinka yra daug abstraktesnė, neturinti jokių aiškių subjektinių teisių bei jų gynėbos būdų (Kye, 1995, p. 32-33, 42; Reich, 1992, p. 287; Cseres, 2019, p. 99), dėl ko vartotojų apsauga netgi jaučia šioki toki savo „moralinį“ pranašumą. Ji atliepia konkrečių žmonių šiandienos poreikius bei problemas, o ne abstrahuotą ateities aplinkos būklės idėją, kuriai vienas konkretaus vartotojo vartojimo sprendimas (priešingai nei pačiam jį priimančiam vartotojui) net ir nepadarо jokios žymios įtakos, nes aplinkai reikšmingas tik kumuliatyvus vartotojų pasirinkimų poveikis per tam tikrą laiką.

V. Mak ir E. Terryn pažymi, kad T. Wilhelmsson dar 1998 m. išreikštas susirūpinimas dėl vartotojų teisės ir aplinkosaugos harmonijos stygiaus jau galėjo pakisti, nes tiek vartotojai, tiek teisės aktų kūrėjai vis sąmoningiau

⁷⁹ Dėl vartotojų teisės širdyje esančio subjekto (ar objekto) doktrinoje vienareikšmiško sutarimo nėra. Nors, anot C. Kye, ginti patį išimtinai techninį vartojimo aktą (o ne asmenį – vartotoją) nebūtų jokios prasmės (Kye, 1995, p. 33), A. Halfmeier pabrėžia, kad pats terminas „vartotojų teisė“ yra klaidinantis, nes kalbama ne apie tam tikros nepalankioje padėtyje esančios apibrėžtos žmonių grupės apsaugą, o apie jų atliekamos funkcijos, t. y. vartojimo kaip tokio, apsaugą (Halfmeier, 2022, p. 3) – tai ypač rezonuoja atsižvelgiant į tai, kad ir pats „vartotojas“ nėra kažkoks atskiras ypatingas subjektas, o veikia tik vienas iš vaidmenų, kuriuos subjektai atlieka (Everson, Joerges, 2006, p. 1).

supranta, kad šias sritis reikia integruoti, o tokios integracijos poreikis atspindinimas ir ES sutartyse (Mak, Terryn, 2020, p. 234). Tačiau kol kas nei SESV 11 straipsnio (kodifikavusio darnaus vystymosi principą ir keliančio tiesiogines teises pasekmes ES institucijoms visais lygmenimis) pabrėžiama aplinkosaugos svarba visose politikos kryptyse, nei tvarumo kaip politinio koncepto Sąjungoje iškilimas conceptualaus bei sisteminio atotrūkio tarp abiejų sričių nepaveikė – vartotojų teisėje kol kas neatsirado jokių vartotojo pareigų, susijusių su jo vaidmeniu tvariame vartojime (Krämer, 1993, p. 458; Micklitz *et al.*, 2020, p. 7-9; Sjøfjell, 2015, p. 52).

Be to, daugiau dėmesio į skirtingų Europos Sąjungos politikų integraciją atkreipus tik po Lisabonos sutarties pasirašymo, dauguma svarbiausių ES vartotojų teisės aktų jau buvo priimti (daugiausia XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje), todėl derėjimo su tvarumu vertinimas (jei išvis) vyko jau suformuotų teisės įrankių rėmuose, o ne buvo apgalvotas dar jų kūrimo metu. Juk net Europos žaliojo kurso pasirodymo išvakarėse rengta Prekių pardavimo direktyva menkai atspindi tvarumo tikslą. Galiausiai, nuo pat pradžių šios politikos pateko į skirtingų vystytojų rankas (Mont, Dalhammar, 2005, p. 274), kurie ir patys toli gražu ne visada matė jų tarpusavio ryšį. Dar 1993 m. Komisijos teisėkūros programoje pažymėtas svarbių pokyčių į vartojimą poreikis nugulė visai ne vartotojų, o aplinkosaugos politikos skyriuje, iliustruodamas nematomą prarają tarp šių sričių mintyse tų, kurie turėtų būti atsakingi už jų tarpusavio integravimą (Krämer, 1993, p. 465).

Taigi nepaisant principinio vartotojų apsaugos ir aplinkos apsaugos filosofijų prieštaravimo, jos Sąjungos pirmine teise yra įpareigosios ir tarpusavyje derintis, kas iki šiol aiškiai vyko aplinkos nenaudai – daikto kokybės garantijų atveju (kaip ir bendriau vartotojų teisės atveju) šis derinimas vyksta pasitelkiant informacijos paradigmą, nenustatant vartotojams pareigų, tačiau stengiantis sudaryti galimybes jiems patiems atsižvelgti į tvarumą, jei jie to nori.

3.2. Vartotojų apsaugos pagrindai

Ankstyvas vartotojų apsaugos Europos Sąjungoje užtikrinimas neturėtų būti romantizuojamas kaip savaime vertingo sisteminio politikos tikslo identifikavimas – dar pradiniam Sąjungos etape vartotojams svarbių klausimų reguliavimas pirmiausia buvo grįstas kitomis pragmatiškomis priežastimis, reikalingomis vidaus rinkos „statyboms“, kas neišvengiamai lėmė ir vystomos politikos turinį, ir siekiamą vartotojų apsaugos lygį (Bublienė, Selvestravičiūtė, 2022, p. 58), ir kitų sričių ar tikslų įtraukties į jos

formavimą (ar susilaikymo nuo to darymo) laipsnį. Istoriškai susiklostė, kad dėmesys buvo sukoncentruotas tik ties ekonominiais vartotojams kylančių problemų žengiant į santykį su verslininkais aspektais, reikšmingais bendros rinkos kūrimui (o vėliau – ir aukšto lygio vartotojų apsaugos užtikrinimui), o ne kitais šalutiniais (ar, juo labiau, nepatogumų vartojant sudarysiančiais) interesais.

Todėl svarbu įsitikinti, kad tiek teisinis, tiek loginis vartotojų teisės pagrindas apskritai leidžia į ją (ir, atitinkamai, į priimamus teisės aktus) įtraukti tvarumo siekį.

3.2.1. Vartotojų apsaugos įrankių teisinis pagrindas

Iki pat Maastrichto sutarties pasirašymo vartotojų apsauga nebuvo eksplisitiškai atpažįstama kaip strateginis Europos Sąjungos tikslas ar formuota kaip savarankiška jos teisės sritis, kur vartotojų apsaugos taisyklių suderinimas laikytas savaiminiu tikslu. Anaiptol – Europos Sąjungai, visų pirma, esant rinkos integracijos projektui, ir vartotojams skirti teisės aktai buvo rengti bei naudoti kaip priemonė rinkos integracijos tikslams pasiekti (Schmid, 2005, p. 216). Kaip nurodo I. Navickaitė-Sakalauskienė, „nagrinėjant Europos Sąjungoje išplėtotą vartotojų teisės sistemą neabejotinai į pirmą planą iškyla vidaus rinkos sukūrimo tikslas, kurio pagrindu buvo suformuotas integracinis požiūris (angl. *integrationist view*) į vartotojų apsaugą“. „Europos vartotojas traktuojamas kaip reikalingas apsaugos visų pirma tam, kad būtų pasiektas maksimalus jo aktyvumas rinkoje, todėl vidaus rinkos kūrimo procesas turėjo (ir tebeturi) stiprią įtaką Europos vartotojo koncepcijos plėtolei⁸⁰“ (Navickaitė-Sakalauskienė, 2016, p. 19, 21).

Atitinkamai, nuo pat pradžių Europoje vartotojų apsauga suprasta kaip vidaus rinkos konkurencijos politikos dalis. Šis konkurencijos logikos prieskonis, esą rinkos sąlygas galima subalansuoti vartotojo savarankiškam veikimui, matomas įvairiuose vartotojų teisės elementuose, pradedant siekiu vartotoją įgalinti veikti per jam suteikiamą informaciją, naudotis sutarčių laisve ir išnaudoti vidaus rinkos konkurenciją, mainais tikintis, kad jis kurstys tarpvalstybinę konkurenciją (Domurath, 2013, p. 125), ir baigiant pirminėje Sąjungos teisėje įtvirtinto teisinio pagrindo jos aktams pasirinkime. Visos direktyvos, priimtose vartotojams svarbiais klausimais (įskaitant ir Prekių

⁸⁰ Pažymėtina, kad kartu I. Navickaitė-Sakalauskienė nurodo ir europinės sistemos skirtumą nuo nacionalinės vartotojų teisės, kuri „yra paremta kitais, iš esmės socialinio teisingumo motyvais. Nacionalinė vartotojų apsaugos politika siekia įžvelgti skirtumą ir atkurti pusiausvyrą tarp silpnosios ir stipriosios sandorio šalių“ (Navickaitė-Sakalauskienė, 2016, p. 21).

pardavimo direktyvą), yra grindžiamos vidaus rinkos kūrimui dedikuotu, t. y. SESV 114 straipsniu⁸¹.

Netgi į Europos Sąjungos pirminę teisę įterpus tai, ką šiandien turime kaip SESV 169 straipsnį⁸², galutinai nebuvo išspręstas klausimas, ar joje iš tikrųjų yra (arba turėtų būti) pagrindas intervencijai vien siekiant pagerinti paties vartotojo poziciją – nors, pavyzdžiui, H. Unberath ir A. Johnston laikosi pozicijos, kad atsiradus šiam straipsniui formaliai vartotojų apsauga buvo atpažinta kaip fundamentali konstitucinė ES teisės vertybė (Unberath, Johnston, 2007, p. 1243), M. W. Hesselink yra kategoriškas, kad vartotojų apsauga galiausiai yra ne savarankiškas ES tikslas, o šalutinis rinkos integracijos projekto padarinys (Hesselink, 2022, p. 289). Manytina, kad pastarąją poziciją reikšmingai sustiprina ne tik tai, kad netgi pačiame SESV 169 straipsnyje yra referuojama konkrečiai į SESV 114 straipsnio priemonės, bet ir tai, kad vartotojų apsauga, šalia keturių pagrindinių Europos Sąjungos garantuojamų teisių (laisvo prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimo), visada yra suvokiama pirmiausia vidaus rinkos veikimo ir vartotojui joje garantuojamų teisių kontekste, o ne kaip atskiro asmens (ar jų grupės) gėrio užtikrinimas. Atitinkamai, vadovaujantis SESV 114 straipsnio logika, visą vartotojams skirtą *acquis communautaire* persmelkia vidaus rinkos sukūrimo ir veikimo sąlygų pagerinimo dvasia, kuria Sąjungos teisės aktų leidėjas privalo pagrįsti tokių įrankių priėmimą (Cseres, 2022, p. 5; Domurath, 2013, p. 125; Weatherill, 2021, p. 874; Hesselink, 2022, p. 287).

⁸¹ SESV 114 straipsnis: „1. <...> 26 straipsnyje iškeltiems tikslams pasiekti taikomos toliau dėstomos nuostatos. Europos Parlamentas ir Taryba <...> nustato *priemonės* valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatoms, *skirtoms vidaus rinkos sukūrimui ir veikimui, suderinti*.

<...> 3. Komisija savo pasiūlyimuose, numatytuose 1 dalyje, dėl sveikatos, saugos, aplinkos apsaugos ir vartotojų apsaugos dėmesį kreipia į aukšto lygio apsaugą ir ypač atsižvelgia į visas mokslo faktais pagrįstas naujoves. Pagal atitinkamą kompetenciją šio tikslo taip pat siekia Europos Parlamentas ir Taryba. <...>“ (paryškinta autorės).

⁸² SESV 169 straipsnis: „1. Siekdama remti *vartotojų interesus* ir užtikrinti vartotojų aukšto lygio apsaugą, Sąjunga padeda užtikrinti vartotojų sveikatą, saugą ir ekonominius interesus, taip pat skatinti jų teisę į informaciją, šviečiamąją veiklą ir burtis į organizacijas savo interesams ginti. 2. Sąjunga šio straipsnio 1 dalyje nurodytų tikslų padeda siekti: a) *priemonėmis, kurios pagal 114 straipsnį priimamos vidaus rinkos sukūrimui užbaigti*; <...>“ (paryškinta autorės). Atkreiptinas dėmesys, kad juo praktikoje kaip pagrindu vartotojų teisės aktams nėra tiesiogiai naudojamosi – iki šiol visos vartotojams svarbiausios direktyvos yra priimtose SESV 114 straipsnio pagrindu. Kita vertus, SESV 169 straipsnis yra svarbus ir kaip nuoroda į aukšto vartotojų apsaugos lygio principą (kas įtraukta, pavyzdžiui, ir į Prekių pardavimo direktyvos preambulės 2 d.).

Kitaip tariant, vartotojų apsaugos teisinis pagrindas Sąjungoje yra susijęs su kitais reikšmingais Sąjungos uždaviniais – bendros vidaus rinkos kūrimu ir veikimu. Šių uždavinių svarba priimant vartotojų apsaugos aktus itin akcentuojama dėl SESV 114 straipsnio turinio reikalavimų. Juo ES teisės aktų leidėjui nėra suteikiamas generalinis leidimas reguliuoti vidaus rinką, todėl bet kokie teisėkūros veiksmai šio SESV straipsnio pagrindu pateisinami tuo, kad be teisės aktų derinimo vidaus rinka negalėtų veikti veiksmingai, t. y. SESV 114 straipsniu grindžiami aktai privalo turėti aiškų prielaidų vidaus rinkos veikimo sudarymui tikslą (Cygan, 2016, p. 18, 24). Tai atspindima ir Teisingumo Teismo praktikoje, pagal kurią teisės aktų leidėjui priimant priemones, skirtas vidaus rinkos sukūrimo ir veikimo sąlygoms pagerinti, šios priemonės iš tikrųjų turi turėti tokį tikslą ir prisidėti prie kliūčių Sutartimi užtikrinamoms ekonominėms laisvėms šalinimo (žr. Teisingumo Teismo sprendimo *Europos Parlamentas prieš Europos Sąjungos Tarybą* 38 p.).

Tai suponuoja, kad SESV 114 straipsniu grindžiamos vartotojų teisės priemonės, orientuotos į rinkos veikimo procesų optimizavimą, pirmiausia yra suvokiamos kaip vidaus rinkos barjerų laužytojos, o bet kokie jose esantys papildomi reikalavimai, nustatantys ribojimus (*inter alia* dėl tvarumo tikslo) naudotis ekonominėmis laisvėmis, minėtas sąlygas blogintų, todėl SESV 114 straipsnio prasme būtų sunku jas pateisinti.

Dar daugiau, šis jau ir taip gana ribotas vidaus rinkos veikimo gerinimo tikslas tendencingai yra vis labiau siaurinamas, jį tapatinant vien su rinkos augimu, tokiu būdu teisei pačiai eksplicitiškai priskiriant ekonomikos augimo palaikymo funkciją (Hesselink, 2016, p. 520-521). Tai tik dar labiau išryškina įvykusią požiūrio į vartojimą transformaciją – iš fakto, kad yra vartojama, atpažinimo, jis tapo visam Europos integracijos projektui aktuali normatyviniu gėriu, įgalinimu ir skatinamu per teisę (Everson, Joerges, 2006, p. 4). Todėl nesutiktina su A. Halfmeier, kad svarbiausiam tikslui, t. y. sukurti bendrąją rinką, iš esmės jau esant pasiektam, į pirmą vietą išskyla kiti Sąjungos tikslai (Halfmeier, 2016, p. 727) – kad su rinka siejami tikslai ir toliau išlieka patys reikšmingiausi yra aiškiai matoma pačioje Prekių pardavimo direktyvoje. Nors jos preambulės 32 ir 48 dalyse ir minimas tvarumas, dar 4 dalyje išreiškiamas susirūpinimas, kad rinkos augimo potencialas nėra visiškai išnaudojamas, todėl siekdama stiprinti savo konkurencingumą ir *skatinti augimą*, Sąjunga turi *skubiai* imtis veiksmų ir skatinti ekonominės veiklos vykdytojus išnaudoti visą vidaus rinkos potencialą. Tai rodo, kad net ir žodžių apie tvarumą įtraukimas nekeičia tikrojo bet kurios priimanamos vartotojų teisės priemonės tikslo – rinkos integracijos ir jos veikimo gerinimo, o daikto kokybės garantijų reguliavimas kuriamas su vidaus rinkos potencialo išnaudojimo, o ne vartojimo santykių dalyvių varžymo idėja.

Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad SESV 4 straipsnio 2 dalies f punktu vartotojų apsaugą, o e punktu – ir aplinkos apsaugą priskyrus pasidalijamosios kompetencijos sričiai, Europos Sąjungos veiksmai priimant įrankius šiose srityse yra saistomi dar ir subsidiarumo bei proporcingumo principų. Nors dėl pirmojo (subsidiarumo) principo būtent ES lygmens dimensija, manytina, nekelia klausimų⁸³, H.-W. Micklitz vertina ir būdus, kaip, pasinaudojant SESV 114 straipsnio 5 dalies išlyga⁸⁴, tvarumo siekio toną galėtų užduoti būtent valstybės narės savo teisėkūroje (Micklitz, 2019, p. 234). Vis dėlto manytina, kad praktikoje įgyvendinant tris kumuliatyvias šia nuostata keliamas sąlygas kiltų problemų pagrindžiant problemos būdingumą būtent tai valstybei narei. Teisingumo Teismo jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad problema, leidžianti nukrypti nacionalinėms nuostatoms, turi būti išties būdinga tam regionui ar šaliai (žr. Teisingumo Teismo sprendimą *Land Oberösterreich ir Austrijos Respublika prieš Europos Bendrijų Komisiją*, 61-70 p.), todėl abstraktūs argumentai apie bendros ekologinės grėsmės (iš tiesų grasančios net ne konkrečiai valstybei narei, o visam pasauliui) poveikį konkrečiai šaliai veikiausiai nepakiltų iki SESV įtvirtinto problemos būdingumo valstybei standarto.

Visgi kitas klausimas yra kiek pagal proporcingumo principo reikalavimus pavyktų pateisinti intervenciją į rinkos santykius formaliais pozityviosios teisės reikalavimais, siejamais su tvarumu. Paprastai pripažįstama, kad dėl proporcingumo reikalavimo vartojimo santykiams taikomų taisyklių kontekste konkreti sutarties šalių veiksmų kontrolė negali būti pateisinama, jei tą patį tikslą galėtų pasiekti tokios mažiau ribojančios priemonės kaip informacijos suteikimas (Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson, 2018, p. 13-14). Tai atspindima ir „klasikinėmis“ laikomose

⁸³ Bet kokios į tvarumą orientuotos taisyklės, veikiančios vartotojų sudaromas sutartis, neabejotinai veiktų ir bendrą vidaus rinką, už kurią pagal SESV yra atsakinga Sąjunga. Tokių taisyklių priėmimas ir taikymas tik konkrečioje šalyje keistų bendrą Sąjungos konkurencinę aplinką ir paveiktų sąlygas, kuriomis veikia ūkio subjektai. Jau ir dabar vartojimo pirkimo-pardavimo sutartims taikomos taisyklės yra visiškai suderintos ES lygiu ir valstybėms narėms nėra palikta erdvės (išskyrus Prekių pardavimo direktyvoje tiesiogiai nurodytais atvejais) varijuoti įgyvendinant šį reguliavimą savo nacionalinėje teisėje. Be to, net jei pavienės valstybės narės ir galėtų padaryti pokyčius savo teisinėse sistemose, jų pastangos būtų reikšmingos tik nacionaliniu lygiu – joms paprasčiausiai trūktų kritinės masės, kurią suteikia bendroji rinka, ir jų poveikis tebtų lokalus.

⁸⁴ T. y. kad jei Europos Parlamentui ir Tarybai, Tarybai arba Komisijai nustačius kurią nors derinimo priemonę valstybė narė mano, kad dėl jos iškyla *jai būdingų* problemų ir todėl jai reikia priimti *naudais moksliniais įrodymais* pagrįstas nacionalines nuostatas, reglamentuojančias *aplinkos* ar darbo aplinkos apsaugą, apie numatytas nuostatas ir jų priėmimo motyvus ji praneša Komisijai.

vardotojų bylose, spręstose Teisingumo Teismo (pavyzdžiui, *Cassis de Dijon*, *Axa Royale*), kur daug dėmesio ir reikšmės teikta vartotojo galimybei gauti, apdoroti informaciją ir priimti ja grįstą informuotą sprendimą, todėl nacionalinės teisės aktus (tiesa, nukreiptus į vartotojų apsaugą), peržengusius informacijos paradigmą, pripažino nepateisinamais ES teisės šviesoje (Domurath, 2013, p. 126).

Žinoma, vartotojų teisėje netrūksta sričių, kuriose vien teorinės galimybės, kad vartotojas priims racionalius sprendimus pagal jam pateiktą informaciją, nepakanka ir teisės aktų leidėjas įsikiša savo reikalavimais⁸⁵. Be to, net ir labai plačiai vartotojų teisės instrumentuose taikant informavimo pareigą kaip būdą išvengti santykių turinio reguliavimo, Nesąžiningų sutarčių sąlygų direktyva ir Prekių pardavimo direktyva (o prieš tai – Garantijų direktyva) vis tiek pasižymi būtent sutarties turinio reguliavimu (Twigg-Flesner, 2016, p. 3), kadangi pagrindiniais su garantijomis susijusiais klausimais nėra galimybės nukrypti nuo įstatymo raide nustatytų standartų. Vis dėlto tą visada darant dėl sutarties šalies (o ne trečiųjų) interesų užtikrinimo, vertinant proporcingumo reikalavimą visgi svarstyti, ar bandymas tiesiogiai įtraukti tam tikras su tvarumu siejamas vartojimo sutarties šalių pareigas į vartotojų teisės įrankius tikrai gali būti pateisinamas tol, kol nėra paneigta informacijos paradigmos reikšmė.

Galiausiai, Sąjunga užtikrina aukšto lygio vartotojų apsaugą⁸⁶, tačiau tai nėra maksimizuojantis principas, reiškias apsaugą turint būti paties aukščiausio lygio⁸⁷ – reikia užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp aukšto

⁸⁵ Pavyzdžiui, vartotojams teikiamų hipoteka užtikrinamų būsto paskolų atveju šalia ikisutartinės informavimo pareigos tokios paskolos davėjui, be kita ko, yra užkrauta ir atsakingo skolinimo pareiga, iš esmės nukrypstanti nuo įprasto verslo subjektų pareigų katalogo ir įpareigojanti verslą veikti priešingai savo interesams sudaryti kuo daugiau sutarčių, pačiam neprisiimant reikšmingos rizikos.

⁸⁶ Pažymėtina, kad toks principas buvo įtrauktas ir į Chartijos 38 straipsnį, tačiau (iš Chartijos perspektyvos) tai nėra vartotojo teisė į aukštą apsaugos lygį, reiškianti atitinkamas pareigas kitiems subjektams (pavyzdžiui, ES, valstybėms narėms ar konkrečioms verslininkams). Atitinkamai, vien iš Chartijoje nurodyto principo, jog Sąjungos politika užtikrinamas aukštas vartotojų apsaugos lygis, neišplaukia, kad konkretus vartotojas turi teisę į tam tikros rūšies apsaugą konkrečioje sutartyje su konkrečiu verslininku (Bublienė, Selvestravičiūtė, 2022, p. 59-60), tačiau bendrai aukštą lygį vartotojų apsaugai pasiekti, *inter alia* priimant teisės aktus, įpareigoja SESV nuostatos (169 str., taip pat 114 str. 3 d.).

⁸⁷ Nors vartotojų teisė yra vienas iš Bendrijos tikslų, jis nėra vienintelis ir nėra viena pirminės teisės nuostata neįpareigoja nustatyti aukščiausio apsaugos, esančios kurioje nors iš valstybių narių, lygio (pvz., Teisingumo Teismo sprendimo *Vokietija prieš Parlamentą ir Tarybą* 48 p.). Tas pats pasakytina ir apie aplinkos apsaugos lygį, kuris turi būti „aukštas“, bet ne „aukščiausias“ (pvz., Teisingumo Teismo sprendimo *Bettati prieš Safety Hi-Tech* 47 p.).

vartotojų apsaugos lygio ir įmonių konkurencingumo, kartu paisant Chartijos 16 straipsnyje įtvirtintos laisvės užsiimti verslu (Hesselink, 2022, p. 290). Viena vertus, tai reiškia, kad tam tikri vartotojo apsaugos apribojimai ne tik derinant jo ir verslininko interesus, bet ir derinant jo bei aplinkos interesus gali būti padaryti. Kita vertus, vartotojo apsaugos lygio kartelė vis tiek negali būti nuleista žemiau „aukštos“ ribos, dėl ko gali būti sudėtinga rasti pusiausvyrą tarp vartotojo pasirinkimo maksimizavimo, paties vartojimo skatinimo ir, tuo pačiu, apribojimų vartotojui pasirinkti ir vartoti.

Taigi tvarumo siekį įtraukti į vartotojų teisės įrankius sudėtinga jau vien dėl jų teisinio pagrindo, kuriuo remiantis yra kuriama vartotojų *acquis communautaire*. Nors tai savaime nėra neišsprendžiama problema – esant pakankamai politinei valiai įmanomi net ir pirminės ES teisės pakeitimai, – ji gali būti simptomas didesnio iššūkio, atspindinčio ir vartotojų teisės loginio pagrindo metmenyse, t. y. kad vartotojų teisės struktūra, orientuota į kitus tikslus, tvarumo įskiepi atmeta visais savo lygmenimis.

3.2.2. Vartotojų apsaugos loginis pagrindas

Vartotojų teisės vystymasis antrojoje XX a. pusėje matytas kaip klasikinės sutarčių teisės transformacijos į naują teisingumu grindžiamą sistemą ženklas ir netgi kaip savotiškas žmogaus teisių atpažinimo privatinės teisės santykiuose ekvivalentas. Jis taip pat buvo ir reakcija į rinkos veikimo sąlygų bei struktūros pokyčius, kurių visuma stūmė valstybę įsikišti į vartotojų ir verslininkų santykius – po Antrojo pasaulinio karo pabaigos susiklosčiusios socioekonominės sąlygos, vartotojiškos visuomenės iškilimas, nesąžiningų komercinių praktikų suklestėjimas, pasiūloje esančių prekių įvairumas bei kompleksiskumas staiga lėmė tokį pokytį rinkoje, kad teko nusisukti nuo egalitarinių universalų teisių visiems (t. y. neišskiriant jokių asmenų grupių) idėjos, teisę persmelkusios dar po Didžiosios Prancūzijos revoliucijos, ir pripažinti poreikį valstybei imti globoti konkrečią grupę – vartotojus (Everson, Joerges, 2006, p. 5; Trentmann, 2016, p. 559). Atsitraukta ir nuo klasikinės sutarčių teisės, akcentuojančios individualią transakciją – į dėmesio centrą pasistūmėjo visos rinkos ekonominiai procesai ir sprendimai (Zoll, 2018, p. 88).

Šiuolaikinėje vartotojų teisės struktūroje, ypač atsižvelgiant į tai, kad jos instrumentai kurti palaipsniui ir siekiant atliepti konkrečias tuo metu identifikuotas problemas, susipina įvairūs valstybės išitraukimo į rinkoje veikiančių asmenų santykius paaiškinimai, dėl ko negalime įvardinti vienintelės priežasties, vienijančios visą vartotojų teisėkūrą. Teisės doktrinoje išskiriamos ir rinkos klaidos, ir informacijos asimetrijos bei derybinės galios

disbalanso, ir paskirstomojo teisingumo, ir socialinio *force majeure* (pranc. nenugalima jėga) (Howells, 2018, p. 9-11), taip pat paternalizmo, socialinės gerovės valstybės (angl. *welfare state*) iškilimo priežastys ir t. t. Kuria argumentacija besektume, jas galima apibendrinti kaip atspindinčias arba rinkoje veikiančių galių santykio koregavimą, arba siekį optimizuoti rinkos ekonomikos veikimą, ką A. Halfmeier įvardina kaip rinkai kritiškas ir rinką palaikančias vartotojų apsaugos teorijas. Anot jo, vartotojų apsaugos teisė negali reikšmingai prisidėti prie aplinkos krizės įveikimo nei savo kritine, nei ją palaikančia samprata, nes valstybėje, kuri daro viską, kad skatintų ir apsaugotų vartojimą, vartotojas visada jausis esąs teisingoje pusėje (Halfmeier, 2022, p. 5, 8).

Rinkai kritiška pozicija atspindi vartotojo ir verslininko interesų supriešinime, jų antagonizme (Halfmeier, 2022, p. 5), kur vartotojus (jų interesus), kaip silpnesnius rinkos dalyvius, reikia ginti nuo verslininkų. Stokodami derybinės galios, neturėdami informacijos vartotojai negali iš tikrųjų pasinaudoti bendrosios rinkos teikiama nauda ir įstatymų leidėjo įsiterpimas į privačius santykius yra būtinas dėl vartotojų gerovės užtikrinimo, kad šie būtų įgalinti, o stipresnėje pozicijoje esantys verslininkai nepasinaudotų turimu pranašumu ir vartotojų neišnaudotų.

Toks požiūris smarkiai remiasi būtent vartotojo ir verslininko turimų interesų priešprieša, kad būtų atlieptas interesų ir galios santykio disbalansas, tačiau tai mažai kuo naudinga kitų interesų (o ypač tvarumo tikslo) įtraukimui. Kaip pažymi A. Halfmeier, nėra jokio interesų konflikto tarp automobilių vairuojančio vartotojo ir naftos produktų verslo, kai jie kartu niokoja aplinką. Priešingai – puikiai veikiama kartu, o neigiamos pasekmės atsiranda visai kitur (Halfmeier, 2022, p. 5). Tai visiškai atitinka ir daikto kokybės garantijų atvejus – jei esant neatitiktčiai vartotojas neturi intereso sugedusią prekę pirmiausia (bent pabandyti) taisyti, o pardavėjas neturi intereso tą daryti, nes jam pigiau prekę pakeisti nauja, tuomet tarp jų ne tik nėra interesų konflikto, bet net ir nėra nei vartotojų (bent jau dabartine jos forma), nei sutarčių teisės priemonių kaip nors įsikišti į tokį jų tvarumo nepaisantį santykį. Atitinkamai, ir įpareigojimas, dabar įtrauktas į Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnio 2a dalį, priminti vartotojui apie galimybę pratęsti įstatyminės garantijos terminą pasirinkus prekę taisyti, nieko nekeičia, jei abiejų sutarties šalių interesą geriau atspindi visiškas taisymo, kaip prekės kokybės atstatymo būdo, atsisakymas.

Tas pats nutinka ne tik įstatyminių, bet ir komercinių (ir komercinių patvarumo) garantijų atveju – jeigu šių garantijų turinys nėra privalomai reguliuojamas taip, kad atitiktų tvarumo tikslą (pavyzdžiui, draudžiant prekes iškart siūlyti pakeisti naujomis arba grąžinti pinigus), tuomet tokios Sąjungos

teisės aktų leidėjo pasirinktos priemonės, kaip įpareigojimas apie garantijas priminti vartotojui, tvarumo atžvilgiu yra niekinės. Išimtimi tampa tik tie atvejai, kai patys vartotojai yra suinteresuoti tvarumu ir savo sprendimus su tuo savanoriškai derina, to paties reikalaujami ir iš savo kontrahentų, bet jei nėra vartotojo tikslo vartoti tvariai, nėra ir spąstino interesų konflikto, ir nėra priežasties įsiterpti vartotojų teisei.

Dėl kitų – rinką palaikančių – vartotojų apsaugos teorijų A. Halfmeier nurodo, kad šios nėra nukreiptos prieš verslininkus, o tik siekia techniškai ir pragmatiškai optimizuoti rinkos ekonomikos veikimą ir veiksmingumą. Vartotojų teisė pirmiausia matoma kaip priemonė užtikrinti vidaus rinkos integraciją ir didinti jos veiksmingumą, o labiausiai čia pasireiškia informacijos paradigma. Jis įvardija tokio požiūrio neefektyvumą dėl informacijos paradigmos trūkumų ir argumentuoja, kad privalu ne tiek daug dėmesio skirti tvariam vartojimui, kiek tiesiog mažesniai vartojimui, tačiau toks požiūris nesutampa su Europos Sąjungos filosofija, nes prieštarauja laisvosios rinkos augimui (Halfmeier, 2022, p. 6).

Tai labai svarbi pastaba, kadangi ja iliustruojama, kodėl Europos Sąjunga taip ir nesuformulavo siekio mažinti pačią vartojimo apimtį – Sąjungos, kaip pirmiausia ekonominės bendrijos, *raison d'être* reikalauja neapsunkinti prekybos vidaus rinkoje ir nuolatinio jos augimo bei plėtojimo. Vartotojo apsaugai esant šalutiniu vidaus rinkos kūrimo tikslo padariniu, vartotojo savarankišką veikimą svarbu palaikyti todėl, kad priešingu atveju jam nepavyks pasinaudoti vidaus rinkos konkurencija ir prisidėti prie rinkos integracijos. Ir laisvą ūkio subjektų veikimą bendrojoje rinkoje varžančios vartotojų apsaugos priemonės tikrai nesikerta su šiuo tikslu, atvirkščiai, kaip nurodo K. Cseres, iš tikrųjų efektyvus rinkų veikimas garantuojamas tik tuomet, kai vartotojai yra apsaugoti nuo nekontroliuojamų verslo praktikų ir konkurencijos teisė veiksmingai funkcionuoja (Cseres, 2005, p. 206, 325-328).

Konkurencijos, ūkinės veiklos vykdymo sąlygų suvienodinimo tvarka buvo (ir išlieka) itin svarbi ir daikto kokybės garantijų reguliavimo poreikio aiškinimui. Kaip minėta II šio disertacinio tyrimo dalyje, komercinių garantijų reguliavimo įtraukimas į Garantijų direktyvą pirmiausia ir buvo nulemtas poreikio suvienodinti skirtingose valstybėse narėse veikiančių ūkio subjektų veiklos sąlygas, o ne siekiant užtikrinti vartotojų gerovę. Įstatyminių daikto kokybės garantijų reguliavimas taip pat yra persmelktas rinkos integracijos idėjos – bent septyniose Prekių pardavimo direktyvos preambulės dalyse (4-10 d.) išskiriamas poreikis suvienodinti taisykles tam, kad verslininkai ir vartotojai galėtų drąsiai prekiauti / pirkti kitose valstybėse narėse. Kad būtų išnaudotas visas vidaus rinkos potencialas, vartotojai turi pasitikėti

tarpvalstybiniais santykiais, būti užtikrinti dėl pagrindinių sutartinių teisių, taigi bendras kokybės garantijų reguliavimo poreikis Sąjungos lygiu pirmiausia grįstas tuo, kad visi rinkos dalyviai galėtų sklandžiai prekiauti / įsigyti tarpvalstybiniu lygmeniu, įskaitant e. prekybos sandorius. Toks prekybos palaikymo ir auginimo siekis nieko bendro neturi su tvarumu.

Turint omenyje A. Halfmeier išsakomą pastabą dėl informacijos paradigmos trūkumų, verta šiek tiek plačiau paanalizuoti, kodėl ji svarbi ir kokie yra tie trūkumai. Kaip žinia, populiariausias vartotojų teisės, žvelgiant į ją per ekonomikos ir „idealios rinkos“⁸⁸ prizmę, reikalingumo paaiškinimas yra rinkos klaidos (angl. *market failures*). Visai kaip A. Smith aprašytoje „nematomos rankos“ teorijoje, „popieriuje“ atliekama ekonominė analizė suponuoja, kad pardavėjams veikiant konkurencingoje rinkoje, o pirkėjams, turintiems išsamią informaciją, elgiantis racionaliai, rinkos jėgos pačios maksimizuoja pirkėjų gerovę, todėl tokiomis aplinkybėmis vietos įstatymų leidėjo intervencijoms į rinką (įskaitant ir saugant vieną iš rinkos veikėjų) net ir nėra.

Vis dėlto dėl įvairių priežasčių rinkos, kuriose dalyvauja vartotojai, nepasižymi geidžiamu veiksmingumu – konkurencija jose veikia netobulai, skiriasi siūlomi produktai ir paslaugos, neišvengiama išorinio poveikio, priimant sprendimus vartotojams trūksta reikiamos informacijos. Kitaip tariant, rinkose pasitaiko klaidų, kurios paprastai ekonomistų „suapvalinamos“ iki vartojimo sutarties šalių derybinės galios disproporcijos ir disponuojamos informacijos asimetrijos dėmenų. Kadangi rinka negali reguliuoti pati savęs, o santykinės minėtų problemų sprendimo sąnaudos konkretaus sandorio atveju yra didelės, tradicinės sutarčių teisės priemonės negali atkurti iš anksto iškreipiamos šalių pusiausvyros, dėl ko XX a. antrojoje pusėje vystytuose santykiuose tarp verslo ir „naujųjų“ pirkėjų (vartotojų) perniek nuėjo iki tol klasikiniiais laikyti sutarčių laisvės, konkurencijos laisvės principai, sutarties šalių teisių ir pareigų lygybės prezumpcija ir netgi principinė pozicija dėl minimalaus valstybės kišimosi į laisvą rinką tikint(is), kad rinka gebės susikalibruoti pati. Kitaip tariant, kintant socialiniam

⁸⁸ Idealiomis laikomos tos rinkos, kuriose konkurencija veikia tobulai: visi rinkos dalyviai parduoda homogeniškas prekes, jie negali (*inter alia* dėl užimamos rinkos dalies) savarankiškai paveikti prekės rinkos kainos, pirkėjai čia turi išsamią informaciją (ne tik dabarties, bet ir praeities bei ateities) tiek apie parduodamą prekę, tiek ir apie kiekvieno ūkio subjekto siūlomas kainas, be to, kapitalas ir darbo jėga yra mobilūs, o ūkio subjektai į rinką įeiti arba iš jos išeiti gali nepatirdami išlaidų (Whish, Bailey, 2012, p. 7-8). Vis dėlto realybėje rinkos, kuriose būtų išpildytos visos nurodytos sąlygos, neegzistuoja, tad ši struktūra naudojama tik teoriniams tyrinėjimams atlikti.

kontekstui ir dėl vystomų naujų ūkio veiklos bei verslo formų sutarčių laisvei virstant į prarastą vartotojo derybinę poziciją, konkurencijos laisvei – į galimybę fiksuoti kainas ar pasitelkti klaidinančias komercines praktikas ir t. t., suprasta, kad vadinamąja *laissez-faire* (pran. leiskite veikti) dvasia kurtų teisės aktų taisyklės pasikeitusioje realybėje vartotojus rinkos santykiuose iš esmės paliko nuogus, basus ir *a priori* silpnesnėje pozicijoje. Todėl (įsikišant valstybei) reikia vartotojų apsaugos, kad šie galėtų iš tiesų lygiomis (ar kuo lygesnėmis) sąlygomis dalyvauti rinkoje (Becher, Bar-Gill, 2012, p. 3-4; Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson, 2018, p. 9-10; Bublienė, 2009, p. 27; Cseres, 2005, p. 153).

Manymas, kad geriausiai vartotoją kilstelėti į tą padėtį, kurioje jis būtų „idealiomis“ sąlygomis, galėtų verslininko pareiga teikti informaciją, ant vartotojų teisės centre esančio pjedestalo užkėlė informacijos paradigmą, grįstą ekonomikos teorijomis, kad informuotai priimtas sprendimas būtinai yra naudingas jo priėmėjui, o informacijos kiekis ir išsamumas leidžia geriau suprasti reiškinį, su kuriuo susidurta. Viešpataujant tokiam ekonominių racionalumą aukštinančiam mąstymui, vartotojams skirtoje teisėkūroje į labai svarbią vietą buvo pastatyta informacija.

Toks vartotojų teisės prisirišimas prie rinkos klaidų taisymo, ypač kliaujantis informacijos paradigma, yra reikšmingas dėl kelių priežasčių: visų pirma, jis indikuoja, kad vartotojų teisė yra pasitelkiama sprendžiant tik vartotojams rinkoje kylančias, o ne kur nors (ar kam nors) jų pačių keliamas problemas. Kaip minėta I šio disertacinio tyrimo dalyje, vartojimo keliamos problemos (tarp jų ir aplinkai) iki šiol nebuvo laikomos vartotojų problemomis ar, juo labiau, vartotojų teisės spręsti turimomis problemomis. Antra, atliepiamos ne bet kokios vartotojus kamuojančios, o būtent ekonominės prigimties (kadangi kildinamos iš rinkos klaidų) problemos, neapimančios dėl vartojimo bloginamos aplinkos būklės.

Trečia, rinkos klaidų taisymas per suteikiamą informaciją pirmiausia yra orientuotas į vartotojų padėties rinkoje atstatymą, taip stengiantis sušvelninti vartotojo ir verslininko padėčių neatitiktį ir šiomis korekcijomis padėti subalansuoti jų tarpusavio interesus. Tai reiškia, kad valstybei šiuo pagrindu įsikišant į vartojimo santykius nėra peržengiamos sutartį sudarančių šalių interesų ribos – vartotojų teisės priemonėmis per informaciją siekiama atstatyti ir užtikrinti pusiausvyrą tik tarp sutartį sudarančiųjų, ir ši pusiausvyra nėra orientuota į kokius nors šalutinius interesus. Ji – kaip ir „pridera“ privatinės teisės dvasioje – užsidaro sutartinio santykio dėžutėje, į kurią kiti siekiai (o ypač politinės prigimties ar siejami nebe su pačiais vartotojų mezgamais santykiais, bet jų padariniais kitiems) neprasiskverbia. Kaip minėta, šioje pusiausvyroje tvarumo požiūriu tarp kontrahentų net ir nėra jokio

interesų konflikto, kurį reikėtų malšinti (įskaitant vartotojų) teisės priemonėmis, nes tiek sąmoningai netvariai vartojančio vartotojo, tiek tam sąlygas sudarančio verslininko interesai sutampa.

Ketvirta, ši vartotojų teisės filosofija yra grindžiama vartotojo ekonominio racionalumo panaudojant gautą informaciją prielaida, tačiau tvarumo siekio kontekste ekonominis racionalumas apskritai turi būti patrauktas į antrą planą, kadangi jis diktuoja kitokią – t. y. netvarų – vartotojo veiksmų rezultatą. Tol, kol įvairaus pobūdžio sąnaudos yra eksternalizuojamos (dėl ko konkurencingoje rinkoje patrauklesnės yra netvarios prekės), o vartotojo teisės nesiskiria priklausomai nuo to, ar vartojama tvariai, ekonominio racionalumo įgyvendinimas paprastai reikš, kad į tvarumo siekį nebus atsižvelgta.

Penkta, šioje filosofijoje reikalavimui teikti informaciją priskiriamas aiškus tikslas – atkurti sutarties šalių pusiausvyrą, kad vartotojas nebūtų blogesnėje padėtyje dėl mažiau turimų žinių, ir tokiu būdu užtikrinti vartotojo autonomiją, kad viską pasvėręs jis galėtų priimti geriausiu *jam* atrodantį (t. y. maksimizuojantį *jo* gerovę, paprastai matuojamą ekonominių konkretaus vartotojo interesų patenkinimu) sprendimą. Pažymėtina, kad į tokį tikslą nepatenka vartotojo stūmimas konkretaus sprendimo ar, juo labiau, sprendimo, kuris įstatymų leidėjo akimis yra geriausias *visiems*, link. A. Halfmeier tokią vartotojui norimą užkrauti atsakomybę netgi pavadina nuolatine psichologine prievarta „elgtis dorai“, kiekvieną kasdienį vartotojo vartojimo sprendimą paverčiant sprendimu „už“ arba „prieš“ planetos (o kartu ir žmonijos) ateitį (Halfmeier, 2022, p. 7).

Atsižvelgiant į tai kyla abejonė, ar informacijos paradigmos vartotojų teisės aktuose pasitelkimas tvarumo tikslu nereikštų bandymo apskritai pakeisti jos pradinės paskirties – juk į tvarumą orientuotos informacijos suteikimu siekiama nebe tiek atstatyti sutarties šalių startinių pozicijų pusiausvyrą, įgalinant informuotą vartotoją elgtis autonomiškai tenkinant savo interesus, kiek panaudojant informaciją paveikti vartotojo elgesį (kas veikiau primena minkštojo paternalizmo⁸⁹ logiką), bet tai nieko bendro

⁸⁹ Minkštajame paternalizme kliaujamasi arba tuo, kad tam tikras elgesys bus efektyviai stigmatizuojamas, todėl jo neuždraudžiant, o jį ribojant ar komunikuojant nepalankumą jo atžvilgiu, visuomenė kolektyviai (ir jos nariai individualiai) pradės formuoti tam tikrą neigiamą nuomonę asmenų, propaguojančių stigmatizuotą veiklą, atžvilgiu, dėl ko, galiausiai, ta veikla nebeužsiims arba užsiims rečiau; arba asmuo dėl jam pateikiamų įspėjimų ar rekomendacijų yra „stumtelėjamas“ (angl. *nudge*) prie pasirinkimo, atspindinčio jo „tikruosius interesus“ – t. y. minkštuoju paternalizmu stengiamasi paveikti asmens elgesį (patį daromą pasirinkimą), nepakeičiant jam prieinamų elgesio variantų (t. y. nepanaikinant pasirinkimo kaip tokio) (Ogus, 2010, p. 62).

nebeturi su rinkoje susiklostančiu galios ir turimų žinių skirtumu, kuriuos pastebėjęs teisės aktų leidėjas ir kišasi į šalių santykius nustatytomis informacijos priemonėmis.

Taigi bendra rinkos klaidas taisančios vartotojų teisės logika neturi jokio ryšio su tvarumu, nors pati informacijos paradigma (tradiciskai pasitelkiama būtent rinkos klaidų taisymui) tvarumo siekio kontekste ir yra reikšminga. Kaip minėta, vartotojo vaidmuo žaliwoje pertvarkoje yra iš esmės apribotas informacijos paradigmos rėmais, nenustatant jam jokių pareigų ar bent simbolinių ekonominių paskatų⁹⁰, o siekiant jį įgalinti pasirinkti tvarumui palankesnę elgesį, pavyzdžiui, informuojant apie galimybę pratęsti įstatyminės garantijos terminą, jei prekė bus taisoma, o ne keičiama nauja. Taigi yra tikimasi, viena vertus, kad vartotojui teikiama informacija bus paveiki; ir, kita vertus, kad vartotojas, gavęs tokią informaciją, į ją reaguos tokiu būdu, kokio iš jo tikisi teisės aktų leidėjas.

Abi šios prielaidos kelia tam tikras problemas. Visų pirma, informacijos suteikimo ir jos padaromos įtakos absoliutinimas net ir sprendžiant tradicinės ekonominio pobūdžio problemas, kurias informacija iš tikrųjų ir buvo skirta atliepti, doktrinoje kritikuojamas jau ne vienerius metus – pavojus akiai kliautis geležinio ekonominio racionalumo iliuzija, pagal kurią informaciją gavęs vartotojas ją apdoroja, supranta, ja grindžia savo sprendimą, adekvačiai *ex ante* sureaguoja į reikšmingus galimus įvykius ir panašiai buvo pastebėtas pakankamai anksti.

Kaip elgsenos ekonomikos tyrimus apibendrina A. Oehler ir S. Wendt, asmenų kognityviniai gebėjimai, pavyzdžiui, suvokiant ir apdorojant informaciją, yra riboti, veikiami emocijų, todėl net ir norėdami vartotojai (priešingai nei apie juos galvoja taisyklės leidžiantis teisėkūros subjektas) negali elgtis visiškai racionaliai. Dėl riboto racionalumo suteikiamos informacijos kiekio šviesoje vartotojai patiria informacijos ir pasirinkimų perteklių, kuriam įveikti ieško lengviausių kelių ir taip rizikuoja nesutelkti dėmesio į reikiamą informaciją, ją klaidingai prioretizuoja, dėmesį sukoncentruoja į konkrečias prekės savybes, o ne visą aktualų palyginimui reikalingą kontekstą, mąstydami pervertina tikėtiną naudą, tuo pačiu minimizuodami galimą riziką, ir t. t. (Oehler, Wendt, 2017, p. 181-182). Kaip nurodo M. Rimkevičius, nesvarbu, ar vartotojas yra gerai, ar visai neinformuotas, jis tik atidus ar ir apdairus, ar net pernelyg smulkmenišką, kartais jis gali elgtis visiškai neproporcingai ir nepamatuotai (Rimkevičius, 2012, p. 410).

⁹⁰ Kad ir tokių menkų, kaip, pavyzdžiui, gėrimų pakuočių, dalyvaujančių užstato sistemoje, atveju.

Nemažiau svarbi ir dar viena problema – informacijos perteklius. Vartotojų teisės fiksacija ties siekiu garantuoti, kad visi rinkos santykių dalyviai priimtų gerai informuotą sprendimą (tarytum nuolat reikėtų „gydyti“ vien informacijos, o ne vartotojo jai skiriamo dėmesio ar gebėjimo ją apdoroti, suprasti ir netgi noro į ją atsižvelgti stygių), sąlygojo tam tikrą informacijos „infliaciją“ – jau dabar susidariusio informacijos srauto apskritai neįmanoma apdoroti, o vartotojo požiūriu (ypač atsižvelgiant į laiko sąnaudas) dažnai net ir nėra racionalu tą daryti (Bublienė, Selvestravičiūtė, 2022, p. 59; Halfmeier, 2022, p. 6). Sutiktina su M. Rimkevičiumi, kad naivu tikėtis vartotoją skiriant „daug pastangų bei savo laiko perskaityti visą jam ant produkto pakuotės arba jo informaciniame buklete pateiktą informaciją, o tai, savo ruožtu, gali sąlygoti svarbios jo ekonominiam elgesiui informacijos praleidimą“ (Rimkevičius, 2012, p. 403). Prie šio srauto prijungus dar ir informaciją, susijusią su tvarumu, kiekis tik padidėja, ir nors EK darbotvarkėje atkreiptas dėmesys, kad vartotojams turint gauti geresnę ir patikimesnę informaciją apie prekių ir paslaugų tvarumo aspektus turi būti vengiama per didelio informacijos kiekio (Naujoji vartotojų darbotvarkė, 2020), jokių įrankių, kurie padėtų vartotojui su ja susidoroti, nepasiūloma. Naujove galima laikyti nebent ankstesnėse šio tyrimo dalyse minėtą suderintą ženklą, kurį galės naudoti tam tikras sąlygas atitinkančias komercines patvarumo garantijas teikiantys gamintojai, tačiau kiek jų naudojimas iš tikrųjų bus paveikus kol kas yra sunku nuspėti.

Be to, vartotoją pasiekiantis informacijos srautas apie tvarumą taip pat nėra vienareikšmiškas ir simplifikuotas (o ir vargu, ar tai apskritai įmanoma) iki „geras“ / „blogas“ (t. y. tvarus / netvarus) kategorijų – nors vienos siūlomos prekės charakteristikos (įskaitant panaudotas medžiagas, gamybos procesą, taisymo prieinamumą, perdirbimo galimybę, naudojamą pakuotę ir t. t.) gali būti tvaresnės, kitos – netgi kenksmingesnės aplinkai (ar bent lygiavertės) už rinkoje prieinamas esą ne tokias tvarias alternatyvas, o vartotojui tokia informacija arba nepateikiama arba, net jei jis tokią informaciją ir turi, lieka pačiam spėlioti, kurie tvarumo aspektai yra reikšmingesni ir kuriems prioritetą teikti norint priimti iš tiesų tvarų sprendimą⁹¹. Toks (ypač technologiškai

⁹¹ Pavyzdžiui, nors vartotojams aktyviai teikiama informacija apie elektromobilių „žalumą“ (palyginus su vidaus degimo varikliais varomais automobiliais), pabrėžiant daug mažesnes anglies ir azoto dujų emisijas, paprastai neužsimenama apie jų padangų sukeliamas emisijas, apie aplinkai daromą poveikį tiek gaminant tokių elektromobilių akumuliatorių baterijas, tiek jų tvarkymą joms baigus tarnauti (Daily Mail, 2023; Daily Mail, 2023a; LRT, 2021), tiek ekonominį neproporcingumą (*de facto* reiškiantį ir neįmanomumą) tokią bateriją pataisyti, jei ši būtų pazeista (LRT,

kompleksiškų) prekių dvilypumas yra rimtas iššūkis ne tik informacijos gausoje nepasiklysti mėginančiam vartotojui, bet ir pačiam informavimo reikalavimui, nes, viena vertus, visi aplinkosauginiai pareiškimai turi būti aiškūs, teisingi, tikslūs ir neklaidinantys, ir negalima akcentuoti produkto teigiamos įtakos aplinkai, slepiant kitus žalingus to produkto poveikius (Rimkevičius, 2012, p. 263), tačiau, kita vertus, suteikiama informacija vartotojas turi gebėti pasinaudoti, o ji pati neturėtų pavojaingai balansuoti ties informacijos kiekio perkrovos riba.

Pažymėtina ir tai, kad dėl tvarumo klausimo specifikos informacijos paradigmoje atsiranda terpė savitų problemų kūrimuisi, pavyzdžiui, minėtam ekologinio manipuliavimo fenomenui. Nors nesąžiningos komercinės veiklos problematika nepatenka į šio disertacinio tyrimo ribas, paminėtina, kad toks ekologinio manipuliavimo paplitimas ir jam skiriamas Europos Komisijos dėmesys rodo, jog, netolstant nuo vartotojų politikos ir teisės formavimo aplink informacijos paradigmą, yra rimtai žiūrima į visą informacinį vartotoją veikiantį lauką ir stengiamasi minimizuoti kylančią grėsmę verslui pasitelkti „žalumą“ kaip tikrovės neatitinkantį masalą, taip vartotoją paliekant nepatenkintais ne tik ekonominiais, bet ir socialiniais interesais, o jo naudai nustatytą informacijos pateikimą panaudojant prieš jį patį.

Galiausiai, kadangi Sąjungos pasirinktas modelis reiškia kliovimąsi vartotojo geranoriškumu į informaciją atsižvelgti, verta omenyje turėti ir vartotojų apklausas bei empirinius duomenis, liudijančius tikrąjį jų elgesį rinkoje: nors vartotojai ir patys domisi įmonių socialine atsakomybe (į kurią patenka ir tvarumo klausimas), jie šią informaciją nebūtinai panaudoja priimdami sprendimą pirkti tam tikrą prekę (jį paprastai daugiausia nulemia kainos, kokybės ir teikiamos naudos, o ne socialiniai kriterijai) (Juščius, Maliauskaitė, 2015, p. 65, 68), ir nors net 72 proc. apklaustų ES piliečių mano, kad turėtų patys asmeniškai labiau prisidėti prie žaliosios pertvarkos ir kovos su klimato kaita, nei prisideda dabar, tik 56 proc. nurodė, kad pastaruoju metu priimtiems sprendimams pirkti prekes apskritai kokios nors (ir tai neleidžia įvertinti nei kiek, nei kokios) įtakos turėjo poveikis aplinkai (Consumer conditions scoreboard, 2023, p. 17). Tokia neatitiktis tarp deklaruojamų tikslų ir realių veiksmų apsiperkant yra žmogiška – nors vartotojai sako, kad jiems rūpi ekologija ir žiedinė ekonomika, jiems dar labiau rūpi jų pačių namų ūkio ekonomika (Mazeika, 2019, p. 12) ir tai, kaip „planetos gelbėjimas“ atsiliepia jų kišenėms. Kita vertus, tai tik patvirtina, kad tvarumo požiūriu šiuolaikinė vartotojų teisė tėra tik pagalbinė priemonė, nes informacijos paradigma gali

2023), kas bendrame prekės tvarumo ir ilgaamžiškumo į(si)vertinimo paveiksle taip pat užima reikšmingą vietą.

būti veiksminga tik tiek ir tik tada, jei vartotojas pats nori vartoti tvariai ir yra pasiryžęs tai prioretizuoti kitų savo lūkesčių atžvilgiu. Informacija gali būti pagalbininkė įgalinanti vartotoją elgtis jo paties norimu būdu, tačiau neturi priemonių šį elgesį paveikti tiesiogiai. Tokia informacijos paradigmos riba, kaip minėta I šio disertacinio tyrimo dalyje, jau buvo atpažinta viešųjų pirkimų kontekste, dėl ko atsirado tam tikros apimtys privaloma elgesio korekcija.

Minėto noro nesant, įgalinimas per informaciją neišvengiamai pasiekia ribą, ties kuria informacija pasidaro nebeefektyvi nepriklausomai nuo to, kiek kartų (ir kokiomis formomis) ji bus kartojama – kaip pažymi A. Halfmeier, galima nors ir kiekvieną degalinės kolonėlę apklijuoti lipdukais, kad deginamas benzinas kelia pavojų klimatui, tačiau tokia informacija jau dabar yra pakankamai prieinama ir nebekoreguoja asmenų elgesio šiuo klausimu (Halfmeier, 2022, p. 7). Kainai ar patogumui – o ne daromo pasirinkimo tvarumui – esant konkrečių sprendimų priėmimo svarbos sąrašo viršuje, jokie įspėjimai ar raginimai nebus veiksmingi, nes net vartotojui suprantant, kad konkretus pasirinkimas nėra tvarus, tai gali jam paprasčiausiai nerūpėti.

Be šių problemų reikia pažymėti ir tai, kad informacija niekaip nesprenžia (ir iš principo negali to padaryti) interesų (ar besikertančių Sąjungos tikslų – vartotojų ir aplinkos apsaugos) konflikto (Karsten, Reisch, 2008, p. 60). Prisidengiant rinkoje dalyvaujančio vartotojo autonomija, šis politikos tikslų derinimo uždavinys yra paliekamas *ad hoc* spręsti vartotojui, nors balanso tarp rinkos integracijos ir aplinkos apsaugos niekaip (jau dešimtmečius!) nepavyksta pasiekti už tų politikų formavimą atsakingiems asmenims. Tokiu apeliavimu į vartotojo „ekologinę atsakomybę“ kaskart priimant informacija grįstus sprendimus iš esmės netgi atsisakoma požiūrio, kad vartotojų interesus reikia ginti santykyje su verslininkais, vietoje to bandant vartotojus pajungti, kaip tai įvardina A. Halfmeier, „dorybingam prievartos režimui“ (Halfmeier, 2022, p. 5).

Paminėtina ir tai, kad informacija yra apskritai nepajėgi atliepti tokias problemiškas praktikas kaip psichologinis nusidėvėjimas ar demonstratyvus vartotojiškumas, kurias nulemia ne informacijos stygius, o vartotojo prioritetai darant vartojimo sprendimus. Kita vertus, kiek daugiau įtakos ji gali turėti planuotam nusidėvėjimui, kadangi verslininko įpareigojimas vartotojui pateikti informaciją apie vidutinį daikto tarnavimo laikotarpį ne tik suteiktų daugiau žinių renkantis prekę pačiam vartotojui, bet ir galėtų netiesiogiai kilstelėti bendrą prekių kokybę rinkoje. Kaip kadaise daikto kokybės garantijomis buvo naudotasi kaip geresnės kokybės indikacijos įrankiu, sudarant įspūdį, kad daiktas, kuriam teikiama garantija, yra ilgaamžiškesnis, taip teikiama informacija apie daikto tarnavimo laikotarpį ne tik leistų

vartotojui atsijoti prastesnės kokybės (bent patvarumo laike kriterijumi) prekes dar prieš jas įsigyjant, bet ir galėtų paskatinti verslininkus siūlyti patvaresnius daiktus, kad šie neišsiskirtų (blogąja prasme) iš bendro rinkos pasiūlos, kurią vartotojas gali palyginti, konteksto.

Tas pats pasakytina apie šios informacijos komunikaciją pasitelkiant komercinę (ar komercinę patvarumo) daikto kokybės garantiją – nustačius gamintojo prievolę teikti tokią garantiją gamintojo paties numatomam daikto tarnavimo laikotarpiui, arba įpareigojus aiškiai nurodyti, kad garantijos šiuo laikotarpiu jis neteikia, būtų galima paskatinti gamintojus komercinės garantijos pagalba garantuoti bent minimalų daikto tarnavimo laikotarpį, peržengiantį įstatymo garantuojamą dvejų metų ribą, kadangi nė vieno gamintojo reputacijai nėra palanku nurodyti, kad jis nenori prisiimti jokios atsakomybės už savo prekių patvarumą paties nurodytu laikotarpiu (Tonner, Malcolm, 2017, p. 32, 55).

Galiausiai, konceptualiai vienas ryškiausių tvarumo atliepimą per informacijos paradigmą „diskvalifikuojančių“ bruožų yra ir jos tikrasis tikslas, šiame kontekste neatsiejamai supintas su ekonomikos auginimu, nes tokia informacija iš tikrųjų yra orientuota kad ir į kitokio vartojimo skatinimą, tačiau vis tiek *skatinimą*. Kitaip tariant, naudojantis šia priemone siekiama, kad vartotojas priimtų „geresnę“, „teisingesnę“ (anot teisės aktų leidėjo) sprendimą rinkdamasis prekę, bet ne to, kad vartotojas nuo vartojimo apskritai susilaikytų. Sutiktina su A. Halfmeier, kad iš tiesų turėtume ne tiek daug dėmesio skirti tvariam vartojimui, kiek tiesiog mažesniame vartojimui (Halfmeier, 2022, p. 7).

Tad akivaizdu, kad aplink rinkos klaidų taisymą modeliuotoje vartotojų apsaugos logikoje nebuvo galvota apie tvarumą – vartotojų teisė ne tik nesiekia spręsti ne ekonominės prigimties problemų, bet net ir negali paaiškinti, kodėl (išskyrus tai, kad Sąjungos politikos formuotojai taip paliepė) su rinkos klaidomis ir vartojimo sutarties dalyvių tarpusavio ekonominiais santykiais nieko bendro neturįs tvarumas apskritai į ją turėtų būti įsileistas. Todėl II šio disertacinio tyrimo dalyje minėtos teisės doktrinos iniciatyvos keisti pavienės Prekių pardavimo direktyvos taisyklės tėra atitolinimas pagrindinio klausimo – *kaip* turėtų keistis vartotojų teisės loginis pagrindas, kad tvarumas galėtų tapti harmoninga jos dalimi.

Keliamas klausimas, žinoma, nėra lengvas ir vartotojų teisės tyrinėtojus grąžina prie jos ištakų, versdamas persvarstyti valstybės įsikišimo į vartojimo santykius priežastis bei tikslus. Nors šio disertacinio tyrimo tikslas nėra pateikti naują vartotojų teisės logikos pagrindimą, akademinės diskusijos, kuri, kaip minėta II šio disertacinio tyrimo dalyje, yra pradėta H.-W. Micklitz, dėlei pažymėtinos kelios aplinkybės, galinčios būti aktualios jo formavimui:

visų pirma, svarstyta, ar susidūrus su tokia tradicinei vartotojų teisei netipiška (ar, dar tiksliau, joje visai nesvarstyta) problema, jos atliepimas negali reikšti visiško nusigręžimo nuo ekonominio efektyvumo mezgant sutartinius santykius garantavimo ir pasileidimo į teisingumo *per* vartotojų teisę paieškas.

Doktrinoje gamtos ištekliai ir dabarties bei ateities vartotojų interesų tenkinimo galimybės yra palyginamos su bufetu, kuriame susirenkama kavos pertraukėlės – vėluojančiuosius pasitinka tuščios lėkštės, o taip yra todėl, kad tie, kurie atėjo anksčiau, suvalgė daugiau, nei jiems priklauso, nes manė, kad gausa yra neribota (t. y. kad visiems visko pakaks, nepriklausomai nuo to, kuriuo metu jie atvyks), arba veikė atsietai nuo likusiųjų (sąmoningai iš godumo arba nesąmoningai, nes galvojo tik apie save) (Mattei, Quarta, 2018, p. 147). Neturint prielaidų manyti, kad išekvoti resursai galės būti atgaivinti (ir netgi atvirkščiai – nuolat girdėdami, kad dalis jų yra baigtiniai, o klimato kaita, jei bus peržengta kritinė riba – apskritai nebepataisoma), būtų ciniška ir toliau vadovautis mintimi, jog bendrą visiems tenkantį „pyragą“ galima dalintis tik tarp tų, kurie į dalybas susirinko dabar, o dalinimo teisingumą vertinti tik per tai, ar konkrečios sutarties rėmuose šias dalybas vykduojantieji suderino tarpusavio valią. Tačiau būtent tai ir atspindi dabartinės vartotojų teisės logiką.

Kaip buvo minėta, ekonominis efektyvumas nėra orientuotas į tvarumą, dėl ko reikėtų ieškoti ryšio tarp vartotojų apsaugos ir aplinkosaugos kaip platesnio politinio tikslo – kai kompleksines pasekmes kitiems interesams turįs vartojimo santykis redukuojamas vien iki kainų ir vartotojo ekonominio pasitenkinimo sudarant sutartis su verslininku elementų, neįtraukiant reikšmingų išorinių interesų, vartotojų teisė ne tik kad neprisideda prie tvarumo siekio, bet dar ir gali jam kenkti (Mattei, Quarta, 2018, p. 95-96). Be to, įsiskaičius į tvarumo krikštatėvių – jau minėtos Brundtlando komisijos – suformuluotą apibrėžimą, akcentuojantį ne vien dabarties vartotojo, bet ir ateities kartų galimybes patenkinti savo poreikius⁹², aiškėja, kad įgyvendinant tvarumo siekį pats vartotojų teisės „regėjimo laukas“ veikiausiai turėtų būti praplėstas toliau nei šiandienos vartotojai ir ekonominio efektyvumo jų santykiuose su verslininkais užtikrinimas.

Negalint kliautis tuo, kad vien informacija paveiks vartotoją tam tikru būdu elgtis savanoriškai, galima manyti, jog tam, kad ateities vartotojai galėtų patenkinti savo poreikius, tam tikrus įpareigojimus reikia nustatyti dabarties

⁹² Ypač turint omenyje antropocentrinį požiūrį, dėl kurio į tvarumą atsižvelgiama ne dėl gamtos kaip savaiminės vertybės, o dėl ateityje ja besinaudosiančių vartotojų interesų užtikrinimo.

vartojimo sutarčių šalims. Ir tai turėtų būti daroma ne tik verslininkų, bet ir vartotojų atžvilgiu. Tačiau tam, kad šios pareigos peržengtų moralinių pareigų (į kurias ir taikoma informacijos teikimu) slenkstį ir taptų formaliomis teisinėmis pareigomis (kokios apimtys šios bebūtų), svarbu jas tinkamai ideologiškai pagrįsti⁹³. Kaip nurodo B. H. Weston, etinės ir moralinės vertybės, nors ir būdamos esminiais socialinio teisingumo teorijos komponentais, savaime nėra pakankamos teisinių pareigų nustatymui ir, norint kalbėti apie teisingumą tarp skirtingų kartų, turi būti įtikinamai pagrįstos teisingumo teorijomis (Weston, 2012, p. 257). Siekiant tą padaryti, vartotojų teisė galbūt net turėtų būti patraukta nuo privatinės teisės būdingo teisingumo atkūrimo tarp sutartinių santykių dalyvių, ir pereiti prie paskirstomojo teisingumo (angl. *distributive justice*), apimančio gėrio ir ateities kartoms paskirstymą. Aišku, tai pirmiausia reikalautų atsakyti, ko ir kiek turi būti išsaugota ateities kartoms, kaip tai paskirstyti laike, tačiau vienareikšmiškų atsakymų paprasčiausiai nėra. Pavyzdžiui, žvelgiant iš utilitarizmo perspektyvos, būtų galima laikyti, kad „didžiausia gerovė didžiausiam žmonių skaičiui“ turėtų apimti visų būsimų kartų žmones visame pasaulyje. Tačiau taip pat gali būti aiškinama, kad siekiant didžiausio gėrio didžiausiam šiuo metu gyvenančių žmonių skaičiui reikia pilnai išnaudoti (net jei tai reiškia jos išsekimą) planetą dabartinės kartos poreikiams, o vėlesnės kartos prisitaikys prie tų aplinkybių, kurias paveldės, ir turės riboti savo elgesį, kad maksimuotų tai, ką pačios laikys didžiausiu gėriu (Sheehy, 2022, p. 7-8; Weston, 2012, p. 259).

Kadangi vartojimo pirkimo-pardavimo santykiams aktualios taisyklės yra ne tik vartotojų, bet ir sutarčių teisės produktas, šis aspektas aktualus ir sutarčių teisei, kuriai paskirstomojo teisingumo idėja taip pat nėra artima. Vyraujantis požiūris diktuoja, kad privatinė teisė nėra (ir net neturėtų būti) nutaikyta į viešųjų tikslų siekimą ar paskirstomojo teisingumo realizavimą (nors toks požiūris ir gali kisti per artimiausius dešimtmečius) (Smits, 2016a, p. 556). Ligšiolinė logika, izoliavusi sutarties šalis nuo išorės ir padariusi sutartinių santykių poveikį trečiosioms šalims nereikšmingą, sutapo ir su beveik visišku paskirstomojo teisingumo privatinėje teisėje atsisakymu, ir paslėpė tai, kad individualūs veiksmai būtinai yra tarpusavyje susiję, o kai ištekliai riboti, kiekvieno individo gerovę lemia kiekvieno kito individo gerovė. Todėl svarstyti, ar nėra būtina ne tik iš naujo įvesti, bet ir išplėsti

⁹³ Kaip opozicinius balsus dėl bet kokių įsipareigojimų ateities kartoms apibendrina B. H. Weston, ateities kartų vartotojai dar neegzistuoja, todėl negali turėti nieko, įskaitant ir teises (o dabarties vartotojai, atitinkamai, neturi su tuo susijusių pareigų) (Weston, 2012, p. 252).

paskirstomojo teisingumo idėją pripažįstant, kad nėra tokių išorinių veiksnių, kurie galėtų būti laikomi teisiškai nereikšmingais, kai kalbame apie ekologinę visos žmonijos perspektyvą (Mattei, Quarta, 2018, p. 107, 110, 147; Poncibò, 2016, p. 339), o vartotojų teisės pagrindimą patraukti nuo vien sutarties šalių balanso rinkos ekonomikos sąlygomis atstatymo, priskiriant jai ir aukštesnę – teisingumo tarp skirtingų vartotojų kartų paskirstymo – misiją.

3.3. Vartotojo įvaizdis

Vartojimas turi didelę tiesioginę įtaką aplinkai, o patys vartotojai, formuodami paklausą, turi potencialią įtaką ir verslininkų elgesiui rinkoje (Schrader, 2007, p. 79). Vartotojų įsitraukimo svarba akcentuota ir nagrinėtose žaliosios pertvarkos politikos gairėse, tačiau, kaip tai jau aptarta anksčiau, vartotojams ten numatytas vaidmuo veikia nominalus, savanoriškai įsitraukiant gavus informaciją, tačiau neturint jokių su tvarumu susijusių pareigų. Tam tikra prasme tai tendencinga – vartotojo matymas bendros rinkos formavimo, nuolatinio jos augimo palaikymo tikslo rėmuose, kartu neatsisakant jo, kaip silpnėsiojo ir apsaugos reikalaujančio rinkos veikėjo, pozicijos, atgrasė peržengti konvencines vartotojų teisės nubrėžtas ribas ir priskirti vartotojams kokių nors pareigų.

Derėtų iš karto pabrėžti, kad vartotojo vaidmens atpažinimas jokių būdu nereikia siūlymo jį paversti visų problemų „atpirkimo ožiu“ – tai valstybių valdžios struktūros (o ne konkretus vartotojas) prisiima atsakomybę vesti žaliąją pertvarką pirmyn (Akenji, 2014, p. 22), be to, pervertinus asmeninę vartotojo atsakomybę netgi gali būti sumažinta kitų organizacijų ir institucijų atsakomybė (Cseres, 2019, p. 109). Tačiau privalu bent apsvarstyti, ar vartotojo įvaizdis apskritai leidžia jam nustatyti kokias nors pareigas, susijusias su tvarumu. Tam reikia įvertinti du pagrindinius vartotojo įvaizdžius – normatyvinį ir funkcinį.

Pačioje vartotojų teisės širdyje esantis normatyvinis vartotojo įvaizdis iš principo trukdo iš vartotojo (šiam kontekste suprantamo kaip išimtinai ekonominio agento), kuriam santykiyje su verslininku jau ir taip reikia apsaugos (tiek dėl silpnėsios pozicijos, tiek dėl struktūrinių rinkos klaidų), pareikalauti kažko daugiau nei jo paties interesų tenkinimas. Dėl tokios perspektyvos manoma, kad (būdamas ir taip silpnėsnis) vartotojas negali būti dar „apkrautas“ ir papildomais – su juo pačiu nesusijusiais – tikslais.

Šis požiūris apčiuopiamas dar vartotojų apsaugos koncepcijos genezėje – kaip matyti „pirmosios kartos“ (t. y. dar atskirų valstybių kurtoje) vartotojų teisėje, susiklosčiusios socioekonominės aplinkybės sąlygojo vartotojo kaip sutartiniame santykiyje silpnėsiojo kontrahento, *a priori* reikalingo pagalbos,

įvaizdį. Vartotojų politika, o kartu ir vartotojų apsaugos teisė buvo neginčijamai susisaisčiusios su socialinės gerovės valstybės iškilimu, todėl nepaisant atskirų šalių sistemose šiek tiek besiskyrusio požiūrio į tam reikalingų įrankių arsenalą, tikslas buvo vieningas – vartotojo kaip silpnosios rinkos veikėjo apsauga kompensacinėmis priemonėmis (Micklitz, 2012, p. 2, 6; Cseres, 2005, p. 154). Natūralu, kad tokie ankstyvieji vartotojo, kaip silpnosios sutarties šalies, kuriai reikia apsaugos, žingsniai teisėje paprasčiausiai negalėjo būti apsunkinti jokiais kitomis funkcijomis ar lūkesčiais nei paties vartotojo interesų užtikrinimas bei patenkinimas, todėl jos ir nebuvo svarstomos vartotojo teisių ir pareigų katalogo kūrimo stadijoje. Be to, būdamas vartotoju, asmuo matytas tik kaip ekonominis agentas, santykyje su verslininku siekias naudos *sau*, t. y. jo motyvacija ir tikslai suprasti kaip išimtinai asmeniniai ir nei jam buvo liepiama, nei iš jo tikimasi priimant ekonominius sprendimus rinkoje ar naudojantis savo teisėmis ir taip jam, preziumuotina, nepalankioje aplinkoje atsižvelgti į daugiau nei savo paties ekonominius interesus.

Kita priežastis, galinti kliudyti vartotoją įtraukti į tvarumo siekį per tam tikrų pareigų nustatymą, yra funkcinis (dar vadinamas instrumentiniu) požiūris į vartotoją – dėl anksčiau nurodytų priežasčių, susijusių su pačios ES vartotojų apsaugos poreikio logika, vartotojo rolė sistemingai matoma kaip paspirtis rinkos integracijai bei ekonomikos augimui, o tai, kaip minėta, neturi jokio ryšio su tvarumu.

Šis funkcinis požiūris susiformavo į vartotojų teisės vystymą įsitraukus Sąjungai, kuri, atsispyrusi nuo nacionaliniu lygmeniu kurtų taisyklių pozicionavimo aplink silpną vartotoją, ne tik perėmė valstybių narių darbą vartotojų teisės srityje, bet ir kilstelėjo ją į naują kokybinį lygmenį, palikdama aiškią savo žymę. Nuo tada vartotojų teisė palaipsniui ėmė tolti nuo dėmesio sutelkimo vien į „apsaugos“ dėmenį ir konsolidavosi aplink vadinamąjį funkcinį ar instrumentinį požiūrį (atpažintą dar Sutherland ataskaitoje⁹⁴) į vartotoją. Tokiu būdu ES teisėje vartotojo vaidmuo peržengė tik jo paties transakcijų su verslininkais ribas ir kartu tapo (nors ir toliau vartotojui tenkinant savo poreikius) iš dalies subordinuota ir viešajam tikslui – rinkos integracijai bei bendros rinkos reguliavimui. Atitinkamai, vietoje silpno, išimtinės valstybės globos reikalaujančio vartotojo apsaugos, Sąjungos teisė formuota omenyje turint jau kiek kitokį įvaizdį vartotojo, galinčio būti stiprios vidaus rinkos sukūrimo statybine medžiaga (Micklitz, 2012, p. 6-7; Cseres, 2019, p. 99; Cseres, 2022, p. 5; Trentmann, 2016, p. 559).

⁹⁴ Taip vadinama „Sutherland ataskaita“ yra 1992 m. P. Sutherland Europos Komisijai pristatyta ataskaita apie vidaus rinką po 1992 m.

Taip į vartotojų teisės centrą buvo pastatytas „vidutinis vartotojas“ – koncepcija, atsiradusi Teisingumo Teisme, bendrąja prasme reiškianti nedalomą šiai hipotetinei būtybei būdingą triadą: protingai gerai informuotą, protingai atidų ir apdairų asmenį. Sprendimuose, susijusiuose su laisvu prekių judėjimu, nesąžininga komercine veikla atskaitos tašku pasirinktas kritiškas ir atidus asmuo, sąmoningai ir apdairiai veikiantis rinkoje (Navickaitė-Sakalauskienė, 2016, p. 195), tačiau sutartiniame santykiyje su kontrahentu – rinkos klaidų vaisius savo naudai raškančiu verslininku – vartotojas visuomet preziumuojamas esąs silpnesnis⁹⁵ dėl stokojamos derybinės, ekonominės galios ir informacijos. Tai aiškiai matyti antrinės ES teisės įrankiuose ir juos aiškinančioje Teisingumo Teismo praktikoje – interpretuojant direktyvas, kuriomis siekiama suderinti valstybių narių privatinę teisę, vidutinis vartotojas skiriasi nuo ES teisėje nustatyto „vidutinio vartotojo“ standarto⁹⁶. Užtuot pritaikius taisykles gerai informuotam ir apdairiam vartotojui, šiose direktyvose nustatomos teisės ir jų gynimo priemonės, viršijančios tai, kas būtina tokios grupės apsaugai – detalūs teikiamos informacijos reikalavimai, teisė atsisakyti sutarties, laisvai rinktis pažeistų teisių gynimo būdus, santykių kvalifikavimas kaip vartojimo *ex officio* (lot. pagal pareigas), sekant aukšto vartotojų apsaugos lygio užtikrinimo principu, pasirūpina, kad net ir abejingiausias vartotojas galėtų reikalauti apsaugos. Toks vidutinio vartotojo standarto išsiskyrimas labiau akcentuojant apsaugos elementą savaime neprieštarauja ir rinkos integracijos tikslams – juk rinkos integracijos ir vartotojų apsaugos tikslai gali vienas kitą papildyti, pavyzdžiui, kai bendrai stiprinant vartotojo padėtį ES sudaroma daugiau tarpvalstybinių sandorių (Mak, 2010, p. 6-7; Mak, 2016, p. 394).

Taigi Sąjungos teisėje įsitvirtinęs vartotojo įvaizdis liudija du svarbius dalykus – pirma, vartotoją *a priori* laikant silpnesniąja šalimi santykiyje su verslininku, diskusijos apie papildomų atsakomybių jam užkrovimą yra

⁹⁵ Ir tai, kad jis yra silpnesnis, eksplisitiškai paminima ir Teisingumo Teismo sprendimuose, susijusiuose su Garantijų direktyva – pavyzdžiui, *Weber-Putz*, 75 p.

⁹⁶ Vis dėlto dera pažymėti, kad Teisingumo Teismas beveik niekada neinterpretuoja konkrečių vartotojų teisės direktyvų būtent rinkos integracijos tikslo šviesoje, kaip suponuotų pirminė ES teisė ir pačių direktyvų preambulės (Hesselinck, 2022a, p. 289). Antrinė ES teisė ir Teisingumo Teismo praktika yra artimesni vartotojo apsaugojimo paradigmai, atpažįstant jo silpnesnę poziciją, tačiau naujai kuriamose ir / ar peržiūrimose direktyvose vis daugiau dėmesio skiriama vartotojui, norinčiam ir galinčiam pasinaudoti bendrosios Europos rinkos privalumais (Micklitz, 2012a, p. 4-5) – Komisijai pabrėžiant, kad priimamomis direktyvomis bus sudarytos sąlygos vartotojams pasinaudoti vidaus rinkos veikimu, tikimasi aktyvaus ir Sąjungos sąlygomis pasinaudoti sugebančio bendrosios rinkos veikėjo, kitaip toks tikslas prarastų prasmę.

apsunkinamos fakto, kad jam ir pačiam reikia tam tikros valstybės pagalbos. Vartotojui esant ir taip blogesnėje padėtyje (nei turėtų būti, jei rinkos klaidų nebūtų), į jį nukreiptas reguliavimas yra skirtas rinkos klaidų taisymui, o ne paties vartotojo daromų klaidų (jei taip bravūriškai galima pavadinti aplinkos interesų nepaisymą priimant vartojimo sprendimus) taisymui.

Antra, nei į vidutinio vartotojo įvaizdį, nei į „pareigas“, kurias dėl funkcinio (instrumentinio) požiūrio jam „užkrauna“ Sąjungos teisė (t. y. susijusias su rinkos integracija), nepatenka nei „atsakingumas“, nei „solidarumas“, nei „etiškumas“ ar kitos panašios kategorijos, po kuriomis būtų galima „pakišti“ vartotojo pareigą atsižvelgti į tvarumą. Vartotojų teisė gina bet kokio vartotojo bet kokią vartojimą, o kuriant vartotojų teisės aktus (įskaitant ir Prekių pardavimo direktyvą) kitokie nei ekonominiai vartotojo interesai omenyje nebuvo turėti. Užduotis atsižvelgti į tokius tikslus kaip tvarumą darant vartojimo sprendimus nėra numatyta nei vidutiniam, nei kokiam nors kitam vartotojui – jo dabartiniame įvaizdyje vietos prisiimti kokius nors su tuo susijusius įsipareigojimus paprasčiausiai nebuvo numatyta.

3.3.1. Pilietis, negalintis pasirinkti?

Paprastai asmens ekonominis elgesys rinkoje yra matomas dvejopai – pirmiausia yra vartotojas, atsiliepiantis į ekonomines paskatas ir priimantis (kaip bent jau tikimasi) racionalius sprendimus, padiktuotus jo egoistiškų pageidavimų ir tramdomas ekonominių apribojimų, su kuriais susiduria. Kitaip tariant, vadinamojo „*homo economicus*“ pusbroliis, kurio sprendimai yra racionalūs ir orientuoti vien į jo paties gėrį, ir kuris nekreipia dėmesio į moralinius ar kitus su sandorio ekonominiu efektyvumu nesusijusius klausimus. Tačiau šalia jo yra ir pilietis – jo *alter ego* (lot. antrasis aš). Šis, būdamas tam tikros bendruomenės dalimi, savo sprendimus priima remdamasis kitokiu vertybių katalogu, derančiu su bendra altruistine vizija, leidžiančia susilaikyti nuo trumpalaikių savo paties interesų patenkinimo siekiant ilgalaikės naudos ne tik sau, bet ir visai visuomenei (Berglund, Matti, 2006, p. 6-7), arba netgi prioretizuojantis bendrą interesą savo pasirinkimuose. Nepaisant dirbtinio šių kategorijų atskyrimo kuriant teisės aktus, realybėje abi šias roles užima tas pats asmuo.

Tad net ir kaip aksiomą priimant sąlygą, kad vartotojas yra silpnesnioji sandorio šalis (dėl ko jam reikalinga apsauga) į ekonominį efektyvumą orientuotame santykyje su verslininku, jis rinkoje gali veikti autonomiškai ir įgyvendindamas savo laisvę pasirinkti užimti skirtingas roles ne tik joje, bet ir visuomenėje.

Ši jo rolė rinkoje, vartotojo santykis su valstybe ir visu vartotojų apsaugą sudarančiu reguliavimu kito ir adaptavosi naujose politinėse situacijose bei rinkos realijose – viena tokios kaitos krypčių ir yra tam tikrų atsakomybių vartotojui priskyrimas, matant vartotojus ir kaip reguliavimo subjektus, savo ruožtu turinčius skatinti konkurenciją bei prisidėti prie rinkos integracijos; kita – vis dažnesnis vartotojo matymas kaip atitinkamus politinius ar moralinius interesus turinčio piliečio, veikiančio vadovaujantis ne tik savo paties, bet ir viešuoju interesu (Grochowski, 2020, p. 409; Cseres, 2022, p. 4, 7).

Jau cituoti JAV prezidento J. F. Kennedy žodžiai, jog vartotojais esame visi, atspindi svarbų faktą, kad buvimas vartotoju yra tik viena iš daugybės rolių, užimamų kiekvieno mūsų visuomenėje. Kitaip tariant, vartotojas niekada nėra *tik* vartotojas – jis (yra ar skirtingomis aplinkybėmis gali būti) ir darbuotojas, gamintojas, ekonomikos dalyvis, o svarbiausia – pilietis (Everson, Joerges, 2006, p. 2). Kaip pažymi T. Roethe, būdami vartotojais („natūraliais aplinkos priešais“) vien dėl savo hedonistinio egzistavimo keliame rūpesčių aplinkai, todėl šiuos rūpesčius spręsti pajėgūs yra daugiasluoksniai „žmonės“ (taigi piliečiai), o ne vienmačiai „vartotojai“ (Roethe, 2021, p. 309).

Piliečiai ir vartotojai yra besikeičiančios kategorijos, istoriškai kartais persidengusios, kartais – konkuravusios, bet visada atspindėjusios tai, kad nėra griežtos skirties tarp politikos ir ekonomikos kategorijų, ir jos dažniausiai viena kitos atžvilgiu yra pralaidžios (Cseres, 2022, p. 8). Šiuolaikinio pirkėjo redukavimas vien iki rinkos dalyvio, visiškai eliminuojant jo kaip piliečio įvaizdžio detalę, yra ne toks jau senas – iki pat politinio vartotojų kaip reikšmingos grupės atpažinimo, tuomečio pirkėjo ir piliečio kategorijos netgi žengė greta, o pastarasis pasaulinę sceną pasiekė kaip piliečio dvynys, skatinęs socialines reformas⁹⁷. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje paprastai jau buvo sutariama, kad tuometis „vartotojas“ yra daugiau nei pirkėjas, ieškantis

⁹⁷ Visų pirma – JAV ir Britanijoje, o vėliau ir Prancūzijoje bei kitose Europos šalyse. Vartojimas ir politika priimant individualius sprendimus aiškiai pečius surėmė boikotuose ir pirkimo akcijose (angl. *boycotts* ir *buycotts*) – nors iš pradžių tai nebuvo tikrosios vartotojų pakurstytos revoliucijos tiesiogine šio žodžio prasme, o veikiau žmonių – piliečių – sujudimas rodant nepasitenkinimą tam tikromis prekybos sąlygomis, Naujojoje Anglijoje į Bostono uostą išpilta arbata ir dievagojimas nebepirkti importuotų prekių išvirtho į patriotinių vertybių demonstraciją, o vėliau vergų užauginto cukraus ar išnaudojančiomis sąlygomis dirbančių darbuotojų pagamintų prekių boikotai tapo savotiškais socialinėmis akcijomis, išreiškiančiomis pilietinę poziciją, pavyzdžiui, žmogaus teisių klausimais. Individualūs pasirinkimai leidžiant pinigų ir pilietinis aktyvumas stūmė vienas kitą į priekį (Trentmann, 2016, p. 3, 111, 154-155, 184, 300).

geriausio pasiūlymo, ir kurio rankose vartojimas gali būti jo, kaip visų pirma piliečio, o ne tik ekonominę naudą maksimizuojančio individo, įrankis siekiant įvairių tikslų. Toks lūžis reiškė, kad „vartotojas“ ne užgniaužia, o susijungia su savo pilietiška puse ir rinkoje daromi pasirinkimai padeda ugdyti stipresnius piliečius (Trentmann, 2016, p. 3, 8, 159, 238, 279, 289).

Šiais laikais tokios marketingo iniciatyvos kaip, pavyzdžiui, „Rinkis prekę lietuvišką“, „*Dobre, bo polskie*“ (lenk. „Geras, nes lenkiškas“), „*Buy British*“ (angl. „Pirk britišką“), „*Made in USA*“ (angl. „Pagaminta JAV“) taip pat rodo akstiną į vartotojų ekonominių sprendimų priėmimo lygtį įtraukti ir tautinius, pilietinius sentimentus, vietinių gamintojų rėmimą ir pan., taip priartinant vartotoją prie, pirmiausia, jo kaip šalies piliečio įvaizdžio ir vaidmens. Be to, dabar vėl kaip niekada svarbi pasidarė socialinės pozicijos per vartojimą išraiška – ji varijuoja nuo paklausos sąžiningos prekybos (angl. *fair trade*) prekėms (pavyzdžiui, tokioms kaip kava ar šokoladas), iki Rusijoje pagamintų ar su Rusija verslo ryšių nenutraukusių verslininkų prekių boikotavimo, *Tesla* automobilių atsisakymo, kur pirmuoju smuiku griežia jau visai ne vartotojų ekonominiai interesai, o socialiniai ir vertybiniai jų įsitikinimai. Taip vartotojai atsiskleidžia kaip pilietinė visuomenė ir „balsuoja pinigėmis“, naudodami savo išteklius tam tikras socialines ar politines žinutes atspindinčių prekių įsigijimui (ar jų boikotavimui), ir tai rodo, kad stiprus moralinis angažavimasis gali lemti jų elgesį rinkoje, net jei jis ir neatrodo optimalus ekonomine prasme.

Vis dėlto XX a. antrojoje pusėje kurtoje vartotojų teisėje ilgainiui nusistovėjo ekonominių vartotojo interesų absoliutinimo požiūris – dar 1975 m. Vartotojų apsaugos ir informacijos politikos Preliminariojoje programoje užsiminus, kad vartotojas nebegali būti matomas tik kaip prekių ir paslaugų pirkėjas bei naudotojas savo asmeniniams ar šeimos poreikiams, bet turi būti suprantamas taip pat ir kaip asmuo, kuriam rūpi kiti visuomenės klausimai, galintys paveikti jį tiesiogiai ar netiesiogiai, konceptualiai ši mintis taip ir nerado savo vietos vartotojų teisės aktų architektūroje, nors T. Wilhelmsson dar 1998 m. kvietė „vartotoją“ pakeisti „piliečiu“, kuris veiktų ne tik vartotojų, bet ir aplinkos apsaugos teisėje (Wilhelmsson, 1998, p. 46-47; Everson, Joerges, 2006, p. 8). Įdomu, kad ir šiandien už politikos kūrimą atsakingųjų požiūryje tarp vartotojo ir piliečio žiojinti praraja nė kiek nesiaurėja – pavyzdžiui, Naujame žiedinės ekonomikos veiksmų plane yra nurodytas tikslas kartu su ekonominės veiklos vykdytojais, *vartotojais*, *piliečiais* ir pilietinės visuomenės organizacijomis sukurti švaresnę ir konkurencingesnę Europą. Toks piliečių ir vartotojų kaip savarankiškų kategorijų įvardijimas suponuoja vartotojo matymą atsietai nuo jo pilietinio dėmens, lyg kiekvieną jų būtų galima paveikti atskirai nuo kito.

Nors tai nuoseklu įvertinus anksčiau minėtą vystomą vartotojo vien kaip ekonominio veikėjo koncepciją, tokia pasaulėžiūra ydinga – atskiriant vartotojų ir piliečių vaidmenis, jie tarpusavyje supriešinami: įsivaizduojant, kad tik pilietis žvelgia išorėn ir paiso viešojo intereso, legitimizuojamas savanaudiškas vartotojo žiūrėjimas vien savų interesų, nors realybėje šis piliečio ir vartotojo konfliktas reiškia visai ne skirtingų visuomenės dalių konfliktą, o yra tos pačios visuomenės atstovų, konkrečiu metu užimančių skirtingus vaidmenis, ir kiekvieno jų kaip piliečio turimų lūkesčių (tiek ekonominių, tiek švarios aplinkos) konfliktas (Cseres, 2022, p. 8; Tonner, 2000, p. 70) – t. y. vartotojų ir piliečių interesai kertasi tik žiūrint į juos trumparegiškai.

Palaikydami tokią dichotomiją tarp piliečio ir vartotojo sudarome regimybę, kad vartotojas į pilietį „atvirsta“ tik tuomet, kai nuleidžia banko kortelę, nors turėtume atpažinti šią jo pusę ir tada, kai jis priima sprendimus įsigyti (ir kokias), taisyti ar išmesti prekes. Todėl beveik neišvengiamai vėl reikia sugrįžti bent prie diskusijų (kurios vartotojų teisę nagrinėjančioje literatūroje skirtinguose kontekstuose nėra nei visiškai naujos, nei itin retos, tačiau į kurias kol kas nėra atsižvelgiama teisėkūroje) apie piliečio koncepciją vartojimo kontekste ir galimybes šį elementą matyti vartotojo įvaizdyje, nes vien į ekonominę efektyvumą ir rinkos integraciją, jos augimą orientuotas veikėjas yra užprogramuotas išvis neatsižvelgti į tvarumą. Be to, tam tikra prasme vartotojo įvaizdžio kaita netgi nėra beprecedentis įvykis – vartotojo įvaizdis (priklausomai nuo konteksto) jau yra pajudėjęs nuo vien apsaugos reikalingo silpnesniojo asmens į įgalinto savo teisėmis vartotojo „portretą“, todėl dar vienas žingsnis – į įpareigoto vartotojo įvaizdį – taip pat gali būti diskutuojamas.

Neabejotina, kad reikalavimas vartotojui elgtis taip, kaip manytume derant piliečiui, reikštų ne tik aptarto vartotojo įvaizdžio, bet ir jo teisių bei pareigų katalogo pakeitimą, kartu pergalvojant ir jo autonomijos ribas. Pabrėžtina, kad pilietybei apimant teisių ir pareigų balansą⁹⁸, nepakanka

⁹⁸ Politinėje filosofijoje dėl pilietybės yra išskiriamos dvi stambios tradicijos – liberalizmas ir respublikonizmas, formuluojančios skirtingas perspektyvas. Nors abi kalba apie teises ir pareigas, liberalizmas akcentuoja piliečio teises, o respublikonizmas yra daug labiau susirūpinęs pareigomis. Liberaliajame modelyje siekiant suteikti piliečio statusą kuo daugiau asmenų, remiantis vien tam tikromis jų savybėmis, respublikonizmas siūlo pilietiškumo diskurso neapriboti vien teisėmis, bet įtraukti į jį tokius elementus kaip piliečių atsakomybė, pilietinės dorybės, aktyvus dalyvavimas, lojalumas tam tikroms bendruomeninio gėrio idėjoms (Bikauskaitė, 2011, p. 15-17). Kaip pabrėžia U. Schrader, šiuolaikiniame diskurse pilietybės teorija pabrėžia teisių ir pareigų sąsają – viena vertus, liberalios teisės sudaro reikalingas sąlygas geram (respublikoniškos pilietybės) elgesiui, o kita vertus, geras pilietiškas

akcentuoti vien piliečio turimas teises siekiant savo gerovės (kas yra artima jokiomis pareigomis neapsunkinto vartotojo įvaizdžiui), bet reikia matyti jį besidominčią valstybės ir pilietinės visuomenės gerove (Wilhelmsson, 1998, p. 63; Cseres, 2019, p. 101). Tai leistų galvoti apie tam tikrą pareigos vartoti tvariai išraišką (suderinamą ir su anksčiau minėtu paskirstomuoju teisingumu), kuri, atitinkamai, pakeistų vartotojo teisės pasirinkti (taigi pačios vartotojo autonomijos) turinį.

Apie tam tikrą vartotojo ir jo (teisinės ir / ar moralinės) pareigos tvarumo kontekste santykį doktrinoje jau yra diskutuojama – pavyzdžiui, H.-W. Micklitz kalba apie atsakomybės vartotojui priskyrimą (angl. *responsibilisation*), įgyvendinamą eile aktyvių pareigų, dėl kurių vartotojas (priklausomai nuo konteksto, ar jis yra pažeidžiamas, pasitikintis ar atsakingas) savo elgesiu privalėtų prioretizuoti su žiedine ekonomika suderinamą elgesį (Micklitz, 2019, p. 235), o K. Cseres – apie tokį atsakomybės vartotojui priskyrimo modelį, kuris padidintų paties vartotojo jaučiamą atsakomybę, skatinančią jį elgtis tvariu būdu (Cseres, 2019, p. 101). Visgi jeigu esame pasiryžę peržengti vien moralinės vartotojo pareigos rėmus, grįžtus tik viltimi, kad jis pasielgs tam tikru būdu (kas ir atspindima dabartiniame informacijos jam suteikimo modelyje), galvoti reiktų apie aiškius teisinius „trandomuosius marškinius“, kur vartotojo pasirinkimas – jo autonomija – *a priori* yra apribotas (pavyzdžiui, pirkimo-pardavimo sutarčių kontekste – per kokybės apibrėžimo kriterijus, susiejant juos su tvarumu; pažeistų teisių gynybos būdų hierarchiją, prioretizuojant taisymą; pardavėjui pagal įstatyminę garantiją siūlant prekę tik pakeisti nauja, neleidimo tą daryti, kol nepasinaudota taisymu pagal komercinę ar komercinę patvarumo garantiją, kai ši teikiama; vien dėl tvarumo kriterijus atitinkančios prekės sudarytos sutarties kvalifikavimą kaip vartojimo sutarties, su iš tuo išplaukiančiomis pasekmėmis vartotojo teisėms).

Kaip pažymi M. Grochowski, vartotojo autonomijos idėja yra viena pagrindinių ES vartotojų apsaugos architektūros dalių, leidžianti vartotojui (rinkoje veikiant suverenai) patenkinti savo individualius vartojimo poreikius per potencialiai jam naudingas sutartis, tačiau posūkis tvarumo link prašo iš naujo apibrėžti šitą koncepciją, permažstant apimtį, kuria vartotojas gali (ar netgi turėtų) išlikti suverenų, rinkdamasis tarp rinkos alternatyvų, turinčių pasekmių aplinkai (Grochowski, 2020, p. 407). Šį dar Apšvietos amžiaus palikimą tektų aukoti ant „viešojo intereso altoriaus“ – žiedinės ekonomikos poreikio (Micklitz, 2019, p. 235), nes vartotojo autonomijos įkūnijimas – jo

elgesys yra išreiškiamas per aktyvius ir sąmoningus pasirinkimus naudojantis politinėmis teisėmis (Schrader, 2007, p. 83).

turima (ir ginama) teisė pasirinkti⁹⁹, – realizuojama aktyviai renkantis vieną iš prieinamų alternatyvų, ne tik turėtų būti surišama su jo moraline atsakomybe, bet ir pavirsti pareiga pasirinkti atsakingai.

Tokio vartotojo-piliečio pasinaudojimas teise pasirinkti turėtų reikšti savo elgesiu neprisidėti prie vystymo tų dalykų, kuriems jis nepritaria kaip pilietis, besirūpinantis tvarumu, ir priešingai – savo vartojimu paremti tvarius dalykus, kuriuos jis kaip pilietis matyti norėtų. Suprantama, kad toks vartotojo įpareigojimas negali egzistuoti izoliuotai nuo kitų veiksnių įvertinimo ir sąlygų jam sudarymo (pavyzdžiui, rinkdamasis prekę jis turi turėti tvarių alternatyvų, kurios jam būtų prieinamos konkurencingomis kainomis¹⁰⁰; arba nepatirti pernelyg didelių nepatogumų, pavyzdžiui, rinkdamasis prekės taisymą). Tačiau iš principo jo elgesyje turėtų atsispindėti jo kaip piliečio suprantamos pareigos ir vertybės (Schrader, 2007, p. 84-85, 88), nes laisvė pasirinkti savo elgesį turi apimti ir atitinkamų pasirinkimų pasekmių prisiėmimą, neperkeliant jų kitiems – net jei šie „kiti“ yra geografiškai ar chronologiškai nutolę nuo pasirinkimą darančiojo (Halfmeier, 2016, p. 744).

Tokios pareigos nustatymas įtaką padarytų ne tik pirkimo-pardavimo sutartims taikomoms taisyklėms (pavyzdžiui, išimant visas taisykles, kuriomis neatsižvelgiama į tvarumą), bet ir bendram vartotojo teisių katalogui. Pavyzdžiui, teisei į informaciją – tradiciškai ją suprantant kaip verslininko pareigą suteikti vartotojui informaciją, pačiam vartotojui nekeliant su tuo susijusių pareigų (t. y. nei pačiam tokios informacijos ieškoti, nei ją pasinaudoti ar pan.), pareigos pasirinkti atsakingai (ar, kitaip tariant, vartoti tvariai) kontekste miglota, ką tai reikštų. Ar tik tai, kad vartotojas dabar jau *turėtų* atsižvelgti į verslininko jam pateiktą informaciją, susijusią su prekės tvarumo charakteristikomis? Ar tai kartu reikštų ir jo pareigą pačiam aktyviai ieškoti informacijos, kuri informacinių technologijų amžiuje yra praktiškai

⁹⁹ Priešingai nei kitos į vartotojo teisių katalogą patenkančios teisės, pavyzdžiui, vartotojo teisė į saugumą (nereikalaujanti jokių vartotojo veiksmų) ar teisė būti informuotam (iš dalies, nes nors ir nereikia informacijos ieškoti pačiam, apdoroti ir ją pasinaudoti reikia tam tikro vartotojo įsitraukimo), nereikalaujančios aktyvios realizacijos vartotojo veiksmais (Schrader, 2007, p. 84).

¹⁰⁰ Kaip pažymi ir M. Hesselink, jei asmens autonomija suprantama kaip kiekvieno iš mūsų lygios galimybės rinktis ir gyventi pagal tai, t. y. gyventi pagal savo sampratą apie tai, kas yra geras gyvenimas, tai, kiek iš tikrųjų galime gyventi tokį autonomišką gyvenimą, priklauso nuo mums prieinamų potencialiai vertingų alternatyvų spektro. Todėl tikrajai laisvei reikia ne tik formalios laisvės, kai niekas netrukdo rinktis, bet ir vertingų alternatyvų, iš kurių galima rinktis (Hesselink, 2021, p. 311).

beribė (Schrader, 2007, p. 91), o taip pat ir pačiam surasti galimai prieštarinę informaciją¹⁰¹?

Pavyzdžiui, užėmę poziciją, kad vartotojas turi ir pats būti savo žinių kalvis, iš esmės turėtume performuoti vidutinio vartotojo standartą (kuris iki dabar buvo siejamas išimtinai su jam pateiktos informacijos suvokimu, o ne gebėjimu pačiam ją gauti ar į ją atitinkamu būdu atsižvelgti) ir perskirstyti sutarties šalims tenkančias pareigas, visiškai ar didesnę dalį informacijos paieškos pareigos perkeltiant vartotojui, dėl ko iš esmės paneigtume ir informacijos paradigmoje akcentuojamos verslininkui tenkančios informavimo pareigos tikslą (t. y. atkurti sutarties šalių padėtį, nulemtą, be kita ko, informacijos asimetrijos), o kartu – ir pačią vartotojų apsaugos esmę.

3.4. Apsaugos nuo vartotojų link?

Iki šiol visos teisės santykį su vartojimu kaip reiškiniu simplifikavus iki tradicinių vartotojų teisės sprendžiamų klausimų (tokių kaip užtikrinimas, kad vartojimas yra saugus ir kuo labiau atitinkas vartotojo lūkesčius), nuošaly likdavo kompleksiniai klausimai (Everson, Joerges, 2006, p. 1), ne tik kylantys patiems vartotojams, bet ir kylantiems *dėl* vartotojų. Visgi šių klausimų inkorporavimas yra daug daugiau nei vien „kosmetinis“ jau priimtų vartotojų teisės aktų pataisymas, kadangi, kaip matyti iš anksčiau pateiktos analizės, norint į vartotojų teisę inkorporuoti tvarumo siekį klausimų kyla ir dėl vartotojų apsaugos teisinio, loginio pagrindų, vartotojo įvaizdžio, dėl ko yra beregint išeinama iš „senosios kartos“ vartotojų teisės rėmų.

Tai palieka iš esmės šias galimybes – pirma, keisti tik tam tikras su vartojimo pirkimo-pardavimo santykiais susijusias taisykles; antra, iš esmės reformuoti vartotojų teisę; trečia, visiškai jos atsisakyti; galiausiai, ketvirtas variantas būtų nedaryti nieko ir palikti egzistuojančius teisės įrankius kaip Prekių pardavimo direktyva tokius, kokie jie yra. Atkreiptinas dėmesys, kad šios opcijos iš dalies sutampa ir su A. Halfmeier argumentais, kad dėl vartotojų teisės nesuderinamumo su tvarumu jos galima atsisakyti visiškai arba pakeisti bendra privatinės teisės orientacija į didesnę tvarumą, arba apriboti jos taikymą tik tam vartojimui, kuris yra tvarus (Halfmeier, 2022, p. 8-9).

¹⁰¹ Kaip jau buvo minėta anksčiau, su konkrečios prekės tvarumu susijusi informacija gali būti prieštaringa – nors vienos siūlomos prekės charakteristikos gali būti tvaresnės, kitos – net dar kenksmingesnės aplinkai, nei kita rinkoje prieinama esą ne tokia tvari alternatyva.

Dėl pirmojo varianto pažymėtina, kad tik tam tikrų vartojimo pirkimo-pardavimo sutarčių taisyklių keitimas, kaip tie doktrinoje jau išsakomi siūlymai, minėti II šio disertacinio tyrimo dalyje, yra tik „kosmetinis“ identifikuotos problemos atliepimas. Dalimi nuostatų tvarumo tikslą atliepiant, o kita dalimi – ne, vis tiek nebūtų galima kalbėti apie vieningą ir harmoningą vartojimo pirkimo-pardavimo santykiams taikomų taisyklių sistemą, todėl toks sprendimas (nors ir atneštų tam tikrų teigiamų rezultatų) vis tiek būtų trumpalaikis arba neišbaigtas.

Antrasis – t. y. esminių reformų – variantas reiškia anksčiau išvardintų vartotojų teisės fundamentų pakeitimą, įskaitant naują teisinį pagrindą, nesiejamą su barjerų vidaus rinkoje laužymu ir jos augimo siekiu; naują loginį pagrindą, kuriame vartotojų teise būtų siekiama kitokių vertybių, pavyzdžiui, paskirstomojo teisingumo; taip pat visiškai naują vartotojo įvaizdį, kuris, priešingai nei dabar, leistų vartotoją „apkrauti“ pareigomis ir atsakomybėmis. Neabejotina, kad po tokių reformų kalbėtume ne apie vartotojų teisę, kaip ją suprantame dabar, bet apie kažkokį visiškai naują darinį, teišlaikiusį senąjį vartotojų teisės pavadinimą.

Tačiau dalinantis tokiomis idėjomis negalima neatsižvelgti į tai, kad dėl tokio visiško vartotojų teisės peržiūrėjimo ir pašventimo tvarumui gali tapti nebepateisinama išskirti ją kaip atskirą sistemą, taikomą tik vartotojų ir verslininkų santykiams. Kaip pažymi A. Halfmeier, kai iš vartotojų bus tikimasi, kad jie elgtųsi kaip atsakingi piliečiai (o tai, galima suprasti, implikuotų ir ypatingos apsaugos jiems atšaukimą), vartotojų apsaugos teisė transformuosis į bendrąją civilinę teisę¹⁰², o atskaitos tašku jis laiko tai, kad egzistuojančią vartotojų privilegiją turėtų pakeisti bendra privatinės teisės orientacija į didesnę tvarumą (Halfmeier, 2022, p. 8). Iš tiesų, vartotojams tenkančių pareigų praplėtimas neišvengiamai kelia klausimą, kodėl tokios tvarumo pareigos turėtų būti taikomos *tik* vartotojams. Juk jie nėra vieninteliai rinkos veikėjai, turį pilietinį pradą, o ir sutartiniai santykiai rinkoje yra mezgami įvairiais (tiek vartojimo, tiek ir jam nepriskiriamais) formatais, dėl ko neteisinga atrodytų ypatingomis pareigomis ar apribotu pasirinkimu apsunkinti išimtinai vien vartotojus. Jeigu pripažįstame, kad į pirkimo-pardavimo santykius turėtų būti įtrauktas tvarumas, nėra pagrindo išskirti vien tam tikrais normatyviniais kriterijais apibrėžtus tokių santykių dalyvius. Vadovaujantis šia logika, ir tvarumo klausimas tokiu atveju turėtų būti įkomponuotas į bet kokių šalių sudaromas pirkimo-pardavimo sutartis. Kitaip tariant, jeigu priartėsime prie vartotojo, ne kaip silpnesniosios šalies, kuri

¹⁰² O šioje „vartotojas“ gali apskritai prarasti savo centrinę reikšmę, vietą užleisdamas apibendrintai „kliento“ sąvokai (Schulte-Nölke, 2015, p. 138).

gilina bendros Sąjungos rinkos integraciją, bet kaip piliečio ir jo pareigų daryti atitinkamus pasirinkimus koncepcijos įtvirtinimo, gal tuomet nebereikės ir atskiros vartotojų teisės? Gal tokiu atveju pakaktų tiesiog bendrų privatinės teisės taisyklių, pakeistų taip, kad atlieptų tvarumo problemas, ir taikomų visiems¹⁰³, o ne tik vartotojams?

Trečia opcija – visiškas vartotojų teisės atsisakymas, – kaip galima suprasti iš A. Halfmeier, būtų argumentuojamas tuo, kad būtent egzistuojanti vartotojų privilegija, įgalinama vartotojų teise, ir kelia įvairiais su aplinka siejamas problemas. Visgi toks nihilistinis požiūris neįtikina – vien visiškas vartotojų teisės atsisakymas savaime niekaip nesprendžia tvarumo problemų. Juk nors vartotojų teisė ir sunkiai dera su tvarumu, vietoje jos tuomet taikytina „paprasta“ privatinė teisė taip pat niekaip nedemonstruoja esanti geresnė tokių problemų atliepėja, todėl tai greičiau būtų vieno įrankio atsisakymas neturint plano, kuo daugiau jį pakeisti. Be to, visiškas vartotojų teisės atsisakymas reikštų ir pripažinimą, kad rinkos klaidos sukeltos problemos nebėra vertos valstybės dėmesio ir įsiterpimo į aiškiai nevienodoje padėtyje esančių šalių santykį, o tai sufleruotų greičiau ir vartotojų, ir tvarumo interesų neatliepimą, nei reikšmingą darbą siekiant tvarumo.

Kaip minėta, A. Halfmeier išskiria ir dar vieną galimybę – papildomą apsaugą suteikti tik tiems pirkėjams (vartotojams), kurie, turėdami teisę pasirinkti, įgyvendino savo kaip piliečių pareigą pasirinkti atsakingai (tvariai). Jis tai mato bent jau kaip elgesio, kuris yra akivaizdžiai ypač žalingas aplinkai, neištraukimą į vartotojų teisės taikymo sritį (pavyzdžiui, kruizų užsakymo) (Halfmeier, 2022, p. 8-9), tačiau galima galvoti ir apie tokios minties išplėtimą. Pavyzdžiui, kad tam tikros vartotojų apsaugos taisyklės (kaip antai, atitinkamos trukmės įstatyminė daikto kokybės garantija ar ilgesnės trukmės įrodinėjimo naštos perkėlimas trūkumams, išaiškėjusiems jau po prekės perdavimo) būtų taikomos tik tiems vartotojams, kurių pasirinkta prekė atitinka tam tikrus apibrėžtus (su tvarumu suderintus) kriterijus, tačiau vėliau – jei iškiltų neatitikties klausimai – pažeistų teisių gynimo priemonės ir įgyvendinimo sąlygos taip pat būtų apribotos poveikio aplinkai matu.

Deja, nepabandžius įgyvendinti tokio modelio praktikoje yra neaišku, kaip tokia išimtis iš vartotojų apsaugos schemos paveiktų faktinę vartojimo elgseną¹⁰⁴ – viena vertus, socialiai stigmatizuojant netvarų vartojimą jis galėtų

¹⁰³ Pirmieji žingsniai, kad tvarumo koncepcija vietą turėtų rasti visuose rinkose susiklostančiuose santykiuose, jau yra stebimi, pavyzdžiui, „žalinant“ viešuosius pirkimus.

¹⁰⁴ Dar O. W. Holmes suformulavo taisyklę, kad turėtume žinoti priemonių poveikį, kad žinotume, ką renkamės, kai renkamės iš skirtingų alternatyvų. Teisei esant įrankiu

sumažėti, o teisės aktų nustatytos apsaugos norintis pirkėjas sudarytų tokius sandorius, kur ši bus taikoma. Tačiau turint omenyje tai, kad didelė dalis vartotojų ir taip veikia nežinodami teisinės situacijos (t. y. visų jiems įstatymų leidėjo „prigalvotų“ teisių), jos pasikeitimas gali ir nepadaryti jokių reikšmingų elgesio pokyčių. Be to, gali susidaryti situacija, kai būtent aplinkai kenksmingi produktai paprasčiausiai taps pigesni, o tai padidins jų paklausą (Halfmeier, 2022, p. 9), kas savo ruožtu dar pablogins bandomą spręsti situaciją – kaip žinia, tiek vartotojo, tiek aplinkos apsaugos priemonės, išreiškiamos tam tikromis pareigomis verslui, galiausiai sugrįžta vartotojams, kuriems verslo patiriami kaštai įgyvendinant įvairius reikalavimus ir kompensuojantis galimas rizikas yra įskaičiuojami į galutines prekių kainas. Tokios ne tik jau technologiškai pigiau atsieinančios (kadangi, pavyzdžiui, yra kuriamos iš nekokybiškų medžiagų, taršiais procesais, nesijaudinant dėl ateities aptarnavimo joms sugedus galimybių), bet dar ir kainodaroje vartotojų apsaugos įpareigojimais „neapsunkintos“ prekės vien savo kaina gali priversti vartotoją „pamiršti“ apie visus vėliau jo galimus gauti privalumus, kuriuos pasiūlytų tik tvariam vartojimui taikoma vartotojų teisės apsauga¹⁰⁵.

Prielaidas tuo tikėti sudaro ir dabartinis vartotojų elgesys – juk vartotojai dažnai atsisako įsigyti mokamą komercinę garantiją, renka pigesnę daikto pristatymo variantą, atsisako daiktą apdrausti, renka rezervaciją be galimybės atšaukti ir pan. – t. y. daro viską, kad sumažintų kainą, net jei tai reiškia įstatymų leidėjo sugalvotos potencialios apsaugos atsisakymą. Dar daugiau – bandydami stumtelėti vartotojus prie tvaresnių pasirinkimų palengvindami jiems pasinaudojimą, pavyzdžiui, įstatymine daikto kokybės garantija (ilgesne jos trukme, ilgesniu įrodinėjimo naštos perkėlimo laikotarpiu) tik tuo atveju, jei jie rinksis tvarią prekę, galime ne paskatinti juos pasirinkti tvariai, o, vietoj to, pasirinkus netvarią pigesnę prekę išvis nebesikreipti pagal garantijos schemą (taip skatinant išmetimo kultūrą), arba

pasiekti tam tikrus tikslus, turi būti aiškus ir jos santykis su visuomene bei jai daromas poveikis (Halonen, 2021, p. 538-539).

¹⁰⁵ Ypač tada, kai jis pats tokios apsaugos nelaiko vertinga, nes, pavyzdžiui, jam ir taip nerūpi ilgas daikto tarnavimo laikotarpis, kadangi jis yra nusiteikęs prekei sugedus ją išmesti ir pirkti naują, arba vis tiek planuoja jos keitimą dėl, pavyzdžiui, mados. I šio disertacinio tyrimo skyriuje aprašytos su vartojimu susijusios problemos, kaip išmetimo kultūra ar demonstratyvus vartotojiškumas, negali būti nurašytos kaip teisiškai nereikšmingos, kai vertiname tokių priemonių poveikį, nes yra limitais klausimų, kuriuos teisė gali paveikti, ir tą turime turėti omenyje, kai siūlome reguliavimo alternatyvas. Kaip pažymi D. Wei, pagrindinis iššūkis, kylantis teisės aktų leidėjui, yra teisinių bei techninių nuostatų sujungimas su vartotojo elgesio pokyčiu – iki šiol vartotojų teisė neturėjo jokių stebėsenos priemonių, kurios padėtų užkirsti kelią netvariam vartotojų elgesiui (Wei, 2020, p. 217).

kreipusis negalėti efektyviai ja pasinaudoti (pavyzdžiui, negalint įrodyti, kad prekės trūkumas atsirado ne dėl vartotojo kaltės). Be vartotojų teisės suteikiamų palengvinimų pasinaudoti tokiomis teisėmis, orientuotomis į konkretaus daikto tarnavimo laikotarpio prailginimą, pirkėjas daiktui sugedus gali būti kaip tik stumteltas vėl įsigyti tokią pačią naują prekę. Taip nebūtų atliepti nei vartotojo, nei pačios aplinkos interesai.

Galiausiai, galima ir nieko nedaryti (arba kištis minimaliai, esmingai nesuardant sutarties šalių interesų pusiausvyros), žinant, kad vartotojų teisė savo dabartine forma buvo ir vis dar išlieka reikalinga, o esminiai jos pokyčiai, turintys įsileisti tvarumą, suardytų šią vartotojams reikalingą apsaugą. Juk negalima drąsiai tvirtinti, kad vartotojai nebesusiduria su sunkumais rinkoje, nulėmusiais jų apsaugos poreikį XX a. – netgi atvirkščiai, dėl besikeičiančios skaitmeninės realybės, kintančių prekybos formų, technologiškai dar kompleksiškesnių prekių ir gyvenimo kokybės priklausymo nuo jų veikimo, skaitmenizacijos proceso, informacijos perkrovos ir kitų XXI a. unikalių iššūkių pati vartotojų apsauga santykiuose su verslininkais yra tokia pat aktuali kaip ir jos kūrimo aušroje. Tad jeigu nėra politinės valios vartotojų teisę¹⁰⁶ iš esmės reformuoti taip, kad joje būtų iš tiesų atlieptas tvarumo tikslas (t. y. pakeičiant ir jos teisinį, ir loginį pagrindus, ir vartotojo įvaizdį bei jam priskiriamą vaidmenį), vien su daikto kokybės garantijų reguliavimo pakeitimu susiję pasiūlymai neleidžia kalbėti apie pilnavertišką vartojimo santykių šalių sutaikymą su tvarumo siekiu.

Netgi galima teigti, kad tokie neišbaigti pasiūlymai (kaip, pavyzdžiui, aptarti II šio disertacinio tyrimo dalyje), siejami tik su tam tikrų kokybės garantijų nuostatų pakeitimais, privalomai ir reikšmingai suvaržančiais vartotojų teises, kad konkrečiu atveju būtų *labiau* atspindėtas tvarumas, ne tik nesprendžia tvarumo problemų, bet dar ir iškraipo sukurtą vartotojų apsaugos mechanizmą. Tokiu būdu tokie (siūlomi) reguliavimo pakeitimai nei patenkina poreikį iš tiesų suderinti vartotojų apsaugos taisykles su tvarumu, nei atlieka savo pradinę funkciją – apsaugoti silpnesnės sutarties šalies (vartotojo) interesus.

Todėl tokiomis aplinkybėmis (t. y. nesiryžtant esminei ir jos koncepciją keičiančiai vartotojų teisės reformai, o ne kosmetiniams atskirų nuostatų Prekių pardavimo direktyvoje pakeitimams) ir yra priimtiniausia apsistoti ties dabartiniu informacija grįstu modeliu ir vartotojui pasiūlomais „meduoliais“ *ad hoc* priimti sprendimą, kuris derėtų su tvarumo siekiu, toliau Prekių pardavimo direktyvos nebekeičiant arba tą darant minimaliai. Kitaip tariant, dėl tvarumo darant tik tokius pakeitimus, kurie esmingai neišbalansuos

¹⁰⁶ Ir ne tik ją, bet ir paskutiniame šio tyrimo poskyryje nagrinėjamą sutarčių teisę.

vartojimo pirkimo-pardavimo sutarties šalių santykio išimtinai vartotojo nenaudai. Kitu atveju reiktų svarstyti nebe atskirų Prekių pardavimo direktyvos nuostatų, o visos vartotojų ir sutarčių teisės pagrindų peržiūrą.

3.5. Struktūrinės kliūtys sutarčių teisėje

Sutartis savo prigimtimi yra asmenų susitarimo (jų suderintos valios) išraiška, kurios širdyje visada yra pragmatiška intencija – kontrahento pagalba patenkinti turimus asmeninius susitariančiojo poreikius, o pati sutarčių teisė paprastai yra akylai saugoma nuo šiam siekiui šalutinių (t. y. viešojo pobūdžio) klausimų ar, juo labiau, aiškiai politinių tikslų įsileidimo. Tačiau jeigu yra manoma, kad ypatingų aplinkybių (Sąjungos žaliosios pertvarkos) kontekste prie tvarumo siekio turėtų būti imti derinti ir vartojimo pirkimo-pardavimo santykiai, atsižvelgiant į tai, kad daikto kokybės garantijos yra ne tik vartotojų, bet ir sutarčių teisės rezultatas, nemažiau nei vartotojų teisės pagrindų tyrimas yra svarbūs ir sutarčių teisės suteikiami rėmai, kuriuose vyksta privačių asmenų santykiai.

Todėl svarstant, ar į vartojimo pirkimo-pardavimo sutartinius santykius galima įtraukti tvarumo siekį, tikslinga analizuoti kai kurias II šio disertacinio tyrimo dalyje jau minėtas daikto kokybės garantijų taisykles bei jų tikrąją logiką, kylančią iš sutarčių teisės. Tai leidžia pamatyti, kodėl jomis tvarumo siekis visgi nėra atliepiamas, ir kodėl jo įtraukimas gali būti problemiškas.

Pirmiausia, vienas esminių Europos Sąjungos vartotojų apsaugos elementų, įkvepiančių pasitikėjimą bendrąja rinka, yra pardavėjo atsakomybės prieš pirkėją (vartotoją) už prekės neatitiktį sutarčiai tvarka. Atsižvelgiant į principą *pacta sunt servanda* (lot. sutarčių reikia laikytis), išreikštą Prekių pardavimo direktyvos 10 straipsnio 1 dalyje, pardavėjas atsako už prekės neatitiktį pirkimo-pardavimo sutarčiai, jei šis trūkumas egzistuoja prekės pateikimo metu; šio principo nepakeičia tai, kad trūkumas išaiškėjo vėliau (žr. Generalinio advokato M. Szpunar išvadą byloje *Christian Ferenschild*, 43, 45 p.).

Kaip minėta, vienas esminių šių atsakomybę įkūnijančių įstatyminės daikto kokybės garantijos elementų, t. y. įstatyminės garantijos terminas, yra skirtas apriboti pardavėjo atsakomybę laike. Žvelgiant į šį terminą iš tokios perspektyvos, visiškai nestebina, kad šiuo metu jis nėra paspirtimi tvarumo tikslui (pavyzdžiui, kovojant su pirmalaikiu prekių nusidėvėjimu) – jo funkcija paprasčiausiai nėra suvokiama kaip prekės ilgaamžiškumo užtikrinimas ar geresnės kokybės prekių gamybos paskatinimas. Šis terminas yra pardavėjo atsakomybės už sutartinės prievolės įvykdymą apibrėžimas laike, o ne tikrasis paties perduodamo daikto kokybės (kuriai pagrindinę įtaką

šiaip jau turi ją gaminantis, o ne tik ją parduodantis asmuo) užtikrinimas. Nors tai savaime nereiškia, jog įstatyminės garantijos termino pratęsimas ar susiejimas su vidutiniu daikto tarnavimo laikotarpiu, kaip tai pasiūloma doktrinoje, negali turėti teigiamo poveikio ir tvarumo siekiui praktikoje (dėl priežasčių, aptartų II šio disertacinio tyrimo dalyje), toks efektas yra greičiau atsitiktinis, kadangi tokie tikslai neturi ryšio su šio termino nustatymo *raison d'être*.

Tą ypač sustiprina faktas, kad įstatyminė daikto kokybės garantija (kokios trukmės ją beįsivaizduotume – susietą su vidutiniu daikto tarnavimo laikotarpiu ar apibrėžtą konkrečiu terminu, dvejų metų ar ilgesnę) yra teikiama ne gamintojo, o išimtinai tik pardavėjo, kuris prekės negamina ir jokios realios įtakos jos kokybei ar ilgaamžiškumą lemiantiems techniniams, dizaino ar netgi atsarginių dalių prieinamumo sprendimams net ir negali turėti. Nors ankstyvosiose Europos Sąjungos garantijų sistemos genezės diskusijose buvo įžvelgiama (kad ir komplikuoja) galimybė nustatyti tokį atsakomybės už prekės kokybę paskirstymo modelį, pagal kurį vartotojui atsakingas galėtų būtų ne tik pardavėjas, bet ir gamintojas¹⁰⁷, ši mintis buvo apleista dar 1995 m. Garantijų direktyvos pasiūlyme, o bandymai ją sugrąžinti parlamentinių diskusijų metu (ar po daugiau nei dešimtmečio – ir vykdyto vartotojų *acquis* peržiūrėjimo dokumentuose) buvo nevaisingi – vartotojas reikalavimus, susijusius su prekės kokybe, pagal įstatyminę garantiją gali reikšti tik pardavėjui, su kuriuo ir sudarė sutartį (Bradgate, Twigg-Flesner, 2002, p. 345-346; Hawes, Twigg-Flesner, 2018, p. 176). Pažymėtina, kad klausimas, ar vartotojas tiesiogiai gali pareikšti reikalavimą asmeniui, dalyvavusiam ankstesnėse sandorių grandinės grandyse, netgi apskritai yra išimtas iš Prekių pardavimo direktyvos taikymo srities, išskyrus atvejus, kai gamintojas prekių atžvilgiu suteikia vartotojui komercinę garantiją (Prekių pardavimo direktyvos preambulės 63 d.), arba kai gamintojas yra ir pardavėjas, todėl jie *de facto* sutampa.

Nors praktikoje norėdami pasiekti ilgesnį daikto tarnavimo laikotarpį, kovoti su pirmalaikiu nusidėvėjimu ir geriau užtikrinti pačių vartotojų teises¹⁰⁸, kad šie turėtų daugiau adresatų savo reikalavimams dėl prekių kokybės, būtų prasmės į įstatyminės garantijos schemą įtraukti ir gamintoją

¹⁰⁷ Kas siekiant tvarumo atrodytų kaip logiškiausias žingsnis ne tik priartinant vartotoją prie jo „rūpesčio“ (t. y. nekokybiškos prekės) šaltinio, bet ir tiesiogiai paveikiant prekę, kuri yra, pavyzdžiui, nepatvari, gaminusį verslininką.

¹⁰⁸ Argumentų, kodėl vartotojams būtų geriau turėti galimybę kreiptis tiesiogiai į gamintoją, apstu ir be tvarumo siekio – pradedant patogumu dėl tam tikrų didelių gamintojų išvystytų tarptautinių tinklų, baigiant pardavėjo bankroto atveju turima alternatyva apginti savo teises (plačiau žiūrėti Bradgate, Twigg-Flesner, 2002).

(šalia pardavėjo), šiuo metu tai nėra įmanoma dėl vieno pamatinių pačios sutarčių teisės principų – kaip paaiškina L. Didžiulis, sutarties uždavimas lemia tai, kad sutartinių įsipareigojimų (nors paprastai neribojamų *ratione materiae* ir įgyjančių įstatymo galią) poveikis yra ribojamas *ratione personae* ir yra aktualus tik sutartį sudarančioms šalims (Didžiulis, 2023, 356 p.). Nepaisant to, kad R. Bradgate ir Ch. Twigg-Flesner dar 2002 m. teigė, jog modernios vartotojų rinkos transakcijos reikalauja ir modernios atsakomybės už kokybės trūkumus paskirstymo sistemos, todėl gamintojas (ar netgi daugiau – visas iki vartotojo nusidriekiantis asmenų „tinklas“) į šią grandinę irgi turėtų būti įtrauktas (Bradgate, Twigg-Flesner, 2002, p. 375), šiuo klausimu per daugiau nei dvidešimt metų Europos Sąjungoje pasistūmėta nebuvo ir netgi norinčiųjų tvarumą įtraukti į vartojimo santykius pastabos, jog toks žingsnis galėtų padėti prailginti daikto tarnavimo laikotarpį, pokyčio šios principinės sutarčių teisės nuostatos atžvilgiu nepadarė.

Kadangi įstatyminė daikto kokybės garantija, kaip pareigos garantuoti prekės atitiktį sutarčiai išraiška, yra matoma vartotojo ir verslininko sutartinių santykių rėmuose, jos pagrindu atsiradę *vinculum iuris* (lot. teisiniai pančiai) taip pat pančioja tik sutartį sudariusiuosius. Vartotojui neturint jokio santykio su prekės gamintoju, pastarasis yra pašalinamas iš atsakomybės dėl daikto kokybės prieš vartotoją schemas, ir į jį vartotojas gali kreiptis nebent dėl kilusios žalos (pavyzdžiui, jei dėl nekokybiškos prekės būtų sužalotas, arba naudodamasis jam tokia nustatyta teise pagal Ekologinio projektavimo reglamentą, kaip tai aptarta I šio disertacinio tyrimo dalyje). Todėl argumentai apie ilgesnio įstatyminės garantijos termino įtaką tvaresnio prekių dizaino ir gamybos klausimams gali kelti abejonę realiu veiksmingumu tol, kol galimybės pagal įstatyminę garantiją kreiptis į tą, kuris savo sprendimais juos ir nulemia – t. y. gamintoją – nėra. Tam, kad gamintojas, kaip sutartiniais santykiais su vartotoju nesaistomas subjektas, į šį modelį galėtų įsitraukti, turi pasikeisti koncepcinis požiūris į sutarties šalis ir jų susitarimų pagrindu kylančias prievoles tretiesiems asmenims, tačiau apetito griauti sutarčių teisės pamatus senas privatinės teisės tradicijas turinčiose valstybėse narėse gali ir niekada neatsirasti.

Kitas svarbus aspektas yra Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnyje įtvirtintas vartotojo teisių gynimo priemonių katalogas prekės neatitikties atveju. Visų pirma, jis neatsitiktinai yra sukonstruotas dviem pakopomis: pirmojoje jų įtvirtintas prekių pataisymas, pakeitimas (t. y. vartotojo reikalavimas, kad prekių atitiktis sutarčiai būtų užtikrinta), o antrojoje – proporcingas kainos sumažinimas, sutarties nutraukimas. Maksimalus

direktyvos harmonizavimo pobūdis reiškia, kad ši hierarchija yra griežta ir nuo jos nebegali būti nukrypta siekiant pagerinti vartotojo padėtį¹⁰⁹.

Nors neleidimas vartotojui laisvai pasirinkti, pavyzdžiui, iškart (o taip pat dėl nedidelės atitikties) nutraukti sutartį ir atspindi tvarumo siekio atliepimą (kad ir atsitiktinai, nes iš tikrųjų atsižvelgiama į pardavėjo interesą ištaisyti netinkamą pradinį įvykdymą) (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 547; Novikovenė, 2023, p. 173-174), kitos taisyklės, susijusios su pažeistų teisių gynimo priemonės panaudojimu, tokių interesų neatspindi niekaip.

Pavyzdžiui, kritika, kad pirmosios pakopos gynimo priemonių eiliškumas nebuvo prioretizuotas (o būtent – kad nebuvo suteikta pirmenybė taisymui, kaip daugeliu atvejų tvaresnei priemonei) Prekių pardavimo direktyvoje jau išsakyta II šio disertacinio tyrimo dalyje. Kritikuota ir tai, kad galimybė prašyti proporcingo kainos sumažinimo (leidžiančio išvengti daugelio aplinkai poveikį darančių išorės veiksmų) buvo palikta antrojoje pažeistų teisių gynimo priemonių pakopoje (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 542; Kryla-Cudna, 2020, p. 4) – tokiu būdu sudaroma situacija, kai tvarumo požiūriu palankesne (kainos sumažinimo) priemone galima pasinaudoti tik po to, kai jau buvo pasinaudota kitomis mažiau palankiomis gynimo priemonėmis (įskaitant ir prekės pakeitimą nauja).

Tačiau ši struktūra, kaip didesnio sutarčių teisės organizmo dalis, neginčijamai turi savo – kad ir tvarumo siekio palaikyti nepadedančią – logiką. Visų pirma, ja pakankamai plačios vartotojo teisės yra balansuojamos su pardavėjo interesais. Dėl to, viena vertus, pardavėjui suteikiama galimybė (laikantis tam tikrų sąlygų) ištaisyti savo sutartinių įsipareigojimų vykdymą ir taip išsaugoti sutartį tokią, kokia ji buvo sudaryta, prieš imantis tokių drastiškų priemonių kaip visos (jei sutartis nutraukiama) ar dalies (jei kaina proporcingai mažinama) sumokėtos kainos sugrąžinimas. Kita vertus, atsižvelgiant į sutarčių teisėje pamatiniu laikomą sutarties privalomumo principą, prioretizuojamas sutarties įvykdymo natūra užtikrinamas bei vartotojo grąžinimas į tokią padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei pardavėjas būtų iškart tinkamai įvykdęs savo sutartines prievolės, tuo pačiu siekiant sumažinti ir verslininko patiriamas išlaidas (Smits, 2016, p. 11; Zoll, 2016, p. 252; Kryla-Cudna, 2020, p. 6).

Vis dėlto į šį balansą niekaip nepatenka interesai, kurie nėra pačių sutarties šalių. Pavyzdžiui, į Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnio 3 dalį,

¹⁰⁹ Kas, anot L. Didžiulio, nacionalinių (jo analizuojamu atveju – konkrečiai Lietuvos) pakeitimų kontekste neturėtų būti vertinama dramatiškai, nes europinė teisių gynimo priemonių struktūra yra orientuota į proporcingumą ir patikrinta laiko. Svarbu, kad tai turėtų užtikrinti teisinį tikrumą tiek dėl vartotojo, tiek dėl verslininko teisių ir pareigų (Didžiulis, 2023a, p. 458).

reglamentuojančią aplinkybes, kuriomis pardavėjas gali atsisakyti užtikrinti prekių atitiktį (t. y. pataisyti arba pakeisti daiktą), veiksniai, darantys įtaką aplinkai, įtraukti nebuvo. Nors preambulėje pabrėžta, kad vartotojams suteikus galimybę reikalauti atlikti taisymo darbus turėtų būti skatinamas tvarus vartojimas (Prekių pardavimo direktyvos preambulės 48 d.), pardavėjui palikta galimybė atsisakyti taisyti daiktus tais pačiais pagrindais, kaip ir anksčiau, o nurodytas neįmanomumas arba dėl to pardavėjo patirsimos neproporcingos išlaidos, atsižvelgiant į vertę, kurią prekės turėtų, jei nebūtų neatitikties, ir neatitikties reikšmingumą, kaip tą sufleruoja preambulės 48-49, 55 dalių pavyzdžiai¹¹⁰, įtraukia tik ekonominę šių sąlygų perspektyvą, tačiau nuošalyje palieka taikytinos priemonės poveikį tvarumui (Kryla-Cudna, 2020, p. 6; Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020, p. 542; Terryn, 2019, p. 856).

Net ir jau minėtame pritarimo nesulaukusiame Prekių pardavimo direktyvos pakeitime, regimai orientuotame į tvarumą, pagal kurį pardavėjas turėjo būti įpareigotas taisyti prekę, jei jos pakeitimo išlaidos yra tokios pačios arba didesnės už taisymo išlaidas, lemiančiu veiksmu buvo padarytos pardavėjo patirsimos ekonominės išlaidos, o ne poveikis aplinkai dėl vienos iš šių gynimo priemonių pritaikymo. Tai ypač ydinga *inter alia* atsižvelgus į tai, kad, į tokį klausimą žvelgiant griežtai iš ekonominės perspektyvos, prekių taisymas „brangioje“ Europoje kartais gali lemti netgi didesnes išlaidas už masiškai gaminamas sąlyginai pigias (įskaitant darbo jėgą) naujas prekes (ypač tais atvejais, kai pardavėjas ir gamintojas sutampa), atsivežamas iš, pavyzdžiui, Azijos šalių, ir naudojamas kaip pakaitalas (kai prašoma prekę pakeisti nauja), nors tai drastiškai prieštarauja interesams, siejamiems su tvarumu. Be to, tokia tvarka būtų iškreipusi pačių gynybos būdų pasirinkimo prasmę, nes pasiūlyme dėl Direktyvos dėl bendrųjų taisyklių, kuriomis skatinamas prekių taisymas, nepaaiškinus, kas ir kokia metodologija remdamasis būtų turėjęs nustatyti, ar taisymas tikrai būtų pigesnis nei pakeitimas, tokia prerogatyva būtų tekusi pardavėjui, turinčiam daugiau žinių apie prekę ir su jos taisymu ar pakeitimu susijusius kaštus, nei jų turi vartotojas, ir todėl būtent jis, vertindamas per *savo* ekonominių interesų prizmę, būtų gavęs spręsti, kuriuo būdu turi būti ginamos vartotojo pažeistos teisės.

Kaip pažymi ir L. Didžiulis, Prekių pardavimo direktyvos 13 straipsnio tekstas verčia abejoti, ar toks taisymo prioretizavimas pakeitimo atžvilgiu dėl

¹¹⁰ Prašymas pakeisti dėl nedidelio įbrėžimo, jei dėl tokio pakeitimo būtų patiriama ženklų išlaidų, o įbrėžimą būtų galima lengvai pašalinti; prekių buvimas kitoje vietoje nei ta, į kurią jos buvo iš pradžių pristatytos, dėl ko pardavėjui būtų neproporcingos pašto ar gabenimo išlaidos; laikotarpis, kurio prireiks taisymo darbams atlikti.

tvarumo siekio išvis gali būti nustatytas, kai abiem sutarties šalims tiek taisymas, tiek pakeitimas yra vienodai priimtini variantai. Nuoroda į tvarų vartojimą direktyvos preambulės 48 dalyje yra pateikiama tik kaip tikslas, kuris gali motyvuoti, tačiau neatrodo, kad vartotojas privalėtų rinktis prekę taisyti, o ir teisių gynimo pasirinkimo apribojimai čia pirmiausia yra susieti su ekonominėmis sąnaudomis (Didžiulis, 2023a, p. 461). Dabartiname reguliavime nesant galimybių kaip nors versti vartotoją pasirinkti vieną ar kitą teisių gynimo priemonę, lieka jo skatinimas II šio disertacinio tyrimo dalyje aprašytais „meduoliais“ – palankesnių sąlygų nustatymu, kai prekę jis nusprendžia taisyti.

Sutarčių teisei ginant lūkesčių interesą, reiškiantį, kad šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kurioje būtų sutartį įvykdžius tinkamai, atsakomybės, kylančios dėl netinkamai įvykdytų sutartinių įsipareigojimų, pirminis tikslas yra užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis tokioje padėtyje atsidurtų (Selelionytė-Drukeitinienė, 2013, p. 1016). Todėl noras dėl tvarumo pakeisti gynimo priemonių pakopų sistemą ir, pavyzdžiui, prioretizuoti vien prekės taisymą (ar netgi išvis panaikinti vartotojo teisę prašyti prekės pakeitimo nauja, kaip nepateisinamą tvarumo požiūriu), taip itin suvaržant vartotojo teisę rinktis jam priimtinausią pažeistų teisių gynimo priemonę, kelia klausimų. Nors, kaip pažymi K. Kryla-Cudna, tiek prekės taisymas, tiek pakeitimas kaip pažeistų teisių gynybos būdai savo esme įkūnija sutarties įvykdymą natūra (kadangi vartotojas abiem atvejais gauna tai, dėl ko ir sudarė pirkimo-pardavimo sutartį), prekės taisymas (priešingai nei pakeitimas nauja) vartotoją visgi grąžina ne į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei pardavėjas būtų tinkamai įvykdęs savo sutartinę prievolę, o tik į kuo jai artimesnę. Turint omenyje, kad tai pirkėjas (primintina – visiškai įvykdęs savo įsipareigojimus, kilusius sudarant sutartį), o ne pardavėjas ar teismas geriausiai žino, kokia jo pažeistos teisės gynimo priemonė geriausiai atlieptų jo interesus, dėl kurių jis ir sudarė sutartį, iš sutarčių teisės pozicijos sunku pateisinti drastišką tokio pasirinkimo apribojimą, daromą nors ir ne stipresnio kontrahento, o aplinkos interesų labui. Nors tvarumas ir gali vartotojų sutartyse užimti papildomą (antraplanį) vaidmenį, visgi tradicinėje sutarčių teisėje visi pagrindiniai su pažeistų teisių gynybos būdais susiję argumentai yra skirti sutarties šalių interesų balansavimui (Kryla-Cudna, 2020, p. 4-6).

Tvarumą sutarčių teisėje galint laikyti trečiosios šalies klausimu, tai, kas tiksliai yra ta trečioji šalis ir koku mastu gali būti atliepti jos interesai, gali paaiškėti tik ateityje (Grochowski, 2020, p. 399), tačiau siūlymai „perlaužti“ sutarčių teisės taisyklių, skirtų kontrahentų interesų balansavimui, logiką, kad būtų vertinami ne tik pardavėjo ir pirkėjo, o pardavėjo ir pirkėjo interesai, priešinami su aplinkos interesais, suponuoja ne tik reikšmingą

virtotojo autonomijos apribojimą bei, greičiausiai, nukrypimą nuo aukšto virtotojų apsaugos principo, bet ir viešųjų tikslų įgyvendinimo įsileidimą į sutarčių teisę.

Kita vertus, bet koks mėginimas priversti prioretizuoti vienas ar kitas esą tvaresnes pažeistų teisių gynimo priemonės bus bevaisis, jei nebus nors vienos iš sutarties šalių intereso elgtis tvariai – privatinei teisei tradiciškai esant įgyvendinamai kažkieno iniciatyva (angl. *self-implementing*), jos įgyvendinimo niekas (kitai variant, viešojo administravimo subjektai) neprižiūri ir proceso iniciatyva tenka pačioms sutarties šalims arba, tiksliau, tai šaliai, kurios interesai buvo pažeisti (Wilhelmsson, 2003, p. 85). Jei nei virtotojas, nei prekę jam pardavęs verslininkas neturi intereso sprendžiant dėl prekės neatitikties susidariusią situaciją atsižvelgti į tvarumą, privatinę teisę išvis neturi mechanizmų jų priversti ir pasirinkti, ir įvykdyti tam tikrą elgesio variantą (pavyzdžiui, vieno būtinai paprašyti taisyti, o kito – būtinai pataisyti, o ne, pavyzdžiui, iškart pakeisti nauja preke, vos paaiškėjus kad ir menkiausiam trūkumui, jei abi šalys su tuo sutinka), nes tai peržengtų sutarčių laisvės principo ribas ir dispozityvųjų sutarčių teisės reguliavimo metodą.

Galiausiai, nepaisant išsakomų norų tvarumo siekiui panaudoti komercinę (ir komercinę patvarumo) daikto kokybės garantiją, tikroji jos paskirtis, veikiau susijusi su konkurencija (t. y. siųsti virtotojui signalą apie prekės kokybę ar, dar tiksliau, ją aptarnaujančią mechanizmą paaiškėjus, jog prekę nebuvo kokybiška) (Hawes, Twigg-Flesner, 2018, p. 193), ir priemonės, kuriomis siekiama tai padaryti, taip pat kelia klausimų. Nors pagrindiniai argumentai dėl jos jau išdėstyti II šio disertacinio tyrimo dalyje, papildomai pažymėtina, kad sutarčių teisė, paisydama sutarčių laisvės principo, neturi būdų nei verslininką priversti tokią garantiją teikti, nei virtotoją ją įsigyti arba ją naudotis, jei, pavyzdžiui, pardavėjas siūlo tik prekės pakeitimą nauja pagal įstatyminę garantiją, nors gamintojas pagal komercinę patvarumo garantiją prekę galėtų pataisyti.

Dar daugiau, dėl tos pačios sutarčių laisvės sunku pateisinti ir įvedimą griežtos komercinės daikto kokybės garantijos turinio kontrolės (pavyzdžiui, nustatant, kad galima siūlyti vien daiktą taisyti), kur laisvės sutarties šalims paliekama tik apsisprendžiant, ar viena nori ją siūlyti, o kita – ją įsigyti (kai ji mokama). Ypač turint omenyje tai, kad daugiau kontrolės gali reikšti atgrasymą tokias garantijas siūlyti apskritai. Kita vertus, tuo pačiu II šio disertacinio tyrimo dalyje aptarti doktrinos siūlymai, kad nenorįs teikti komercinės garantijos gamintojas turėtų aiškiai tai nurodyti, atsiremia į informavimo veiksmingumo ir gamintojo reputacijos reikšmingumo klausimą, kuris ne visada savaime yra tvarumo pusėje – į tvarumą nelinkusiam atsižvelgti virtotojui, kurio interesus konkrečios prekės (pavyzdžiui,

išmaniojo mobiliojo telefono ar belaidžių ausinių) atveju patenkina vien pardavėjo dvejus metus ir taip teikiama įstatyminė garantija, gali nepaveikti ir viešas pareiškimas iš gamintojo, kad konkretaus tarnavimo laikotarpio jis garantuoti negali, nes šitą informaciją jis paprasčiausiai įtrauks į savo daromą sprendimą ir, pavyzdžiui, vertins ryšyje su prašoma kaina¹¹¹, arba svers kitų interesų (tokių kaip laiko, kurį jis norėtų naudoti konkrečią prekę, prieš ją pakeisdamas nauja) visumoje.

Apibendrinant tai, kas anksčiau išdėstyta, doktrinoje jau svarstomi mėginimai į vartojimo pirkimo-pardavimo santykius (taigi ir į daikto kokybės garantijas) įtraukti tvarumo siekį susiduria su aiškiais sutarčių teisės struktūros logikos rėmais. Pozityvistinis požiūris (t. y. tokios teisės, kokia ji yra, nagrinėjimas) į vartojimo pirkimo-pardavimo santykiams taikomas sutarčių teisės taisykles rodo, kad „tradicinė“ (ar „klasikinė“) sutarčių teisė buvo sukurta remiantis sutartimi kaip priemone patenkinti *sutarties šalių* interesus, dėl ko visi šalutiniai interesai neišvengiamai griauja tokios struktūros logiką. Todėl paisant klasikinių sutarčių teisės taisyklių, tokios patraukliai skambančios idėjos apie tiesioginę gamintojo atsakomybę įstatyminės garantijos rėmuose, ilgą kokybės garantijos laikotarpį, pačios kokybės garantijos pavertimą praktiškai vien prekės taisymo sinonimu ar privalomą komercinę garantiją bemat „atsimuša“ į sutarties laisvės principą, dispozityvųjį privatinės teisės metodą, sutarties uždarumo principą, teisių ir pareigų kontrahentams paskirstymo bei jų teisių gynybos mechanizmo logiką ir t. t. Tai suponuoja, kad norint reikšmingai įtraukti tvarumo siekį į vartojimo pirkimo-pardavimo santykius per daikto kokybės garantijų reguliavimą, reikia kelti klausimą ne tik dėl fundamentalių vartotojų teisės elementų, bet ir pačios klasikinės sutarčių teisės struktūros, susikoncentravusios ties kontrahентаis, o ne kitų poreikių atliepimu.

Kaip tą padaryti gali pasufleruoti ne pozityvistinis, o normatyvinis požiūris į sutarčių teisę (t. y. ne tokia, kokia ji yra, o tokia, kokia ji turėtų būti) ir tam tikrų teisingumo teorijų įsileidimas, kam daug dėmesio skiria M. W. Hesselink. Kai sutarčių teisėje vyrauja vien korekcinio (pataisymo) teisingumo matymas, vienintelis jos tikslas yra ištaisyti klaidas atkuriant *status quo ante* (lot. anksčiau buvusi padėtis), tačiau kartu atmetama galimybė instrumentalizuoti privatinę teisę tokiems politiniams tikslams kaip paskirstomasis teisingumas ar socialinė gerovė. Ypač turint omenyje tai, kad ES sutarčių teisė (kurios dalimi yra ir Sąjungos vartotojų sudaromos vartojimo pirkimo-pardavimo sutartys), pati netelpa į tradicinės filosofijos dėžutes,

¹¹¹ Kuri dėl to, jog gamintojas neprisiima papildomų į ateitį nukreiptų įsipareigojimų, generuojančių papildomus kaštus, irgi gali būti mažesnė.

padedančias kategorizuoti sutarčių teisę – būdama fragmentuota, aiškiai instrumentinė, neturėdama tiesioginio poveikio, konstruojama kartu su aukšto lygio vartotojų apsaugos principu ir informacijos reikalavimais bei sutarties atsisakymo teise, ji perlipa tradicinius sutarčių teorijų rėmus ir netgi iš dalies paneigia jai doktrinoje primetamo korekcinio (pataisymo) teisingumo siekį ištaisyti klaidas bendromis taisyklėmis, nustatančiomis asmenų subjektines teises ir pareigas (Hesselink, 2016, p. 510, 513, 519-526).

Todėl ES sutarčių teisei esant kitokiu privatinės teisės dariniu, filosofinio požiūrio pokytis (jei pavyktų jį įtikinamai pagrįsti teisingumo teorijomis) leistų svarstyti ir tvarumo įsileidimą į sutarčių teisę ne pavienėmis dabar to siekio neatliepančių normų korekcijomis (taip kuriant nei iš tiesų tvarumą, nei sutarties šalių poreikius tenkinančią taisyklių sistemą), o vidinę logiką turinčiomis ir tarpusavyje derančiomis normomis, gebančiomis bent palaikyti (jei ir ne savarankiškai užtikrinti) tvarumo siekį.

Vartotojų apsauga ir aplinkos apsauga iš principo siekiama vienas kitam prieštaraujančių tikslų, todėl jos tarpusavyje harmoningai nesusiderina – interesų pusiausvyros paieškose vienai iš jų būtinai reikia nusileisti kitos naudai. Nei teisiniame, nei loginiame vartotojų apsaugos ir jos teisės aktų pagrindime nebuvo galvota apie tvarumą. SESV 114 straipsnio pagrindu priimamos priemonės turi būti grindžiamos vidaus rinkos barjerų laužymu, o ne jų kūrimu, todėl taisyklių, nustatančių vartojimą ribojančias pareigas, įvedimas neatitiktų tokioms priemonėms taikomų turinio reikalavimų. Loginis vartotojų apsaugos pagrindas buvo kurtas spręsti ekonominio pobūdžio problemas, atkurti sutarties šalių pusiausvyrą, iškreipiamą dėl turimos informacijos, derybinės galios disbalanso, dėl ko itin svarbią vietą joje užima informacijos paradigma, kurios veiksmingumas turi aiškas ribas. Tačiau tokiam pagrindime nematyti vietos tvarumui ir išorinių tikslų (t. y. nesusijusių su kontrahentų interesais) įtraukimui; tam reikėtų naujo loginio pagrindo – pavyzdžiui, susijusio su paskirstomojo teisingumo tarp dabarties ir ateities vartotojų – pripažinimo vartotojų teisėje. Problemų kelia ir vartotojo įvaizdis tiek normatyviniu jo požiūriu (kadangi silpnėnei šaliai, *a priori* reikalingai apsaugos, sunku priskirti dar kokias nors pareigas, susijusias su kitais (ne jos) interesais), tiek funkciniu (instrumentiniu) požiūriu (orientuotu į vidaus rinkos integraciją), dėl ko galima sugrįžti prie vartotojo matymo kaip piliečio diskusijų. Šiuolaikinei vartotojų teisei esant nesusiderinamai su tvarumo siekiu, galima svarstyti daryti dalinius tam tikrų taisyklių pakeitimus, esminę pamatinių vartotojų teisės elementų peržiūrą, ją taikyti tik tam tikrais atvejais, iš viso atsisakyti vartotojų teisės arba nedaryti nieko, kadangi

neišbaigti sprendimai gali palikti neatlieptus ne tik aplinkos, bet ir paties vartotojo interesus.

Dėl pagrindinių sutarčių teisės bruožų, tokių kaip, pavyzdžiui, sutarčių laisvės principas, sutarties uždarumas, dispozityvusis privatinės teisės metodas, pažeistų teisių gynimo priemonių sistemos nustatymo logika, teisės įgyvendinimas vienos iš šalių iniciatyva, noras įtraukti tvarumo siekį į vartojimo pirkimo-pardavimo santykius per daikto kokybės garantijų reguliavimą kelia esminius klausimus ne tik vartotojų teisės elementų, bet ir klasikinės sutarčių teisės priderinamumo tvarumo siekiui. Jie suponuoja, kad vien aptarti vartotojų teisės pagrindų pakeitimai savaime nebūtų pakankami vartojimo pirkimo-pardavimo santykiams taikomose taisyklėse harmoningai rasti vietą tvarumo siekiui, kadangi jis vietos neranda ir sutarčių teisės logikoje.

IŠVADOS

1. Nors Europos Sąjungos žaliojoje pertvarkoje yra pripažįstamas ir vartotojų, ir daikto kokybės garantijų instituto vaidmuo, jį įgyvendinti priimtuose ES antrinės teisės aktuose šis vaidmuo yra antraeilis. Reguliavimas yra nukreiptas į verslininkams keliamus viešosios teisės reikalavimus, susijusius su prekių savybėmis jas dar projektuojant, daikto kokybės garantijas matant tik kaip papildomą priemonę. Daug dėmesio skiriama informavimo reikalavimams (įskaitant ir apie daikto kokybės garantijas), siekiant vartotojams padėti priimti informacija pagrįstus sprendimus ir didinti prekės taisymo (kaip vartotojo teisių gynimo priemonės) patrauklumą, taip pat vartotojams suteikiamos papildomos teisės (į taisymą, žalos atlyginimą), galinčios prie tvarumo siekio prisidėti netiesiogiai, tačiau jiems nėra nustatytos jokios su tvarumo siekiu siejamos pareigos.
2. Tvarumo siekis yra nepakankamai integruotas į Prekių pardavimo direktyvos, kurioje reglamentuojamos daikto kokybės garantijos, nuostatas. Vien patvarumo kaip prekės atitikties kriterijaus į įstatyminę daikto kokybės garantiją įtraukimo nepakanka, kadangi kitos tokiškos nuostatos įgyvendinimui reikalingos papildomos taisyklės nebuvo atitinkamai pakeistos. Nepaisant naujų sąlygų, didinančių prekės taisymo ar pakeitimo atnaujinta preke patrauklumą, bendroji vartotojo teisių gynimo priemonių hierarchija nėra suderinta su tvarumo siekiu. Be to, kadangi komercinių (ir komercinių patvarumo) garantijų turinys nėra detalčiai reglamentuotas, jų taikymas nebūtinai prisideda prie tvarumo siekio, o tam tikrais atvejais netgi gali jam kenkti. Direktyvos nuostatų analizė taip pat neatskleidžia aiškaus pagrindimo, kodėl kaip atskirą kategoriją reikėjo išskirti komercinę patvarumo garantiją (išskyrus galimybę gamintojui tam tikrais atvejais pasinaudoti suderinto ženklo žymėjimu).
3. Įvertinus principinį aplinkos ir vartotojų apsaugos prieštaravimą bei pagrindinius vartotojų teisės elementus – jos teisinį, loginį pagrindus, vartotojo įvaizdį – matyti, kad nė viename jų (dabartine jų forma) nėra vietos tvarumo tikslui. Europos Sąjungoje vartotojų teisės įrankius pateisinant rinkos barjerų laužymu ir bendros rinkos kūrimu, o vartotoją matant kaip, viena vertus, silpnesnę šalį, *a priori* reikalingą pagalbos, kita vertus, kaip instrumentą gilinti rinkos integraciją, nėra galimybės vartotojui nustatyti pareigas elgtis tvariai. Tam reikėtų esminių vartotojų teisės struktūrinių elementų pokyčių, pakeisiančių pačią vartotojų teisę. Be

to, net ir tą įgyvendinus, kliūtis tvarumo siekį įtraukti į vartojimo pirkimo-pardavimo sutartinius santykius (taigi, ir daikto kokybės garantijų reguliavimą) sudaro ir pagrindiniai sutarčių teisės bruožai, sukurti kaip sutarties šalių ekonominių interesų apsaugos mechanizmas. Negalint užtikrinti, kad siekiant tvarumo priimtose nuostatos būtų harmoningai integruotos į egzistuojančias sistemas, reikia arba iš pagrindų šias sistemas keisti, arba ir toliau apsiriboti informacija bei vartotojo įgalinimu (o ne įpareigojimu) siekti tvarumo, kadangi tobulinant vien pavienės daikto kokybės garantijų reguliavimo taisyklės gali būti sukurta tokia sistema, kurioje nei iš tikrųjų atliepiami tvarumo, nei vartotojų apsaugos poreikiai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautiniai susitarimai

1. Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolai (1997). *Valstybės žinios*, 2002, 126-5735.
2. Jungtinių Tautų Paryžiaus susitarimas dėl klimato kaitos (2015). *TAR*, 2017, 1785.
3. Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų (2015).

Europos Sąjungos teisės aktai

4. Romos (Europos ekonominės bendrijos steigimo) sutartis. 1957 m. kovo 25 d.
5. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. *OJ C* 326, p. 47–390.
6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. *OJ C* 326, p. 391–407.
7. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. *OL*, C 306.
8. Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. gegužės 25 d. direktyva 1999/44/EB dėl vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų tam tikrų aspektų. *OL L* 171, p. 12–16.
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. gegužės 20 d. direktyva (ES) 2019/771 dėl tam tikrų prekių pirkimo-pardavimo sutarčių aspektų, kuria iš dalies keičiami Reglamentas (ES) 2017/2394 ir Direktyva 2009/22/EB bei panaikinama Direktyva 1999/44/EB. *OL L* 136, p. 28–50.
10. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. birželio 13 d. direktyva (ES) 2024/1799 dėl bendrųjų taisyklių, kuriomis skatinamas prekių taisymas, kuria iš dalies keičiami Reglamentas (ES) 2017/2394 bei direktyvos (ES) 2019/771 ir (ES) 2020/1828. *OL L*.
11. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. vasario 28 d. direktyva (ES) 2024/825 kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2005/29/EB ir 2011/83/ES, siekiant geresne apsauga nuo nesąžiningos veiklos ir geresniu informavimu įgalinti vartotojus dalyvauti žaliojoje pertvarkoje. *OL L*.
12. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei

panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB. *OL L* 304, p. 64–88.

13. Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. gegužės 11 d. direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 („Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva“). *OL L* 149, p. 22–39.

14. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. birželio 13 d. reglamentas (ES) 2024/1781, kuriuo nustatoma tvarių gaminių ekologinio projektavimo reikalavimų nustatymo sistema, iš dalies keičiami Direktyva (ES) 2020/1828 bei Reglamentas (ES) 2023/1542 ir panaikinama Direktyva 2009/125/EB. *OL L*.

15. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. balandžio 17 d. reglamentas (ES) 2019/631, kuriuo nustatomos naujų lengvųjų automobilių ir naujų lengvųjų komercinių transporto priemonių išmetamo CO₂ normos, ir kuriuo panaikinami reglamentai (EB) Nr. 443/2009 ir (ES) Nr. 510/2011. *OL L* 111, p. 13–53.

16. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. birželio 13 d. direktyva (ES) 2024/1799, dėl bendrųjų taisyklių, kuriomis skatinamas prekių taisymas, kuria iš dalies keičiami Reglamentas (ES) 2017/2394 bei direktyvos (ES) 2019/771 ir (ES) 2020/1828. *OL L*.

17. Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. spalio 21 d. direktyva 2009/125/EB nustatanti ekologinio projektavimo reikalavimų su energija susijusiems gaminiams nustatymo sistemą. *OL L* 285, p. 10–35.

18. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. lapkričio 27 d. direktyva (ES) 2019/2161 kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 98/6/EB, 2005/29/EB ir 2011/83/ES, kiek tai susiję su geresniu Sąjungos vartotojų apsaugos taisyklių vykdymo užtikrinimu ir modernizavimu. *OL L* 328, p. 7–28.

19. Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. gegužės 11 d. direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 („Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva“). *OL L* 149, p. 22–39.

20. Europos Parlamento 2017 m. liepos 4 d. rezoliucija „Ilgesnė gaminių naudojimo trukmė: nauda vartotojams ir įmonėms“ (2016/2272(INI)).

21. Pasiūlymas 2015 m. gruodžio 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių pardavimo sutarčių aspektų. COM(2015) 635 final 2015/0288 (COD).
22. Pasiūlymas 2022 m. kovo 30 d. dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria, siekiant geresne apsauga nuo nesąžiningos veiklos ir geresniu informavimu suteikti vartotojams daugiau galių dalyvauti žaliwoje pertvarkoje, iš dalies keičiamos direktyvos 2005/29/EB ir 2011/83/ES. COM(2022) 143 final, 2022/0092(COD).
23. Pasiūlymas 2023 m. kovo 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvai dėl aiškių ekologiškumo teiginių pagrindimo ir pranešimo apie juos (Ekologiškumo teiginių direktyva). COM(2023) 166 final, 2023/0085(COD).
24. Pasiūlymas 2023 m. kovo 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl bendrųjų taisyklių, kuriomis skatinamas prekių taisymas, kuria iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2017/2394 ir direktyvos (ES) 2019/771 ir (ES) 2020/1828. COM(2023) 155 final. 2023/0083 (COD).

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

25. *Europos Parlamentas prieš Europos Sąjungos Tarybą* [ESTT], Nr. C-436/03, [2006-05-02]. ECLI:EU:C:2006:277.
26. *Vokietija prieš Parlamentą ir Tarybą* [ESTT], Nr. C-233/94, [1997-05-13]. ECLI:EU:C:1997:231.
27. *Land Oberösterreich ir Austrijos Respublika prieš Europos Bendrijų Komisiją* [ESTT], sujungtos bylos Nr. C-439/05 P ir C-454/05 P, [2007-09-13]. ECLI: EU:C:2007:510.
28. *LACD GmbH prieš BB Sport GmbH & Co. KG* [ESTT], Nr. C-133/22, [2023-09-28]. ECLI:EU:C:2023:710.
29. *Sabrina Wathélet prieš Garage Bietheres & Fils SPRL* [ESTT], Nr. C-149/15, [2016-11-09]. ECLI:EU:C:2016:840.
30. *Bettati prieš Safety Hi-Tech* [ESTT], Nr. C-341/95, [1998-07-14]. ECLI:EU:C:1998:353.
31. *Quelle AG* [ESTT], Nr. C-404/06, [2008-04-17]. ECLI:EU:C:2008:231.
32. *Weber-Putz* [ESTT], Nr. C-65/09 ir C-87/09, [2011-06-16]. ECLI:EU:C:2011:396.
33. *Froukje Faber* [ESTT], Nr. C-497/13, [2015-06-04]. ECLI:EU:C:2015:357.
34. *Christian Füllä* [ESTT], Nr. C-52/18, [2019-05-23]. ECLI:EU:C:2019:447.

35. *Puppinck ir kt. prieš Komisiją* [ESTT], Nr. C-418/18 P, [2019-12-19]. ECLI:EU:C:2019:1113.
36. Generalinio advokato M. Szpunar išvada byloje *Christian Ferenschild prieš JPC Motor SA* [ESTT], Nr. C-133/16, [2017-04-06]. ECLI:EU:C:2017:284.

Europos Komisijos komunikatai ir kiti *travaux préparatoires*

37. Komisijos 2019 m. gruodžio 11 d. Komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Europos žaliasis kursas. COM(2019) 640 final.
38. Komisijos 2020 m. kovo 11 d. Komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, kuriuo siekiama švaresnės ir konkurencingesnės Europos. COM(2020) 98 final.
39. Komisijos 2015 m. gruodžio 2 d. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas. COM(2015) 614 final.
40. Komisijos 2020 m. lapkričio 13 d. Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Naujoji vartotojų darbotvarkė. Siekiant tvaraus atsigavimo didinamas vartotojų atsparumas. COM(2020) 696 final.
41. Komisijos 2022 m. kovo 30 d. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Tvarūs gaminiai turi būti norma. COM(2022)140 final.
42. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto 2020 m. kovo 31 d. nuomonė „Tvari ekonomika, kurios mums reikia“ (nuomonė savo iniciatyva). 2020/C 106/01, *OL C 106*, p. 1–9.
43. Komisijos 2021 m. rugsėjo 8 d. Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. 2021 m. strateginio prognozavimo ataskaita. ES pajėgumas ir laisvė veikti. COM(2021) 750 final.
44. Statement from the Paris Summit (1972). Bulletin of the European Communities. October 1972, No 10. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities. "Statement from the Paris Summit", p. 14–26.
45. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento rezoliucijos, 2008 m. vasario 19 d. Dėl žaliosios knygos dėl rinkos priemonių, taikomų aplinkosaugos ir susijusiais politikos tikslais 2007/2203(INI).

46. Europos Komisijos 1996 m. birželio 18 d. Garantijų direktyvos aiškinamasis memorandumas. COM(95) 520 final. 96/0161 (COD).
47. Ekologinio projektavimo reglamentas P9_TA(2023)0272. 2023 m. liepos 12 d. priimti Europos Parlamento pakeitimai dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatoma tvarių gaminių ekologinio projektavimo reikalavimų nustatymo sistema ir panaikinama Direktyva 2009/125/EB (COM(2022)0142–C9-0132/2022–2022/0095(COD)) (Įprasta teisėkūros procedūra: pirmasis svarstymas). *OL C, C/2024/4032*.
48. Europos Parlamentas. Planned Obsolescence: Exploring the Issue. European Parliament Briefing [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/581999/EPRS_BRI\(2016\)581999_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/581999/EPRS_BRI(2016)581999_EN.pdf) [žiūrėta 2024 m. kovo 2 d.].

Specialioji literatūra

49. Akenji, L. (2014). Consumer Scapegoatism and Limits to Green Consumerism. *Journal of Cleaner Production*, 63, 13–23.
50. Arbour, M.-E. (2024). Planned Obsolescence, Durability and Repairability of Consumer Goods: Quebec's CPA Reform. *Journal of European Consumer and Market Law*, 3/2024(13), 109–112.
51. Becher, S. I. ir Bar-Gill, O. (2012). Consumer Protection. Iš: Procaccia, U. (ed.) *The Economic Approach to Law, Harvard Public Law Working Paper*, No. 18-42, 1–49.
52. Becher, S. I. ir Sibony, A.-L. (2021). Confronting Product Obsolescence, *27 Columbia Journal of European Law* 97, 97–150.
53. Berglund, Ch. ir Matti, S. (2006). Citizen and Consumer: The Dual Role of Individuals in Environmental Policy. *Working Paper 6, SHARP Research Programme*, 1–18.
54. Bikauskaitė, R. (2011). Rūpestis ir pilietiškumas. *Problemos*, 79, 15–27.
55. Bisschop, L., Hendlin, Y. ir Jaspers, J. (2022). Designed to break: planned obsolescence as corporate environmental crime. *Crime, Law and Social Change*, 78(3), 271–293.
56. Bradgate, R. ir Twigg-Flesner, Ch. (2002). Expanding the Boundaries of Liability for Quality Defects. *Journal of Consumer Policy*, 25, 345–377.
57. Brönneke, T. (2017). Premature Obsolescence: Suggestions for Legislative Counter-measures in German and European Sales & Consumer Law. *Journal for European Environmental & Planning Law*, 14, 361–372.
58. Bublienė, D. (2009). Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija. Vilnius: Registrų centras.

59. Bublienė, D., ir Selvestravičiūtė, A. (2022). Europos vartotojų teisės loginis pagrindas naujų iššūkių šviesoje. *Teisė*, 125, 56–71.
60. Carvalho, J. M. (2019). Sale of Goods and Supply of Digital Content and Digital Services – Overview of Directives 2019/770 and 2019/771. *EuCML*, 194–201.
61. Cherednychenko, O. (2019). Rediscovering the public/private divide in EU private law. *Wiley*, 27–47.
62. Chiti, E. (2022). Managing the ecological transition of the EU: The European Green Deal as a regulatory process. *Common Market Law Review*, 59(1), 19–48.
63. Claes, M. (2013). The European Union, its Member States and their Citizens. *The Involvement of EU Law in Private Law Relationships*. Ed. Dorota Leczykiewicz and Stephen Weatherill. London: Hart Publishing, 29–52.
64. Collins, H. (2014). Conformity of Goods, the Network Society, and the Ethical Consumer. *European Review of Private Law*, 22, 619 – 640.
65. Comparato, G., Micklitz, H. W. ir Svetiev, Y. (2016). The regulatory character of European private law. Iš: Ch. Twigg-Flesner (eds.) *Research handbook on EU consumer and contract law*, Edward Elgar, 35–67.
66. Condon, R. R. (2020). Sustainability, the Circular Economy and Consumer Law in Ireland. *EuCML*, 5, 218–222.
67. Connolly, J. ir Prothero, A. (2003). Sustainable consumption: consumption, consumers and the commodity discourse. *Consumption Markets & Culture*, 6(4), 275–291.
68. Crutzen, P. J. (2006). The “Anthropocene”. Iš: *Earth System Science in the Anthropocene*, Ehlers, E. ir Krafft, T. (sud.). Springer, Berlin, Heidelberg, 13–18.
69. Cseres, K. (2005). *Competition Law and Consumer Protection*. Monografija. Kluwer Law International.
70. Cseres, K. (2019). Consumer Social Responsibility in Dutch Law. A Case Study on the Role of Consumers in Energy Transition. *Erasmus Law Review*, 4, 95–110.
71. Cseres, K. (2022). *Instrumentalization of Consumer Law in Central and Eastern Europe for Populist Politics: a Citizen-Consumer Perspective*. Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper No. 2022-19.
72. Cygan, A. (2016). A step too far? Constitutional objections to harmonisation of EU consumer and contract law. Iš: Ch. Twigg-Flesner (ed.) *Research handbook on EU consumer and contract law*, Edward Elgar, 13–34.
73. Didžiulis, L. (2023). Contract Law in Lithuania, 2nd edition. *Wolters Kluwer Law International*.

74. Didžiulis, L. (2023a). Lithuania. Iš: A. De Franceschi, R. Schulze (eds.) *Harmonizing Digital Contract Law. The Impact of EU Directives 2019/770 and 2019/771 and the Regulation of Online Platforms. A Handbook*, Bloomsbury Publishing, 425–448.
75. Domurath, I. (2013). The Case for Vulnerability as the Normative Standard in European Consumer Credit and Mortgage Law – An Inquiry into the Paradigms of Consumer Law. *Journal of European Consumer and Market Law*, 3, 124–137.
76. Donson, F. ir Lee, R. (1996). Environmental Protection: Public or Private Law? *Judicial Review*, 1(1), 56–59.
77. Everson, M. ir Joerges, Ch. (2006). *Consumer Citizenship in Postnational Constellations?* European University Institute, Department of Law Working Paper, 2006/47.
78. García Goldar, M. (2022). The inadequate approach of Directive (EU) 2019/771 towards the circular economy. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 29(1), 9–24.
79. Grochowski, M. (2020). European Consumer Law after the New Deal: A Tryptich. *Yearbook of European Law*, 39(1), 387–422.
80. Grochowski, M. (2023). Consumer Law for a Post-Consumer Society. *Journal of European Consumer and Market Law*, 1/2023(12), 1–3.
81. Halfmeier, A. (2016). Nachhaltiges Privatrecht. Iš: Auer, M., Bork, R., Wagner, G. (sud.) (2016). *Archiv für die civilistische Praxis*. Jahrgang 216 (2016) / Heft 5, 717–762.
82. Halfmeier, A. (2022). Abschied vom Konsumschutzrecht. *Verbraucher und Recht*, 1, 3–9.
83. Halonen, K. M. (2021). Is public procurement fit for reaching sustainability goals? A law and economics approach to green public procurement. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 28(4) 535–555.
84. Hawes, C. ir Twigg-Flesner, Ch. (2018). Handbook of Research on International Consumer Law, *Elgar*, 172–201.
85. Helberger, N. et al. (2021). EU Consumer Protection 2.0. Structural asymmetries in digital consumer markets. A joint report from research conducted under the EUCP2.0 project.
86. Hesselink, M. W. (2016). Contract theory and EU contract law. Iš Twigg-Flesner, Ch. (eds.). *Research handbook on EU consumer and contract law*, Edward Elgar, 508-534.
87. Hesselink, M. W. (2022) Progress in EU Contract Law. *European Review of Contract Law*, 18(4), 281-302.

88. Howells, G. (2018). Consumer law in its international dimension. Iš: Howells, G., Ramsay, I. ir Wilhelmsson, T. (eds.) *Handbook of Research on International Consumer Law. Second edition*. EE Elgar, 1–15.
89. Howells, G. ir Weatherill, S. (2005). *Consumer Protection Law*. Second Edition. Aldershot: Ashgate.
90. Howells, G., Twigg-Flesner, Ch. ir Wilhelmsson, T. (2018). *Rethinking EU Consumer Law*. Routledge.
91. Jabłonowska, A. ir Tagiuri, G. (2023). Rescuing transparency in the digital economy: in search of a common notion in EU consumer and data protection law. *Yearbook of European Law*, 42, 347–387.
92. Jociūtė, A. (2013). *Visuomenės darnus vystymasis. Metodinė priemonė*. Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius.
93. Jočienė, D. (2023). The Concept of Sustainability in National Constitutions: Insights from Constitutional Jurisprudence. Iš *Law And Sustainability. Perspectives for Lithuania and Beyond*. Bartolacelli, A. ir Sagatienė, D. (eds.), Księgarnia Akademicka Publishing, 45–59.
94. Jung, S. ir Dowse, M. (2024). Key Aspects of the Green Claims Directive Proposal. *European Consumer and Market Law*, 1/2024, 11–23.
95. Juščius, V. ir Maliauskaitė, D. (2015). Socialiai atsakingą vartojimą lemiantys veiksniai ir ribojančios priežastys. *Regional Formation and Development Studies*, 15(1), 65–72.
96. Juškevičiūtė-Vilienė, A. (2023). Žaliosios ekonomikos iššūkiai Europos žmogaus teisių konvencijai ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijai. *Teisė*, 128, 41–61.
97. Karsten, J. ir Reisch, A. (2008). Sustainability Policy and the Law. *German Policy Studies*, 4(1), 45–66.
98. Keirsbilck, B. (2024). Empowering Consumers for the Green Transition: Overview of Directive (EU) 2024/825. *European Consumer and Market Law*, 5/2024, 205–217.
99. Krämer, L. (1993). On the Interrelation Between Consumer and Environmental Policies in the European Community. *Journal of Consumer Policy*, 16, 455–467.
100. Kryla-Cudna, K. (2020). Sales Contracts and the Circular Economy. *European Review of Private Law*, 6, 1207–1230.
101. Kye, C. (1995). Environmental Law and the Consumer in the European Union. *Journal of Environmental Law*, 7(1), 31–54.
102. Loos, M. B. (2017). Not Good but Certainly Content. The Proposals for European Harmonisation of Online and Distance Selling of Goods and the Supply of Digital Content. Iš: Claeys, I. ir Terryn, E. (sud.). *Digital Content and Distance Sales. New Developments at EU Level*. Intersentia, 1–53.

103. Lurger, B. (2011). Old and New Insights for the Protection of Consumers in European Private Law in the Wake of the Global Economic Crisis. Iš: Brownsword, R. *The Foundations of European Private Law*. Hart Publishing, 89–113.
104. Maggiolino, M. (2019). Planned Obsolescence: A Strategy in Search of Legal Rules. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 50, 405–407.
105. Mak, V. (2010). Standards of Protection: In Search of the 'Average Consumer' of EU Law in the Proposal for a Consumer Rights Directive. *Tilburg University, TISCO Working Paper Series on Banking, Finance and Services*, Nr. 04/2010, 1–16.
106. Mak, V. (2016). The Consumer in European Regulatory Private Law. Iš: Leczykiewicz, D. ir Weatherill, S. *The Images of the Consumer in EU Law: Legislation, Free Movement and Competition Law*. Hart Publishing, 381–400.
107. Mak, V. ir Lujinovic, E. (2019). Towards a Circular Economy in EU Consumer Markets – Legal Possibilities and Legal Challenges and the Dutch Example. Iš Keirsbilck, B. ir Terry, E. (sud.). *Consumer Protection in a Circular Economy*. Intersentia, 161–183.
108. Mak, V. ir Terry, E. (2020). Circular Economy and Consumer Protection: The Consumer as a Citizen and the Limits of Empowerment Through Consumer Law. *Journal of Consumer Policy*, 43, 227–248.
109. Malinauskaitė, J. (2022). Competition Law and Sustainability: EU and National Perspectives. *Journal of European Competition Law & Practice*, 13(5), 336–348.
110. Malinauskaitė, J. ir Erdem, F. B. (2021). Planned Obsolescence in the Context of a Holistic Legal Sphere and the Circular Economy. *Oxford Journal of Legal Studies*, 719–749.
111. Mattei, U. ir Quarta, A. (2018). The Turning Point in Private Law, Cheltenham, UK: *Edward Elgar Publishing*.
112. Mazeika, R. (2019). Consumer Protection in the Circular Economy in Europe – Legal Initiatives and Challenges – The Commission's View. Iš Keirsbilck, B. ir Terry, E. (sud.). *Consumer Protection in a Circular Economy*. Intersentia, 11–18.
113. Meller-Hannich, C. ir Krausbeck, E. (2020). Sustainability, the Circular Economy and Consumer Law in Germany. *EuCML*, 4, 168–172.
114. Micklitz, H.-W. (2012). *The Expulsion of the Concept of Protection from the Consumer Law and the Return of Social Elements in the Civil Law – A Bittersweet Polemic*. European University Institute, Florence. Department of Law. EUI Working Paper LAW 2012/03, 1–15.

115. Micklitz, H.-W. (2012a). Do Consumers and Businesses need a New Architecture of Consumer Law? A thought-provoking impulse. EUI Working Paper LAW 2012/23.
116. Micklitz, H.-W. (2019). Squaring the Circle? Reconciling Consumer Law and the Circular Economy. *EuCML*, 6, 229–237.
117. Micklitz, H.-W. *et al.* (2020). E-commerce and the trade-off between consumer protection and sustainability. Policy brief. Publications of the Advisory Council for Consumer Affairs. Berlin: Advisory Council for Consumer Affairs.
118. Micklitz, H.-W., Sibony, A.-L., ir Esposito, F. (2018). *Research Methods in Consumer Law: A Handbook*. Edward Elgar, 1–37.
119. Mont, O. ir Dalhammar, C. (2005). Sustainable consumption: at the cross-road of environmental and consumer policies. *International Journal of Sustainable Development*, 8(4), 258–279.
120. Navickaitė-Sakalauskienė, I. (2016). Vartotojų apsauga nuo nesąžiningos komercinės veiklos Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas.
121. Novikovienė, L. (2023). The Role of the Product Quality Guarantee In Promoting Sustainable Consumption: Lithuanian Experience. *Iš Law And Sustainability. Perspectives for Lithuania and Beyond*. Bartolacelli, A. ir Sagatienė, D. (eds.), Księgarnia Akademicka Publishing, 169–184.
122. Novikovienė, L., ir Navickaitė-Sakalauskienė, I. (2020). Safeguarding the Legal Balance Between Competitive Entrepreneurship (Business) and Sustainable Consumption. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8(1), 868–883.
123. Oehler, A. ir Wendt, S. (2017). Good Consumer Information: the Information Paradigm at its (Dead) End? *J Consum Policy*, 40, 179–191.
124. Ogus, A. (2010). The Paradoxes of Legal Paternalism and How to Resolve them. *Legal Studies*, Vol. 30, No. 1, Blackwell Publishing.
125. Pflücke, F. (2024). The Limits of Consumer Law in Pursuing Sustainability. *Iš Julian Nowag (ed), Research Handbook on Sustainability and Competition Law*, Edward Elgar Publishing, 302–319.
126. Poncibò, C. (2016). The Contractualisation of Environmental Sustainability. *European Review of Contract Law*, *De Gruyter*, 12(4), 335–355.
127. Ranchordas, S. (2021). Vulnerable Consumers and Vulnerable Citizens. What Can Consumer Law Teach Other Fields of Law? *EuCML*, 6/2021, 225–227.

128. Reich, N. (1992). Diverse Approaches to Consumer Protection Philosophy. *Journal of Consumer Policy*, 14, 257–292.
129. Reich, N. (2010). Chapter 4: The Public/Private Divide in European Law. Iš: *European Private Law after the Common Frame of Reference*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
130. Rimkevičius, M. (2012). Klaidinančios reklamos vertinimo kriterijai Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas.
131. Roethe, T. (2021). The Making of Consumer Law – A Sociological Critique. Iš H. W. Micklitz (ed.) *The Making of Consumer Law and Policy in Europe*, Hart, 305–343.
132. Rosborough, A. D., Wiseman, L. ir Pihlajarinne, T. (2023). Achieving a (copy)right to repair for the EU's green economy. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 18(5), 344–352.
133. Sariatli, F. (2017). Linear Economy versus Circular Economy: A comparative and analyzer study for Optimization of Economy for Sustainability. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 2017/1, 31–34.
134. Schally, H. M. (2019). The Circular Economy Action Plan: An Agenda for Change! Iš Keirsbilck, B. ir Terryn, E. (sud.). *Consumer Protection in a Circular Economy*. Intersentia, 3–9.
135. Schmid, C. (2005). The Instrumentalist Conception of the Acquis Communautaire in Consumer Law and its Implications on A European Contract Law Code. *European Review of Contract Law*, 1(2), 211–227.
136. Schrader, U. (2007). The moral responsibility of consumers as citizens. *Innovation and Sustainable Development*, 2(1), 79–96.
137. Schulte-Nölke, H. (2015). The Brave New World of EU Consumer Law – Without Consumers, or Even Without Law? *EuCML*, 4/2015, 135–139.
138. Schulze, R. ir Zoll, F. (2021). *European Contract Law, 3rd Edition*. Bloomsbury Publishing.
139. Selelionytė-Drukteinienė, S. (2013). Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija. G. Sagatys (sud.), Mykolo Romerio universitetas, 1009–1040.
140. Shapira, R. (2024). Consumerist Waste: Looking Beyond Repair. *Michigan Law Review*, 122(6), 1161–1184.
141. Sheehy, B. (2022). Sustainability, Justice and Corporate Law: Redistributing Corporate Rights and Duties to Meet the Challenge of Sustainability. Prieinamas adresu https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3829319, 1–34.

142. Sjøfjell, B. (2015). The Legal Significance of Article 11 TFEU for EU Institutions and Member States. Iš Sjøfjell, B. ir Wiesbrock, A. (sud.), *The Greening of European Business under EU Law: Taking Article 11 TFEU Seriously*, Routledge, 51–72.
143. Sjøfjell, B. ir Richardson, B. J. (eds.). (2015). *Company Law and Sustainability: Legal Barriers and Opportunities*. Cambridge: Cambridge University Press.
144. Smits, J. (2016). The new proposal for harmonised rules for the online sales of tangible goods: conformity, lack of conformity and remedies. Directorate General for Internal Policies Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs.
145. Smits, J. (2016a). The future of contract law in Europe. Iš Twigg-Flesner, Ch. (eds.). *Research handbook on EU consumer and contract law*, Edward Elgar, 549–565.
146. Sousa Ferro, M. (2022). Consumer Antitrust Private Enforcement in Europe. *Journal of European Competition Law & Practice*, 13(8), 578–593.
147. Staudenmayer, D. (2000). The Directive on the Sale of Consumer Goods and Associated Guarantees – a Milestone in the European Consumer and Private Law. *European Review of Private Law*, 4, 547–564.
148. Stonys, A. (2012). Viešojo ir privatinė teisė: pamatinės klasifikacijos problemos. *Teisė*, 82, 120–132.
149. Terry, E. (2019). A Right to Repair? Towards Sustainable Remedies in Consumer Law. *European Review of Private Law*, 4, 851–874.
150. Terry, E. (2021). The New Consumer Agenda: A Further Step Toward Sustainable Consumption? *Journal of European Consumer and Market Law*, 10, 1–3.
151. Tischner, A. ir Stasiuk, K. (2023). Spare Parts, Repairs, Trade Marks and Consumer Understanding. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 54, 26–60.
152. Tonner, K. (2000). Consumer Protection and Environmental Protection: Contradictions and Suggested Steps Towards Integration. *Journal of Consumer Policy*, 23, 63–78.
153. Tonner, K. ir Malcolm, R. (2017). How an EU Lifespan Guarantee Model Could Be Implemented Across the European Union. Directorate General for Internal Policies Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs.
154. Twigg-Flesner, Ch. (2016). Introduction: EU consumer and contract law at a crossroads? Iš: Ch. Twigg-Flesner (eds.) *Research handbook on EU consumer and contract law*, Edward Elgar, 1–9.

155. Twigg-Flesner, Ch. (2017). From REFIT to a Rethink: Time for fundamental EU Consumer Law Reform? Editorial. *Journal of European Consumer and Market Law*, 6(5), 185–189.
156. Unberath, H. ir Johnston, A. (2007). The Double-Headed Approach of the ECJ Concerning Consumer Protection. *Common Market Law Review*, 44, 1237–1284.
157. Van Doorn, J. ir Kurz, T. (2021). The warm glow of recycling can make us more wasteful. *Journal of Environmental Psychology* 77, 101672, 1–5.
158. Van Gool, E. ir Michel, A. (2021). The New Consumer Sales Directive 2019/771 and Sustainable Consumption: A Critical Analysis, *EuCML*, 136–147.
159. Vanherpe, J. (2020). White Smoke, but Smoke Nonetheless: Some (Burning) Questions Regarding the Directives on Sale of Goods and Supply of Digital Content. *European Review of Private Law*, 28(2), 251–274.
160. Weatherill, S. (2021). Consumer Policy. Iš: P. Craig ir G. de Búrca (eds.) *The Evolution of EU law*, Oxford University Press, 874–901.
161. Wei, D. (2020). Sustainability, the Circular Economy and Consumer Law in the People's Republic of China. *EuCML*, 5/2020, 216–218.
162. Weston, B. H. (2012). The Theoretical Foundations of Intergenerational Ecological Justice: An Overview. *Human Rights Quarterly*, 34, 251–266.
163. Whish, R. ir Bailey, D. (2012). *Competition Law. 7th Edition*. Oxford University Press.
164. Wiewiórowska-Domagalska, A. (2012). *Consumer Sales Guarantees in the European Union*. Munich: Sellier European Law Publishers.
165. Wilhelmsson, T. (1998). Consumer Law and the Environment: From Consumer to Citizen. *Journal of Consumer Policy*, Vol. 21, No. 1, 45–70.
166. Wilhelmsson, T. (2003). A Green Sales Law? *Yearbook of New Zealand Jurisprudence*, 6(1), 2002–2003, 83–101.
167. Žemeckė, A. (2014). Darnaus vystymosi realizavimo indikacijos problematika. MRU Mokslinių straipsnių rinkinys Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka, 11, 255–268.
168. Zoll, F. (2016). The Remedies in the Proposals of the only Sales Directive and the Directive on the Supply of Digital Content. *EuCML*, 6, 250–254.
169. Zoll, F. (2018). At the End of the Concept of a Consumer? Iš: J. Lazar, M. Gajdošová (eds). *Social Function of Law and Growing Wealth Inequality*. *Dies Luby Iurisprudentiae* Nr. 13, Typi Universitatis Tyrnaviensis, 87–99.
170. Zoll, F. et al. (2022). Academic Proposal for Amending the Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019

on Certain Aspects Concerning Contracts for the Sale of Goods. *Transformacje prawa prywatnego*, 3/2022, 109–159.

171. Zoll, F., Południak-Gierz, K. ir Bańczyk, W. (2020). Sustainable consumption and circular economy in the Directive 2019/771. *Pravovedenie*, 64(4), 526–550.

172. Zoll, F., Południak-Gierz, K. ir Bańczyk, W. (2023). Towards an environment-friendly law of obligations. Preprint version, 1–22.

Kiti šaltiniai ir elektroninės nuorodos

173. BBC. Bionic eyes: Obsolete tech leaves patients in the dark [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/technology-60416058> [žiūrėta 2024 m. sausio 5 d.].

174. BEUC (2021). BEUC launches Europe-wide complaint against Nintendo for premature obsolescence [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/beuc-pr-2021-002_beuc_launches_europe-wide_complaint_against_nintendo_for_premature_obsolescence.pdf [žiūrėta 2024 m. sausio 5 d.].

175. BEUC (2021a). Durable and repairable products. Changes needed for a successful path towards the green transition [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/beuc-x-2021-061_durable_and_repairable_products_beuc_position_paper.pdf [žiūrėta 2024 m. sausio 5 d.].

176. BEUC (2022). Proposal on empowering consumers for the green transition. BEUC Position Paper. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/BEUC-X-2022-105_Empowering_consumers_for_the_green_transition.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 1 d.].

177. Certified Refurbished. Guaranteed Apple quality [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.apple.com/shop/refurbished> [žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.].

178. Cooper, T. Tackling premature obsolescence in Europe. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.eesc.europa.eu/en/agenda/our-events/events/tackling-premature-obsolescence-europe> [žiūrėta 2022 m. sausio 11 d.].

179. EESC study on planned obsolescence [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/factsheet-en.pdf> [žiūrėta 2024 m. sausio 5 d.].

180. EU position in world trade [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/trade/policy/eu-position-in-world-trade/> [žiūrėta 2020 m. sausio 9 d.].
181. Euroconsumers (2024). How Good Is As Good As New? A consumer perspective on refurbished goods [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.euroconsumers.org/wp-content/uploads/2024/10/EC-Refurb-rising-flash-survey-1.pdf> [žiūrėta 2025 m. kovo 10 d.].
182. Europos Komisija. Consumer Conditions Scoreboard. 2023 Edition [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/system/files/2023-10/consumer_conditions_scoreboard_2023_v1.1.pdf [žiūrėta 2024 m. gruodžio 9 d.].
183. Harari, Y. N. (2016). *SAPIENS: glausta žmonijos istorija*. Vilnius: Kitos knygos.
184. Harari, Y. N. Read Yuval Harari's blistering warning to Davos in full. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.weforum.org/agenda/2020/01/yuval-hararis-warning-davos-speech-future-predications/> [žiūrėta 2021 m. rugsėjo 4 d.].
185. IEEE Spectrum. Their Bionic Eyes Are Now Obsolete And Unsupported [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://spectrum.ieee.org/bionic-eye-obsolete> [žiūrėta 2024 m. sausio 5 d.].
186. Ilgaamžiai ir ypatingai draugiški aplinkai ar atvirkščiai: kas laukia elektromobilių Lietuvoje po 10 metų? LRT [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/eismas/7/1401154/ilgaamziai-ir-ypatingai-draugiski-aplinkai-ar-atvirksčiai-kas-laukia-elektromobiliu-lietuvoje-po-10-metu> [žiūrėta 2024 m. sausio 6 d.].
187. Kennedy, J. F. Special Message to the Congress on Protecting the Consumer Interest [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/special-message-the-congress-protecting-the-consumer-interest> [žiūrėta 2024 m. sausio 3 d.].
188. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/> [žiūrėta 2021 m. kovo 3 d.].
189. Markas Aurelijus (2002). *Meditations*. The Modern Library, New York.
190. Nike Refurbished [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.nike.com/sustainability/nike-refurbished> [žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.].
191. Packard, V. (1960). *The Waste Makers*. London: *Lowe & Brydone*.
192. Samsung Obtains Major Victory in Administrative Litigation on Planned Obsolescence, 2023 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.clearygottlieb.com/news-and-insights/news-listing/samsung->

obtains-major-victory-in-administrative-litigation-on-planned-obsolence
[žiūrėta 2025 m. sausio 27 d.].

193. Šventojo Tėvo Pranciškaus enciklika „LAUDATO SI“ apie rūpinimąsi bendraisiais namais“, 2015 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/pranciskus/enciklikos/laudato-si> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 20 d.].

194. The dirty secret behind your electric vehicles exposed: How the TIRES produce 20% more pollution than their gas equivalents – as experts slam 'big monster' EVs. Daily Mail (2023a) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-12296721/electric-vehicle-tire-pollution-emissions.html> [žiūrėta 2024 m. sausio 6 d.].

195. The King and Sustainability, 2024. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.royal.uk/the-king-and-sustainability> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 20 d.].

196. The Right to Repair Europe (2024). The Current State of Right to Repair in the EU. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://repair.eu/wp-content/uploads/2024/10/Current-State-of-EU-Right-to-Repair_v3_2.pdf [žiūrėta 2025 m. sausio 29 d.].

197. Trentmann, F. (2016). *Empire of Things. How We Became a World of Consumers, from the Fifteenth Century to the Twenty-First*. Harper.

198. UN World Commission on Environment and Development, “Our Common Future” (The “Brundtland report”). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html> [žiūrėta 2023 m. gruodžio 6 d.].

199. Užvažiavo ant šulinio dangčio – elektromobilių teko „nurašyti“: vos pažeidus bateriją net ir naujutėlės mašinos remontuoti neapsimoka. LRT [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/eismas/7/1945086/uzvaziavo-ant-sulinio-dangcio-elektromobili-teko-nurasyti-vos-pazeidus-baterija-net-ir-naujuteles-masinos-remontuoti-neapsimoka> [žiūrėta 2024 m. sausio 6 d.].

200. Why electric cars are NOT green machines: The environmental benefit of EVs may never be felt as their production creates up to 70% more emissions than petrol equivalents. Daily Mail [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-12256823/Why-electric-cars-NOT-green-machines-environmental-benefit-EVs-never-felt.html> [žiūrėta 2024 m. sausio 6 d.].

201. World Economic Forum. Global Risks Report 2024. 19th Edition. Insight Report. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf
[žiūrėta 2024 m. spalio 3 d.].

SUMMARY

Theoretical and Practical Problems of Applying Legal and Commercial Guarantees in Consumer Relations

List of abbreviations

B2B	Business to business
B2C	Business to consumer
BEUC	Bureau Européen des Unions de Consommateurs
CESL	Common European Sales Law
Charter	The Charter of Fundamental Rights of the European Union
CJEU, Court of Justice	Court of Justice of the European Union
Commission	European Commission
Consumer Empowerment Directive	Directive (EU) 2024/825 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 amending Directives 2005/29/EC and 2011/83/EU as regards empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and through better information
Consumer Rights Directive	Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council
DCFR	Draft Common Frame of Reference
Ecodesign Regulation	Regulation (EU) 2024/1781 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 establishing a framework for the setting of ecodesign requirements for sustainable products, amending Directive (EU) 2020/1828 and Regulation (EU) 2023/1542 and repealing Directive 2009/125/EC
EU	European Union
Guarantees Directive	Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council of 25 May 1999 on certain

	aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees
Right to Repair Directive	Directive (EU) 2024/1799 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on common rules promoting the repair of goods and amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directives (EU) 2019/771 and (EU) 2020/1828
Sale of Goods Directive	Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC
TFEU	Treaty on the Functioning of the European Union
Treaty of Lisbon	Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007
Treaty of Maastricht	Treaty on European Union, signed at Maastricht, 7 February 1992
UN	United Nations
Unfair Commercial Practices Directive	Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council

Scientific problem

Since environmental challenges transcend national borders, the shift in public discourse toward addressing these issues has prompted a re-writing of the European Union's policy agenda. Guided in part by the 12th goal of the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development (i.e. 'ensure sustainable consumption and production patterns') the EU's decade-long transition toward sustainability is now shaped by two key policy documents: the 2019 European Green Deal and the 2020 New Circular Economy Action Plan, both of which chart a new course for Europe's sustainable future.

Following their adoption, a new page has been turned in the EU's development chronicles – for the first time the Union has set not only a goal of economic competitiveness, but also a task to uphold sustainability. This fundamental shift in Europe's integration mission (which first and foremost, was seen as an economic union) has reorientated the sustainability discourse, extending it across all the areas and bringing all disciplines and the whole of the Union's society (including consumers) into the task of sustainable development.

The New Circular Economy Action plan discusses consumers' empowerment. A revision of EU consumer law legislation is foreseen to ensure that consumers receive trustworthy and relevant information on products, to strengthen consumer protection against greenwashing and premature obsolescence, and to establish a new 'right to repair'. The potential importance of quality guarantees has been recognized *expressis verbis*, making the Commission explore possible changes also in the context of the review of the recently updated Sale of Goods Directive. The importance of quality guarantees (and importance of the legal guarantee period and the reversal of the burden of proof in particular) in the task of transforming consumption was even more highlighted in the Circular Economy Action Plan of 2015.

The fact that environmental issues became a common denominator in both the list of the EU's main challenges, as well as its priorities, was also reflected in the New Consumer Agenda, where the green transition is identified as the first area of priorities. Besides greenwashing and ecodesign questions, the main aspects of quality guarantees are discussed (e.g., giving preference to repair over replacement, restarting a new liability period after repair) which allegedly could be addressed reviewing the Sale of Goods Directive in the future.

In other words, the importance of quality guarantees, as well as of consumers, in pursuit of sustainability was clearly recognized in the EU's policy agenda. It comes as no surprise: the consumer is an important player in the Union's economy, and consumption (especially purchasing and disposing of goods) has a significant impact on the environment. Moreover, it is precisely the regulation of quality guarantees that makes it possible to define what constitutes conformity of a product (and whether that is influenced by criteria relating to sustainability), for how long conformity is guaranteed (which may influence the lifetime of the product), how conformity is restored (whether in an environmentally friendly way or not), etc. The preamble to the Sale of Goods Directive (see paragraphs 32, 48) also contains references to the

importance of achieving more sustainable consumption patterns, encouraging sustainable consumption, and to the expressed aim of a circular economy.

However, the rules of the Sale of Goods Directive have been revised in 2019, right before the aforementioned policy documents were launched, which raises a question as to the actual role that consumers and quality guarantees play in the green transition towards sustainability. Especially given that the green transition led to the adoption of some other EU secondary law measures referencing the Sale of Goods Directive (i.e. the Ecodesign Regulation, and directives on consumer empowerment and the right to repair). It can be questioned whether the current rules of the Sale of Goods Directive, aimed at quality guarantees, are in fact compatible with the objective of sustainability (if not hindering it altogether), especially considering the directive's objective of ensuring a high level of consumer protection, contributing to the internal market's proper functioning and promotion of its full potential.

The object, aim and tasks of the dissertation

The object of this dissertation is the regulation of the legal and commercial guarantees of the quality of goods, arising from contractual consumer relations.

Two types of guarantees are analyzed: legal and commercial. Legal guarantee is understood as seller's liability to the consumer for any lack of conformity which exists at the time when the goods were delivered and which becomes apparent within two years of that time (the Sale of Goods Directive Art. 10(1)). Commercial guarantee means any undertaking by the seller or a producer (the guarantor) to the consumer, in addition to the seller's legal obligation relating to the guarantee of conformity, to reimburse the price paid or to replace, repair or service goods in any way if they do not meet the specifications or any other requirements not related to conformity set out in the guarantee statement or in the relevant advertising available at the time of, or before the conclusion of the contract (the Sale of Goods Directive Art. 2(12)). A specific kind of commercial guarantee – the commercial guarantee of durability (as foreseen in the Sale of Goods Directive Art. 17(1)), ensuring that a good will maintain its required functions and performance through normal use – is also examined.

Due to the way that competence is shared between the EU and the Member States in the field of consumer protection, as well as the Sale of Goods Directive's nature of maximum harmonization (which prevents Member

States from deviating from these rules – unless explicitly provided for in the directive itself), this dissertation examines only the regulation of legal and commercial guarantees set out in the Sale of Goods Directive, rather than the implementation of those provisions in the national laws of the Member States.

Following Article 2(5) of the Sale of Goods Directive, which defines ‘goods’, quality guarantees that are applicable to new movable tangible items are examined in this thesis, not including specific problems related to second-hand goods, water, gas and electricity where they are put up for sale in a limited volume or a set quantity, also excluding sale of living animals. Furthermore, matters related to premature (planned) obsolescence and the throwaway culture are analyzed, as they are the most closely linked to the topic of quality guarantees. It should be noted that the so-called ‘right to repair’ (established in the Right to Repair Directive) is analyzed only to the extent necessary to clarify its relation to legal and commercial guarantees.

The aim of this dissertation is to analyze and assess whether the rules governing legal and commercial guarantees of quality, considering their theoretical nature and practical application, are compatible with sustainability in the context of consumer sales contracts.

The tasks of this dissertation, following the aim and boundaries of this research, are as follows:

1. To analyze the role assigned to consumers and legal and commercial guarantees in pursuit of sustainability in the European Union’s green transition, as well as in the secondary EU legal acts, aimed at participants of consumer relations, referencing the Sale of Goods Directive – Ecodesign Regulation, the Consumer Empowerment Directive, and the Right to Repair Directive;
2. To assess whether the current regulation of quality guarantees, as set out in the Sale of Goods Directive, aligns with sustainability;
3. By examining the main features of consumer law and contract law (both of which underpin the dual nature of legal and commercial guarantees) to analyze the theoretical foundations of quality guarantees that may render them incompatible with sustainability.

Statements to be defended

1. The political agenda outlining the green transition emphasizes the importance of the quality guarantees, as well as the role of consumers, but the

transition is largely implemented through public law measures and without obliging consumers.

2. Neither the legal nor commercial quality guarantees' regulation aim for sustainability.

3. Sustainability in principle cannot be reached through quality guarantees, because foundations, purpose and structural elements of contract law and consumer law (of which they are a part of) are geared solely to safeguarding the economic interests of the parties and the objective of establishing the common market of the Union.

Sources of research and novelty

The main source of this dissertation is the Sale of Goods Directive. Since many of its provisions were directly adopted from its predecessor (i.e. the Guarantees Directive), the *travaux préparatoires* on the Guarantees Directive, the case-law of the CJEU that interprets it, and the proposal on certain aspects concerning contracts for the online and other distance sales of goods from 2015 were all relevant in their own right. In relation to specific issues addressed in this research, several other EU legal documents are also examined, such as the TFEU, the Charter, the Ecodesign Regulation, the Consumer Empowerment Directive and the Right to Repair Directive. Key policy documents underpinning the EU's green transition agenda that have been discussed include the European Green Deal, the New Circular Economy Action Plan, and the New Consumer Agenda.

Although Lithuanian legal doctrine has yet to produce an in-depth analysis of the research questions addressed in this topic, three legal scholars can be discerned – L. Novikovienė, I. Navickaitė-Sakalauskienė, and L. Didžiulis. These authors have contributed foundational works touching on themes of green transition, consumer law and / or sales law (Novikovienė, Navickaitė-Sakalauskienė, 2020; Novikovienė, 2023; Didžiulis, 2023). Additionally, this thesis draws on broader analyses related to sustainable development that were addressed by A. Jociutė (Jociutė, 2013), A. Žemeckė (Žemeckė, 2014), A. Juškevičiūtė-Vilienė (Juškevičiūtė-Vilienė, 2023), and D. Jočienė (Jočienė, 2023).

Significantly more attention to this topic has been paid in international legal doctrine. The revision of the Guarantees Directive coincided with the launch of the green transition, sparking quite an interest in the legal scholarship about consumer law and sustainability. Broadly speaking, two main groups of legal scholars can be identified: the first group consists of those who have

specifically analyzed the Sale of Goods Directive and see potential within existing legal framework to support sustainability objective; the second group consists of those who have analyzed consumer law (in a broader sense) and who believe that in order to align contemporary framework with sustainability the consumer law will have to be started anew.

The first group includes E. Terryn (also in collaboration with V. Mak) who *inter alia* explored quality guarantees, the right to repair, and the idea of seeing consumer as a citizen (Terryn, 2019; Mak, Terryn, 2020); E. Van Gool and A. Michel who produced one of the most comprehensive analysis of the Sale of Goods Directive, addressing (among other things) conformity criteria, remedies, their hierarchy, and potential amendments to better reflect the goal of sustainability (Van Gool, Michel, 2021). Particularly useful and thorough was the analysis of the Sale of Goods Directive provided by F. Zoll, K. Południak-Gierz and W. Bańczyk who not only analyzed directive's harmony with sustainability, but also provided a detailed, as authors themselves put it, 'academic proposal' for how the directive's provisions should be revised to better align with sustainability objectives (Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2020; Zoll *et al.*, 2022; Zoll, Południak-Gierz, Bańczyk, 2023). M. García Goldar (García Goldar, 2022) and K. Kryła-Cudna (Kryła-Cudna, 2020) also highlighted areas where the directive lacks harmony with sustainability.

The second group of authors (Micklitz, 2019; Halfmeier, 2016; Halfmeier, 2022) is much more critical of the feasibility of aligning current consumer law with sustainability objectives. Since consumer law is the product of its time, where more consumption was equated with the good for the global economy, for society, and for the consumer, it is insufficient, as H.-W. Micklitz puts it, to stretch the existing body of consumer law to be able to integrate sustainability into existing rules. Instead, consumer law itself must be rethought. A similar view is expressed by A. Halfmeier who questions whether there is any real connection between consumer law and sustainability at all.

The dissertation also draws upon conclusions made by foreign scholars (Krämer, 1993; Kye, 1995; Wilhelmsson, 1998; Wilhelmsson, 2003; Tonner, 2000) who have explored the tension between consumer protection and environmental protection. Though some of their works even predate the green transition discourse, they remain highly relevant for their insights into quality guarantees (Tonner, Malcolm, 2017; Hawes, Twigg-Flesner, 2018; Wiewiórowska-Domagalska, 2011; Howells, Twigg-Flesner, Wilhelmsson,

2018), greater engagement of consumers (Grochowski, 2020; Cseres, 2019), planned obsolescence (Malinauskaitė, Erdem, 2021; Brönneke, 2017), and contract law and its philosophy (Hesselink, 2016; Hesselink, 2022).

Novelty of this dissertation is signified by reflecting and synthesizing both of these differing perspectives – on the one hand, a compatibility (or lack thereof) between the sustainability objective and the regulation of quality guarantees is analyzed, highlighting which provisions of the revised directive (or unchanged provisions carried over from its predecessor) do not reflect sustainability. On the other hand, it also takes into account provisions that are at the crux of consumer law and contract law, therefore posing theoretical obstacles to the harmonious integration of sustainability objective within the existing framework of the Sale of Goods Directive.

In contrast to the already established body of academic work on this topic, this dissertation takes a broader approach by examining the core documents embodying the EU's green transition agenda, revealing the place foreseen for consumers and quality guarantees within EU legal landscape prior to recent changes in the secondary law, and critically assesses the relevant provisions of the three main legislative instruments reflecting the green transformation that are linked to the Sale of Goods Directive (the Ecodesign Regulation, the Consumer Empowerment Directive and the Right to Repair Directive). The research places these developments within the broader context of not only the sale of goods rules, but also the core provisions of consumer law and contract law. Moreover, it places more emphasis on topic of commercial (and commercial durability) guarantees, which was largely underexplored in prior academic analyses of the Sale of Good Directive.

Research methods

In this research traditional jurisprudence research methods were employed, the most important being linguistic, systemic, teleological, and critical analysis. The provisions of the Sales of Goods Directive, as well as other relevant European Union legislation analyzed here, were first subjected to linguistic interpretation. Linguistic interpretation was also applied to examine the issues of translation of relevant terminology (i.e. such words as 'sustainability', 'environmental') into Lithuanian. Systemic analysis was used not only to evaluate the framework of rules governing consumer sales as established by the Sale of Goods Directive, but also to examine their interconnection with Consumer Law and Contract Law, within which these rules operate. The provisions related to quality guarantees were assessed from

a critical perspective to identify aspects that may be incompatible with the sustainability objective. Finally, a teleological approach was applied to analyze the objectives of the provisions governing quality guarantees, in order to explore whether theoretical justifications for their very existence could hinder the integration of sustainability goals.

Summary of the results

The structure of the dissertation is consistent with the object of the research and dovetails with the research tasks. The dissertation is composed of the introduction, three-part research, and conclusions. Each part of research is summarized at the end of that part.

Summary of the results of Part 1 “Consumption problems are not consumers’ problems”

Part 1 of the thesis is dedicated to analyzing the types of problems (and corresponding tools) in consumer relations that the EU aims to address through its green transition, the envisioned role for consumers and quality guarantees, and why not only public law measures but also those of private nature should be considered.

Given that the EU’s green transition policies and agenda heavily rely on achieving sustainability, Part 1 begins by highlighting the challenges and inconsistencies involved in translating the term ‘sustainability’ into Lithuanian. It is then explained through the concept of ‘sustainable development’ (in line with the 1987 Brundtland Report’s definition) and the three pillars of sustainability (i.e. environmental, social, and economic) are clarified. It is argued that while all three dimensions are important, the environmental aspect of sustainability is at the crux of this thesis’ analysis – while by no means denying the aforementioned ‘trinity’, it is argued that broadening the concept to include basically all aspects of life risks diminishing the importance of its unique environmental dimension, currently the primary driver behind the green transition in EU.

Part 1 then provides an overview of the European Green Deal, the New Circular Economy Action Plan, and the New Consumer Agenda, with particular emphasis on the roles each document assigns to consumer and quality guarantees within green transition. It concludes that the main areas in which consumers and / or quality guarantees may contribute to green transition are ensuring sustainable products (*inter alia* by combating

premature obsolescence and throwaway culture, closely linked to the right to repair, where quality guarantees play an evident role) and fighting ‘greenwashing’ (particularly communicating product quality parameters to consumers, where ban of unfair commercial practices is important). It is noted critically that neither of the policy documents aim to reduce the overall volume of consumption but rather advocate for a *different* kind of consumption. It is followed by an overview of some challenges associated with current consumption patterns (i.e. premature (planned) obsolescence, throwaway culture and conspicuous consumerism).

Following this, it is further examined which EU secondary law measures relating to quality guarantees have been newly adopted under the green transition agenda, and three key legal acts are analyzed – Ecodesign Regulation, Consumer Empowerment Directive and the Right to Repair Directive. It is concluded that the EU legal framework primarily targets businesses, especially through design parameters and information requirements, emphasizing the accuracy and visibility of information communicated to consumers.

Aside from the right to repair (which is of limited scope), the green transition frames EU consumers largely within the information paradigm, where they are not active (or even prominent) participants. Although the objective is to empower consumers to make informed decisions, there are no measures that would *make* them participate in green transition, and no binding obligations are placed on consumers, rendering their contribution entirely voluntary. While putting all the trust in information paradigm and consumer’s ‘good will’, instead of obligations, only such additional rights as the right to compensation were added (in case consumers fall victim to unfair commercial practices or violations of ecodesign requirements), but such measures might have only an indirect impact.

Part 1 is concluded by arguing why green transition efforts should not rely exclusively on public law measures (i.e. mandatory obligations on businesses) but should also at least consider private law instruments as potential tools.

Summary of the results of Part 2 “Sustainability and the provisions on quality guarantees as regulated in the Sale of Goods Directive”

Part 2 of the thesis is devoted to analyzing the main characteristics of quality guarantees, assessing whether newly reviewed quality guarantees rules

support sustainability, and concludes as to what deeper theoretical and practical problems this result signals in the context of sustainability objectives.

After discussing some of the key components of quality guarantees and the Sale of Goods Directive, Part 2 of the thesis further explores a new notion included in the Sale of Goods Directive – a durability requirement. It is analyzed why, in author's opinion, the inclusion of a durability requirement does not constitute a major innovation (particularly when compared to the Guarantees Directive), due to its limited practical impact. It is then examined how other rules, including those referring to legal guarantee term and time during which a burden of proof is reversed, were not adjusted to support actual changes that such requirement might have brought about. Neither were there any additional rights given to consumer once the legal guarantee term has expired, even if the good that was supposed to be durable breaks after that term. It is argued that introducing this requirement in isolation (without any other accompanying rules to support it) fails to meaningfully advance the goal of sustainability.

It is further analyzed how the system of available remedies (and its hierarchy) reflects on sustainability objectives. After arguing that not enough was done in the hierarchy of remedies, especially of the top-tier remedies to promote repair over replacement, it is then analyzed under what conditions both repair and replacement now takes place, with what measures the attractiveness of repair as a remedy was increased via latest amendments brought about by the Right to Repair Directive (e.g., including guarantee term extension and offering a replacement item).

It is then argued that overall, the system is uncalibrated – although the appeal of choosing to repair goods is now enhanced by motivating the consumer with measures that he perceives as tailored to his interests (e.g., reminding about the extension of legal guarantee and the possibility of being offered a replacement item during the repair), other remedies are either in direct conflict with the goal of sustainability (such as replacing goods with brand new ones or prohibiting immediate requests for a price reduction), or could be better tailored to support it (e.g., by extending the legal guarantee if the consumer opts for a refurbished instead of a new item, or by prioritizing repair over replacement, etc.). Current system rather enables consumer to heed sustainability if he so chooses and, in its own right, is dependent on whether or not the seller shares the same goal (i.e. whether he provides opportunity for consumer to choose repair, offers a replacement item, does not claim that

repair is necessarily unproportionally costly in comparison to replacement with a new item, etc.).

It is followed by analysis of commercial and commercial durability guarantees and it is questioned what the point of discerning the latter from ‘traditional’ commercial guarantees was. Part 2 analyzes how lack of content control of commercial guarantees (with the specific aim to promote sustainability) leaves the role of these guarantees uncertain – on the one hand, they might contribute to sustainability by helping consumer to keep the same item for longer, or even by incentivizing producers to make goods that are more durable. On the other hand, lack of control of their content might even work as leeway to overgo stricter sustainability-oriented rules (if they are ever imposed) in legal guarantees. Although there is a clear benefit for the producer who offers commercial durability guarantee under certain conditions to use a harmonized label (to benefit from a commercial advantage), it is argued that commercial guarantees of such content could have already been offered under the old (‘traditional’) framework. As long as all commercial guarantees are voluntary and manufacturers are not obliged to declare that they cannot guarantee the quality of an item at all, they have a limited positive impact and do not address the issue of premature obsolescence.

Moreover, commercial guarantees can even directly undermine sustainability, as producers who do not seek to use a harmonized label, as well as producers and sellers who provide ‘traditional’ commercial guarantees, are not subject to the related content requirements of such guarantees. As long as there is no requirement for guarantees’ content to be consistent with the sustainability objective, they may either contribute to sustainability or undermine it (for example, by offering to replace the product with a new one under any circumstances).

Part 2 concludes by overviewing some of the positions expressed in academic papers that such difficulties can be remedied by improving the rules of the Sale of Goods Directive, while also pointing out voices that call for a fundamental review of consumer (and, one may add, contract) law. While some authors believe that these and similar difficulties can be remedied by changing the regulation of the directive, there are also voices calling for a fundamental overhaul of consumer (and, one might add, contract) law.

Summary of the results of Part 3 “Theoretical obstacles to incorporating the goal of sustainability into the consumer sales rules”

Part 3 of the thesis assesses principal contradictions between consumer and environmental protection which hinder the reconciliation of these areas. It is then analyzed whether sustainability can be incorporated into the core elements of consumer law (*inter alia* its legal, logical foundations, as well as the image of the consumer), and examined how the attempts to incorporate sustainability may be affected by the boundaries of the contract law.

First of all, it is overviewed how both areas – consumer protection and environmental protection – came about to EU’s agenda, and that they were envisioned to go hand-in-hand in further EU legislation but in reality remained largely disconnected from one another. It is followed by analysis of what (rather superficial) similarities they share (among others – to protect the unprotected, to intervene in market relations, the use of soft law measures, etc.). It is concluded that notwithstanding the fact that the Union’s primary law obliges to reconcile consumer and environmental protection with one other, this reconciliation up until now took the form of information paradigm, not placing any binding obligations on consumers. It is argued that the problem of harmonizing these areas is deep and rooted in core philosophical differences.

Part 3 then examines whether the legal and logical foundations of consumer law permit the integration of sustainability objectives into consumer law (and, by extension, into the legislation that it produces). It firstly analyzes the legal basis of consumer law and argues that consumer protection in the EU has from the outset been understood as a part of competition policy, which is evident in everything from seeking to empower consumers to act in the market through information, to legal basis in the EU’s primary law of nearly all consumer law acts (i.e. TFEU Art. 114 which is focused on establishing the internal market). It is then argued that because of such a legal basis of consumer law tools any requirements imposing restrictions (*inter alia* for reasons of sustainability) on the enjoyment of economic freedoms would be difficult to justify in the context of TFEU Article 114, as they would worsen the conditions of functioning of the market.

It is then assessed whether the logical foundation of the consumer law rejects the idea of sustainability. It is concluded that the whole rationale for consumer protection was designed to address economic concerns, to redress the imbalance of the parties created by the disparity of the information and

bargaining power they possess, which explains why the information paradigm (the limits of which are very evident) is so central in consumer law today. However, in such rationale there is no room for sustainability and the inclusion of external objectives that are not directly related to the interests of the contracting parties, and it would require a new logical foundation, e.g., such that would recognize the distributive justice between the consumers of the present and the past.

Part 3 then further assesses the image of the consumer. It is argued that the image of the consumer proves to be problematic from a normative perspective (because consumer is a weaker party that *a priori* requires protection which makes it difficult to impose any other obligations to address interests of someone or something else), as well as functional (instrumental) perspective (which is oriented towards internal market integration). This can lead back to the debate on consumers as citizens who not only enjoy rights but also shoulder certain obligations.

Part 3 then assesses five possible routes of action if modern consumer law is found to be incompatible with the objective of sustainability. It is possible to consider partial changes to certain rules (such as those on quality guarantees); a fundamental revision of the basic elements of consumer law; consumer protection application only in certain cases, where the aim of sustainability is expressed; the abandonment of consumer law altogether; or doing nothing at all, since incomplete solutions may leave unaddressed not only the interests of the environment, but also those of the consumer himself.

Lastly, Part 3 concludes with stressing out structural problems evident in contract law that hinder possibilities to include sustainability into consumer sales contracts regulation. Such fundamental features of contract law as the principle of freedom of contract, the privity of contract, the prevailing dispositive method of private law, the logic underpinning the system of remedies in case of nonconformity, the implementation of rights at the initiative of one of the aggrieved parties, make it particularly challenging. It calls into question not only the foundations of consumer law but also whether classical contract law can accommodate sustainability goals. These factors suggest that merely amending the aforementioned foundations of consumer law would not be sufficient to harmoniously incorporate the objective of sustainability into the rules governing consumer sales relations, as the logic of contract law itself does not readily accommodate such a goal.

Conclusions

1. While the EU's green transition acknowledges the role of both consumers and the quality guarantees, in secondary EU legislation (aimed at its implementation) this role is of secondary importance. The regulation is focused on public law requirements imposed on business concerning product characteristics at the design stage, viewing quality guarantees only as a supplementary measure. There is a strong focus on the requirement to provide information (including that on quality guarantees) to help consumers make informed decisions and increase the attractiveness of using product repair as a consumer remedy, and some additional rights for consumers to contribute to sustainability indirectly are added (right to repair, redress), but no sustainability-related obligations were imposed on consumers.

2. The goal of sustainability is insufficiently integrated into the provisions of the Sale of Goods Directive, which regulates quality guarantees. The inclusion of durability as a criterion for conformity in the legal guarantee is not sufficient, because the other rules necessary for the implementation of such a provision have not been amended accordingly. Despite new rules that enhance the attractiveness of repair or replacement with a refurbished product, the overall hierarchy of consumer remedies remains misaligned with the objective of sustainability. Furthermore, as the content of commercial (and commercial durability) guarantees is not regulated in detail, their application does not necessarily support the goal of sustainability and, in some cases, may even undermine it. An analysis of the Directive's provisions also fails to provide a clear justification for distinguishing the commercial durability guarantee as a separate category (aside from the possibility for manufacturers, in certain cases, to make use of the harmonized label).

3. Considering the fundamental contradiction between environmental and consumer protection, as well as the core elements of consumer law (its legal and logical foundations, the image of the consumer) it becomes evident that none of these elements (in their current form) provide room for the object of sustainability. In the European Union consumer law tools are justified primarily by the aim of removing market barriers and creating the internal market, with the consumer viewed, on the one hand, as the weaker party in need of protection and, on the other, as a tool to deepen market integration. Within this framework, there is no room to impose obligations on consumers to act sustainably. Doing so would require fundamental structural changes to consumer law itself. Moreover, even if such changes were implemented, the main features of contract law (designed as a mechanism to protect the economic interests of contracting parties) would still pose a barrier to

embedding sustainability into consumer sales relations (including the regulation of quality guarantees). In the absence of a way to ensure that sustainability-related provisions are harmoniously integrated into existing systems, we either must radically transform those systems or continue to rely on consumer information and empowerment (rather than obligation) to promote sustainability. Otherwise, amending sparse rules on quality guarantees may result in a system that serves neither sustainability goals nor the needs of consumer protection.

Information about the author

Education

2018–2025 Vilnius University Faculty of Law, PhD studies.

2012–2017 Vilnius University Faculty of Law, Master's degree.

Professional Experience

2024–present Vilnius University Faculty of Law, Lecturer.

2024–present The Supreme Court of Lithuania, Assistant to the President of the Court.

2018–2024 The Supreme Administrative Court of Lithuania, Advisor.

2017–2018 The Supreme Court of Lithuania, Legal Consultant.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ IR PRISTATYTŲ PRANEŠIMŲ SĄRAŠAS, INFORMACIJA APIE AUTORE

Mokslinės publikacijos disertacijos tema

1. Selvestravičiūtė, A. (2021). Naujoji Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/771 dėl tam tikrų prekių pirkimo-pardavimo sutarčių aspektų – maksimalaus harmonizavimo pasirinkimas ir reikšmė. *Teisė*, 119, 118–130.
2. Selvestravičiūtė, A. (2023). Vartotojų teisė ir aplinkosauga: Pirkimo-pardavimo sutarčių direktyvos 2019/771 pavyzdys. *Teisė*, 127, 118–128.
3. Selvestravičiūtė, A. (2024). EU Sustainability Quest: Possibilities of Consumer Sales. *Teisė*, 130, 144–152.

Kitos mokslinės publikacijos

4. Bublienė, D. ir Selvestravičiūtė, A. (2022). Europos vartotojų teisės loginis pagrindas naujų iššūkių šviesoje. *Teisė*, 125, 56–71.

Pranešimai disertacijos tema

1. “Ping-pong Approach Towards Consumer Rights Protection: Going ‘Back to the Future’?” (2019). 5th Seminar of the International Network of Doctoral Studies in Law in Paris “Methodological Questions in Contemporary Law”.
2. „Naujoji direktyva dėl tam tikrų prekių pirkimo-pardavimo sutarčių aspektų – maksimalaus harmonizavimo pavyzdys“ (2021). Teisės mokslo pavasaris 2021. VU TF doktorantų konferencija.
3. “Consumer v. the Environment: Sustainability in the New Consumer Sales Directive 2019/771” (2023). 6th Seminar of the International Network of Doctoral Studies in Law in Lodz “Law and Values”.
4. “EU sustainability quest: possibilities of consumer sales” (2023). 10th International Conference of PhD Students and Young Researchers in Vilnius “The Good, the Bad and the Legal: Balance between Stability and Disruptions of Law”.

Išsilavinimas ir darbo patirtis

2018–2024 m. Vilniaus universitetas, doktorantūros studijos.

2012–2017 m. Vilniaus universitetas, teisės magistras.

Nuo 2024 m. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedra, lektorė.

Nuo 2024 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, teismo pirmininko padėjėja.
2018–2024 m. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, patarėja.
2017–2018 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konsultantė.

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
bookshop.vu.lt, journals.vu.lt
Tiražas 20 egz.